II TOMAS NR. 1 (6)

MŪSŲ SENOVĖ

LIETUVIŲ TAUTINIO ATGIMIMO LAIKO
TARPO MEDŽIAGAI SKELBTI LEIDINYS

Kauno Tarpdisciplinės
Knygų Saugyklos
BIBLIOTEKA

ĮSTEIGĖ 1921 M. KUN. JUOZAS TUMAS
REDAGUOJA VACLOVAS BIRŽIŠKA

V. D. UNIVERSITETO BIBLIOTEKOS LEIDINYS
KAUNAS 1937 M.

Akc. B-vės „Varpas“ spaustuvė, Kaunas, Gedimino 38.

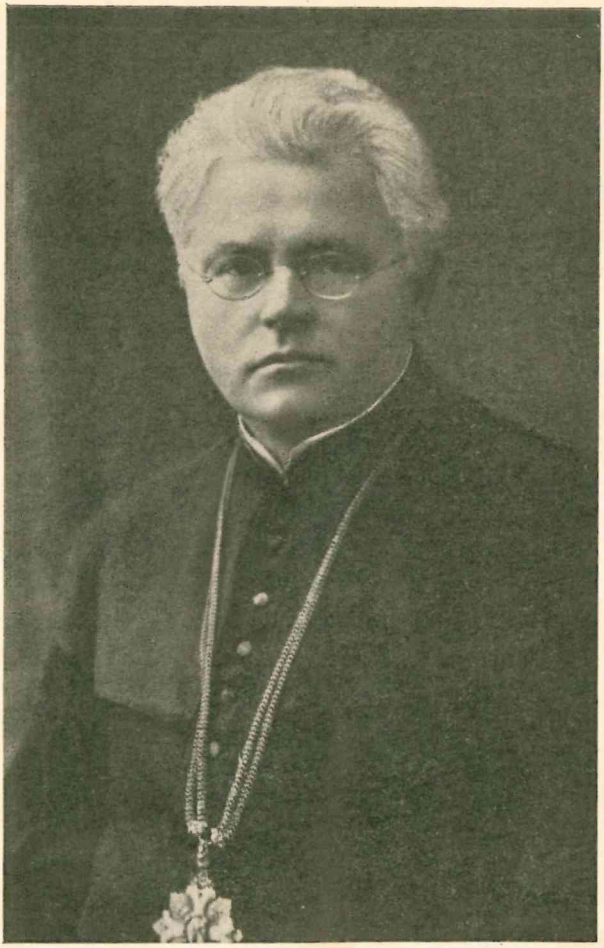

„Mūsų Senovės“ steigėjas kun. Juozas Tumas-Vaižgantas

1921 m. sausio 16 d. senųjų Lietuvos veikėjų susirinkime, kuriame dalyvavo prof. V. Čepinskis, prof. A. Dambrauskas, dr. K. Grinius, prof. A. Kriščiukaitis, prof. P. Leonas, prel. J. Mačiulis, Pr. Mašiotas, prof. P. Matulionis, kun. J. Tumas ir prof. E. Volteris, buvo nusistatyta leisti neperiodinius rinkinius, skirtus rinkti Lietuvos istorijos medžiagai. Antrajame susirinkime 1921 m. sausio 20 d., kuriame dalyvavo dar ir gen. J. Bulota, prof. K. Būga, S. Čiurlionienė, P. Klimas, J. Laurinaitis, V. Palukaitis ir A. Vireliūnas, numatytam leidiniui buvo duotas „Mūsų Senovės" vardas, redaktorium buvo išrinktas kun. J. Tumas, o redakcijos komisijos nariais prof. K. Būga, prof. A. Janulaitis ir P. Klimas. Prof. V. Krėvės Mickevičiaus, tuo laiku Švietimo Ministerijos knygų leidimo komisijos sekretoriaus, raginamai Švietimo Ministerijai sutikus šį leidinį leisti, greitai pasirodė pirmoji „Mūsų Senovės" knyga.

Kaip matyti iš leidinyje, 77—80 p., įdėtos „Mūsų Senovės" programos, nors jos iniciatoriai ir nesiribojo kuriomis nors datomis, bet labiausiai turėta galvoje laikai nuo vysk. Valančiaus gadynės ligi Didžiojo karo pabaigos; tik programos pabaigoje, projektuojant išeiti ir iš tų ribų, prikergta dar etnografija, mitologija, archeologija, numizmatika, sfragistika, Lietuvos istorija ir istorinė bibliografija (recenzijos). Tačiau išleistose 1921—1922 5 „Mūsų Senovės" knygose (4 rinkiniais) vyrauja vien pirmosios dalies medžiaga, antrajai teskiriant atsitiktinai tegautus straipsnius ir vos tik trečdalį vietos. Pirmojoje dalyje buvo skelbiama pirmiausia tai, kas labiau rūpėjo paties redaktoriaus širdžiai; kun. J. Tumo energija ir jo rūpesčiu ir visa „Mūsų Senovė" gavo savitą, „tumišką" atspalvį — redaktoriui rūpėjo ne tiek skelbiamos medžiagos objektingumas, kiek jos nuoširdumas; medžiaga buvo spaudai atiduodama tik gavus iš bendradarbių ir dėl to gan chaotiškai tvarkoma. Tuo būdu tačiau „Mūsų Senovė" virto aiškiu kun. J Tumo darbu; jo asmenybė gražiai atsispindėjo ne tik jo paties

pateiktuose raštuose, bet ir daugumo bendradarbių, kurie nejučiomis užsikrėsdavo redaktoriaus nuotaika ir ūpu; daugumas juk tik jo išjudinti rašė. Tačiau kitiems tai nepatiko. Tai ir buvo svarbiausia — greta kitų — priežastis, kad, išleidus keletą knygų, nuo 1923 m. „Mūsų Senovė“ buvo sustabdyta.

Sustojus „Mūsų Senovei“, pats reikalas, dėl kurio ji buvo įkurta, neišnyko. Tie patys ir kiti žmonės ir toliau rūpinosi organizuoti leidinius, kuriuose būtų galima skelbti Lietuvos istorijai nušviesti medžiagą. Tik dabar jau vyko didesnis specializavimasis: atsiradus didesniam praeities tyrinėtojų skaičiui, taip pat ir senesniesiems tyrinėtojams, įsikūrus universitetui, atsidūrus palankesnėse sąlygose dirbti tautos praeities tyrimo darbui, kiekvienas jų galėjo apsiriboti siauresnėmis studijų ribomis; dėl to ir pastangos leisti praeičiai tirti žurnalus labiau diferencijavosi. Jau 1923 m. pradėjusi eiti „Tauta ir Žodis“ apėmė „Mūsų Senovės“ medžiagos dalį, bet ir ji 1931 sustojo, savo medžiagą paskirsčiusi tarp kelių specialių žurnalų. Nuo 1925 m. „Karo Archyvas“ skelbia Lietuvos karo ir iš dalies politikos istorijos medžiagą. Nuo 1930 m. Lietuvos istorijos draugijos leidžiama „Praeitis“ apėmė Lietuvos politinę istoriją. Nuo 1930 m. leista „Mūsų Tautosaka“ (sustojusi eiti dėl panašių kaip ir „Mūsų Senovė“ priežasčių) buvo apėmusi tautosakos skyrių. Nuo 1930 m. „Athenaeum“ apima ir politinę ir kultūros istoriją. Nuo 1933 m. XXVII knygos Mėgėjų metraštis apima knygos kultūros reikalus, o nuo 1934 m. einąs „Gimtasis Kraštas“ apima daugiausia Lietuvos etnografiją. Pagaliau „Senovė“ apėmė, be Lietuvos, ir visuotinę istoriją. Tačiau svarbiausiosios „Mūsų Senovės“ dalies — lietuvių tautinio atgimimo medžiagos skelbimo — ištisai neapėmė nė vienas tų leidinių. Teisybė, per keliolika tų metų, kurie praėjo sustabdžius „Mūsų Senovę“, buvo paskelbta nemaža tos srities medžiagos tiek atskiromis knygomis, tiek įvairiuose žurnaluose ir laikraščiuose. Bet toji medžiaga, nesukoncentruota viename leidinyje, išmėtyta platesnei publikai

sunkiau prieinamuose ar sunkiau surandamuose leidiniuose, dažnai daugeliui lieka visiškai nežinoma ar, išspausdinta tarp kitos bėgamosios medžiagos, lengvai pamirštama ar nepastebima. Antra vertus, be tos paskelbtosios medžiagos, susirinko gausios niekur nespausdintos ir net netinkančios paprastoje periodikoje spausdinti medžiagos (pvz., veikėjų korespondencija). Ypatingai jos daug susirinko to paties kun. J. Tumo įsteigtajame literatūros muziejuje, vėliau virtusiame V. D. universiteto bibliotekos rankraščių skyriumi (Vaižganto muziejumi). Naujos, ligi šiol nežinomos rankraštinės medžiagos, kuri įgalina išaiškinti ir nušviesti daugelį lig šiol visiškai nežinomų, mažai žinomų ar neteisingai nušviečiamų lietuvių tautinio atgimimo faktų, kiekis auga ir, be abejo, dar jos daug atsiras, jei bus galima kur nors ją skelbti. Dėl tų visų sumetimų jau prieš keletą metų Lietuvos istorijos draugija buvo nutarusi greta „Praeities" atgaivinti ir „Mūsų Senovę"; jos redagavimą pavedė Vaclovui Biržiškai. Tačiau, neturėdama tam sumanymui vykdyti lėšų, draugija ligi šiol jo negalėjo realizuoti. Tuomet teko ieškoti kitų kelių. Universiteto vadovybei pritariant, buvo nusistatyta „Mūsų Senovės" leidimą pavesti universiteto bibliotekai, prie kurios yra sukoncentruota ir žymesnė dalis skelbtinosios medžiagos, kai tik bus gauta lėšų. Šiek tiek jų gavus jau 1937 m. sąmatoje, leidinys atgaivinamas.

„Mūsų Senovė", norėdama būti J. Tumo redaguotosios tęsinys, pasilaiko ir jos vardą, tik apimties atžvilgiu jos ribas kiek susiaurina. Specialiems žurnalams jau apėmus visas antraeiles „Mūsų Senovės" sritis, turinio atžvilgiu tenka apsiriboti, skelbiant straipsnius ir medžiagą, kuri daugiau ar mažiau padės nušviesti atskirus lietuvių tautinio atgimimo momentus; laiko atžvilgiu — rusų ir vokiečių okupacijos laikais, t. y. XIX a. ir XX a. pradžia, ligi Didžiojo karo pabaigos, nes mūsų atgimimo pirmieji daigai jau aiškiai pastebimi XIX a. pradžioje, o nuo nepriklausomybės paskelbimo dar turime ne praeitį, bet dabartį. Iš tų ribų bus išeinama tik esant būtinam reikalui. Pagal taip nusibrėžtą planą „Mūsų Senovės" turinį su-

darys: I straipsniai; II atsiminimai ir dienynai; III nespausdinti ar nežinomi senesniųjų autorių tekstai; IV veikėjų korespondencija; V dokumentai; VI smulkesnės žinios; VII recenzijos. Aiškus daiktas, kad nedidelėse „Mūsų Senovės“ knygose nebus galima iš karto visa ko apimti, tačiau redaktorius dės pastangų, kiek leis medžiaga, aprūpinti visus tuos skyrius. „Mūsų Senovės“ leidimo dažnumas žymia dalimi priklausys ir nuo gaunamos medžiagos ir nuo asignuojamų lėšų ir nuo paties redaktoriaus pajėgumo — varant šį darbą greta kitų darbų — dažniau „Mūsų Senovės“ knygas įduoti spaudai. Todėl jis, leisdamas tą pirmąją atgaivintosios „Mūsų Senovės“ knygą, prašo nestatyti jam per didelių reikalavimų ir kartu prašo paramos pirmiausia iš tų, kurie buvo ir anos, J. Tumo, „Mūsų Senovės“ draugai, rėmėjai ir rašytojai, taip pat tikisi pagalbos ir iš visų naujai atsiradusių rašytojų.

Šiame M. S. numeryje, dėl vietos stokos, dedame tik mažą dalelę medžiagos, kurią turime.

Vaclovas Biržiška.

I. Straipsniai.

VINCAS MACIŪNAS.

LIETUVIŠKIEJI DALYKAI VILNIAUS ŠUBRAVCŲ SATYROJE.

XIX a. pradžioje Lietuvoje buvo paplitusi masonų organizacija. Savotiška masonų atskala buvo vad. Nenaudėlių draugija (Towarzystwo Szubrawców) Vilniuje, kurią sudarė keli profesoriai ir kai kurie žinomi Vilniuje asmenys. Draugija susispietė apie visuomenės satyros laikraštį „Wiadomości Brukowe", kurio dar 1816 m. buvo pasirodę keli numeriai ir kuris nuo 1817 m. ėmė pastoviai eiti. To laikraščio iš viso išėjo 287 N. 1822 m. laikraštis buvo valdžios uždraustas (paskutinis numeris išėjo VI 3) ir šubravcų draugija likvidavosi. Draugija susiorganizavo 1817 II 11. Tais pat metais buvo priimtas „šubravcų kodeksas", kurs vėliau buvo papildytas ir 1819 išspausdintas (Tygodnik Wileński, VII t. ir sk.). Draugijos santvarkoje buvo daug masoniško apeigingumo reminiscencijų. Svarbiausias draugijos tikslas buvo satyros pagalba kovoti su įvairiomis Lietuvos visuomenės ydomis. Savo satyrose jie aštriai pašiepdavo obskurantizmą bei prietaringumą, tuo laiku madinį mesmerizmą, bajorų tuščią didžiavimąsį titulais, dykaduoniavimą, mokslo nemėgimą, girtavimą, pamėgimą bylinėtis ir t. t.; ypač smarkiai jie puolė baudžiauninkų spaudimą bei išnaudojimą. Draugija buvo šiaipjau lenkiško patriotinio pobūdžio. „Wiadomości Brukowe" nekartą pašiepdavo prancūziškumo madą aukštesniuose sluoksniuose, lenkų kalbos niekinimą ir nesidomėjimą lenkų literatūra. Antra vertus, tie blaivių pažiūrų racionalistai ironiškai žiūrėjo į nekritišką aukštinimą viso to, kas yra sava. Antai, šubravcų kodekse šalia kitų ydų, su kuriomis šubravcai kovoja, pažymėta ir „Blogai suprasta tautiškumo meilė, pasireiškianti tuo, kad nekritiškai

giriama viskas, kas sava ir sena, ir laikoma tautos šmeižimu visuomenės ydų iškėlimas".

Kaip žinome, tuo laiku pradėjo kilti, kad ir neplačiai, savotiškas lietuviškas patriotizmas, pasireiškęs savosios praeities ir ypač gimtosios kalbos garbinimu. Šubravcams lietuviškieji dalykai nebuvo visai svetimi. Jų tarpe buvo žmonių, kurie tais dalykais domėjosi, pvz., Lietuvos istorikas M. Balinskis, prof. Z. Niemčevskis, kuris informavo C. Malte-Brun'ą[1] apie lietuvių kalbą; K. Kontrimas, kurs 1822 m. pasiųstame Vilniaus mokslo apygardos globėjui memorandume dėstė reikalą steigti Vilniaus universitete lietuvių kalbos katedrą; rodos, ir Ad. Rogalskis[2], kurs vertė J. Lasickio raštą apie Žemaičių dievus (išsp. Dziennik Wileński, 1823 I) ir kurio brolis Leonas (gal taip pat šubravcas[3]) spausdino porą lietuvių liaudies dainų (Tygodnik Wileński, 1819 ir 1820), o vėliau vertė P. Köppeno rašinį apie lietuviškų tautų kilmę, kalbą ir literatūrą; galime pagaliau spėti, kad ir S. Valiūnas bus buvęs šubravcas[4].

„Wiadomości Brukowe" 101 N įdėtame satyriniame, lietuviška antrašte straipsnyje „Apey iszkalba sudyne moksłas" cituojama daug to laiko lenkiškos spaudos straipsnių, kuriuose buvo liečiami lietuvių tautos praeities ir kalbos dalykai; taigi autorius (M. Brensztejno manymu[5], tai bus buvęs Balinskis) akylai stebėjo, ką spauda rašė apie lietuviškus dalykus.

---

[1] *C. Malte-Brun* Tableau de la Pologne ancienne et moderne, Paris, 1807.

[2] *H. Mościcki — J. Bieliński* Szubrawcy w Wilnie, 1910 — Biblioteka Warsz., 1911 II p. 171.

[3] Taip spėja *J. Bieliński* Szubrawcy w Wilnie (1817—1822), 1910 p. 75.

[4] Antai L. Jucevičius (Przysłowia ludu litewskiego, 1840 p. 15), spėjo, kad Valiūno plunksnos yra šubravčiško stiliaus eilėraštis „W imieniu prześwietney Kontubernii Palemońskiey od jednego z członkow tego towarzystwa przeciwko prospektowi dzieła pod tytułem Pijaństwo, przy Kuryerze litewskim przez Jakóba Szymkiewicza ogłoszonemu, Oswiadczenie" (Dziennik Wileński 1817 VI p. 384—392. Iš kitur gi žinome, kad Valiūnas rašė lietuviškai satyrą apie tą pačią Palemono Kontuberniją. Plg., taip pat *J. Bieliński* Szubr. w W. p. 189—192.

[5] *M. Brensztejn* Dionizy Paszkiewicz 1934 p. 22.

Kiekvienas šubravcas gaudavo tam tikrą slapyvardį. Šubravcų kodeksas numatė, kad „tokiais vardais imami žodžiai, kuriais mitologiniais laikais mūsų proseniai senovės lietuviai žymėjo garbinamas būtybes ar asmenis, gerbiamus dėl jų padėties ar gerų privalumų". Tuos mitologinius slapyvardžius (pvz., *Gulbi, Warpu, Goniglis, Dzidzis Lado* ir t. t.) ėmė iš Stryjkovskio kronikos[6]; kai ką gal ėmė ir iš J. Lasickio „De diis Samogittarrum"[7]. Ir taip M. Balinskis vadinosi *Auszlawis*, J. Šimkevičius *Perkunas*, K. Kontrimas Poklus, Andr. Śniadeckis *Sotwaros*, Jonas Chodzko *Wayzgantos* ir t. t. Tokių slapyvardžių pasirinkimą šubravcų kodeksas taip motyvavo: „Kiekvienas šubravcas pasistengs bent per vienerius metus surasti, kad ir kitų padedamas, bet būtinai pats perskaityti, kronikose ir pas istorikus aprašymą istorinio padavimo apie tą būtybę ar asmenį, kurių vardu pasivadino, turėdamas galvoje ne tik apsišvietimą krašto dalykuose, bet ir kilnų tikslą dalyvauti sudarant lietuvių tautos mitologinę istoriją, kuri ilgainiui šubravcų draugijos darbu, rūpesčiu ir lėšomis galėtų su iliustracijomis pasirodyti tautiečiams ir mokslo pasauliui". Tiesą sakant, kiek naivus atrodo tik toksai paraginimas: „Dėl to dalyko parodytas ypatingas uolumas ir stropumas, tarp kitų, gali iš draugijos susilaukti atpildo, kad tai parodžiusio šubravco veido bruožai bus įdėti atvaizdan tos būtybės ar asmenų, kurios vardą jis pasiėmė ir apie kurį sėkmingai rinko žinias istorijoje. Tuo būdu, išreiškiant grynai mitologines savybes, bus palikti dėkingiems ainiams ir stropių bei uolių šubravcų atvaizdai".

Taigi šubravcams (žinoma, bent daliai) buvo nesvetimas Lietuvos praeities pamėgimas, net meilė. „Wiad. Bruk." 1820 m. N 166 įdėtame straipsnelyje „Nowinki z pod strzechy szebaramiczney" be kitko skaitome: „Labiausiai to žiūri, ar

---

[6] *M. Stryjkowski* Kronika... (1846) I p. 144—146. Ir „Wiadomości Brukowe" 1818 p. 75, mini, nors ir ironizuodamos, Stryjkovskį kaip lietuvių mitologijos šaltinį.

[7] Plg. *H. Mościcki*, op. cit. p. 171.

kada nors jiems (t. y. šubravcams) nepavyks iš senovės pilių bokštų ištraukti lietuvių mitologinių palaikų, kurie būtų labai naudingi krašto istorijai. Tai yra ligi šiol nepatenkintas pažadas, kurio čia Žemaičiuose pasiilgę laukia". Štai dar viena ištrauka iš „Wiad. Bruk." (1817 m. N 15), kur matyti net tam tikras gėrėjimasis ta Lietuvos senove: „... nusileidau žemėn Vėliuonoje ir atsidūriau vadinamame Pilies kalne. Atsiminęs, kad narsiausiasis iš senovės lietuvių kunigaikščių, Gediminas, kovodamas toje vietoje su pietų tautomis, plūstančiomis šios žemės pavergti, žuvo nuo šaunamojo ginklo, keikiau paraką ir jo išradėją. Tačiau mane džiugino ta mintis, kad lietuviai ir tuomet turėjo didelės doros ir drąsių žmonių".

Taigi lietuviškasis XIX a. pradžios sąjūdis buvo šubravcams daugiau ar mažiau pažįstamas. Tačiau tiems blaiviems bei skeptiškiems švietimo amžiaus racionalistams (nesuprato jie, pvz., ir naujojo romantizmo) buvo svetimas kai kurių tokių Lietuvos praeities mėgėjų entuziazmas ir dažnai diletantiškai naiviomis formomis besireiškiąs senovės ir lietuvių kalbos aukštinimas. Šubravcai savo satyrose dažnai iš tokių dalykų pasišaipydavo, tačiau nepuldavo taip smarkiai, kaip kad, pvz., valstiečių spaudimo ir kitų visuomenės ydų.

XIX a. pradžios ypač Žemaičių bajorų tarpe besireiškiantį lietuvišką patriotizmą lyg ir simbolizavo visoje Lietuvoje išgarsėjęs Poškos baublys. Šubravcai nekartą užkabindavo tą „visur pagarsėjusį ąžuolinį muziejų". Antai, jau minėtame „Wiad. Bruk." straipsnyje „Apey iszkałba sudyne moksłas" komiškai iškilmingu stilium kreipiamasi į baublį: „O, šimtą kartų garbingesnis už pranašinguosius Jupiteriui pašvęstuosius Dodonos ąžuolus..." ir t. t.; paliečiamas ir jo „Sargas Kawotois ir Uszkotois" (t. y. Pošką).

Ypač juokinga atrodė šubravcams kun. Ks. Bohušo[8] mintis apie tariamąją senovės lietuvių literatūrą. Ir tikrai, Bohušo išvadžiojimai buvo naivūs. Išaukštinęs lietuvių kalbą,

[8] O początkach narodu i języka litewskiego. Rozprawa przez Xawiera Bohusza 1808.

Bohušas daro išvadą: kalba, kuri galinti piešti tokius aukštus poetinius vaizdus, kuri nenusileidžianti lotynų kalbai nei metru, nei rišlumu, nei ryškumu, nei muzikalumu, būtinai turėjusi būti mokytų žmonių kalba. Iš Bohušo pacituotųjų, „laimingai išlikusiųjų“ Ovidijaus ir Vergilijaus poezijos lietuviškųjų vertimų nuotrupų, galima esą spėti, kad ne tik tiedu, bet ir kiti klasikiniai autoriai buvę išversti lietuvių kalbon. Galimas dalykas, kad ir originalių veikalų buvo rankraščiuose. Kodėl gi ta senoji lietuvių literatūra neišlikusi? Mat, nebuvę tada dar spaustuvių, o rankraščius sunaikinęs laikas. Ko kandys ir pelės nesugraužusios, tai sunaikinę nepaliaujami karai. Kituose kraštuose nevienas rankraštis išlikęs paslėptas nuo priešo ugnies kalnų olose. Lietuvis literatas negalėjęs rasti tokių slėptuvių savo rankraščiams. Jei autoriui pavykdavę pabėgti iš degančių namų miškan, tai jis galėjęs paslėpti savo rankraščius kur nors išpuvusin medin, kur jis sutrūnydavęs ir būdavęs kirminų suėstas. Taigi mokytų lietuvių prieš Mindaugo viešpatavimą buvimas nesąs tik spėliojimas, o neabejotina išvada iš lietuvių kalbos duomenų.

Bohušo išvadžiojimai susilaukė griežtų priekaištų. J. Lelevelis, 1809 m. kritikuodamas Bohušo veikalą, pažymėjo, kad rašyti taip apie tariamąją sen. lietuvių literatūrą yra „statyti save pajuokon ir pasityčiojimams“. Kiek vėliau tas pats Lelevelis rašė: „... norėjo iš mūsų pasityčioti Rašytojas, skelbdamas didelį skaičių Lietuvių mokslininkų darbų, rašytų maždaug Mindaugo ar dar senesniais laikais, sutrūnijusiuose medžiuose kirminams ir supūti paliktų“ (Tygodnik Wileński 1816 I p. 17). Įdomu pastebėti, kad jaunoji, romantiškos dvasios karta kitaip žiūrėjo į Bohušo mintį. Antai, Ad. Mickevičius rašė: „Taigi nereikia laikyti juokingais Kotzebuo ir Bohušo tvirtinimų, kad lietuvių literatūra buvo turtinga epine ir istorine poezija, nors tos rūšies ligi mūsų laikų maža kas išsiliko“ (prierašas prie „Gražinos“).

Šubravcai, kuriems toksai romantiškas žavėjimasis senove buvo svetimas, visai pritarė Leleveliui ir dažnai pasijuokdavo

iš Bohušo samprotavimų. Pvz., „Wiad. Bruk." 1818 m. N 75 rašo, komiškai remdamos tariamai rastu senovės lietuvišku rankraščiu: *„Poklus* niekados nebuvo dievaitis, o mitologijos autorius, profesorius Kernavėje Algirdo laikais, vėliau Krėvoje, galiausiai Vytauto mokytojas ir bičiulis, jo bibliotekos Vilniaus aukštutinėje pilyje prižiūrėtojas".

Reikia pasakyti, kad mintis apie senus lietuviškus rankraščius šubravcams būdavo gera stilistinė priemonė jų satyroms, kurias dažnai pateikdavo kelionių po įvairias nesamas šalis ar tariamai rastų senų rankraščių, pamestų laiškų ir t. t. forma. Antai, „Wiad. Bruk." 1818 m. N 75 įdėtas straipsnis „Skrzynia żelazna z manuskryptami" (geležinė dėžė su rankraščiais). Toje dėžėje, esą, buvę daug ir lietuviškų rankraščių, pvz., tariamojo karaliaus Mingailos istoriografo Ušplausio veikalas apie lietuvių tautos pradžią. „Jis parašė labai įdomų veikalą apie karaliaus Mingailos kelionę po visą lietuvių žemę. Pradžioje Autorius taip sako: gausingi skundai iš visų provincijų apie neteisėtumus, plėšimus ir neteisingumus, paragino J. M. karalių Mingailą išvykti kelionėn, kad savo akimis įsitikintų ir bloga pašalintų" ir t. t. Toliau straipsnio autorius, ta senove prisidengdamas, pašiepia savo laiko bajoriją.

Be to, savo ložės iškilmių kalbas (tai masoniškų ceremonijų reminiscencijos) šubravcai pateikdavo, pasijuokdami iš Bohušo išvadžiojimų, kaip vertimus iš lietuviškosios drevių literatūros. Štai toks charakteringas pavyzdys: „Šubravco Pono *Gulbi,* antrojo laipsnio Dignitoriaus Vitainiko, kalba, sakyta priimant naują narį šubravcų draugijon (5-tasis drevės ritinys. Žodiškas vertimas iš lietuvių kalbos)" (Tygodnik Wileński, 1819 VIII p. 270; panašiai — Wiadomości Brukowe 1818 N 75 ir kt.). Prie vienų tokių eilių yra toks prierašas: „Vid. Codd. Mss. bibl. Baublinianae. Vol. XLV. p. 245 seq. Cronicon. Arenarii, Herulor. Vol. XXI. p. 2, 467 in fol. Jaswoynie 1987, ant. Chr." (Tygodnik Wileński 1819 VIII p. 31).

Kartais, lyg norėdami savo satyroms duoti, pasakytume, tam tikrą lietuvišką koloritą, šubravcai prikaišioja į savo

straipsnius komiškai lietuviškų vardų; kartais taip ir pasirašo. Pvz., vieną satyrą „Wiad. Bruk." 1819 m. N 121 pasirašo — *Dziemian Kirs-pirs-pilwas. 1818 listop. 18* w *Gierkliniu u P. Gierszona;* kitą („Wiad. Bruk." 1821 m. N 226) pasirašo — *Szepetulis,* niepospolity urzędnik powiatowy; vėl kitą — *Sweczpuńscynis,* porucznik odstawny („W. Br." 1821 m. N 229). „W. Br." 1821 m. N 221, 239 ir 244 yra įdėta satyra „Opisanie publicznych i prywatnych bibliotek w miasteczku Persztelach w parafii Taworayskiey"; čia minimas „nauczyciel parafialny uczony *Jodas",* daržininkas J. Pan *Kaskitas,* knygininkas *Wydury, „Budasa, Gaydysa i Kurkla,* bogatych mieszczan persztelskich" bibliotekos, audėjas *Gieiumby.* Kitame straipsnyje minimas miestas *Puros-Mieros* (1820 N 171), oratorius *Burbulis* (1821 N 226) ir t. t. Šubravcai kartais pasišaipo iš lietuvių netaisyklingos lenkų kalbos, ją pamėgdžiodami („Wiad. Bruk." 1819 N 112, 1820 N 171)[9].

Toliau cituojame 5 straipsnių, kuriuose šubravcai pasišaipo iš lietuviškųjų dalykų, turinio santraukas, o įdomesnių vietų vertimus (santraukos pažymimos laužtiniais skliausteliais).

I.

„Dziennik Wileński" 1817 VI p. 595—597.

Pono *Gulbi*[10] šubravcų draugijos antrojo laipsnio *vitainiko* kalba, pasakyta iškilmingai priimant naują narį.

Komentaras.

[Iš p. Bentkovskio žurnalo (t. IX p. 476)[11] žinoma, kad gilioje senovėje būta daugybės lietuvių mokslininkų, kurių veikalai buvo suslėpti, kaip nurodo Varšuvos draugijos metraš-

---

[9] Žinia iš prof. M. Biržiškos straipsnio apie S. Stanevičiaus pasakėčią „Arklys ir meška" (Liet. Encikl. I p. 1097).

[10] Šubravco lg. Šidlovskio slapyvardis.

[11] Pamiętnik Warszawski 1817 IX p. 466—476: *Bohusz,* Odpowiedź Na odezwę Bezimiennego w Dzienniku Wileńskim na miesiąc Wrzesień umieszczoną (o początkach narodu litewskiego), p. 476 rašo: „... galiu tikrai tvirtinti, kad Lietuva nuo neatmenamų laikų turėjo pakankamai mokytų vyrų, nes tokia išlavinta kalba gali būti tik mokytų žmonių kūrinys".

čiai (t. VI p. 286)[12], medžių drevėse. Atrodė, kad tie turtai buvo kirminų suėsti ar supuvo. Bet štai praeitą rudenį, Kražantės krantuose kertant liniją per girią, rasta viename nukirstame ąžuole 34 didesni ir 41 mažesnis ritinys, surašyti sunkiai paskaitomu raštu. Vieną ritinį pavyko išvynioti ir perskaityti. Tai yra, rodos, Kęstučio laikų nuorašas. Originalas turėjo būti daug senesnis. Nenorėdamas būti toks, kaip pinskiečiai, kurie balose randa laivus, o laikraščių redaktoriams apie tai nepraneša[13], skubu pasiųsti į „Dziennik Wileński" žinią apie tą radinį, kuris bus tikrai svarbus lietuvio Bohušo, mozūro Lelevelio[14], švedo Tunmano[15] ir prūso Rėzos[16] tyrinėjimams, o taip pat galės praturtinti baublio rinkinius. Kitus ritinius pasistengsime išvynioti ir perskaityti, o po to visus atiduosime Kražių mokyklos bibliotekai; gal koks nors filologas ras ką nors panašaus į sanskritą. Tie dreviniai scholiastai rodo, kad šubravcai labai nekentę vadinamųjų *Kaulinikas* ir *Girtuokle,* t. y. žmonių, kurie be darbo ieškojo naudos iš kitų. Ponas Linde, kurs savo žodyne palikdavo neišverstus lietuviškus žodžius, pvz., *gie-*

---

[12] Roczniki Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk 1810 VI p. 145—355; čia išspausdinta Bohušo „rozprawa".

[13] Dziennik Wileński 1817 VI p. 506 išnašoje nurodoma, kad jau seniau 18 mylių nuo Pinsko išdžiuvusioje nuo sausros baloje rastas gražiai išpjaustinėtas laivo pryšakys; deja, nesą, kas tą dalyką ištirtų ir praneštų apie tai.

[14] J. Lelevelis, kurs tuo laiku dėstė istoriją Vilniaus universitete, jau 1808 m. buvo išleidęs knygutę „Rzut oka na dawność litewskich narodów i związki ich z herulami"; 1809 m. parašė Bohušo veikalo kritiką.

[15] Švedų mokslininkas J. Thunmann (1746—1778) parašė „Über den Ursprung der alten lettischen Völker" (savo veikale „Untersuchungen über die alte Geschichte einiger nordischen Völker", Berlin 1772); ten duoda apsčiai lietuvių kalbos pavyzdžių. Apie tą veikalą Lietuvos šviesuomenei pranešė Y. Q. „Początku narodu litewskiego rozmaite dochodzenia" (Dziennik Wileński 1817 VI). Lelevelis mini kita Thunmanno veikalą viename savo straipsnyje (Tygodnik Wileński II 1816 p. 352). Tur būt, iš jo apie Thunmanną sužinojo T. Narbutas (Tyg. Wil. 1817 p. 274).

[16] Apie Rėzos darbus lituanistikos srityje Vilniaus šviesuomenė jau galėjo žinoti, nes Rėza ketino atvykti Didžiojon Lietuvon dainų parankioti ir tuo reikalu kreipės laiškais į Vilnių (Dziennik Wileński 1817 VI p. 505—506).

rey[17], imtą iš Potockio, nepilnai paaiškina ir žodį *szubrawiec*, matyti nežinodamas, kad tas lenkiškas pavadinimas, gal būt *Kaulinikasów* ir *Girtuoklów* rūpesčiu, lenkų kalbon įvestas kita prasme.]

Rašiau Ariogaloje 1817 m. gruodžio 10 d.
Zywibund Mingayło vertėjas ir leidėjas.

II.

„Wiadomości Brukowe" 1818 N 75.

Geležinė dėžė su rankraščiais.

[Vienoje Lietuvos vietoje buvo rasta geležinė dėžė giliai žemėse paslėpta, su seniausiais, ligi tol nežinomais rankraščiais. Jau žinome iš daugelio veikalų, kad gilioje senovėje Lietuvoje žydėjo mokslas ir menas. Tasai gi radinys duos naujos šviesos lietuvių istorijai. Tačiau bijau, kad iš to nekiltų mokslinio ginčo. *Dziennik* susikivirčys su *Tygodniku,* o tas užkabins *Pamiętniką*[18]. Po ilgo darbo visus rankraščius suskirsčiau į tris grupes: lietuviškus bei žemaitiškus, kurie yra seniausi, lenkiškus ir lotyniškus.] Pirmasis iš eilės autorius, *Uszpłausis,* karaliaus Mingailos istoriografas, rašė apie lietuvių tautos pradžią ir apie visą šito karaliaus viešpatavimą. 4 tomai *in quarto.* Dar neperskaičiau to veikalo, betgi iš daugybės išnašų ir prierašų tenka spręsti, kad tai turėjo būti didelės erudicijos vyras. Jis aprašė ir karaliaus Mingailos kelionę po visą lietuvių kraštą. [Pasinaudojęs tariamu kelionės aprašymu, satyros autorius pašiepia savo laiko visuomenės ydas.] Antras iš eilės — *Szwapluk,* šambelionas. Šis tikrasis žmonių bičiu-

[17] Słownik języka Polskiego przez H. B. S. Linde, 1808 II p. 701: „Gierey, gerey, n. p. Lecz nie * gerey, gdy chodzi herbowny o kiiu. Pot. Pocz. 65".

[18] Čia, tur būt, turima galvoje minėtasis Y. Q. straipsnis „O początku narodu lit." (Dziennik Wileński 1817 VI), kur daroma tam tikrų priekaištų Bohušui. Pastarasis atsako „Odpowiedź na odezwę Bezimiennego" (Pamiętnik Warszawski 1817 IX). Čia Bohušas atsikerta ir Leleveliui, kurs buvo jį pašiepęs jo veikalo kritikoje, o be to dar gnybtelėjęs viename straipsnyje (Tygodnik Wileński 1816 I).

lis parašė statistiškai-politiškai-moralinį veikalą apie valstybės vidaus santvarką. Vienas tomas *in quarto.* Ragina dvarininkus panaikinti baudžiavas [čia ir toliau aiški aliuzija į dabartį.] Trečias — *Tertampis,* filosofijos magistras, rašė apie pagonų bažnyčias ir kunigus. Vienas tomas *in folio*... Du tomai lietuvių mitologijos, parašyti *Pokluso.* Metai pagal krikščionių erą padėti 1384. Lietuvių kronikininkai paliko mums klaidingų žinių apie dievaičius, būtent Stryjkovskis daug žmonių pavertė dievais, o dievaičius praleido. Pasirėmęs autoriaus autoritetu, drąsiai galiu kai kurias klaidas nurodyti, pvz., *Poklus* niekados nebuvo dievaitis, o mitologijos autorius, profesorius Kernavėje Algirdo laikais, vėliau Krėvoje, galiausiai Vytauto mokytojas ir bičiulis, jo bibliotekos Vilniaus aukštutinėje pilyje prižiūrėtojas. [Jo veikalas vienintelis lietuvių mitologijos šaltinis]. Kitas — *Gurcho* nebuvo net pusdievis, o tik vadinamasis dieviškas poetas, nes dažniausiai rašinėjo *Prokorimos* garbei. *Parstukis, Gulbi, Upinis* buvo tik dvasios, saugojusios paneles... Buvo dar vienas dievaitis *Miluynas,* apie kurį niekas be *Pokluso* nėra rašęs...

(b. t.)

VACLOVAS BIRŽIŠKA.

1883 M. „RASZLIAVOS PACZTAS".

Stanislovo Didžiulio archyve Griežionėliuose susirado sąsiuvinis rankraštinio pirmojo lietuvių literatūrinio žurnalo, surašomo lenkiškai ir lietuviškai, kurį to žurnalo iniciatorius ir svarbiausias rašėjas, Juozapas Milevskis Miglovara, pavadino lenkiškai „Poczta Litewsko Literacka", o rašęs jam lietuviškas replikas Stanislovas Didžiulis — „Raszliavos Pacztu"[1]. To „R. P." greičiausiai pasirodė tik tas vienintelis sąsiuvinis, nors pirmojo straipsnio pradžioje pažymėta „Do N 2"; pabaigoje prie korespondentų sąrašo „Do N 1", prie sekančio straipsnio „Do N 5" ir prie paskutinio „Do N 4", bet tie pažymėjimai atitinka atskirus paragrafus programo ir yra tik paties Milevskio duotas pavyzdys, kaip jis supranta rašymą atsakymų į jo klausimus. Iš viso yra 24 puslapiai paprasto mokyklinio sąsiuvinio formato. S. Didžiulio prierašai yra rašyti Didžiulio ranka, bet lenkiški Milevskio straipsniai gal yra ne jo rašyti.

Pirmuoju straipsniu eina Milevskio lenkiškas straipsnis Odezwa do znawców i miłosników literatury litewskiej (be Milevskio parašo), paskiau O pisowni litewskiej, pasirašytas „Józef Milewski Ryga 15 Października 1883 roku"; po to eina trumpa S. Didžiulio lietuviška replika Milevskiui, pasirašyta „21 siekio 1883 metu Griežionise S. D.". Pavyzdį „Do N 1" sudaro „Lista korespondentów, biorących udział w poczcie litewsko-literackiej"; šiame sąraše yra tik du vardai: N 1 lenkiškai įrašytas Milevskis ir N 2 „Stanislovas Didžiulis gudiszkai Dydziul", kas leidžia manyti, kad buvęs šio laikraščio sumanytojas, Milevskis, rado tik vieną bendradarbį — Didžiulį, bet ir šiam gan griežtai pasisakius prieš kai kurias Milevskio rašinių mintis, pats sumanymas, greičiausiai, nutrūko. Pa-

[1] Dabar V. D. U. bibliotekoje.

vyzdžiu „Do N 5“ eina Milevskio surašytos „Czynności Józefa Milewskiego w Rydze“ pasirašytos 1883 X 23 ir lietuviškas Didžiulio kreipimasis. Pabaigoje „Do N 4“ eina „Wiadomości bibliograficzne“.

„Pačtas“ buvo sumanytas jau „Aušrai“ pradėjus eiti ir net jau pačiam Milevskiui pradėjus joje bendradarbiauti, nes jo pirmasis eilėraštis „Aušroje“ („Lietuva“) buvo išspausdintas N 2, o jo straipsnis „Pačte“ buvo pasirašytas 1883 metų spalio 15 d. ir, be to, bibliografijoje minima „Aušra“, bet savo tendencija Milevskio straipsniai neatitiko „Aušros“ tendencijos (o gal jo net norėta su „Aušra“ legaliai konkuruoti), nors, kaip matysime iš vieno Milevskio laiško vysk. Baranauskui, rašyto iš Rygos 1884 m. liepos 11 d., visai atitiko Milevskio įsitikinimą dėl reikalingumo priimti rusų raides. Užtat S. Didžiulis replikavo, visiškai atitikdamas pačios „Aušros“ ir daugumo to laiko lietuvių šviesuomenės atstovų siekimus.

Pirmame savo straipsnyje, užėmusiame beveik pusę viso sąsiuvinio (10½ p.) Milevskis kreipiasi į „lietuvių literatūros žinovus ir mėgėjus“, ragindamas juos mylėti lietuvių kalbą ir ją vartoti santykiuose su liaudimi („z pospólstwem“), kad apsaugotų lietuvius nuo nutautėjimo svetimšalių naudai. Šioje dalyje jis, tarp kitko, pasisako už visuotiną vartojimą žemaičių tarmės, kurios svarbiausią plotą sudaro Kelmė, Kražiai, Kurtavėnai, Pakapiai, Tytuvėnai, Šiluva, Raseiniai, Viduklė, Nemakščiai ir Lioliai, pasirenkant lietuviškumo centru („stolica litewszczyzny“) Kelmę. Kartu stengiasi įrodyti, kad žodis „žemaitis“ seniau turėjęs bendrinę visiems lietuviams reikšmę, nes esąs kilęs ne iš būdvardžio žemas („žeamas“), bet iš žemės, taigi žemaitis reiškiąs vienos žemės gyventojas. „Kada tikrieji lietuviai viens kitą vadino žemaičiais, jie tuo išsiskirdavo iš maišytų giminių ir svetimšalių, kuriuos vadino skirtingu vardu gudai — plepiai (bełkoty) nuo žodžio gudžioti arba gudėti... Taigi vardu žemaitei vadiname tikruosius lietuvius, grynuosius tos tautos tautiečius“ (versta).

Norėdamas konkretizuoti savo kreipimąsi į lietuvių šviesuomenę, Milevskis savo straipsnio pabaigoje įneša pasiūlymą, kurio pasekmėje turėjo išaugti ir šis „Rašliavos pačtas“. Tą vietą, versdami iš lenkiško, paduodame ištisai:

„Visiems lietuvių literatūros mėgėjams savo tarpe susiprasti (lietuvių kalbos) sutvarkymo ir suvienodinimo reikalu siunčiu šį aplinkraštį lietuvių kalbos žinovams ir mėgėjams, būdamas tikras, kad daugelis sutiks prisidėti prie šio rašto, suteikdami jam dalį savo žinių iš lietuvių literatūros ir viso to, kas jos pažangai galėtų patarnauti, taip pat neatsisakydami išreikšti šiuo reikalu savo pažiūros ir aiškinimo lietuvių kalbos taisyklių ir savybių tiek bendrų, tiek dalinių ar tarminių; kad tuo būdu ilgainiui būtų galima, lyginant įvairias nuomones ir nuostatus, sudaryti bendrąsias taisykles, labiausia tinkamas visuotinai literatūroje vartoti.

Tam reikalui būtų naudinga: 1) sudaryti sąrašą visų, kas domisi lietuvių raštija ir kurie norėtų šiame lietuvių literatūros pašte dalyvauti, nurodant tikslų adresą, savo ranka kiekvieno dalyvių įrašytą. 2) Kiekvienam to pašto dalyviui rašyti laisvai lenkiškai ar lietuviškai kiekvienam žinoma tarme ir savo taisyklėmis, reikalui esant nagrinėjant ir kritikuojant kitų rašinius ir aiškinant savo pažiūras ir pagrindus. 3) To pašto korespondencijose neprivalo būti nieko, kas galėtų valdžios akyse sukompromituoti rašantįjį. 4) Siųsti paštui įvairius darbus apie lietuvių kalbą ar vien bibliografines žinias, nurodant, kur yra koks spausdintas ar rašytas veikalas. 5) Aprašyti savo ar kitų darbus lietuvių literatūros dirvoje ir aplinkybes, kurios tam darbui yra palankios ar nepalankios; taip pat žymėti įvairias senąsias ir bėgamąsias žinias iš lietuvių literatūros ir, jei galima, pridėti pačius tos srities darbus. 6) Paštan dėti aprašymą įvairių lietuvių papročių, įpročių, padėties, santykių, verslo, sveikatos ir ekonominio veikimo, taip pat patarlių, padavimų ir kitų savybių rinkinius. 7) Ieškoti priemonių ir būdų leisti lietuviškiems darbams ir raštams krašte (ne užsienyje) ir tas priemones aprašinėti atskirai. 8) Atskirai tam

reikalui skiriamame protokole žymėti paduotus balsus išrinkti literatui, kuris vadovautų reikalui nustatyti vienodas gramatikos taisykles lietuvių raštijoje, pareiškiant pagal norą ir savo tuo reikalu sutikimą. 9) Lietuvių literatūros paštą siuntinėti nustatyta sąraše eile, jį paskaičius ir atitinkamai suvartojus, sekančiam dalyviui, pas save jį laikant ne ilgiau kaip vieną mėnesį. 10) Bent du kartu per metus, t. y. kas šeši mėnesiai lietuvių literatūros paštą siuntinėti vienam literatų kaip autoritetui arba šio darbo vadovui, kad įvairius klausimus iššiūrėtų ir išklausytų ir padarytų atitinkamas išvadas.

Toks lietuvių literatų korespondencinis darbas, be abejo, 1) iššauktų nustatymą lietuvių kalbos gramatinių taisyklių, 2) padėtų augti lietuvių literatūrai ir 3) pašalintų visus netobulumus ir nesusipratimus, kurie užstoja kelią daugeliui siekiančių vieno tikslo įvairiais keliais...“

Daug svaresnis yra kitas Milevskio straipsnis „Apie lietuvių rašmenis“ (O pisowni litewskiej), kuriame liečiamas ir tiek opus tuo laiku rusų raidžių lietuvių raštuose klausimas. Straipsnio pradžioje Milevskis pabrėžia, kad tinkamiausias lietuvių kalbai yra lotyniškas raidynas ir kad jis tinka visiems lietuvių kalbos garsams išreikšti, „nevartojant kitų papildomų raidžių ar ypatingų ženklų“. Kad lietuvių raidynas visiškai nesiskirtų nuo lotynų, reikia nosines balses ą, ę, į, ų, pakeisti dvibalsiais an, en, in, un; priebalses, kurių nėra lotynų raidyne, išreikšti dviem priebalsėmis — ch, cz, dž, sz, zsz (ž); pašalinti ir kitus ženklus, nes viena raidė gali tik vienaip skambėti, taigi ilgąsias balses galima esą išreikšti dviem balsėmis (ee, ii, uu); raidė y lietuvių kalboje tevartotina tik žodžiuose, skolintuose iš lotynų ar graikų kalbos, nes tai esanti ne lotynų, bet graikų kalbos raidė.

„Lotynų raidyną lietuvių raštams tegalime vartoti ten tiktai, kur rašto nemanoma spausdinti arba spausdintam užsienyje; norinčiam spausdinti savo krašte turime tam reikalui pritaikinti valdžios įsakytą rusų raidyną (graždanką). Kada bus atmainytas tas įsakymas ir uždraudimas lietuvių tekstuose

vartoti lietuvių raides, arba tikriau lotynų, to nieks negali numatyti; galimas daiktas, kad tik tuomet, kada ir rusai, atsisakę graždankos, pradės vartoti lotynų raidyną. Turime pamato to laukti, tačiau tikriausiai rusų valdžia niekados neleisianti lietuviams lietuviškai spausdinti raidėmis bendromis su lenkais. To galime būti tikri, pagalvoję apie būdą ir tendencijas rusų valdžos, kuri nori, kad Lietuva neturėtų nieko bendro su Lenkija; to ji siekia visomis priemonėmis ir, jei laikas leis, ar anksčiau ar vėliau pasieks. Ar norime ar nenorime, mes turime susigyventi su ta mintimi, darydami visa, ką pajėgsime savo tautos labui. Neturėdami to, kas mums yra uždrausta, naudokimės tuo, kuo galime pasinaudoti.

Būtinam reikalui esant, lietuvių raštams greta lotynų raidyno galime lygiai tinkamai pritaikinti rusų raidyną (graždanką), ką faktiškai ir turime padaryti, atsižiūrėdami nenugalimų kliūčių, kurias užtinkame lietuvių raštijoje, rusų valdžiai uždraudus lotynų raides lietuvių spaudoje. Vienas tiktai mokslininkų netikras patriotizmas ir liaudies fanatizmas sulaikė rašančius nuo įvedimo rusų raidžių į lietuvių raštus. Liaudis jas priima, nes dažnai matome, kaip lietuviai savitarpyje susirašo lietuviškai graždanka, kurios pramoko pradžios mokyklose. Tie patys nesikrato skaityti graždanka spausdintas lietuvių knygas, ir tikrai galime laukti, kad laiko dvasia sulaužys tautos fanatizmą; o mums teks gėdytis, kad nesinaudojome palikta mums teise spausdinti, kuri savaime nėra kenksminga. Anaiptol, graždanka spausdintomis knygomis galime daug padėti lietuvių liaudžiai šviestis, jos tautiškumui pakelti. Greičiausia bergždžios bus mūsų pastangos išgauti iš valdžios leidimą spausdinti lietuvių knygas lotynų raidėmis: gal sueis dvidešimt metų, o tos jau lietuviams nebus reikalingos, nes jie vis labiau susigyveno su raidėmis, kurios mums yra leistos". Toliau Milevskis nurodo, kaip turėtų atrodyti lietuvių raštams pritaikinta graždanka, taip pat jos nepapildydamas jokiais ženklais ar papildomomis raidėmis, kaip jis tat siūlė ir lotynų raidėms. Po to tęsia savo ben-

druosius samprotavimus: „Taip pavartota graždanka gali būti gerai pritaikinti lietuvių raštuose, o vienintelę tam kliūtį tesudaro mūsų pasipriešinimas dėl lietuvių ir lenkų vienybės. Bet kiek ji bebūtų mūsų pageidaujama, vienok jei dar tikrovėje tarp Lietuvos ir Lenkijos ir yra kas bendra, to nesugebės išsaugoti lotynų raidynas nei suardyti graždanka. Juo ilgiau tas pasipriešinimas užsitęs, be reikalo tautoje sudarydamas nuotaiką išeiti iš įstatymų ribų, neabajotinai juo sunkesnės susidarys aplinkybės šviesti lietuvių liaudį, nes dėl trūkumo knygų, dvasinės vyriausybės ir valdiškos cenzūros aprobuotų, lietuvių tautos švietimas visados bus panašus į lempos mirktelėjimus tamsioje naktyje. Tiesa, galime slaptais keliais teikti liaudžiai mažą skaičių knygų, bet švietimui augti yra reikalinga pilna laisvė, kurią bus nesunku išgauti einant tik legaliu keliu. Mūsų viešasis reikalas, vedamas slaptai, yra tik silpnas tautinio gyvenimo akstinas. Mes privalome stoti atvirai, viešai, visos tautos akivaizdoje ir veikti ne pavieniui, bet visumoje. Savo teisių ieškokime teisėtomis priemonėmis, o rasime visur atvirą kelią ir visos kliūtys tomis priemonėmis bus sulaužytos".

Šiai nuomonei, nuoširdžiai parašytai, bet neatitinkančiai viešo to laiko lietuvių visuomenės nusistatymo, čia pat trumpą atsakymą, tik jau ne lenkiškai, bet lietuviškai, rašo St. Didžiulis: „Jo Mylistos Milewskio Juozapa pažadintam wisiszkai nesitikėtai prisiejo ir man tame „Raszliavos Paczte" prakalbeti: bet kągi asz „ažupeczyje gimęs ir augęs" prastas ir nemokitas Lietuvis iszmintingo galiu pasakiti? Pramanimas „Paczto" delei susižinojimo terpu savęs miletojams kalbos musu ir raszliavos, ir pasidalijimo žiniomis, man labai patinka; ape kalbos mokslo dalikus — tiliu ausis suglaudęs; ape prijemimą gi musų raszliavoje „bukvu" tai pagal mano matimo, drąsiai tvirtinu, kad tas darbas nepasiseks ir apszvietimo Lietuviams neatnesz. Musu žmones pripratę ir prisiriszę visa szirdžia ant savo literas, neliginant kaip ant savo szventą vierą, niekados ju neiszsižades ir knigu spausdintu „bukvo-

mis“ nepriims. Turime priklodą: nů 1865 metu daugibe iszspausdinta azbukiniu altoriku, evaneliczku, kanticzku drunija po volszconiszkas mokiklas ir nors jau dabar daugumos jaunimo moka skaititi ruską rasztą ir suvisu pigiai parduodo, vienok ju niekos neperka ir neskaito, turedami jos ažu knigas ne savo vieras; isz karto „uczitelai“ vaikams inbrukdavo ir tos kas žin kur iszniko“.

Atsakydamas į savo programos 5 p., Milevskis duoda vėl lenkiškai kiek žinių apie save, kur jis nurodo, kad jis 1878 m. nusistatęs teoriškai pažinti lietuvių kalbą, kurią pažinojęs vien iš praktikos, kun. Antano Baranausko nurodomas įsigijo reikalingų vadovėlių ir dabar ruošia lenkų kalba lietuvių gramatiką ir renka lietuvių žodžius žodynui. Tų gramatikos taisyklių pavyzdžiu turįs būti jo eilėraščių rinkinėlis „Rasztai Jozapa Miglowaras, pirmas pluusztas“, kuris, kai tik bus galima, bus išspausdintas lotynų raidėmis; jei nepavyks išspausdinti lotynų raidėmis, tai „manau jį duoti graždanka arba rusų raidėmis. Be to, sudarau lietuvių elementorių graždanka, atitinkamai jį pritaikinęs lietuvių kalbai“. Laime, šis Milevskio eilėraščių rinkinys 1884 m. buvo išspausdintas Tilžėje — jei nebūtų, tai gal būtumėm susilaukę vienintelio eilėraščių rinkinėlio rusų raidėmis. O jo žadėtas rusų raidėmis elementorius taip pasaulio ir neišvydo. Milevskis, teoretiškas rusų raidžių šalininkas, praktikoje pasidavė bendrai lietuvių visuomenės drausmei ir ne tik nieko rusų raidėmis nespausdino, bet net virto vienu geriausiųjų „Aušros“ platintojų.

Prie to penktojo „Rašliavos Pačto“ skyriaus pridėjo apie save lietuviškai kai kurias žinias ir Didžiulis: „Menkas mano mokslas, menki mano ir darbai, neturiu su kŭ pasigirti. Nors visą szirdžią ir visą duszią miliu musu brangią lietuviszką kalbą ir jos raszliavą, vienok maža man ira duota kad galecza delei jos ką gero ir naudingo padariti. Rankioju po truputį daineles, musles, priežodžius, burtus, padavimus, teipgi rankioju žinias apie lietuviszkas knigas, ben ar nepasiseks sziokios tokios lietuviszkos bibliografijos sustatiti. Todel szau-

kiuos ant visu gero noro lietuvininku, turinczios kokias žinias ape musu knygas ir rasztus, labiausia spaudintas XVI, XVII ir XVIII amžiûse, teipogi Prusų Lietuvoje iszdûtas, kuriu labai karsztai maldauju ir su manimi tomis žiniomis pasidaliti". Nors ir kukliai savo darbą čia charakterizavo Didžiulis, tačiau jo visuomeninė reikšmė ne tik Anykščių — Indrioniškio plačioje apylinkėje, bet ir visoje Lietuvoje daugeriopai pranešė nevykusius Milevskio literatūrinius bandymus. Tiesa, nuo sumanymo leisti lietuvių bibliografiją ir Didžiulis atsisakė, bet užtat virto uoliausiu padėjėju kitų bibliografų — Baltramaičio, Stankevičiaus, Estreicherio.

Paskutiniame skirsnelyje Milevskis pateikia žinią apie Karlavičiaus knygą apie lietuvių kalbą, apie Tilžės Mitteilungen ir apie 4 lietuviškus laikraščius, jų tarpe ir apie „Aušrą".

Toks yra to sumanyto, bet toliau nevykdyto Milevskio „Rašliavos Pašto" turinys. Bet jis, matyt, kitų asmenų pritarimo ir nesusilaukė, gal labiausiai dėl Milevskio raginimo priimti graždanką. Tačiau R. P. sumanymas mums yra ypač įdomus dviem atžvilgiais — kaip savitas bandymas spaudos uždraudimo aplinkybėse sukurti rankraštinį legalų laikraštį, kuris būtų kaip ir koks paliatyvas spausdinto laikraščio; ir kaip medžiaga nušviesti lietuvių visuomenės dalies pažiūroms į rusų raides. Tyliu, bet visuotiniuoju lietuvių visuomenės sutarimu tiek nelegalioje lietuvių spaudoje, tiek legalioje rusų spaudoje per visą 40 spaudos uždraudimo metų buvo platinama toji mintis, kad lietuvių visuomenė nepriima ir nepriims rusų raidžių. Tai buvo daroma labiausiai kovos politikos sumetimais. Tačiau, kada spaudai leidus tie motyvai atkrito, tiek periodinėje spaudoje, tiek istorinėse spaudos uždraudimo laikotarpio apžvalgose irgi įsivyravo pažiūra, kad tuo atžvilgiu visos lietuvių visuomenės nusistatyms buvo vieningas, kad už rusų raides stovėjo vien tiktai įvairūs tautos išdavikai. Tačiau tikrovėje ne taip buvo. Pirmiausia, buvo neabejojamas faktas, kad ta lietuvių visuomenės dalis, kuri be pradžios mokyklos kito mokslo nėjo, žymia dalimi priėmė rusų raides raš-

tui, nes mažamoksliai, vienaip išmokę rašyti, nelengvai pripranta rašyti kitomis raidėmis ar rašyba. O skaičius ėjusių į rusiškąsias pradžios mokyklas didėjo iš metų į metus. Tos rusų rašto raidės lietuviškuose raštuose taip plačiai buvo paplitusios, kad ir spaudą leidus, net ir nepriklausomybę atgavus, jos neišnyko: buvo lietuviškų laiškų, rusų raidėmis rašytų, knygnešių, kurie reikalavo iš Prūsų nelegalinių lietuvių knygų spaudos draudimo laikais; išsiliko daugybė tokių laiškų, rašomų ligi mūsų laikų Amerikos lietuvių senų emigrantų; turiu kolekcijoje vieną sąskaitą mūsų laikais lietuvio krautuvininko provincijoje, rašytą lietuviškai, bet rusų raidėmis. Antra vertus, ir šviesuomenė čia nebuvo vieninga. Pirmas sumanymas kovai su lenkais įvesti rusų raides į lietuvių spaudą išėjo iš lietuvių patrioto, Kazanės univ. prof. Andriaus Ugianskio; jį palaikė, gal jo įtakoje buvęs, taip pat Kazanėje gyvenęs Jonas Juška. Uždraudimą paskelbus, pirmąsias lietuvių knygutes rusų raidėmis surašo vysk. Valančiaus tam reikalui rekomenduotas L. Ivinskis, o Varšuvoje Tomas Ferdinandas Žilinskis. Juozas Kairiūkštis Veiverių seminarijos pradžios mokykloje taip sėkmingai vaikus moko rusų raidžių lietuviškame rašte, kad jo parašytas tuo reikalu ilgas raštas buvo išspausdintas Varšuvos mokslo apygardos cirkuliaruose ir iš ten net perspausdintas centrinio švietimo ministerijos organo Žurnal Ministerstva Narodnago Prosveščenija. S. Baltramaitis rusų raidėmis verčia Joną Auksaburnį ir t. t. O visi jie nebuvo kokie parsidavėliai, bet tylūs ir gilūs patriotai. Į laikotarpio pabaigą ir kiti varpininkų vadovai susvyravo ir kai kas jų savo tarpe svarstė klausimą, ar yra prasmės toliau vesti kovą dėl lietuvių raidžių. Ir kaip tik iš to laikotarpio išsiliko vienas raštiškas įrodymas, kad net vienas „Aušros“ šulų, spaustuvininkas ir leidėjas Mažojoje Lietuvoje, buvo sumanęs Prūsuose leisti lietuvišką laikraštį rusų raidėmis...

Taigi ir Milevskio mintis čia nebuvo izoliuota, originali; joje atsiliepė daug plačiau ėjusi nuotaika. Jis suklydo, kaip suklydo ir anie visi — po 20 metų Milevskio nuomone jau ir

lietuvių kalba nebus reikalinga, jei nebus priimtas rusų raidynas; lygiai po 20 metų spauda buvo leista, ir lietuvių visuomenė be graždankos apsiėjo. Tačiau Milevskiui toji nuomonė nebuvo ir atsitiktinai atsiradusi fantazija, bet gilus įsitikinimas, ką matome ir iš minėto jo laiško A. Baranauskui (rašyto 1884 m. liepos 14 d.)[2], kuriame jis dar plačiau tą pačią mintį išdėsto. Pabrėžęs, kad jis nenoris būti niekam priešas, mylįs tiktai savo tėvynę ir turįs galvoje tiktai jos labą, bet ne savo garbę ateityje, jis motyvuoja mintį, kad „mūsų liaudžiai geriau turėti naudingas lietuviškas knygas, spausdintas graždanka, negu visiškai jokių neturėti". Lietuviškos knygos liaudies tarpe nykstančios, ir jų vietą užims rusiškieji orakulai, pesennikai, sonnikai, o gal ir schizma. Apsiginti prieš rusifikacijos pavojų esą galima tiktai priėmus graždanką, nes prūsinės knygos blogai platinamos ir negalės rusiškųjų knygų nukonkuruoti. Čia tiek Milevskis, tiek kiti panašiai galvoję, darė tą klaidą, kad nenumatė to masto, kuriuo išsivystys slaptųjų lietuvių knygučių platinimas. Kiti jų galvojo vien teoriškai, visai nepažindami tikro prasiplatinimo prūsinių knygučių liaudyje. Būdinga, kad lietuvių kunigija, atsigavusi nuo smūgių, gautų 1863 m., daug mažiau tuo reikalu rodė svyravimų — bent neteko užtikti faktų, panašių į anksčiau nurodytuosius, kur kunigai graždankos atžvilgiu svyruotų. Ir tai suprantama: vysk. Valančiaus pamokyti, jie aiškiai matė, kad per graždanką rusų valdžia nori praskinti kelią pravoslavijai; antra vertus, daug arčiau prie liaudies stovėdami už pasauliečius inteligentus, jie savo akimis matė nuolatos didėjantį lietuviškų knygų prasiplatinimą. O buvo nemaža ir tokių, kultūriškai aplenkėjusių, kurie buvo ir dėl to graždankai priešingi, kad ji būtų lietuvius visiškai atskyrusi nuo lenkų.

---

[2] Laiškas V. D. U. B. Rš F 92; rašytas lenkiškai.

JUOZAS BAGDONAS.

LIETUVIŲ PARODA PARYŽIUJE 1900 METAIS.

I. Įvadas.

1899 m. politinė Lietuvos padėtis buvo labai sunki. Mūsų laikraščiuose nuolat buvo skelbiamos žinios apie žandarų kratas, lietuvių suėmimus, išsiuntimus į tolimus Rusijos kraštus ir t. t. Dėl politinių persekiojimų vis daugiau pradėjo atsirasti pabėgėlių — emigrantų Šveicarijoje, Anglijoje, Vokietijoje. Kiti danginosi Amerikon, į Jungtines Amerikos Valstybes. Tarp tų emigrantų ir iškilo sumanymas dalyvauti šiokiu ar tokiu būdu tarptautinėje Paryžiaus parodoje 1900 m.

Tai buvo gana drąsus sumanymas: persekiojami lietuviai, kurie buvo, galima sakyti, išbraukti iš gyvųjų tarpo, norėjo pasirodyti pasauliui gyvi esą; maža to, jie norėjo pasirodyti su savo dvasios turtais, su savo literatūra, ypač uždraustąja (nuo 1864 m.), su savo laikraščiais, ėjusiais Prūsuose ir Amerikoje, su savo gyvenamąja teritorija ir savo praeitimi, su savo politikos ir literatūros veikėjais...

Sunku buvo tikėtis, kad tas sumanymas galėtų būti įgyvendintas vienų lietuvių, gyvenančių Rusijos caro valdžioje, juo labiau, kad vargais negalais buvo leidžiami mūsų raštai Tilžėje, be to, patys susipratusieji lietuviai buvo išblaškyti. Bet tuo metu Amerikoje buvo jau daug susipratusių lietuvių, kuriems rūpėjo taip pat ir Lietuvos reikalai, kurie dėjo aukas ir šelpė politinius kankinius, padėjo leisti raštus. Amerikos lietuviai atsiliepė į tą sumanymą palankiai ir jam pritarė. Būdami laisvoje šalyje, jie greit organizavo savo parodos komitetą, paskelbė aukų rinkimą parodai, atsiuntė lėšų kelionei į Paryžių vietai surasti. Vėliau nusiuntė savo delegatą parodai įrengti, papildė ir sutvarkė Zanavykučio (Angrabaičio) lietuviškųjų raštų statistiką, sužadino apsnūdusius Prūsų lietuvius,

įtraukdami juos į parodos rengimo darbą, iškėlė aikštėn jų dvasios turtus.

Be amerikiečių pagalbos lietuviai tarptautinėje Paryžiaus parodoje nebūtų galėję dalyvauti. Žinoma, ta paroda nebūtų galėjusi įvykti ir be Europos lietuvių ir emigrantų pagalbos. Prūsų lietuviai taip pat nemaža suteikė pagalbos, ypač „Varpo“ ir „Ūkininko“ kasininkas D. Zaunius ir knygininkė M. Zauniūtė.

Įrengimas savo parodos kitų tautų tarpe tai buvo, galima sakyti, pirmutinis jungtinių tautos jėgų darbas: demokratų, klerikalų, socialdemokratų. Lietuvių pasirodymas tarptautinėje arenoje su savo literatūra ir jos augimo ir kritimo diagrama, nurodanti politines priežastis, negalėjo nekristi į akį praeiviams, juo labiau, kad paroda buvo surengta atskirai ir judrioje vietoje. To lietuvių viešo pasirodymo negalėjo nepastebėti ir rusų administracija. Ir jiems ypač krito į akį priešingas rusų valdžiai veikimas (kontrafakcijos). Ta aplinkybė ir galėjo paskubinti lietuvių spaudos draudimo panaikinimą, ypačiai, kad parodos proga buvo teikiamos publikai informacijos, o nuošaliai dalijami ir politiniai raštai.

Prisiruošimas prie to darbo lietuviams buvo naudingas dar ir dėl to, kad privertė juos peržiūrėti ir įsigilinti į savo dvasios turtus ir atliktus darbus, pamatyti savo jėgas, ydas ir gyvenimo spragas. Surinktieji raštai ir etnografinė medžiaga davė pradžią tautos muziejui ir tautos bibliotekai.

Parodos tikslas pradžioje buvo parodyti tik lietuvių uždraustuosius raštus, vėliau jis apėmė ir lietuvių tautos savybes (etnografiją), lietuvių apgyventą teritoriją, politiką, istoriją, ekonomiką, žodžiu, visą Lietuvą XX a. angoje.

Kada 1899 m. pradžioje kilo sumanymas rengti lietuvišką parodą Paryžiuje 1900 m., aš buvau emigravęs užsienin ir apsistojęs Rytprūsiuose, kur ėjau „Varpo“ ir „Ūkininko“ redaktoriaus ir administratoriaus pareigas. Rugpiūčio mėn., Ciuricho parodos komiteto ir Amerikos lietuvių kviečiamas, aš nuvykau Paryžiun sužinoti, kokiu būdu mes galėtumėm

įrengti savo parodą, o nuo 1900 m. pradžios dalyvavau parodą įrengiant, kaip Amerikos lietuvių parodos komiteto atstuvas - delegatas, prisidengęs slapyvardžiais Daumantas ir Gueitoft (Gintautas).

Parodai pasibaigus, Amer. liet. par. komiteto man buvo pasiūlyta smulkiai aprašyti parodos skyrius ir parodos įrengimo eigą, bet aš dėl laiko stokos to darbo atlikti negalėjau. Buvo pasitenkinta vien trumpu parodos skyrių aprašymu „Vienybėj Lietuvninkų“ ir išleidimu „Parodos Albumo“, kuris pasirodė tik 1902 m. Tame albume labiausiai atsižvelgiama į paviršutinę etnografinę parodos dalį, tuo tarpu europiečiams labiau rūpėjo politinė parodos dalis, ypač lietuviškųjų raštų išstatymas ir jų nelegali būtis. Be to, parodoje buvo kreipiamas lankytojų dėmesys ir į ekonominę Lietuvos būtį, ypač į žemės ypatybes ir jos suskirstymą.

1907 m. dr. J. Šliūpas dviejuose laiškuose, rašytuose M. Zauniūtei užsimena apie reikalą parašyti brošiūrą apie parodą, kuri buvo surengta Paryžiuje. „Aš labai, sako, norėčiau, kad Daumantas, ar kas kitas, parengtų brošiūrėlę apie Paryžiaus parodą... tai būtinai reikalinga...“ „Paryžiaus paroda, atlošė tarp Lietuvių svarbią rolę, ir verta, kad ji netaptų užmiršta mūsų tautos gyvenime... tai visgi buvo istoriškas atsitikimas mūsų tautoje“[1].

Nors daug laiko yra praslinkę nuo lietuviškos parodos surengimo Paryžiuje ir dalis dalyvavusių jau yra mirę (pvz. Pr. Žitkevičius, kun. J. Žilinskas, P. Mikolainis), bet šį darbą atlikti man palengvino Amerikos parodos komiteto archyvas, atsiųstas 1929 m. P. Mikolainio, Amerikos Lietuvių parodos komiteto sekretoriaus, ir Europos parodos komiteto archyvas, atsiųstas 1932 m. M. Zauniūtės, Europos parodos komiteto knygyninkės.

Norėdamas būti objektingas ir geriau charakterizuoti aną laikotarpį ir dalyvavusių parodą įrengiant nuotaiką, aš pasi-

[1] *Dr. J. Šliūpas* M. Zauniutei Scranton Pa 1907 m. V. D. U. B Rš F. 362 p. 245. 250.

naudoju ištraukomis iš laikraščių ir laiškų, nekeisdamas nei kalbos, nei jų rašybos ir monografijos pabaigoj, priede paskelbiu ištisus svarbesniųjų laiškų nuorašus.

II. Parodos įrengimo sumanymas ir jo atgarsiai.

Sumanymas rengti lietuvišką skyrių tarptautinėje parodoje 1900 m. iškilo „Lauryno Ivinsko Lietuvių Europos — Amerikos Draugystėj", įsikūrusioje 1893 m. tarp Amerikos lietuvių. Jos iniciatoriai buvo kunigai, o ypač kun. J. Žilinskas (Jr. Jonas). Draugijos tikslas buvo „suvienytomis sylomis tyrinėti mūsų Tėvynę dabartiniame jos stovyje, tyrinėti jos praeitį, rinkti senovės liekanas ir suvesti Lietuvą į pažintį su kitomis tautomis". 1894 m. „L. ir Ž. Apžvalgoje" ir „Varpe" pasirodė tos draugijos atsišaukimų, kurie kvietė prie tos draugijos prisidėti kitus ir dėti aukų. Tarp ko kito, „L. E. — A. Draugystė" sumanė tarptautinėje Paryžiaus parodoje 1900 m. rengti ir lietuvišką skyrių"[2].

Bet Lietuvoje ta draugija nerado pritarimo, ir jos sumanymas buvo užmirštas. Matyt, tuo metu šis reikalas dar nebuvo pribrendęs, visuomenė buvo užimta kitais, svarbesniais, ypač politiniais reikalais. Bet praslinkus 5 metams, tarp Šveicarijos emigrantų, gyvenančių Ciuriche, vėl iškyla tas pats sumanymas.

Ciuriche tuomet buvo būrelis lietuvių, kurie 1898 m. pabaigoj įkūrė „Draugystę Lietuviškos Jaunuomenės" ir išsirinko komitetą, kurio nariai buvo: Alfonsas Moravskis (slapyv. A. Lietuvis, A. Zajączkowski), menininkas Pranas Žitkevičius ir medicinos studentė Marija Kontautaitė (Kontowt'aitė). Tas komitetas ir sumanė rengti lietuviškąją parodą 1900 metais. Komiteto vardu buvo išleisti trys atsišaukimai į visuomenę. Bet šio sumanymo tikslas buvo kitoks, negu „L. Ivinskio L. E.

---

[2] *J. Jonas, A. Milukas, A. Kaupas,* Atsiliepimas Lauryno Ivinskio Lietuv. Europ. Amerik. Draugystės (Vrp. 1894 N 4 p. 62) ir Atsišaukimas į Brolius Lietuvius Laurino Ivinskio Liet.-Eur.-Am. Dr. 1894 p. 27.

A. Moravskis

A. D-tės“: jiems rūpėjo ne tiek mokslo ir kultūros, kiek politikos ir propagandos reikalai.

1899 m. pradžioje „Varpe“ randame „Atsišaukimą“, išleistą „Komiteto“ vardu. Atsišaukimo autoriai ypač paakina visuomenę, kad lietuvių literatūra yra uždrausta ir kad ta literatūra galinti būti vienas įdomių dalykų 1900 m. Paryžiaus parodoje. Išstatymas mūsų literatūros Paryžiuje, kur suvažiuos visas svietas turėsiąs ir tą svarbią vertę, kad aiškiai parodysiąs, jog „barbariški mūsų skriaudikai, tie caro bašibuzukai — činovnikai“, negali sugniaužti ir sutrinti kaip atskiros tautos, negali išnaikinti mūsų kalbos, tikėjimo, literatūros ir t. t. Toliau „Atsišaukimo“ autoriai nurodo ir tokios parodos naudą: parodymas caro valdžiai „teip skaistaus argumento mūsų gyvybės, sako, galįs būti įrankiu užkariavimui sau spaudos, jeigu įstengsime sunaudoti tą parodą, vesdami agitaciją įtakinguose užsienių laikraščiuose; be tos tiesioginės naudos surinkimas Paryžiaus parodai visų lietuviškų spaudinių turėtų dar ir kitą naudą — užsibaigus parodai, galima būsią visą tą „lietuvišką skyrių“ sunaudoti lietuviškai tautiškai bibliotekai“. Ir komitetas daro tokį pasiūlymą: „Jeigu Draugystė Ivinsko, arba seniau susitvėręs tam siekiui koks komitetas, jau iširo, tai mes apsiimame, kaip iniciatoriai, arba visai paimti į savo rankas arba tik gyvai tarpininkauti visame procese įkunyjimo minėto ūžmanymo“. Atsišaukimo pabaigoj komitetas kviečia „Tautiečius. gyvenančius Lietuvoje, Amerikoje ir kitose šalyse, kuriems brangūs reikalai numylėtos mūsų Lietuvos, kurie supranta svarbumą užmanymo“ ir prašo „kiek kas gali paaukoti pinigų ir

Pr. Žitkevičius

siuntinėti visokius lietuviškus atspaudimus" adresu Mr. Otto Lang (kom. parodai), Hegibachstr. nr. 22, Zuerich, Suisse[3].

Tais pat metais kovo mėn. pabaigoje Ciuricho komitetas išleido antrą atsišaukimą, kuriame praneša, kad „Ivinsko draugystė paliovusi funkcionuoti" ir kad „komitetas Ciuriche priėmęs ant savęs rupestį apie įkunijimą to užmanymo, t. y. parodos įrengimo sumanymo ir kviečia:

1) papildyti A. J. Zanavykučio „Statistiką" lietuviškų knygų, atspaustų Prūsuose nuo 1864 m. iki pabaigos 1896 m. ir surinkti lietuviškus išdavimus po vieną ekzempliorių pagal tą papildytą statistiką.
2) kad kas patirtų, ar nebuvo išleisti lietuviški išdavimai kada nors kur kitur, teipgi ir paslapčia Lietuvoje ir kad juos surinktų.
3) surašyti statistiką visų išdavimų, atspaustų Amerikoje ir surinkti po 1 ekzempliorių tų išdavimų.
4) kad Lietuvoje ir užrubežėje susitvertų komitetai rinkimui pinigų veikiausiam įgyjimui tos parodos.
5) knygų sarašus (katalogus) ir surinktus pinigus siųsti komitetui Ciuriche".

Atsišaukimo pabaigoje komitetas pasižada „iš savo pusės pasirūpinti apie tą viską, kas reikalinga išstatymui lietuviškos literatūros ant Paryžiaus parodos 1900 m.", be to, pasižada „sistematiškai talpyti žinias apie savo darbus ir rezultatus lietuviškuose laikraščiuose ir meldžia, kad ir kiti imdami dalyvumą tame pačiame reikale, darytų tą pat"[4].

M. Kontautaitė

Tie atsišaukimai buvo paskelbti ne tik lietuvių, bet ir lenkų ir rusų, net socialistų laikraščiuose.

Tas sumanymas rado didelio pritarimo Lietuvos visuomenėje. „Varpo"

[3] Ciuricho Komiteto Atsišaukimas (I) (Vrp. 1899 m. N 1 p. 19).
[4] Ciuricho Komiteto Atsišaukimas (II) (Vrp. 1899 m. N 2).

N. 3 (gegužės — birželio mėn.) buvo paskelbtas „Redakcijos atsišaukimas“, kuris kvietė visuomenę siųsti aukų „įtaisymui Paryžiuje ant ateinančios parodos skyriaus lietuviškos spaudos“. Gegužės mėn. „Ūkininke“ įdėtas (J. Bagdono) str. „Lietuviška paroda Paryžiuje“, kuriame aiškinama parodos nauda ir taip pat, kaip Ciuricho komiteto, ypatingai pabrėžiamas yra išstatymas parodoj lietuviškų raštų (uždraustų): „pasirodymas mūs raštų ant Paryžiaus parodos, rašo „Ūkininkas“, bus tai pasirodymas mūs tautos priešais akis viso svieto, bus tai apskelbimas prieš svietą vargingo padėjimo po maskolių valdžia, bus tai podraug apskelbimas biauraus apsiėjimo maskolių valdžios su mūs tauta...“ Šitas išgarsinimas lietuvių tautos „verste vers maskolių valdžią greičiau duoti lietuviams spaudą, teip neteisingai jiems atimtą.“ Būdamas įsitikinęs, kad toks žygis bus Lietuvai naudingas, net „išganytingas“, „Ūkininkas“ kviečia visuomenę „ruoštis ant Parodos ir siųsti aukas Ciuricho komiteto, arba Varpo ir Ūkininko redakcijos vardu[5]“.

Tam sumanymui pritarė ir „Tėvynės Sargas“ ir paskelbė Ciuricho komiteto atsišaukimą. Be to, tas sumanymas rado pritarimo ir Lietuvos socialdemokratų tarpe. 1899 m. „Aide Lietuvos Darbininkų Gyvenimo“ birželio pabaigoje buvo paskelbtas (A. Moravskio) str. „Apie parodą lietuviškų raštų Paryžiuje 1900 m.“, kuriame autorius, paminėjęs uždraudimą lietuviams spaudos ir kovą lietuvių už spaudą, praneša apie lietuvių žygius organizuoti parodą Paryžiuje 1900 m. ir ragina darbininkus prisidėti ir siųsti aukas: „Taigi išpuola ir mums Lietuvos darbininkams remti, kaip galint, tą reikalą, nes, jam įsikūnijus, ir mes proletarijai ir Lietuvos socialistai turėsime iš to naudos. „Žinojimas tai galybė“ — yra mūsų šauksmas. Be knygų ir laikraščių mes negalime įgyti mokslo ir ant jo pasiremiančios galybės. Delto ir mes priversti esam išplėšti iš

[5] *Sz (J. Bagdonas)* Lietuviška paroda Paryžiuje (Ukn. 1899 m. N 5 p. 66).

nagų valdžios su prievarta tiesą išleidimo tų knygų ir laikraščių, kas yra šaltinių mūsų spėkos“[6].

Amerikos lietuviuose visų srovių buvo vienoks nusistatymas — prisidėti prie parodos įrengimo pinigais ir darbu; tik vienas laikraštis „Saulė“, Bačkausko leidžiamas, buvo priešingas tam sumanymui, ir Bačkauskas savo laikraštį panaudojo agitacijai prieš parodą, besistengdamas įtikinti skaitytojus, kad „Parizinė paroda nepriwalo lietuwiu užiminetie, ba tas jokios naudos neatnesz del wisuomenes“, kad tai esą „kwailei ka apie Parizine paroda nepalauna zambrinia „Vienybėje“ ir „Lietuvoje“, kad suaukoti pinigai „nuskens Atlantike kada plauks ant Parizines parodos“ ir t. t. ir t. t.[7]

Tarp Lietuvos inteligentų buvo ir abejojančių dėl tos parodos naudos. Dr. K. Grinius, gyvenęs tuomet Pilviškiuose, savo laiške, rašytame man (Daumantui) 1900 m. kovo 23 d., šitaip atsiliepia apie rengiamą Paryžiuje lietuvišką parodą: „Aš kelissyk permislijau apie tą lietuvišką parodą ir vis atrandu, kad Lietuvai mažai naudos iš to bus: padėsim kelis šimtus rublių ir — pašelpsime ir be to turbut turtingą Paryžiaus muzejų. O mums kas? Ak pradėjus jau nėr ką dabar mislyt, reik darbą toliaus varyt“. Prie abejojančių priklausė taip pat dr. J. Basanavičius, kuris, mano kviečiamas bendradarbiauti, savo laiške, rašytame 1899 m. spalio mėn. 27 d., abejoja, kad paroda atneštų naudą Lietuvai, kad ji „Meškoriun“ įbaugintų ir mums spaudos laisvę grąžintų. Jam rodės, kad mums su keliomis mūsų „knygpalaikėmis“, vienoje spintoje sudėtomis, pasirodyti — geriau būtų namieje likus... Abejojantieji lietuviai vis tik prisidėjo prie parodos įrengimo darbo, o „Saulės“ įtaka Amerikos lietuviuose buvo taip silpna, kad negalėjo parodai pakenkti.

Į atsišaukimus ir straipsnius visuomenė atsiliepė aukomis. „Varpo“ N 3 buvo paskelbtos pirmutinės aukos „Varpo“

---

[6] *Lietuvis (A. Moravskis)* Apie parodą lietuviškų raštų Paryžiuje 1900 m. (Aidas Liet. Darb. Gyv. 1899 m. N 2 ir 3).

[7] Saulė 1899 m. N 47, 71, 93.

redakcijos ir V. Kapso (V. Kudirkos). Vėliau plaukė aukos ne tik iš Lietuvos, bet ir iš Amerikos. Siuntė aukas parodai ne tik pasauliečiai ir dvasininkai, bet ir socialdemokratai (Brooklyno darbininkai). Be to, atsiuntė 100 markių iš Stockholmo E. Bukovskis, Lietuvos dvarininkas, emigravęs užsienin po 1863 m. sukilimo*).

Bet netikėtai atsirado ir to sumanymo priešų. Visų pirma jis nepatiko vokiečiams, ir jie savo raštais ėmė kurstyti prieš parodą ir jos rengėjus ne tik Prūsų, bet ir Rusijos valdžią. Jau 1899 m. rugpiūčio mėn. pradžioje Tilžės laikraštyje (Tilsiter Zeitung) pasirodė straipsnis apie „Žemaičių literatūrą Paryžiaus tarptautinėj parodoj", kuriame autorius, pašiepdamas parodos sumanytojus, pranešė, kad „rusiškoj Lietuvoj esąs susiorganizavęs iš vadinamųjų „inteligentų" komitetas, kurio tikslas esąs nusiųsti Paryžiaus parodai visų ikšiol išėjusių žemaitiškų raštų pavyzdžius", kad tarp tų raštų esą „daug politiškų, Rusijai priešingų, socialistiškų, net nihilistiškų", kurie einą per Tilžę į Rusiją, „tarpininkaujant čia laikinai apsigyvenusiems patikimiems vyrams" (Vertrauensmaenner). Pabaigoje autorius ramina save, kad vis tiek iš to sumanymo nieko neišeisią, kad nieks į tas knygas nežiūrėsiąs, kad tų knygų saujelė (ca. 200) visai neatitinkanti nei mokslo, nei skonio reikalavimų, kad ta paroda tik sukiršinsianti Rusijos valdžią, kuri dar labiau paaštrinsianti cenzūrą ir dar labiau padidinsianti sienos sargybą[8].

Nemažai susirūpinęs pasirodė ir „Memeler Dampfboot". Jis ėmė apgailestauti, kad „tas judėjimas yra mažne vienų pusiau apsišvietusių žmonių, kurie yra baigę vos tik pusę gimnazijos kurso, ūkininkų vaikų, kurie daug skaitę, bet perskaityto gerai nesuvirškinę". „Šitas judėjimas esąs priešingas ne tik rusams, bet ir vokiečiams ir reikią daboti, kad jis nepersikeltų ir į Prūsų pusę". Švarcorte, anot „Mem. Dampfboot", prie vieno

* Vienas Rappersvylio muziejaus kūrėjų. Red.

[8] Zemaitische Litteratur auf der Pariser Weltaufstellung (Tilsiter Zeitung 1899 VIII 9, N 185).

Blockbergo paviliono stulpo buvęs atrastas toks užrašas: „Blockberge, tu bednas kalnas, esi wokiecziu apgywentas“. Taipgi įtartinas esąs ir krypimas į prancūzų pusę: „dar prieš 10 metų buvo kilęs sumanymas siųsti Tilžės Giedotojų Draugystę į Paryžių koncentruoti, kad surinktų pinigų tautinėms mokykloms įkurti“[9]. Bet nors neprašyti lietuvių globėjai ir pranašavo lietuvių parodos nepasisekimą, užbaigdami savo straipsnį vis tik sugalvojo patarti rusų valdžiai, kad „susilpninus agitacijos aštrumą“, leisti spausdinti lotynų raidėmis savo religinius raštus lietuviams taip jau, kaip ir lenkams. Laikraštis atvirai pasisako, kad tilžiečiams šita „žemaičių paroda“ galinti pakenkti (matyt, spaudą leidus J. B.): „Tilžės miestas“, girdi, „apšviesto svieto akyse pasirodytų kaip didžiausias Europoje kontrabandos centras“.

III. Kebli Ciuricho komiteto padėtis.

Surasti vietą ir išaiškinti, kokiu būdu geriausia būtų įvykdyti parodos rengimo sumanymą, buvo daug sunkiau, negu paskelbti patį sumanymą. Šitą uždavinį, kaip matyti iš antro atsišaukimo, taip pat pasižadėjo atlikti Ciuricho komitetas.

Liepos mėn. pradžioje buvo atsiųstas į „Varpo“ redakciją trečias Ciuricho komiteto atsišaukimas — pranešimas, kuriame nurodoma trys būdai mūsų raštams išstatyti, būtent: Tarptautinis Etnografijos skyrius, Tarptautinis Spaudos skyrius ir Prancūzijos knyginiukų skyrius. Apie išstatymą mūsų raštų tarptautiniame etnografiniame skyriuje Ciuricho komitetas atsiliepia nepalankiai, pastebėdamas, „kad lietuviška tautiška grupa kaštuotų porą tūkstančių frankų... ir turėtumėm tada da reikalus su Francūzų Ministerija, atsidavusia ant tarnystės musų prispaudėjams“. Komitetas veikiau rekomendavo tarptautinį spaudos skyrių, pridurdamas: ...„ar negeriau butų surengti musų išstatymą sykiu (kruvoje) arba šale lenkiško iš-

[9] Zu unserer kürzlichen Notiz über die neuerliche Zämaitische Bewegung (Tilsiter Zeitung 1899 VIII 12 N 188).

statymo spaudos (nuo 1799 iki 1899 del atminties šimtmetinių sukaktuvių A. Mickevičiaus), tai gal šiek tiek sumažintų musų darbą ir labiau atkreiptų akis svetimtaučių-publikos? Lenkai vietos dar neturi apsirinkę, bet turbut apsirinks skyrių Tarptautiškos spaudos". Pranešimo pabaigoje komitetas dar kartą ragina visuomenę siųsti komitetui pinigų, pridurdamas: „iki šiam laikui apturėjome tiktai 3 dolerius nuo lietuviškų socialistų klubų Brookline ir iš Petrapilės nuo Pag*-ira kuponą vertės 6 rub. 25 kap. ir daugybę labai širdingų laiškų iš visų kraštų". Komitetas įspėja, kad, neturėdamas pinigų, negalėsiąs siųsti Paryžiun savo delegato, nes turimų pinigų neužteksią nė kelionei į Paryžių[10].

Iš to pranešimo visų pirma puola į akį Ciuricho komiteto nusiskundimas, kad visuomenė nesiunčia jam pinigų ir kad dėl pinigų trūkumo komitetas negalėsiąs siųsti savo delegato vietai parinkti. Puola į akį ir siūlymas išstatyti savo literatūrą „sykiu (kruvoj) arba šale lenkiško išstatymo spaudos". Nors tai siūloma buvo taupumo sumetimais, bet vis tik toks sumanymas negalėjo patraukti lietuvių simpatijų į Ciuricho komiteto pusę, bet veikiau juos atstūmė.

Tuo metu labai buvo reikalingas pasitikėjimas, nes dirbą net nekaltą visuomenės darbą turėjo slapstytis, bet vis tik lietuvių tarpe ėjo gandų ir susisiekta žodžiu ir raštu apie priešakyje stovinčius žmones ir komitetus, ypač renkančius pinigus...

P. Žitkevičius savo laiške, rašytame P. Mikolainiui iš Šveicarijos St. Gallen, 1899 m. vasario 22 d. atsiliepia ir apie Ciuricho komiteto narį A. Lietuvį (Moravskį) (žr. Priedą 1). Jis esąs jo draugas, bajoras iš Lietuvos, L. S. D. P. atstovas užsienyje, kitaip vad. Zajączkowski, bet nemokąs lietuviškai. Pr. Žitkevičius stebisi, kad jis nesimokąs lietuviškai, nors yra lietuviškos partijos vadas. Be to, Pr. Žitkevičius pranešė P. Mikolainiui, kad A. Lietuvis prieš naujus metus Lenkiškosios Jau-

* Pag. tur būt Pagaikštis — A. Macejausko slapyvardis. Red.

[10] Ciuricho Komitetas III Atsišaukimas pertaisytas (Ukn. 1899 N 8 p. 128). Atsišaukimo originalas Rš. F 363 nuo N 2.

nuomenės suvažiavime susipažinęs su draugijos „Želmuo“ pirmininku d-ru Gieršinskiu ir ėmęs Pr. Žitkevičiui prikaišioti, kam jis blogai atsiliepęs apie „Želmens“ draugiją* savo korespondencijoje, atspausdintoje „Vienybėje Lietuvninkų“. Tarp ko kito ten buvo pranešta, kad „draugystė Želmuo del lietuvių nieko gero nesuteikė, nes buvo lenkiszka ir loszė rolę „ugodowcų“[11].

Kitas Ciuricho komiteto narys stud. med. Marija Kontautaitė, taip pat dar nebuvo išmokusi lietuviškai ir susirašinėjo su lietuviais lenkiškai. Žinoma, jiems ir sunku buvo orientuotis lietuvių judėjime, ypač varpininkų ir sargininkų programų ribose.

Iš Ciuricho komiteto narių labiausiai susipratęs buvo Pr. Žitkevičius. Jis buvo kilęs iš ūkininkų nuo Krinčino, baigęs 4 gimnazijos klases Šiauliuose, įstojęs į kunigų seminariją, bet jos nebaigęs išstojo, vėliau mokėsi meno Miunchene, Krokuvoje ir kt. Jis dalyvavo periodinėje spaudoje, rašė korespondencijas ir straipsnius iš dailiosios literatūros**. A. Lietuvis nepasitikėjo Pr. Žitkevičium, bet aiškių įrodymų nebuvo iškelta aikštėn.

Sargininkams galėjo nepatikti Ciuricho komitetas jau vien dėl savo adreso, kadangi ir pats p. Otto Lang buvo įsitikinęs socialdemokratas.

Kodėl Ciuricho komitetas nesikreipė prie savo nario Pr. Žitkevičiaus, kuris gyveno Paryžiuje ir, kaip matyti iš dviejų pirmųjų atsišaukimų, gerai suprato mūsų raštų išstatymo reikalą, matyt iš paties Pr. Žitkevičiaus laiškų, rašytų P. Mikolainiui. Viename savo laiškų, rašytam 1899 X 30 iš Paryžiaus, Pr. Žitkevičius aiškina nesusipratimus tarp jo ir A. Lie-

---

* „Želmuo“ buvo lenkų dvasios draugija, įkurta Paryžiuje, kurios pirmininkas buvo d-ras Gierszyński, lenkas. J. B.

[11] (b. p.) *(P. Žitkevičius)* Koresp. iš Šveicarijos (V. L. 1899 N 4 p. 43).

** Žr. *P. Z.* Paryžiaus dvase („Vienybė Liet.“ 1899 m. N 48) ir Dvi ypatos. Fantazija. (Paveikslui „Tvanas“ Povylo Mervarto), atsp. „Varpe“ 1900 N 1, J. B.

tuvio, kuris labai užpykęs ant p. Žitkevičiaus, manydamas, kad tas sukurstęs amerikiečius nesiųsti Ciuricho Komitetui pinigų, aiškinasi nedaręs jokių intrigų, tik rinkęs žinias apie vietą parodai ir pranešdavęs jam taip kaip ir amerikiečiams, kad tą viską, ką skelbėsi padaręs „Ciuricho Komitetas", iš tikrųjų padaręs jis, kad Ciuricho Komitetui sugalvojus mūsų parodą išstatyti skyriuje „Tarptautiškos spaudos", kurios visai nebuvo laike parodos, arba vėl „lenkiškame skyriuje", apie kuriuos garsinęs laikraščiuose, jis tuo pasipiktinęs ir nustojęs su juo susirašinėti[12].

Ciuricho komiteto padėtis pasidarė gan kebli: buvo nutraukti arba bent apsunkinti susirašinėjimai su Paryžium, o komiteto kasoje nebuvo pinigų ir nebuvo galima siųsti ką nors Paryžiun vietos ieškoti.

IV. Kaip buvo surasta parodai vieta.

Ciuricho komiteto kebli padėtis sukėlė didelio susirūpinimo, kuris matyti iš mano laiško, rašyto P. Mikolainiui 1899 VII 7, dar prieš trečiojo Ciuricho komiteto atsišaukimo paskelbimą. Aš, matyt, pasiremdamas žiniomis iš Ciuricho, pranešiau, kad „aprinkimu vietos užsiimąs Žitkus, bet komitetas bijąs, kad ans ten nesuveltų reikalų, neįsipyktų kitiems ir nesuterštų Lietuvos vardo, dirbdamas ten kaipo koks reprezentantas". Komitetas praneša ir apie p. Gieršinskius, su kuriais matyt, susirašinėjo, nutrūkus ryšiams su Pr. Žitkevičium. „Gieršinskiai, girdi, atsitolinę nuo lietuvių delei blogo vardo ir apsėjimo tūlų lietuvių, ypatingai p. Žitkaus". Matyt, kad Ciuricho komitetas manė, kad Gieršinskiai šiuo reikalu galėtų lietuviams ateiti pagalbon. Nesitikėdamas naudos iš Žitkevičiaus ir pagalbos iš Gieršinskių, komitetas nusprendė siųsti savo atstovą („perstatytoją") į Paryžių ir tatai paskelbė trečiame savo atsišaukime.

---

[12] Laiškai *P. Žitkevičiaus* P. Mikolainiui 1889 X pradžioje ir X 30 (Rš F 363 p. 106 ir 108).

J. Bagdonas

Važiuoti Paryžiun vietai aprinkti amerikiečiai siūlė man, bet aš atsisakiau: viena, aš buvau užverstas apleistais „Varpo“ ir „Ūkininko“ redakcijos ir administracijos reikalais, antra, buvau apsiėmęs padėti išleisti N 3 „Lietuvos Darbininko“ ir N 2 ir 3 „Aido Liet. Darb. Gyvenimo“ ir trečia, turėjau prižiūrėti knygų rinkimo darbą, kurį rūpestingai vedė Morta Zauniūtė, be to, teisinausi nemokąs gerai prancūziškai kalbėti. Savo laiške P. Mikolainiui aš raginau amerikiečius siųsti savo pasiuntinį arba nusiųsti pinigų komitetui Šveicarijon (Pr. 2). Bet Amerikos lietuvių visuomenės veikėjai: d-ras J. Šliūpas, J. Šernas ir P. Mikolainis nutarė pinigus siųsti ne Ciuricho komitetui, bet tiesiai man ir prašė mane vykti Paryžiun parodos reikalu. Laiškas buvo rašytas liepos 18 d., t. y., į 1—2 dieną, kai buvo gautas mano laiškas. Matyt, ir Amerikos lietuviai buvo susirūpinę tuo reikalu ir veikė paskubomis[13].

Gavęs tokį pakvietimą iš Amerikos, aš supratau, kad amerikiečiai neturi ko siųsti Paryžiun, todėl dar laukiau žinios iš Ciuricho komiteto, kurio pats prašiau ieškoti vietos per kitus. Netrukus gavau žinią iš Ciuricho, kad vieta neparinkta ir kad būtinai reikia vykti ten tuo reikalu. Taip susidėjus aplinkybėms, aš noroms-nenoroms nusprendžiau vykti. Savo laiške amerikiečiams aš stebėjausi, kodėl neprašė jie dr. Basanavičių, kuriam „parankiau būtų atlikti tą žygį, nes jį visi žino ir jis galėjo figūruoti su savo tikra pavarde“. Nors gavau iš amerikiečių kvietimą rugpiūčio 1 d., tačiau dėl įvairių trukdymų tegalėjau išvykti Paryžiun tik 18 d.

Tuo metu nebuvo reikalauta didelių formalumų pervažiuojant vak. valstybių sienas, ir be kliūčių buvo pervažiuota Belgijos siena. Bet važiuojant iš Belgijos Prancūzijon, pasienio valdininkas netikėtai užklausė manęs: „Votre passeport?“ Iš

[13] *P. Mikolainis* J. Bagdonui (J. Šidarui) 1899 VII 18 (RŠ F 362 p. 104).

tos padėties vis tik pasisekė išsisukti, ir aš laimingai atsidūriau Paryžiuje. Ten visų pirma reikėjo susipažinti su lietuviais, ypač su buv. Ciuricho komiteto nariu Pr. Žitkevičium. Be jo čia gyveno seniau inž. Kajetonas Dobkevičius ir Pautienius. Pr. Žitkevičius rašinėjo į Ameriką daug laiškų P. Mikolainiui, bet tie laiškai nebuvo spausdinami, bet buvo žinoma, kad Pr. Žitkevičiui labai rūpėjo parodos sumanymo įgyvendinimas ir iš lietuvių jis geriausiai toje srityje orientavosi. Iš Pr. Žitkevičiaus aš ir sužinojau apie jo atliktus žygius.

Nuvykęs Paryžiun kovo mėn., po kelių savaičių, direktoriaus „Revue des Revue" patariamas, balandžio 18 d. Pr. Žitkevičius parašė P. Mikolainiui, kad mūsų literatūrą būsią galima išstatyti, vienam iš Paryžiaus knyginiukų tarpininkaujant, ir kaštuosią mažiausia 3000 fr., bet vėliau nuo to projekto atsisakė.

Laiške, rašytame P. Mikolainiui birželio mėn. 15 d., Pr. Žitkevičius jau pasiūlė praktiškesnį projektą — Švietimo Ministerijos etnografinį skyrių, kuris turėjo būti įrengtas parodos pavilione ir už figūras tautiškuose drabužiuose sutikęs leisti išstatyti ir literatūrą (Pr. 3, 4).

Nuvažiavus Paryžiun man, reikėjo susipažinti su parodos tvarka ir išaiškinti lietuviškos literatūros išstatymo būdą, apie ką kalbėjo Ciuricho komitetas savo 3-iame atsišaukime. Susipažinus su parodos taisyklėmis (Reglement général), buvo aišku, kad mes savo visą literatūrą, spausdintą įvairiose valstybėse, negalime išstatyti nei Amerikos, nei Vokietijos parodos skyriuose.

„Surengti musų išstatymą skyriuje tarptautiškos spaudos" taip pat nebuvo galima, nes tokio skyriaus visai nebuvo Paryžiaus parodoj, o buvo tik spaudos sindikatas, vad. „Syndicat de la Presse de l'Exposition de 1900", kurio tikslas buvo sujungti spaudos darbininkus (adherents), kurie galėtų vieni kitiems padėti (s'entr'aider) ir ginti savo bendrus reikalus. Sindikato reikalams buvo numatytas spaudos pavilionas (Pavillon de la Presse) ir prie jo galėjo prisidėti tik sindikato nariai.

Trečias Ciuricho komiteto atsiliepimas, kaip matyt iš Pr. Žitkevičiaus laiškų, buvo išleistas, jau Pr. Žitkevičiui nesant Ciuricho komitete, ir suformuluotas visai priešingai Pr. Žitkevičiaus nusistatymui. Žinios, kuriomis naudojosi A. Lietuvis, matyt, buvo kilusios ne iš lietuviškų šaltinių, ką liudija ir sumanymas „surengti mūsų išstatymą sykiu (kruvoje) arba šale lenkiško išstatymo spaudos". Taip pat reikėjo atmesti ir sumanymas išstatyti savo literatūrą Paryžiaus knygininkams arba spaudos firmoms tarpininkaujant: viena, tai brangiai būtų kaštavę, o antra, mūsų ir tarpininkų, kaip komersantų, tikslai skyrėsi. Taigi iš visų sumanymų patogiausia atrodė išstatyti savo raštus etnografijos skyriuje[14].

Paryžiuje aš taip pat laikiau savo pareiga susipažinti su „Želmens" draugija ir kilusiais nesusipratimais. Be to, svarbu buvo pažinti draugijos biblioteką ir sužinoti, ar negalima būtų kai ką iš ten pasiskolinti parodai. Nuvykęs į provincijos miesčiuką Ouarville (100 km už Paryžiaus), kur gyveno tos draugijos pirmininkas dr. Gieršinskis, aš pamačiau, kad draugija „Želmuo" nelietuviška ir kad iš jos jokios pagalbos lietuviams negalima tikėtis. Iš jos tepasiskolinta tik keletas knygų parodai. Aš sugaišau dvi dienas ir, žinoma, gailėjausi nepaklausęs patarimo Pr. Žitkevičiaus, kuris nuo to žygio mane atkalbinėjo. Taip jau nežinia kieno buvo suklaidintas ir Am. Liet. par. komiteto pirmininkas kun. Žilinskas, kuris prieš man atvykstant buvo parašęs laišką p. Gieršinskienei, E. Bukovskio dukteriai, ir prašė jos padėti lietuviams surasti vietą parodai.

Etnografinio skyriaus direktorius buvo prof. Hamy, ir nuo jo priklausė vietos gavimas. Aš tuomet neturėjau formalaus Am. Liet. Par. Komiteto įgaliojimo, todėl man buvo reikalinga rekomendacija. Pr. Žitkevičiui patarus, aš kreipiausi į jo pažįstamą lenkų literatę M. Szeliga*. Ji parašė rekomendacijos

---

[14] *Daumantas (J. Bagdonas)* Parodos reikalai (V. L. 1899 N 39 p. 465 ir Vrp. 1899 N 5 p. 81).

* Šiuo slapyvardžiu rašė lenkų rašytoja Marija Lavy - Czarnowska. Red.

laišką p. Guidin Faucher, kuris nuo savęs supažindino su egiptologu prof. Maspereau, prof. Hamy pažįstamu. Pagaliau susipažinta su prof. Hamy asistentu dr. Verneau. Nesant prof. Hamy Paryžiuje, reikėjo arba kreiptis į jį laišku, arba vykti pas jį. Dr. Verneau pasižadėjo apie mūsų reikalą prof. Hamy parašyti[15].

Prof. Hamy

Nors reikalas ir nebuvo atliktas, tačiau buvo nustatyta, kuria kryptim reikia veikti, be to, ir prof. Maspereau ir dr. Verneau mus patikino, kad gauti vietą mūsų parodai kliūčių nenumatoma, kas ir buvo paskelbta Amerikos laikraščiuose.

Negalėdamas pasilikti Paryžiuje ilgiau, aš prašiau inž. K. Dobkevičiaus ateiti pagalbon šiuo reikalu. Dr. Verneau negavo atsakymo iš prof. Hamy, ir dėl to kilo sumanymas, kad K. Dobkevičius nuvažiuotų pas prof. Hamy ir tam tikslui mano buvo jam nusiųsta du svarai sterlingų kelionei. Spalio 13 d. K. Dobkevičius, besirengdamas kelionėn, užėjo į prof. Hamy butą ir netikėtai rado jį neseniai parvažiavusį ir buvo priimtas pasikalbėti lietuvių parodos įrengimo reikalu.

Išklausęs K. Dobkevičiaus prašymo, prof. Hamy sutiko duoti parodai vietą Trocadero rūmų patalpose, etnografijos muziejuje, Europos skyriuje. Spalio 18 d. buvo susitarta kartu susitikti su prof. Hamy ir muziejaus prižiūrėtoju p. Landrin. Prof. Hamy pavedė vesti reikalą p. Landrin ir išgauti pirma formalų Švietimo Ministerijos sutikimą.

K. Dobkevičius

P. Landrin, gavęs iš Švietimo Ministerijos teigiamą atsakymą, pranešė apie tai K. Dobkevičiui spalio 23 d., siūlydamas pasirinkti vieną iš dviejų vietų: terasoje, su plotu apie 160 m² arba muziejaus viduje su plotu

[15] *D-ras (J. Bagdonas)* Atskaita delegato (V. L. 1899 N 52 p. 618).

10 m² (2×5), antrame aukšte, pryšakinėje salės dalyje. Antroji vieta buvo tarp dviejų kolonų, nepriėjo prie sienos, ir jos negalima buvo atskirti, izoliuoti. Be to, p. Landrin pabrėžė vieną sąlygą: „neišstatyti knygų arba brošiūrų su politiška tendencija, galinčių sukelti diplomatinius nesusipratimus“ (Pr. 5, 6, 7).

Nors tarp Trocadero administracijos ir lietuvių atstovo nebuvo surašyta formalios, oficialios sutarties, bet susitarimui buvo panaudotas kitas kelias — dokumentų pasikeitimas: lietuvių atstovo pareiškimai — laiškai buvo Trocadero administracijoje, o pas mus buvo Trocadero administracijos pareiškimai.

V. Organizacijos ir parodos įrengimo klausimai.

Kol vieta parodai nebuvo surasta, tol rimtai negalvota apie parodos įrengimą. Tik vietą suradus, kilo visa eilė naujų klausimų, naujų rūpesčių ir susirašinėjimų. Ligi tol galvota tik apie išstatymą raštų, dabar atsirado naujas reikalas — įrengti ir etnografinę parodą. Antrąjį uždavinį buvo sunkiau atlikti negu pirmąjį: viena, medžiagai rinkti reikėjo žinovo, antra, tą medžiagą reikėjo rinkti pačioje Lietuvoje, ir tam darbui atlikti reikėjo šauktis pagalbos gyvenančių Lietuvoj inteligentų, kurie suprastų tokios parodos tikslą. Bet ir pačių lietuviškų raštų išstatymas pasidarė painesnis po to, kada Trocadero administracija įspėjo lietuvius, kad nebūtų išstatyti politinio turinio raštai, kurie galėtų sukelti diplomatinių nesusipratimų. Svarbu buvo taip pat sustatyti parodos įrengimo planą, organizuoti to plano vykdymą, tinkamų suaukotų pinigų sunaudojimą, išaiškinti, kaip paakinti publiką, kad lietuviams spauda uždrausta ir t. t. ir t. t. Be to, liko atviras klausimas, kurią Trocadero muziejaus vietą lietuviai pasirinks savo parodai — ar didesniąją terasoje, ar mažesniąją viduje.

1. Amerikos parodos komitetas ir jo prezidento žygiai.

Matydami, kad Ciuricho komitetas neturi lėšų nė delegatui į Paryžių išsiųsti parodai vietą surasti, amerikiečiai nutarė parinkti savo delegatą parodai įrengti. Rinkdami parodos komi-

Kun. J. Žilinskas

teto narius, liepos mėn. pabaigoj jie kartu balsų dauguma išrinko parodai rengti dr. J. Basanavičių, gyevnusį tuomet Bulgarijoj, Varnoje. Nors tuomet dar nežinota, kad lietuviškųjų raštų paroda bus surišta su etnografine paroda, bet parinkimas buvo tinkamas, nes dr. Basanavičius kaip tik domėjosi etnografijos, etnologijos, antropologijos, archeologijos klausimais. Jis buvo kiek nutolęs nuo Lietuvos gyvenimo, ir jam būtų buvę sunkiau atvaizduoti politinę lietuvių padėtį ir sunkiau susisiekti su gyvenusiais Lietuvoje inteligentais, bet vis tik toks parinkimas tuo metu buvo patogiausias: dr. J. Basanavičius buvo pasižymėjęs tarp lietuvių kaip mokslininkas ir būtų galėjęs Paryžiuje veikti atvirai, nesislapstydamas.

Aukoms rinkti, joms apsaugoti ir tinkamai sunaudoti buvo išrinktas parodos komitetas, į kurį įėjo kun. Jonas Žilinskas (prezidentas ir knygininkas), J. Paukštis (kasininkas), Petras Mikolainis (sekretorius) ir dar du nariu, amerikiečių pavadintu apdirbėjais, dr. Jonas Šliūpas ir kun. Antanas Milukas. Visuomenės pinigams apsaugoti kasininkas turėjo užstatyti kauciją ir galėjo išduoti pinigų tik visam komitetui nutarus, o apie likusiųjų pinigų sunaudojimą galėjo spręsti tik aukotojai.

P. Mikolainis

Pradžioje Amerikos lietuvių parodos komitetas negalėjo greit susitvarkyti. Iš komiteto narių sudėties matyti, kad reikėjo dirbti bendrai įvairių, net priešingų pažiūrų žmonėms: tarp jų buvo du dešiniųjų ir trys kairiųjų pažiūrų, taigi dauguma buvo kairiųjų pusėje. Buvo pasiūlyta, kad kun. J. Žilinskas naudotųsi dviem balsais, kaip prezidentas ir kaip knygininkas, bet tatai nebuvo galima pravesti. Kunigai buvo labai nepatenkinti, kad jiems reikėjo dirbti kartu su dr. J. Šliū-

J. Paukštis

pu, kurį „Katalikas“ lapkričio 16 d. viešai iškoliojo, pridurdamas: „kunigai gerai supranta, jog su kipszu nėra ko eiti grybauti, kipszas atims grybus ir krepszį“. „Kataliko“ redakcija manė, kad dėl tokios parodos komiteto sudėties, iš pradžios nieko neišeisią. Kun. Milukas savo laiške į „Kataliko“ redakciją lapkričio 23 d. ramina visuomenę, sakydamas, kad „nereikia maiszyti reikalų tautiszku su tikėjimiszkais, visuomeniszkų su luomiszkais, kad nerekia manyti, kad parodos komitetas negalės nieko nuveikti delto, kad susideda iš „žmonių prieszingų nuomonių“. „Mėginta, sako, parodos klausimą sunaudoti ant asabiszkų ir partijiszkų reikalų, ale dabar visos tos klaidos ir keblumai praszalinti: žmonės lietuviai iszrinkę du kunigu, idant jie prižiūrėtų kitaip tikinczius ir mananczius Paryžiaus parodos komiteto sąnarius . . .“[16].

Iš pirmojo ir antrojo komiteto posėdžių protokolų matyti, kad jau pačioje pradžioje komitete yra kilę nesusipratimai organizacijos klausimais.

Parinkimas delegato Paryžiun lietuviškajai parodai vietą surasti ir pasižadėjimas jam atlyginti buvo kilęs iš privačios iniciatyvos dar tuomet, kada nebuvo išrinktas Amerikos parodos komitetas. P. Mikolainis savo laišku, raš. VIII. 2 d., malonėtų sulaikyti mano iškeliavimą, „kol nebus gautos iš Amerikos komiteto visos žinios“. Tame laiške pataria nepasitikėti nei Žitkevičium, nei Gieršinskiu, nei „kokiu ten nesančiu komitetu, bet gavus vietą viskuo rūpintis patiems: jeigu paroda nepasisektų,

Dr. J. Šliūpas

[16] (Red.) Musų pažvalgos (Katalikas 1899 XI 16 N 46); kun. *A. Milukas* Laiszkas redakcijai (Katalikas 1899 N 47).

tai pražudytumėm žmonėse paskutinį pasitikėjimą ir toliau aukų nebeduotų...“[17].

Kun. A. Milukas

Tai buvo rašyta prieš neseniai išrinkto komiteto narių posėdį, kuris įvyko rugpiūčio 6 d. ir svarstė pinigų išsiuntimo Ciuricho parodos komitetui klausimą, kad galėtų išsiųsti delegatą Paryžiun. Komiteto prezidentas nebuvo patenkintas komiteto sudėtimi ir pareiškė, kad komiteto rinkimai dar nesą galutinai užbaigti, kad prie jo turįs priklausyti „Vilties“ redaktorius Stagaras (Šlekys) ir kad komitetas negalįs spręsti pinigų paskyrimo delegatui, ir tik dr. J. Šliūpui apsiėmus užmokėti 25 dolerius, jei kitas komitetas nepritartų tam paskyrimui, galų gale kun. J. Žilinskas sutiko, kad būtų išsiųsta delegatui 25 doleriai (Pr. 8). Nors kun. J. Žilinskas ir sutiko, kad būtų nusiųstas parinktas delegatas, bet, matyt, buvo iš to nepatenkintas ir, nelaukdamas delegato atsiliepimo, sugalvojo pasirinkti savo delegatą. Jis jau rugpiūčio 6 d. parašė p. Gieršinskienei laišką ir prašė jos parinkti vietą parodai.

Antrame komiteto posėdyje lapkričio 5 d. nebuvo nei kun. Žilinsko, nei kun. Miluko. Iš tos dienos protokolo matyt, kad kun. Žilinskas be žinios komiteto atmetęs ir perdirbęs kasininko kaucijos formą, įrašydamas ir V. Stagarą kaipo komiteto narį, nors V. Stagaras į komitetą nebuvo išrinktas. Be to, protokole pasakyta, kad buvo pakeistos ir pinigų išdavimo sąlygos: pinigai turėjo būt išduodami iš kasos ne komitetui, kaip buvo nustatyta, bet prezidentui ir sekretoriui įsakius, o likusieji po parodos pinigai išleidžiami ne aukotojams, bet komitetui nutarus (Pr. 9). Šitie pakeitimai buvo komiteto ištaisyti.

Iš to, kas užprotokoluota antrame protokole, matyti, kad kun. J. Žilinskas buvo nusistatęs savo įgaliojimą ir teises padidinti, o aukotojų teises sumažinti, kiti gi labiau gynė auko-

---

[17] *P. Mikolainis* J. Bagdonui (Daumantui) 1899 VIII 2 Plymouth Pa (Ršt. F. 362 p. 105).

tojų teises. Toks kun. J. Žilinsko nusistatymas pasireiškė ir laiške, rašytame V. Kudirkai ir atsiųstame man spalio 16 d. Rašydamas apie papildytos Zanavykučio Statistikos išleidimą kun. J. Žilinskas taip atsiliepia: ...„jeigu p. Zanavykutis norės užmokesties (už 500 ekz), tai liepiau parašyti, kad tą užmokestį turi sudėti europiečiai, nes tie 500 ekz. eis visi ant Paryžiaus parodos, musiškiai už juos mokėti atsisako“... „jeigu jus pareikalautumėt už tuos 500 ekz. užmokesties iš mus sudėtų pinigų, tas padarytų didelę sensaciją tarp amerikiečių, kurie jau ir dabar apie europiečių pasišventimą del tėvynės blogai mano, ir užkenktų parodos reikalams“. Kalbėdamas apie europiečių ir amerikiečių „pasišventimą dėl tėvynės“, jis priduria: „Daugumas pas mus jau piktinasi iš to, kad turėjome siųsti delegatui į Paryžių kaštus...“

Taip rašė Amerikos Lietuvių parodos komiteto prezidentas, visai nesiskaitydamas su uždraustų raštų išstatymo sumanytojais ir užmiršdamas, kad jis pats yra narys komiteto, kuris buvo balsavęs „siųsti delegatui į Paryžių kaštus“. Normaliomis sąlygomis toks raštas, ir tai dar rašytas kito vardu, nebūtų sukėlęs tokios reakcijos, kokią yra sukėlęs patekęs į mano rankas.

Į amerikiečių rūgojimus dėl išsiuntimo pinigų delegatui aš savo laiške (1899 X 20) atsakiau, kad buvau išvažiavęs į Paryžių ne už amerikiečių, bet už savo pinigus, o ir pinigų neprašiau siųsti, kad pinigų prašęs atsiųsti Ciuricho komitetas ne specialiai delegatui išsiųsti, bet apskritai parodos reikalams ir kad amerikiečių pinigus (103 markes) grąžinau į Ciuricho komiteto kasą pasipiktinusių amerikiečių dispozicijai. Be to, pranešiau Amerikos parodos komitetui apie jų prezidento keistą pasielgimą. Būdamas Paryžiuje ir užvažiavęs į Gieršinskius, aš sužinojau, kad kun. J. Žilinskas kreipėsi į Gieršinskienę, prašydamas surasti parodai vietą. Savo laiške, lenkiškai rašytame, jis skundžiasi, kad „komitetas nubalsavęs, kad nusiųsti ką nors iš inteligentų (Paryžiun J. B.), bet tai būtų daug kainavę, o naudos iš to būtų mažai, kadangi jis ten daug ką nu-

veikti negalėtų". Dėl tokio kun. Žilinsko pasielgimo aš parašiau, kad toks netaktas padarė ne tik man nesmagumą, bet apskritai parodė, kokia yra komitete tvarka: Gieršinskiai turėjo suprasti, kad vienas komiteto prezidentas turi didesnę valią ir valdžią, nekaip visas komitetas. Toks parodos reikalų vedimas, mano supratimu, negalėjo išeiti geran, bet tik blogan, o ir darė mums gėdą prieš svetimtaučius[18] (Pr. 10).

Kun. Žilinsko laiškas drauge su mano laišku spalio mėn. pabaigoje buvo nusiųstas Am. Liet. par. komitetui ir paskelbtas komiteto posėdyje lapkričio 5 d. P. Mikolainis savo laiške lapkričio 9 d. rašo man, kad jis, dr. Šliūpas ir J. Paukštas sumanę sušaukti komiteto posėdį ir apsvarstyti iškilusius nesusipratimus, bet kun. Žilinskas atsisakęs nuo to ir dėl to tie nesusipratimai būsią paskelbti „Vienybėje Lietuvninkų". P. Mikolainis rašo susirūpinęs, kad tatai „galės gal sulaikyti kuniginių aukas ant 400 dol." ir kad net komitetas galįs suirti. Bet vis tik ramina europiečius, sakydamas: „ant musų galite remtis pinigiškai ant 1000 dol. (5000 frankų) be kunigų aukų", o jei išeisią viskas gerai, tai būsią apie 1500 dol.[19]. Kunigai gi su savo šalininkais sudarė gan didelę jėgą. Tuo metu „Susivienijimas Lietuvių Amerikoje" ir jų orgaans „Tėvynė" buvo kunigų rankose*). Bet nors ir buvo agituota prieš mane laikraščiuose, bet tatai didelės suirutės nesukėlė, ir aukų plaukimas nesustojo. Bet vis tik tie nesusipratimai, be abejonės, sutrukdė parodos delegato paskyrimą.

(b. t.)

---

[18] *KYŽ (J. Žilinskas)* Laiškas (be datos) ir Daumanto (Bagdono) atsakymas 1899 X 20 (V. L. 1900 N 24).

*) „Susivienijimas Lietuvių Amerikoje" 1901 m. perėjo į pasauliečių rankas, bet nuo jo atsiskyrė „Susiv. Liet. Rymo Katalikų Amerikoje". J. B.

[19] *P. Mikolainis* Daumantui 1899 XI 9 (Rš. F. 362 p. 110).

JULIUS BŪTĖNAS.

LIETUVIŲ TEATRAS VILNIUJE.

Pirmosios lietuvių tautinio judėjimo apraiškos Vilniuje ir vaidinimų pradžia.

Pačioje pereito amžiaus pabaigoje ir Vilniuje pradėjo telktis iš pradžių negausus lietuvių inteligentų ir patikimų prasčiokų būrelis. Keletas asmenų, susirinkdami į vieną vietą, tardavosi, kaip atgaivinti Lietuvos sostinėje užmigdytą lietuvybės dvasią. Visa reikėjo veikti ko slapčiausiai, ko atsargiausiai, kad nebūtų progos visokiems lietuvybės persekiotojams įkąsti. Reikėjo didelės drąsos dėtis į tokį darbą, nes persekiojimo galima buvo susilaukti iš visų pusių. Tuomet „litvomano" vardas reikšdavo tiek pat, kiek šiais laikais priešvalstybinio elemento vardas. Visų pirma „litvomanas" esti ignoruojamas ir pašiepiamas lenkų, kuriems ypačiai nepatiko, jų akimis žiūrint, separatistinis lietuvių judėjimas. Na, o rusų valdžia iš principo tąjį mūsų tautinio atgijimo judėjimą slėgė, turėdama savus surusinimo tikslus. Todėl tie pirmieji lietuvybės kibirkšties Vilniuje žiebėjai buvo ypatingai tarpusavy suartėję, kad galėtų drąsiai kiti kitais pasitikėti. Iš pradžių į tą slaptą bendravimą nebuvo įsileidžiamos moterys, o taip pat ir karštesnio temperamento vyrams vengta atidengti visas paslaptis. Tasai slaptas ratelis buvo simboliškai pavadintas, pramintas „Apaštalų kuopa". Toje „kuopoje" dalyvavo P. Matulionis, J. Bortkevičius, E. Nonevičius, B. Stankevičius, Urbanavičius, Landsbergis (ne Gabrielius), Šiupšinskis, A. Domaševičius ir dar kas. Iš moterų pirmoji ir vienintelė pateko į tą „kuopą" F. Bortkevičienė. Tos kuopos nariai gaudavo iš Prūsų slaptųjų lietuviškų raštų.

„Apaštalų kuopos" nereikėtų suprasti kaip slaptos draugijėlės, nes ji nei įstatų, nei specifiškai organizacinių tikslų ne-

turėjo. Tikriau, tai buvo paprastas pažįstamų vienminčių susibičiuliavimas. Viena mintis, tuos žmones siejusi, buvo lietuvybė, tačiau iš pradžių tie patys pirmieji lietuvybės „apaštalai" kai kurie net lietuviškai nemokėjo, susiėję mokėsi, tarpusavy daugiausia kalbėdami lenkiškai. Tie žmonės pirmiausia diskutavo klausimą, ar apskritai lietuvių tautinis judėjimas turi prasmės. Į pašnekesius buvo įsileidžiama kartais ir lenkų šviesuolių; jų atvažiuodavo ir iš Varšuvos. Rašytojas A. Niemojevski kartą lenkams įrodinėjo, kad lietuvių judėjimas turi racijos, nes ir Adomo Mickevičiaus slaptingasis skaičius 44 reiškiąs Lietuvą. „Apaštalų kuopa" pirmą kartą pasirodė 1898 m., kada sueijo šimtas metų nuo Adomo Mickevičiaus gimimo, ir rusų valdžia leido pastatyti Varšuvoje poetui paminklą. Į paminklo atidengimo iškilmes Vilniaus lenkų komitetas pakvietė ir lietuvius. Į Varšuvą vyko E. Nonevičius ir B. Stankevičius, kurie uždėjo ties paminklu vainiką su atitinkamu lietuvišku užrašu. Tiedu lietuvių delegatai dalyvavo ir ta proga surengtoje Kūčių vakarienėje. Nonevičius pasakė kalbą, pabrėždamas, jog Adomas Mickevičius, nors nė žodžio neparašęs lietuvių kalba*), tačiau Lietuvą mylėjęs, kas matyti iš visų jo kūrinių. Lietuvių tauta dabar bunda, ir lenkai šia proga turėtų pasižadėti nekliudyti tam sąmoningam lietuvių pabudimui. Iškilmių pirmininkas tą lietuvių delegato prakalbą pavadino disonansu ir siūlė abiems pusėms tą disonansą užmiršti. Tačiau lietuvio pareikštoji mintis nebuvo užmiršta, ir po vakarienės buvo karštai ginčijamasi. Tada tik vienas rašytojas Niemojevski viešai ir atvirai pareiškė, kad lietuvių tautinio atgijimo idėjas neišmintinga ignoruoti.

Ypačiai apsigyvenus Vilniuje inž. P. Vileišiui, lietuvių skaičius ir jėgos pradėjo sparčiai augti. Šiaip lietuviams inteligentams savo sostinėje įsikurti anuomet sąlygos buvo labai sunkios, nes valdiškų tarnybų šičia negalėjo gauti. Tiesa, bene tris lietuvius priglaudė Vilniaus žemės bankas (jų tar-

* Yra išsilikę keli lietuviškų dainų tekstai A. Mickevičiaus ranka surašyti. Red.

pe ir A. Smetoną), bet tai tik iš pradžių, kol dar nepaaiškėjo, ko tie lietuviai siekia; paskiau buvo sunku bet kur įlįsti ne tik dėl rusų neapykantos, bet ir dėl lenkų intrigų. Inž. P. Vileišis, steigdamas įvairias įmones, suteikė Vilniuje duonos nemažam lietuvių darbininkų ir inteligentų būreliui.

Pačiame Vilniuje tais laikais dar buvo senelių Vilniaus universiteto auklėtinių, kuriems lietuvių naujasis judėjimas buvo nesuprantamas. Jie, kalbėdamiesi su „naujaisiais lietuviais", negalėjo suprasti, kodėl lietuviai kovoja prieš lenkus, kadangi jie savo laiku, nors lenkiškai kalbėdami, tačiau rūpinosi Lietuva. Bet šitie seneliai buvo jau „paskutiniai mohikanai" ir nei lenkų, nei lietuvių negalėjo įtikinti. Tarp lietuvių ir lenkų prasidėjo ta pati kova, kurią paskelbė „Aušra" ir ankstyvesniojo tautinio judėjimo veikėjai.

Neapsistodami plačiau ties gana charakteringomis ir įdomiomis lietuvių tautinės kovos Vilniuje detalėmis, šiame rašiny sustosime ties lietuvių teatru Vilniuje. Pirmiausia minėtinas pirmutinis lietuvių balius Vilniuje, buvęs, pagal atsiminimus, 1898 ar 1899 m. (Apskritai, dėl datų, kurios paimtos ne iš laikraščių arba šiaip rašytinių dokumentų, tenka pasakyti, kad jos yra tiktai apytikrės, tik pagal tų laikų veikėjų atsiminimus nustatytos). Tuomet, mat, prisirinkus Vilniuje didesniam skaičiui jaunų lietuvių inteligentų, buvo sugalvota padaryti savotišką balių su pasilinksminimais, su užkandžiais ir gėrimais. Kad kartais neprikibtų valdžia, buvo sugalvotos vestuvės. (Šiaip įstatymai leido rinktis krūvon ne daugiau kaip 10 žmonių, nors maža kas to paisė). Tasai pirmasis balius jį atsimenantiems paliko gilių įspūdžių.

Paskui, jau po 1900 m., rodos 1902 m., buvo surengta poratrys lietuviški vaidinimai. Vieną vasarą dr. Antano Vileišio bute vaidinta 1 veiksmo komedija „Vienas iš mūsų tur apsivesti"*. Vaidino: Emilija Vileišienė (Antano Vileišio žmona),

* Vienas iš mūsų tur apsivesti, bene J. Stepulionytės parašyta komedija, buvo išspausdinta 1902 m., tai greičiausia ir vaidinimas įvyko ne anksčiau. Red.

Ona Vileišienė (Jono V. žmona), Antanas Smetona, Jonas Vileišis ir A. Rupšys. Režisavo Povilas Matulionis, kuris tuomet buvo Kauno, Vilniaus ir Vitebsko gubernijų miškų revizorium. Vaidinimas buvo improvizuotai suruoštas, be grimo, be scenos, prie keleto patikimų svečių. (Tame vakare dalyvavo ir Povilas Višinskis, taigi vaidinimas buvo jau po Palangos spektaklio). Laimingai pavykus šiam vaidinimui, rengėjai galvojo apie kitą panašų vakarą. Ir po Palangos spektaklio vis tiek rusai nedavė vilniečiams lietuviams leidimo viešam vakarui. Antras vaidinimas buvo lapkričio pradžioje taip pat dr. A. Vileišio bute. Šį kartą vaidino 1 veiksmo iš Blizinskio verstą komediją „Žentas dėl parodos". Vaidino: E. Vileišienė, Kšivickaitė, M. Piaseckaitė (Šlapelienė), Svilas, A. Macejauskas ir Savickas. Trečią kartą vaidinta jau trijų veiksmų komedijėlė „Velnias spąstuose", originaliai Bitės ir Žemaitės parašytą ir „Kaip kas išmano, taip save gano". Šiuose veikaluose vaidino: E. Brazaitytė (Trzebinskienė), F. Bortkevičienė, abidvi Vileišienės, Antanas Smetona, Pranas Butkevičius, Povilas Gaidelionis, Rupšys ir Jonas Vileišis. Režisavo tas pats Povilas Matulionis*.

Į tuos slaptus vaidinimus ne bet kas galėdavo pakliūti — įsileidžiant žiūrovus buvo didžiausias atsargumas. Antai, Jonas Strazdas pasakoja, kad jam, 15 metų bernaičiui, atvykus su tėvu į pastaraįį vakarą, reikėję prisiekti. Pati Vileišienė atidariusi duris ir čia pat liepusi atsiklaupti, sudėjus rankas prisiekti, kad niekam nepasakos, ką tuose namuose bus matęs, girdėjęs ar sutikęs... Po tokios ceremonijos jo, neseniai į Vilnių patekusio, nuotaika buvusi kaip einant prie pirmos komunijos, ir jis lig šiol negalįs to įspūdžio pamiršti.

Po minėtų slaptųjų vaidinimų vilniečiai lietuviai nustojo juos ruošę ligi 1905 metų, kada prasidėjo viešesnis ir laisvesnis gyvenimas. 1904 metais pradėjo Vilniuje eiti pirmas lietuviškas dienraštis „Vilniaus Žinios". Tų pačių metų gale įsisteigė

* Šis spektaklis greičiausia įvyko 1904 m., nes Dviejų Moterų Kas kaip išmano pirmą kartą išsp. Varpe 1904 m. N 7 (ir po to atskirai). Red.

pirmoji platesnio maštabo lietuvių draugija — „Vilniaus lietuvių šelpimosi draugovė“, vėliau žinoma savitarpiečių vardu. Kokios nors kultūrinės draugijos rusų valdžia neleido steigti, tegalima buvo šiaip taip organizuotis savišalpos pagrindais. Kituose didesniuose Rusijos miestuose, kur tik gyveno žymesnis lietuvių skaičius, tokios savitarpinės pašalpos draugijos daug anksčiau susiorganizavo; jų pavyzdžiu, gavę šiek tiek atsikvėpti, pasekė ir vilniečiai. Tos draugovės svarbiausias tikslas: „Steigties gerinti materijalingosios ir moralingosios savo narių gyvenimo sąlygos“ (VŽ 1904 7 N). Draugija prisiglaudė prie šv. Mikalojaus bažnyčios, parapijos namuose. Šv. Mikalojaus bažnyčia tuo metu Vilniuje buvo vienintelė, kurioje buvo iškovotos lietuviškos pamaldos. Kadangi draugijos vyriausias tikslas savišalpa, tad ji pagal įstatus turėjo teisę per metus daryti savo naudai keturis spektaklius. Todėl pačioje pradžioje prie draugijos susiorganizavo dramos mėgėjų kuopelė, kuri turėjo ruošti šelpimosi draugovės vardu vakarus. Savišalpos draugovė toliau turėjo didelės svaros lietuvybei plėstis Vilniuje, nes ilgą laiką globojo ir išlaikė dviklasę lietuvišką mokyklą ir šiaip įvairiai parėmė lietuvius ir lietuviškąjį judėjimą.

Susikūrus vaidintojų kuopelei, į ją suėjo judriausias lietuvių jaunimo elementas. Iš pat pradžių painiojosi kliūtys, nes nebuvo tinkamos vaidinimams salės. Didžiausios tuomet Vilniaus salės — miesto salės — nebuvo galima gauti, nes administracija joje teleido vaidinti rusų kalba. Lietuviai išsirūpino teisę rengti vakarus vad. Pagirio geležinkelio salėje, kurioje 1905 II 6 ir buvo parodytas pirmas viešas lietuvių spektaklis Vilniuje. Buvo vaidinama tradicinė originali komedija „Amerika pirtyje“ ir 1 veiksmo farsas „Vienas iš mūsų tur apsivesti“. Vaidino: Jaunikį — Kazys Strazdas, Vincą — Juozas Paketuris, Bekampį — Povilas Gaidelionis, Bekampienę — Genė Sapkauskaitė, Agotą — Marija Peseckaitė, Faibčiką — V. Stončius. Tą vakarą aplankė ir daugelis lenkų. VŽ rašo, kad aplankiusi Marija Tiškevičiūtė, Antanas Tiškevičius, Kiev-

levičius, Gecevičius ir kt. Be to, pasakojama, kad viena lenkė iš smalsumo atėjusi pažiūrėti, kaip atrodo vyžuoti, sermėgiai lietuviai. Duryse susitikusi vakaro šeimininką dr. Antaną Vileišį, seną savo pažįstamą. Ji labai nustebusi, kai patyrusi, kad dr. Vileišis lietuvis, ir lenkiškai ištarusi: „Ach, to i pan doktor litwin?! No, proszę, któżby mógł uwierzyć, żeby tak pięknie ubrani panowie mogliby być litwinami?! (Ak, tai ir ponas daktaras lietuvis?! Na, prašau, kas gi galėtų patikėti, kad taip gražiai pasirėdę ponai galėtų būti lietuviai?!). Tai ryški ir vaizdi iliustracija lenkų pažiūrų į lietuvius.

Apie tą pirmąjį viešą vakarą VŽ rašo:

„Vaidintojai savanoriai labai gerai buvo pasiruošę ir puikiai atliko savo darbą. Susirinkusieji liko visa kuo pakakanti. Ypač visi džiaugės matydami tautiškuosius šokius „Kiškelį“ ir „Aguonėlę“. Pilnutėlė salė, žmonės iš kitur, nors afišų visai nebuvo.

Visiems vaidintojams susirinkusieji gausiai plojo delnais, neužmiršo ir p. Pov. Matulionio, kurs gana daug pasidarbavo tokio puikaus vaidinimo surengimui. Jo darbas, kaip režisieriaus, buvo aiškus“.

Čia pat reikia priminti dar viena tais laikais Vilniuje mėgta pramoga — „Trys karaliai“. „Trys karaliai“ buvo mėgiami ir lenkų, ir gudų, ir ukrainiečių. Paprastai „Trys karaliai“ susidėdavo iš trijų vyrų, gerai mokančių dainuoti, kurie atitinkamai nusigrimuodavo ir per Trijų Karalių šventę eidavo po namus. Geresnės šeimos ne tik pinigų duodavo, bet ir priimdavo, pavaišindavo. Lenkai eidavo dažniausiai trise, o lietuviai ir čia įnešė originalumo: buvo sudarę savotišką kompaniją, net iš aštuonių: 3 karaliai, 3 palydovai, angelas ir piemenukas. Dainuodavo ir balsais, ne tik sutartinai. 1904 — 1905 m. lietuvių „Trijų karalių“ trupę sudarė: Kazys Strazdas, Jonas Strazdas, Kazys Nacevičius, Petrusevičius, Boleslovas Jelenskis, Teofilis Juodvalkis, Mečislovas Stankevičius. 1905 m. lietuvių trupėje buvo dar viena nauja originalybė — Krivių Krivis.

Tais metais lietuviški „karaliai“ gavo didelį siurprizą. Mat, miesto salėje buvo vad. tautų, arba tarptautiškas vaka-

ras: žydų, gudų, lenkų ir lietuvių. Vakaro rengėjai į programą buvo numatę ir „Tris Karalius“ — lenkus. Vargonininkas Geringas paruošė tris lenkus vykti į tą salę, o vienas lenkas generolas įsakė rusų žandarams daboti: kai tiktai pamatys kur „tris karalius“ — tuojau, be jokių kalbų, atgabenti į miesto salę. Bet tie lenkai kažkur užkliuvo ir ilgai nesirodė gatvėje. Žandarai kaip tik užžiūrėjo lietuviškus „karalius“ ir, be kokių ceremonijų, susodino į roges ir atvežė ties miesto sale. Mūsiškiai iš pradžios nežinojo, ką bedaryti, bet paskui vienas įsidrąsino — ir visi šmurkšt į salę. Tautų vakare tuo metu buvo daug ir lietuvių. „Karaliai“ padainavo lietuviškai, ukrainietiškai ir gudiškai. M. Stankevičius, vaidinęs Krivių Krivį, pasakė prakalbą, esą iš aukštos Gedimino pilies atsikėlė Krivių Krivis ir atėjo čia pasižiūrėti, kaip šių laikų lietuviai linksminasi ir kitus dievus garbina. Už tokią originalią programą lietuviškieji „karaliai“ susilaukė dideliausių ovacijų, visi berte bėrė pinigus, apipylė gėlėmis. Tuomet „karaliai“ surinko keletą šimtų rublių. Paskui, apie pusę pirmos, atsirado ir lenkiški „karaliai“, bet... jų nepriėmė!

Apskritai, lietuvių „Trys karaliai“ turėjo tuomet didelio pasisekimo. Nekartą jie lankėsi net pas Vilniaus vyskupą Roppą, kuris kartą iškėlė jiems vakarienę. Kun. Bajko, katedros bažnyčios rektorius, užkvietė ir į kunigų seminariją. Trupės dalyvis Nacevičius mokėjo gerai skambinti ir, į bet kurią geresnę šeimyną patekus, jis puldavo prie pianino, ir, jam akomponuojant, kiti balsais dainuodavo. Įsidėmėtinai puikiai priimdavo žinomas Vilniaus pirklys lietuvis Lavinskas (dabar jau miręs). Ir „Trys karaliai“ populiarino Vilniuje lietuvių vardą.

Miko Petrausko pasirodymas ir pirmoji operetė lietuvių scenoje.

Tuojau po pirmo pavykusio viešo vaidinimo, imtasi ruošti operetė „Eglė žalčių karalienė“. Buvo pakviestas šv. Jono bažnyčios vargonininkas Geringas muzikai parašyti. Jis, nors

būdamas lenkas, sutiko. Susirinkę artistai uoliai ėmėsi darbo. Bet į vienas repeticijas Geringas neatvyko. Buvo nusiųstas pas jį įgaliotinis sužinoti, kodėl jis neatvyksta. Paaiškėjo, kad klebono jam pareikšta, jog jo bendravimas su lietuviais nepageidaujamas ir pasiūlė: arba su lietuviais, arba su lenkais. Vargonininkas, būdamas lenkas, aišku, prisižadėjo su lietuviais daugiau nieko bendro neturėti. Dėl tos priežasties vakaras laiku negalėjo įvykti. Visi susirūpino, kas bus su choru, kuris, nesant chorvedžio, lengvai gali pakrikti. Taip sunku buvo tuos choristus pirmą kartą surinkti, o paskui, nusivylus, bus visiškai neįmanoma.

Tuo metu salėje sėdėjo atsilankęs studentas P. Bugailiškis su draugu ir klausėsi susirinkusiųjų bėdojimų. Pagaliau jis priėjo prie kalbančiųsi ir pasiūlė savo draugą chorui vesti. Viena drąsesniųjų panelių prašė supažindinti su siūlomuoju chorvedžiu. Susipažinusi ji pradėjo tąjį egzaminuoti: „Ar moki tamsta chorą vesti?“ — „Sodžiuj kantorkas pamokau“, — atsako tasai. „Taip, tai taip, bet čia miestas, Lietuvos sostinė, todėl bet kaip negalima. Prašau ką nors paskambinti“. Naujasis dirigentas mėgina šį, mėgina tą, niurko išklerusį fortepijoną. „O ką tamsta rimtesnio moki?“ Tada anas užtraukia itališkai „Širdys mergelių, linkę vilioti“ iš „Rigoletto“. Visi nutyla, o egzaminavusi panelė atgalia išsprunka iš salės...

Tai buvo Mikas Petrauskas. Susirinkusieji puolėsi jo prašyti, kad padėtų pastatyti „Eglę žalčių karalienę“. Bet jis atsisakė greitai pastatyti operetę, o sutiko išmokyti chorą ir suruošti koncertą su šokiais. Tada kad prasidėjo dažnos repeticijos: kasdien nuo 8 val. vakaro kartais ligi 3 val. ryto. Tuo metu Mikas Petrauskas kūrė „Birutę“. Gyveno ant Neries kranto, keldavosi 4 val. ryto ir vienmarškinis rašydavo gaidas.

Miko Petrausko vadovaujamo choro koncertas buvo birželio 6 d. miesto salėje. Vakaro programoje buvo ir vaidinta Korzeniovskio komedija „Pabaigtuvės“. Koncertinėje dalyje pats Mikas dainavo solo. „Pabaigtuves“ vaidino: G. Sapkaus-

kaitė, Elena Kasperskaitė (Rucevičienė), A. Rucevičius, J. Strazdas, K. Puida, G. Landsbergis. Spaudoje apie tą vakarą štai kaip atsiliepiama:

„Vaidintojai kuo - ne visi atliko savo darbą artistiškai, bet kad komedijos turinys ne visai tinka prie lietuvių gyvenimo, tai daugelis žiūrovų ne visai pasikakino. Reikia čia pridurti, kad sodiečių apdarai buvo visiškai netikę, ne lietuviški, ir bjaurūs. Buvo girdėti tarp žiūrovų balsų papeikenčių sodiečių drabužius. Daug geriau už spektaklį patiko dainos. Choras vedamas p. Petrausko padainavo pirmučiausiai: „Lietuva, tėvyne mano", paskui dar keletą dainelių didei gražiai. Publika plojo delnais be galo.

Didei gražiai padainavo kelias daineles solo p. Petrauckis. Reikia pridurti, kad vakaras liko suruoštas į kelias dienas, ir taip puikiai buvo atliktas darbas.

Visiems dalyvavusiems vakarėlio įrengime priguli už tai nuo Vilniečių didelis ačių, o ypač p. Petrauskiui, kuris įdėjo į tą darbą ypatingai daug minčių ir talento.

Sprendžiant iš visa ko galima tikėtis, jog p. Petrauskis kartą pagarsins Lietuvos vardą ir platesniam horizontui.

P. Petrauskiui buvo paduotu du vainiku: vienas nuo dainininkių ir dainininkų, o kitas nuo „Vilniaus Žinių" (VŽ 139 N 1905).

Per vasarą vaidinimų nebuvo. Vasaros gale, rugpiūčio 28 d., surengta vėl vakaras miesto salėje. Programoje buvo komedija „Nepadėjus nėr ko kasti" ir operetė „Kaminkrėtys ir malūnininkas". Reikia čia pastebėti, kad šiuo metu rengiami lietuvių vakarai jau buvo lankomi ir toliau gyvenančių tautiečių, nes VŽ 198 N. skaitome pranešimą, kur svečiai iš provincijos gali nusipirkti bilietus iš anksto, kadangi vaidinimo dieną pritrūksta. Bilietai buvo pardavinėjami nurodytose lietuviškose įstaigose ir pas Vilniaus lietuvių savitarpinio šelpimo draugijos pirmininką dr. Ant. Vileišį.

Norint pailiustruoti mūsų teatro kritikos pradžią, pravers pacitavus operetės recenziją (VŽ 210 N) ištisai:

„Įvykusis užvakar lietuvių vakaras Vilniaus miesto salėje buvo puikiausias iš visų Vilniuje buvusių iki šioliai tos rųšies pasilinksminimų. Pirmas ir svarbiausias dalykas tas, kad šį kartą viskas buvo grynai lietuviška, originališka, ir komedija

(Nepadėjus nėr ko kasti) ir operetė (Kaminkrėtys ir malūninkas), o apie dainas nėra ką ir kalbėti. Ir komediją ir operetę, kaipo artistai — mylėtojai, žaidė labai gerai. Tarp Vilniaus žaidėjų — mylėtojų yra stačiai galima sakyti, tikrų scenos talentų. Paimkime kad ir p. Gaidelionį, kurs jau ne pirmą kartą pasirodė. Jo žaidimas daro ant žiūrovo visišką iliuziją.

Prie tos progos nurodysime vieną vaidintosios komedijos silpnybę, būtent: kai-kuriose vietose yra įsprausta moralų, kurie komedijai nepritinka. Ypač netinka jie pabaigoje, kur jie tiktai užtrina teip nelabai effektišką finalą. Žinoma, tokios veikalo ydos apsunkina žaidėjų darbą ir mažina veikalo vertybę. Šeip tos komedijos turinys grynai mųsiškas ir, jei tik autorius pasirupintų atšalinti tas ydas, tai jiję galėtų tapti populiariška visoje Lietuvoje.

Reikia čia pastebėti, kad apie tą komediją vėliau, po ketverių metų, atsiliepė ir pats autorius (Vaižgantas) ne kaip, taigi šičia recenzentas trūkumus vykusiai pastebi. Vaižgantas 1909 m. Vilties 42 N šit kaip rašo „Sugriešijau išdrįsęs parašyti keletą sceniškųjų vaizdelių — daugiau pasiskaityti, neg vaidinti. Išvydęs vaidinant ir prideramą „koronę“ gavau“. Tuomet „Nepadėjus nės ko kasti“ ėjo trečiusyk, ir Vaižgantas pasakė, jog daugiau neisianti. Esą sodžiui gal daugiau tiktų, bet gerai scenai — ne.

Visai kas kita operetė:

„P. Petrauskio veikalas — operetė „Kaminkrėtis ir maluninkas“ šeip visu kuo butų labai mųsiška ir nusisekusi, tiktai pati tema paimta ne iš lietuvių gyvenimo. Šiandien tokio maluninko lietuvio, ypač kaminkrėčio Lietuvoje dar vargu bau rasime. Pas mus tuos darbus atlieka svetimtaučiai, dėlto ydomu yra girdėti, kaip tie žmonės lietuviškai šneka. Miesto gyventojams, kaip Vilniuje, tas ne teip keista ir dėlto, iš viso imant, operetė, galima sakyti, daugumą pakakino, o kiti ir didžiai pasidžiaugė originališka jos muzika; bet mažame miestelyje šita operetė, kažin — ar bus publikai teip gerai suprantama? Tarp dainuotojų buvo ir silpnesnių balsų, bet, matyti, jog kiekvienas darė, ką galėdamas „pro publico bono“. Ir tas vilniečių darbas tėvynės labui atneš netrukus daug geresnius vaisius, nekaip puikiausias išpildymas kokios garsingos operos Paryžiuje ar Peterburge. Prie tos progos, galima sakyti, juog ir čion Vilnius visai Lietuvai kelią rodo.

Tautiškųjų dainų skyrius stačiai pakėlė entuzijazmą publikoje. Kitas dainas turėjo dainuoti po tris sykius, ir publika klausė atsistojusi, išreikšdama savo pagarbą.

Vyriausiąją vakaro galvą ir operetės autorių p. Petrauskį publika iššaukė ant scenos ir iškėlė jam milžinišką ovaciją.

Tegul tat tasai doriškas atpildas bent kiek atlygina tam karštam tėvynainiui už jo rupesčius ir darbus, padėtus prie įrengimo šio vakaro, kurs, be abejo, atves labai gražius vaisius.

Iš cituoto vakaro aprašymo galima susidaryti nuomonę apie to meto lietuviškos scenos paskirtį ir vyriausią tikslą. Negalime mes šiandien tikėti, kad tuomet choras, greitomis suorganizuotas ir trumpai mokytas, būtų dainavęs „didei gražiai“ arba kad vaidintojai, pirmą sykį gyvenime išėją į sceną, būtų atlikę savo darbą artistiškai. Ne, ne iš to taško buvo tuomet žiūrima į sceną. Negalime mes šiandien manyti, kad Vonsiackio gadynėje lietuviai labai norėjo juoktis, jei jie pirmiausia vaidino komediją „Ameriką pirtyje“. Juk toje komedijoje nėra jokios tautinės tendencijos, kas, mūsų pažiūromis, tuo metu turėjo būti svarbu, — ne bent kad pamokoma kaimo mergos, kad nebūtų žioplos ir nepasiduotų visokių Faibčikų įkalbamos. Bene tvirčiausias motyvas, kodėl ši komedija anuomet taip dažnai buvo vaidinama, yra ir tas, kad „Amerika pirtyje“ lengviau buvo leidžiama vaidinti, negu kokia nors pajuokianti rusus ar jų tvarką komedija. Lietuvių veikėjų tikslas buvo kelti lietuvių kalbos garbę ir visais galimais būdais traukti tautiečius į krūvą, kad artimiau tarpusavy susipažintų, pasidalintų mintimis. Teisingai pastebima: „Mūsų teatro pradžia yra ypatinga: jo svarbiausias tikslas buvo skelbti viešai, kad mūsų kalba kyla iš tos paniekos, kurioje buvo laikoma. Kai mums būdavo draudžiama rinktis, tartis ir draugijomis gyventi, tai pirmieji mūsų tautos gaivintojai eidavo ta linkme, kur mažiausia kliūčių rasdavo; o mūsų viešasai gyvenimas šlydavo ten, kur rasdavo spragą, kur jo srovė būdavo ne visai užtvenkta“*).

---

* *A. Smetona* Šviesos takais. 259 p. iš Vlt. 51 N 1909 m.

Šitokias mintis kaip tik paremia ir Lietuvių mokslo draugijos įsikūrimo aplinkybės. VŽ 213 N parašyta, kad: „Lietuvių vakarui“ Vilniuje pasibaigus (tam pačiam, apie kurį tik ką buvo kalbėta, J. B.), vakare susirinko kuopelė mųsų apšviestunų, raštininkų ir k. pasikalbėti apie tautiškus reikalus ir nusprendė ant rytojaus, d. 29 rugpjūčio sušaukt skaitlingesnį vietinių ir iš kitur atvažiavusių lietuvių susirinkimą, idant nutarti apie įsteigimą teip mums labai reikalingos moksliškos draugijos, kuri ateitėje rūpintųsi apie ištardymą lietuvių tautos ir josios apgyvento krašto“.

(b. t.)

II. Atsiminimai. Biografijos.

KUN. MATAS VEITAS.

ATSIMINIMAI IŠ 1863 M.

Kunigas Matas Veitas, gimęs 1834 m. Vaitelių k. Ylakių val. Mažeikių aps. Lankė privatinę Sidabravičiaus pradžios mokyklą Sedoje. 2 metus pagyvenęs tėvų ūkyje, stojo į Varnių kunigų seminariją, kurią baigęs įšv. kunigu 1861 m. ir paskirtas Ylakių vikaru. Ylakiuose jį užtiko 1863 m. sukilimas, dėl kurio jis buvo ištremtas į Archangelsko gub. 1871 m. grįžęs iš ištrėmimo ligi 1885 m. buvo kunigu Kurše, iš kur buvo priverstas išsikelti į Kazanę, o iš ten geru noru į Sibirą, kur buvo įvairių parapijų klebonu. Grįžo į Lietuvą 1909 m. ir po kurio laiko gavo filialisto vietą Kalnalyje Salantų parap. Nuo 1913 m. buvo altarista Skuode, kur mirė 1923 m. sausio 13 d. Savo atsiminimus iš 1863 m. ir ištrėmimo surašė lenkiškai jau senatvėje, grįžęs į Lietuvą; čia jie patiekiami išversti lietuviškai, apleidžiant kai kurias nereikšmingas vietas. Rankraštis yra V. D. universiteto bibliotekos rankraščių skyriuje (D. 527). Išnašose duodamos kai kurios redaktoriaus pastabos. Red.

*
**

1863 metai atmintini istorijoje savo liūdnomis pasekmėmis. Čia pateikiu visus mano pergyventus tuo laiku įspūdžius ir iš mano kelionės į Archangelsko gub. šiaurę; bet sunku man viską prisiminti, praėjus nuo to laiko beveik pusei šimtmečio. Tačia praėjusius mano gyvenimo momentus iškeldamas aikštėn, nusistačiau viską atžymėti atvirai ir paprastai, kiek jie mano atmintyje išsiliko. Buvau tuo laiku dar jaunas, nes turėjau 28 metus ir pradėjau eiti antruosius kunigystės metus... Nemanau sakyti, kad tai, ką aš rašau, turėjo kokią reikšmę, bet buvęs svarbių mano gyvenime įvykių liudininkas ir net, kad ir

nereikšmingą, suvaidinęs juose vaidmenį, nutariau juos aprašyti, kiek pats mačiau, prityriau, išgyvenau ir atsimenu.

1863 m. vasario 23 d.[1] visas kraštas pabudo visai naujoje būtyje. Visai rusų galybei buvo paskelbtas karas, reikėjo jį palaikyti — uždavinys, jei ne visiškai nepakeliamas, tai bent išimtinai sunkus... Tvirtų pažiūrų ir fantazijos buvau įtrauktas sumišimo sūkurin, kaip ir didesnioji ano meto jaunuomenės dalis, be vilties laimėti tai, ko buvo siekiama, vien tik ta įsisiūbavusia nusiminimo pajėga, kuria žmogus puola į ugnį gelbėti žūstančio mylimo asmens, aukojant tėvynei tai, ką kas išgalėjo.

Vyskupui Valančiui įsakius, visoje vyskupijoje buvo kunigams uždėta prievolė per ištisus metus kiekvieną penktadienį mokyti vaikus katekizmo, norint juos tinkamai paruošti pirmajai išpažinčiai ir šv. komunijai. Vieną penktadienį gegužės mėn.[2] staiga buvau iššauktas iš bažnyčios. Bažnyčios durų slenkstyje laukė manęs kažkos nepažįstamas. Nieko pradžioje nemanydamas ir nieko neįtardamas, paprašiau nepažįstamąjį svečią pas save. Bet tik mums peržengus buto slenkstį, tariamasis mano svečias prabilo trumpai ir griežtai: „Areštuoju kunigą, ruoškis kelionei". Čia tarp kitko primenu, kad jau prieš dvi savaites čia buvo suimta dešimt kaimiečių ir valsčiaus raštininkas ir išvežti į Telšius. Žinia, kad esu areštuotas, žaibu paplito po visą miestelį[3]. Moterys ir motinos su vaikais, verkdamos ir raudodamos, apsupo mano butą, o saugumo organai nesigailėjo smūgių. (Aprašymas atsisveikinimo su tėvais)... Su tėvais atsisveikinęs, jau nieko nejutau, kas vyko aplinkui... Kelias valandas pavažiavęs, atsipeikėjau Sedoje, 3 mylias nuo Ylakių. Čia valandėlei sustoję ir atsilsėję, važiavome toliau. Diena jau ėjo vakarop, o ligi miesto[4] dar buvo geras kelio gabalas. Neprivažiuodami miesto, sustojome prie žydų karčiamos

[1] Čia autorius apsiriko visu mėnesiu, nes sukilimas prasidėjo ne vasario, bet sausio mėn. pabaigoje. *Red.*

[2] Kun. Veitas buvo areštuotas 1863 m. gegužės 18 d., bet tai 1863 m. buvo ne penktadienis, o šeštadienis. *Red.*

[3] Ylakiai.

[4] Telšių.

ties „Plinkšių pušynu“. Palydovai tarėsi: naktį neįsileis į miestą, o čia dar gali pulti sukilėliai. Čia tenka pastebėti, kad išimtinais laikais buvo skiriami karo patruliai, kurie nuo 9 val. vakaro ligi auštant patruliavo visuose vieškeliuose ir paprastuose keliuose, žiūrėdami tvarkos ir miesto saugumo. Juos sudarydavo pėstininkai ir raiteliai. Kaip tik tuo laiku atvyko kareivis iš patrulių, kuris, pastebėjęs vežimą, užklausė karčiaminko, kokius jis svečius turi. Šis trumpai atsakė, kad čia veža suimtą kažkokį sukilėlį pas karo viršininką. Raitelis, daugiau neklausdamas, paspaudė arklį ir nulekė į miestą, pranešdamas, kad prie pat miesto sukilėliai ilsisi karčiamoje. Nakties tylumoje mieste buvo pakeltas aliarmas ir tuojau buvo išsiųstas sukilėlių pasitikti raitųjų būrys, o jų pėdomis ir pėstininkai.

Išgirdau kieme ir apačioj karčiamoje nepaprastą triukšmą ir duryse pamačiau keistą asmenį su kareivio miline su pliku kardu rankoje.

— Tu, maištininkų vade, nesijudink, kitaip sukaposiu!

Tačiau mano karys, nematydamas be manęs ir virdulio nieko, tuojau atslūgo ir jau ramiu tonu įsakė paskui jį eiti. Stiprioje apsaugoje išsiruošėm į miestą. Dėl neįprasto triukšmo viduje nakties visi miesto vartai buvo uždaryti ir net kalėjimo vartai užsklęsti, taigi ligi ryto buvau laikomas po grynu dangumi ir dviguboje apsaugoje. Tokia buvo mano pirma nakvynė nuo 1 val. nakties ligi 9 val. ryto. Negalėdamas ant kojų pastovėti, atsisėdau grindinyje ir kankinausi ligi 9 val.

Priėmimo diena. Apie 10 val. atėjo kažkoks kapitonas ar praporščikas, kurį pagerbė mano nakties angelai sargai. Kapitonas kažką sumurmėjo, ir kareiviai pasuko į mane durtuvus. Jau maniau, kad mane kaip avies kepsnį ant iešmo iškels. Antrą kartą vadas vėl kažką sumurmėjo, ir tuojau nužygiavom. Tokioje iškilmingoje apsaugoje ėjau, nežinodamas kur. Staiga vadas visus sustabdė, ir atsipeikėjęs pamačiau prieš save kažkokį ypatingą raudonu stogu pastatą su užrašu viršuje „tiuremnoje zakliučenie“[5]. Prie vartų stovėjo sargybinis, kuriam

[5] Kalėjimas.

davus ženklą, vartai su triukšmu atsidarė, ir vartuose pasirodė kažkoks drūtas žmogus su raktų pundu. Mano vadas šiam asmeniui atidavė paketą, ir po to mano nakties sargai nuėjo. Mano naujas nepažįstamas ponas, kalėjimo viršininkas, vadinamas majoru, įsakė eiti paskui jį.

Egzaminas ir apžiūrėjimas. Priėmė jis mane gan mandagiai, pasodino, surašė apie mane žinias. (Susipažinęs, kad nepatektų į kriminalistų kambarį, autorius bekratančiam prievaizdai davė kyšio; šis jį priėmęs, liko jam palankus. R.).

Įvedimas į nemokamą butą. Buvau įvestas į geriausią kambarį, paskirtą padoresnei publikai. Pirmas įspūdis — visiškas oro trūkumas. Kambarys vienu geležinėmis štangomis langu. Palyginti nedidelėje, dviejų kvadratinių sieksnių kameroje sugrūsta 6 gyventojai, kurie kelis mėnesius naudojosi nemokamu butu. Nemokami gyventojai buvo kunigai Mokrzeckis, dominikonas iš Žemaičių Kalvarijos, Daugėla iš Tryškių, Juškevičius iš Žemalės, Milevskis, Gargas[6], kurs paskiau buvo sušaudytas, Dorpato studentas Bačanskis ir kamerdineris, kuris mums patarnaudavo ir tvarkė.

Nemokamo buto baldai. Pradžioje negalėjau gerai susiorientuoti. Tik mačiau, kad senesnieji gyventojai gulėjo vienas greta kito ant kažkokio paaukštinimo, suspausti, kaip silkės statinėje. Patalinę sudarė keli čiužiniai, padėti ant sukaltų iš lentų narų. Kiti, nesutilpdami naruose, šioje tikrai karališkoje lovoje, gulėjo ant plikų grindų. Ir aš prie jų prisidėjau,

---

[6] Kun. Antanas Gargas (Gargasas) (g. 1825 VIII 16 Rekečių k. Viekšnių val., sušaudytas Telšiuose 1863 X 7) neramaus būdo žmogus. Konsistorijos nutarimu už įvairius nusikaltimus 1856 III 28 buvo uždarydintas į kunigų pataisos namus. 1863 V 11, vysk. Valančiui leidus (tai vėliau Valančius užginčijo), išėjo kapelionu į Šimkevičiaus būrį. Bet ir patys sukilėliai dėl jo blogo elgimosi jo savo tarpe negalėjo pakęsti ir grąžino jį birželio 7 d. atgal pas rokitus, kun. Kašarauskio globai. Rusams sumušus Bagdanavičiaus būrį, kažkas pranešė apie Gargaso buvimą sukilime; jie paėmė jį iš kalėjimo, išgabeno į Telšius, pakaltino priklausius būriui, skelbus kiršinančius pamokslus, paskelbus Lydavėnuose sukilėlių manifestą, puolus VI 2 Varnius, ir sušaudė.

Kan. Daugėla — tai Tryškių klebonas Adolfas Daugėla (1813—1893) kalėjime buvo išlaikytas metus, paskiau grąžintas į Tryškius. Red.

atsigulęs ant vasarinio apsiausto ir sermėgos. Tokiuose patogumuose praleidau čia porą savaičių.

Kelis kartus įeidavo prievaizdas, šaukdamas tardyti auditoriate. Sunkiausia buvo tai, kad nieks suimtųjų nežinojo, kaip ilgai sėdės ir koks bus jo likimas.

Valgymas. Maistas buvo nekoks: iš ryto vietoje arbatos gaudavom karšto vandens. 12 val. kiek kietos duonos su smėliu, braškantį mėsos gabalą, kuris mums buvo atnešamas rankomis. Po to patys iš katilo atnešdavom kokius du medinius indus, kokius kaime vartoja galvijams, sriubos, kurią srėbėm mediniais šaukštais, ir vėl karšto vandens. Kai patys turėjome arbatos, tai priberdavom dėl spalvos.

Atsiradęs tokioje draugijoje, radau visus geriausioje nuotaikoje, lyg kokiose pakasynose ar iškilmėse; juokėsi, bėrė sąmojum, tačiau vis tai buvo vaidinta. Man vis kažkas širdį slėgė, ir negalėjau įprasti. Taip slinko valandos, dienos, savaitės, o mūsų malonus būrys čia didėjo, čia mažėjo.

Po kelių dienų buvau iššauktas į karo komisiją, kur man tiekė įvairius kaltinimus, į kuriuos turėjau atsakinėti žalčio gudrumu, kad reikalai nepablogėtų. Tai buvo kartojama kas dvi savaitės, kol atsirado du liudininkai, kurie įrodinėjo, kad aš aktyviai dalyvavau sukilime. Jų kaltinimus nelengva buvo sugriauti ir įrodyti, kas per tipai tie liudininkai. Po tardymo stiprioje apsaugoje buvau grąžintas į ramią vietelę ir uždarytas kaip paukštis narve.

Aplankymas. Liepos 15 d. į Telšius atvažiavo Kauno gubernatorius Muravjovas, ano garsiojo sūnus[7]. Lankydamas visas įstaigas, neaplenkė ir politinio kalėjimo. Įžengdamas į mūsų kamerą ir pamatęs vienus kunigus, užklausė apskrities karo viršininko Fišerio, ar čia vieni kunigai. Šiam patvirtinus, Muravjovas, kaip tikras rusas patriotas, nesivaržydamas su

[7] Čia autorius daug ką pamiršo: kaip matyti iš susirašinėjimų Valančiaus archyve, Veitas ne visą laiką buvo laikomas kalėjime: beveik jau po savaitės jis buvo išleistas už užstatą ir ligi V 30 gyveno pas kun. Moncevičių Telšiuose; nuo V 31 buvo net grąžintas už užstatą į Ylakius; ir tik, matyt, kuriam laikui praėjus, atgal grąžintas į Telšius. Red.

posakiais, pasakė: „Gyvuliai, reikia juos uždaryti kameroje arčiau prie išeinamos vietos“. Po to apsisukęs išėjo.

Aplankymo pasekmės. Kitą dieną gubernatoriui išvažiavus, karo teismas nuteisė kun. Mokrzeckį, atėmus visas teises, 24 metams Sibiro kasyklų. Sekančią dieną, 18 liepos, apkaustytas, su kalinio drabužiais, stipriai saugojamas buvo išvežtas į kelionę. — Kartu su juo išvedė ir kun. Milevskį, administraciniu būdu ištremtą į Rusijos gilumą policijos priežiūroje. Šiems iš mūsų tarpo išėjus, visi likę puolėm dvasia, nežinodami, kas mūsų laukia.

Nauji gyventojai. Pavakare 31 liepos į mūsų tarpą atkeliavo kunigas Izidorius Noreika ir pulkininko sūnus Kornilovičius. Pirmasis buvo taip negailestingai sukapotas ir sumuštas nagaikomis, kad buvo visiškai nepanašus į žmogų.

Rugpiūčio 1 d. 9 val. į mūsų kamerą atvyko 11 karo teisėjų, kurie čia surašė formalinį tardymo aktą. Kun. Noreika taip buvo apsilpęs nuo žaizdų ir kazokų smūgių, kad savo jėgomis negalėjo atsikelti.

Triumfalinis kunigo Noreikos laidotuvių ceremonialas. Per iškilmingą šv. Panos Marijos šventę 2 rugpiūčio, vad. parcinkuliu, kada bažnyčios varpams skambinant pamaldūs žmonės skubėjo į bažnyčią pamaldų, staiga pro kalėjimo apkaustytus langus pamatėm kažkokį sumišimą. Vieni skubiai traukėsi, kiti kaip galėjo grūdosi prie namų. Išgirdom kažkokį bildesį, pamatėm žygiuojančią kareivių dalį, kuri, pasiekusi mūsų nemokamą apartamentą, sustojo priešakyje, ir tuojau už jų triumfalinis vežimas. Taip pat gražia rikiuote sustojo ir kitas raitelių būrys. Negalėjome suprasti, ką visa tai reiškia, tik atsidarė durys į mūsų kamerą, ir slenkstyje sustojo dviejų žandarų lydimas kun. Suchomel su bažnytiniais drabužiais — kamža, stula ir kryžium rankose. Suchomel — nebejaunas kunigas bernardinas, sumišęs. Tokius svečius pamatę savo kameroje, visi senieji uždaryti gyventojai pasijutom lyg elektros kibirkšties gavę — kas iš mūsų bus auka?

Kun. Suchomel prisiartino prie kun. Noreikos ir pasakė jam: „Broli Kristuje, kunige Izidoriau, ruoškis mirti, atlik išpažintį“. Mes likę, kaip avys vilko pabaidytos, be žado susigrūdom kertelėje, kol atliks išpažintį. Po išpažinties žandarai paėmę kun. Noreiką už pažasčių išvedė jį į aikštę, kur stovėjo anas triumfalinis vežimas; pasodino kunigą į vežimą ir iš abiejų jo pusių susėdo po tris žandarai apsaugai, kad auka nepabėgtų. Kun. Suchomel su kryžium rankoje stojo priekyje, kad palydėtų kun. Izidorių į amžiną atilsį. Kai viską paruošė, sudavė į būgnus, ir iššygiavo. Kun. Noreika balsiai šaukė: „Melskitės už kun. Izidoriaus dūšią“, kol pasiekė žudynės vietą. Per pusę valandos pasiekė numatytą vietą, kur viskas jau buvo paruošta: duobė iškasta, per du žingsniu nuo kapo stovėjo stulpas ir greta stovėjo kunigas. Nuo kunigo nuvilko kunigo drabužius, nuėmė rožančių ir škaplierius, jų vietoje užvilko mirties marškinius su kapišonu. Pastatė jį nugara į stulpą, o rankas surišo užpakalyj. Atnaujindami žaizdas, operatoriai ar tikriau budeliai atsitraukė. Dvylika šaulių stovėjo pasiruošę, ir, davus ženklą, mirtinis šūvis baigė žemišką kun. Izidoriaus Noreikos gyvenimą. Prisiartino su gydytoju plackomendantas ir, įsitikinę, kad tikrai negyvas, perpiovė virvę, kuria buvo pririštas prie stulpo, ir nušauto kunigo kūnas savo svoriu įkrito į duobę. Po to ant velionies metė kunigo drabužius ir škaplierius. Duobę užkasė ir po to per ją kelis kartus prajojo kazokų būrys ir sulygino vietą, kad negalima būtų pažinti, kur guli velionies kūnas. Be to, kuriam laikui pastatė karinę sargybą. Pagaliau sugriežė karo orkestras, ir triumfaliai grįžo į miestą, lyg būtų visą pasaulį užkariavę. Tačiau, nežiūrint tokios iškilmingos nuotaikos, kiekvieno veide matei skausmą ir nusiminimą. Aš to atsitikimo, kurio buvau artimas liudininkas, negaliu nei aprašyti, nei apsakyti[8].

[8] Kokiu būdu kun. Veitas galėjo būti visos tos istorijos liudininkas? Nejau iš kalėjimo jam buvo leista jį lydėti? Kun. Noreika aktyviai dalyvavo Statkevičiaus būryje ir buvo suimtas su ginklu rankose. Neramaus būdo, jis 1856 III 5 iš Kužių prašė jį paskirti Irkutsko klebonu; 1859 III 11 prašė leidimo išvažiuoti į Palestiną. Red.

Naktis iš 3 į 4 rugpiūčio. Pagaliau po egzekucijos, 3 rugpiūčio, ir po dviejų tylos mėnesių vėl buvau iššauktas į tardomąją komisiją. Nuo kalėjimo vartų ligi teismo namų buvau vedamas padidintos sargybos per visą miestą. Prie durų pasitikę žandarai įvedė į teismo salę. Čia vienas teismo narys paskaitė protokolą, kad esu atiduotas lauko teismui ir ar aš neturiu ko prieš teisėjus. Kas toliau buvo skaitoma ar kalbama, nieko nebeatmenu, tik tiek, kad mano akyse vaidenosi stulpas, prie kurio būsiu pririštas, ir atviro karsto gelmė — štai, ir galas mano žemiškajam gyvenimui. Grįždamas atgal į kalėjimą girdėjau balsus: „Brangus kunige, nenustok pasitikėjimo Dievu". Kada grįžau prie savo sankalinių ir viską jiems papasakojau, tai visi susigraužė, nes kiekvienam atėjo galvon — kas jam šiandien, tai man rytoj. Naktis iš 3 į 4 rugpiūčio. Kas galėtų apibrėžti valandas, minutes, sekundes? Visi tarytum saldžiai miegojo, aš vienas, kaip apuokas, per visą naktį nesumerkiau akių. Pavargęs, apie 9 valandą užsnūdau, bet greitai kalėjimo prievaizdas ir greta jo kažkoks aficierius mane kaip iš letargo pažadino. Aficierius įsakė apsirengti ir eiti į komisiją. Dabar tik vienas aficierius, be palydovų ir apsaugos, mane nuvedė į komisiją. Man atėjus į auditoriatą, visi teisėjai jau buvo susirinkę ir kiekvienas sėdėjo savo kėdėje. Taip buvau apsilpęs, kad negalėjau stovėti. Aficierius Kozanecki man pakišo kėdę. Tuomet auditorius pirmininkas pradėjo skaityti sprendimą, cituodamas karo kodekso tomus ir paragrafus, ko aš visai nesupratau. Po to aiškiau pasakė, kad esu nuteistas ištremti administraciniu būdu į šiaurės rytų Rusiją, į Archangelsko gub. Mezenį, etapu. Paskaitęs sprendimą, užklausė, ar aš su juo sutinku; atsakiau teigiamai. Po to pakišo kažkokį popierių tą sutikimą pasirašyti.

Kai tik sugrįžęs peržengiau kalėjimo slenksnį, visi mano nelaimės draugai apibėrė klausimais, su kokia naujiena pas juos sugrįžau. Pasakiau, kad ištremtas į Archangelsko gub. Liko dar ruoštis kelionei.

Į kelionę. 10 rugpiūčio prievaizdas pranešė, kad ruoščiaus

į kelionę. Po poros valandų buvau pasiruošęs. Atėjo puskarininkis, jam buvo duotas paketas, ir, pasirašęs knygoje, mane išvedė. Per visą miestą ėjom abudu tylėdami, kol sustojome ties kažkokiu nuskurusiu pastatu; tai buvo kareivinės. Įvedė mane į salės vidų ar teisingiau į klojimą, kur stovėjo stalas, sukaltas iš dviejų karčių ir su dviem suolais išilgai visos salės. Mano vadovas išnyko, aš atsisėdau viename suole. Aplink sukinėjosi keli kareiviai. Vienas kareivis atnešė kažkokias grandines ir metė jas ant grindų netoli manęs. Paskui kitas atnešė kažkokius drabužius ir metė juos greta manęs ant stalo. Vienas jų įsakomai sušuko: „Nusivilk savo drabužius ir apsivilk valdiškais“. Neskubėdamas žiūrinėjau savo naujų drabužių. Marškiniai lininiai, nepridengią net šonų, vietoj apykaklės kažkokia nuotrupa su įverta virvele; tokios pat medžiagos kelnės, susiūtos iš dviejų šmotų, kaip maišai, be juostos, su virvele apsirišti ir beveik siekiančios kelių. „Brodiažka“ lyg apsiaustas iš pilko milo, ir kepurė taip pat pilkos medžiagos, be pamušalo ir be briliaus. „Kotai“ ir autai. Kotai tai avalynė, lyg šliurės, su virve ar šikšna užpakalyje, kad būtų galima pririšti prie kojos; pagaliau apyrankės rankoms ar kojoms. Dabar buvau visiškai nurengtas ir aprengtas naujais drabužiais. Prašiau savo kamerdinerio, kad leistų man pasilikti savo baltinius, bet kur tau. Per tas derybas atėjo p. Przezdzieckienė, bet pamačiusi mane taip aprengtą, apsiverkusi apsisuko ir išėjo. Netrukus atėjo p. Navrockienė ir taip pat pasielgė. Jau buvau apsirengęs naujos mados baltiniais ir griežtai jutau aštrų masažą visame kūne. Po keliolikos minučių abidvi ponios sugrįžo, bet ne vienos, nes su jomis atėjo ir bataliono komendantas, vad. majoru. Įsakė, kad manęs neverstų dėvėti kalinių drabužių ir apyrankių (naručnikų). Ponios Navrockienė ir Przezdzieckienė jau turėjo paruoštus baltinius ir be jokios ceremonijos čia pat mane perrengė. Abidvi kilnios moteriškės buvo man lyg angelai sargai. Jos aprūpino mane kelionei viskuo, kuo galėjo.

Kada jau viskas buvo kelionei paruošta, su sargyba iš pus-

šimtinės kazokų ir tokio pat skaičiaus pėstininkų, atsisveikinęs su savo globėjomis ir majoru, išėjau į kelionę. Tą pačią dieną vakare buvau jau Varniuose, senovės Medininkuose, Žemaičių vyskupijos ir seminarijos sostinėje.

Pirmojo etapo įspūdžiai. Atėjęs į Varnius, pirmiausia pastebėjau prieš nemokamą būstinę aštrigalius baslius, kurie saugojo naujai atėjusį gyventoją nuo pavojaus. Būstinė vienu aprūkytu langu. Į ją įlįsti reikėjo kone repečkomis. Viename kampe sumesta krūva supuvusių šiaudų, kurie judėjo nuo gyvūnų.

Einant per miestelį, seminarijos siuvėjas, rimtas senas žydas Izraelis, mane pastebėjęs, sušuko: „Ką aš matau! juk tai kun. Veitas!“ — Geras senukas tuojau pranešė vysk. Volončevskiui, ir to įsakymu man atsiuntė iš seminarijos šilto valgio. Po to p. Kviatkovskienė išgavo leidimą su manim pasimatyti; taip pat ji atnešė arbatos ir gavo leidimą mane aprūpinti kelionei. Kas gali aprašyti nakvynę tokiuose apartamentuose, kur ne tik trūko gryno oro, bet reikėjo visą laiką kovoti su tais gyvūnais, kurie laikosi etapų ir neatsako draugystės naujai atėjusiam gyventojui.

Iš ryto 11 rugpiūčio karo viršininko leidimu ir jam pačiam dalyvaujant p. Kviatkovskienė atnešė arbatos ir kuklius pusryčius kelionei. Po to stiprioje apsaugoje buvau išvestas į aikštę, kur manęs laukė nauja sargyba ir didelis žemaičių vežimas. Įsėdau, greta manęs susėdo keturi ginkluoti angelai sargai ir be to pusšimtinė kazokų ir tiek pat kitos rūšies kareivių. Iškeliavom, bet žemaičių vežimas tingiai ritosi į priekį... Po trijų mylių kelionės pasiekėm Kaltinėnus, kur sustojom po atviru dangumi, saulei kaitinant. Čia, laimei, pasirodė Kaltinėnų kamendorius kun. Čapavičius, kuris kiek galėjo su savim nešti, atnešė užkandžių ir vyno, kurs suvilgė sukepusias lūpas, o ir sargams po lašelį teko, ir jie pasidarė labiau palankūs.

Nakvynė Nemakščiuose. 11 rugpiūčio 4 valandą sustojome Nemakščiuose. Kazokai išvijo namų savininką Abraomą ir jo jauną Sorę ir mane ten apgyvendino. Vis dėlto žydas tuo-

jau nuėjo į kleboniją pranešti, kad jo namuose uždarydintas kažkoks kunigas. Klebono šeimininkė iš sargybos karininko gavo leidimą su manim pasimatyti ir atnešė kiek valgio. Ji pasakė, kad jau prieš dvi savaites į Raseinius buvo išvežtas klebonas ir jo kamendorius. Paskiau atsiuntė man iš klebonijos patalynę[9].

Raseiniai. 5 val. ryto puskarininkis įsakė ruoštis į kelionę. Kartu atsiųsta arbatos ir pusryčių. Vakare 12 rugpiūčio jau buvau Raseiniuose. Vežimas sustojo už miesto ties kalėjimu. Vartininkui atidarius vartus, atsidūriau plačiame kalėjimo kieme. Čia radau gyvenusius keletą savaičių nemokamuose apartamentuose kunigus ir dvarininkus: kun. Juozą Stankevičių, kun. Dobkevičių, kun. Mackevičių[10], dvarininkus Rimkevičių, Baranovskį ir kitus, kurių nebeatmenu. Čia buvo įtaisyta koplyčia, kur kunigai atlikinėjo šv. Mišias, o vakarais visi rinkdavosi vakarinių pamaldų. Progai pasitaikius ir aš atlaikiau šv. Mišias.

14 rugpiūčio prievaizdas pranešė, kad ryt pasiruoščiau kelionei. 15 rugpiūčio prieš išvežamas suspėjau atlaikyti šv. Mišias, o 11 val. jau sėdėjau vežime apsaugoje... Važiuodami iš Raseinių be sustojimo pravažiavom du mažus miestelius, kol sustojome prie Dubysos; kiek į šalį buvo matyti bažnyčia. Man priskirtas žmoniškas puskarininkis tuoj pats nubėgo į kleboniją ir greitai atnešė karštos kavos puodelį ir užkandos. Tik suspėjau suvalgyti vietos klebono atsiųstą užkandą, kaip jau atplaukė plaustas, ragindamas greičiau eiti. Kas tai per miestelis buvo ir kurios parapijos bažnyčia, lygiai kas buvo tas garbingas klebonas, — nebeatmenu.

Vilkija. Vakarop rugpiūčio 15 d. mane serginti sargyba sustojo Vilkijoje ties Nemunu. Dėl ilgo stovėjimo po atviru

---

[9] Nemakščių klebonas tuokart buvo kun. Juozas Paulauskis, nužudytas ištrėmime Tunkoje 1872 m.; kamendorius kun. Pranas Močiulskis, irgi ištremtas į Sibirą. Red.

[10] Adomas Dobkevičius, Rietavo vikaras, ištr. į Sibirą; Adomas Mackevičius, ištr. į Sibirą; Rietavo altarista Juozas Stankevičius ištr. į Mezeni. Red.

dangumi rugpiūčio saulei kepinant likau visai be jėgų. Mano rūpestingas puskarininkis, pasinaudojęs laisvu momentu, nuėjo čia į kleboniją man kiek maisto išgauti. Bet grįžo nieko nepešęs ir gavęs iš klebono barnių; žodžių, kuriuos tas pasakė puskarininkiui, aš nekartosiu, nes, manau, ir pats Muravjovas gėdintųsi ką nors panašaus pasakyti. Tuo laiku Vilkijos klebonu buvo kun. Adalbertas Novickis[11]. Bet gerų žmonių pasaulyje netrūksta. Atėjo kažkuo nešina nepažįstama moteriškė ir pasiūlė iš jos priimti kuklią vakarienę. Ši geradarė buvo liuterionė. Gaila, kad tos samaritietės vardą ir pavardę pamiršau, tegul Dievas jai atlygins.

Naktį buvau uždarytas tuščioje malkinėje, iš kur buvo išvyta keturkoje gyventoja su 5 mažais įpėdiniais. Ką padarysi: padėjau vietoj pagalvio po galva batus, prisidengiau švarku ir nors nebuvo gerai, bet užmigau. Ilgai miegojau, bet per sapną girdžiu žodžius, kuriais nenorėjau tikėti, bet aiškiai girdžiu: ateina kun. Mackevičius su savo būriu. Po valandėlės šiek tiek nurimo.

Prieš auštant atėjo kariuomenės būrys. Pagaliau įveda pas mane gerai apsirengusį, bet, matyt, primuštą asmenį. Apie 5 val. rytą įėjo kažkokia moteriškė su dviem dukterimis. Sugraudintas vyras užklausė, kas atsitiko man išvykus? Visus Ibėnų akalicos gyventojus išvijo iš namų, po to padegė ir viską sudegino. Ibėnai tai buvo smulkių bajorų akalica; vandalų rankomis ugnim sunaikinta; šiandien ten gyvena burliokai.

Šis vyras buvo Šukevičius, o moteriškė jo žmona su dukterimis. Kas su jais atsitiko, nežinau, nes 10 val. buvau išgabentas į Kauną.

Kaunas. Kiek turėjau kelionėje prisikentėti ne tiek nuo eilinių kareivių, kiek iš sargybos praporščiko, tai jau sunku aprašyti. Prieš man atvykstant, Kaune 13, 14 ir 15 rugpiūčio

[11] Tam pačiam kun. Navickiui kun. Zastarskis, globojęs kitą tremtinį, poetą kun. Anuprą Jasevičių, buvo atidavęs saugoti visus Jasevičiaus rankraščius ir dokumentus, bet Novickis viską pražudė ar tyčia sunaikino. Red.

buvo įvykdyti mirties sprendimai 3 asmenims; jų tarpe rugpiūčio 14 d. buvo pakartas kunigas Juozas Račkauskas[12], 62 metų senis.

Pavakare rugpiūčio 16 d. kalėjimo komendantas mane iššaukė ir po rūpestingos kratos pasiuntė į kalėjimą, kartu su dviem jaunuoliais, nuteistais į Orenburgo batalionus. Buvom uždaryti kriminalinių nusikaltėlių kalėjime. Tokioje draugijoje praleidome dvi savaites, patirdami žiaurumų, neaprašytinų nemalonumų. Buvome maitinami blogiau, kaip kaimiečiai maitina savo keturkojus. Ėdalą atnešdavo nešvariuose induose, ir visi valgėm kartu iš vieno indo mediniais šaukštais, sėdėdami aplinkui. Kaip atrodė tas indas ir kur buvo laikomas, tai turiu nutylėti — sapienti sat... Duonoje buvo daugiau smėlio kaip miltų. Čia tik badas vertė valgyti tokį valgį ir duoną. Bet daug gali tas, kas privalo.

28 rugpiūčio, iškeliavimo iš Kauno išvakarėse, kartu su keliolika kriminalistų, buvome nuvesti į pirtį nusivalyti kelionei — kas per rūpestingumas! Čia mačiau tokių veiksmų, kuriuos sunku įsivaizduoti. Įvedami į pirtį kaliniai buvo nuvelkami ir apvelkami nenuimant geležinių grandinių. Tą darbą atlikdavo moterys, kurios patarnaudavo ir pirtyje. Kada tos nepadorios moterys susitikdavo su kaliniais, tai nežinojau, kur akis padėti...

Tą pačią dieną iš kameros buvo iššauktas kriminalistas, kurs kartu gyveno nuo 16 ligi 28 rugpiūčio, o vakare buvo iššaukti ir tie du jaunuoliai ir kaip naujokai buvo pasiųsti į kareivines; pasilikau vienas.

Gili naktis, prieš stebukladario Mikalojaus ikoną lemputė vos degė. Mintyse aplėkiau visą pasaulį, patogiau išsitiesiau plikuose naruose, lyg karališkoje lovoje. Pradėjau nurimti tarp tuščių keturių sienų, tik laiks nuo laiko girdėdamas grandinių

[12] Kun. Juozas Račkauskis buvo bene nuo 1840 m. Žemalės altarista, bet nebuvo sušaudytas: jo vardą ir amžių, matyt iš rubricelės, autorius jau vėliau įrašė; buvo pakartas ne Juozas, bet Teofilis Račkauskis, Raseinių vienuolyno dominikonas, kuris pasiųstas kamendorium į Naujamiestį (Panevėžio) išėjo į sukilėlių būrį kapelionu. Red.

žvangėjimą. Apie pusiaunaktį koridoriuje išgirdau judesį; kažkokius duslius įsakymus; triukšmingai atsivėrė durys, ir keliolika suimtųjų, kareivių apsuptų, su ryšuliais ant pečių įstūmė į kamerą. Durys vėl užsiskleidė. Tai buvo politiniai jau po sprendimo. Nesuėjus nė valandai, įstūmė naują, daug didesnę žmonių partiją. Neliko vietos nė kuisiui atsisėsti. Baisus troškulys; nieks neišleidžiamas nė savo reikalams... Taip kankinomės ligi 9 val. ryto, kada stiprioje apsaugoje buvome išlydėti į geležinkelio stotį.

Iš Kauno išvežė vienų politinių 370 asmenų; visoje partijoje aš vienas tebuvau kunigas.

Vilnius. 28 rugpiūčio pristatė mus į Vilnių. Nuo stoties, Aušros vartų gatve, stiprioje apsaugoje palydėjo į kareivines. Sudarėm stovyklą aikštėje prieš kareivines. Po visos dienos varginančios kelionės, atsirėmęs ant rankų ir ant keliauninkų daiktų, atsiguliau žolėje po pliku dangumi, saulės kaitinamas. Taip ilsėjausi ligi 9 val. vakaro. Iš tolo išgirdau balsą: iš kur kunige? Atsakiau: — Iš Žemaičių. — Kaip vardas ir pavardė? — Motiejus Veitas. Šiaip pasilsėjusiems įsakyta paimti ryšulius ir eiti nežinia kur. Vedė mus į kalėjimą, bet neatsimenu, kuriomis gatvėmis ir skersgatviais. Dar nepriėję centrinio kalėjimo, pamatėme didelę aikštę, kurioje stovėjo kryžių pavidalo stulpai ir ant jų kabojo trys politinių aukų lavonai; nesužinojome, kokie jų buvo vardai ir pavardės.

Sustojome ties kalėjimo vartais; iššaukiami pavardėmis partijomis buvome įleidžiami į kalėjimo kiemą ir išvadžiojami po kameras. Visos kalėjimo kameros buvo kimšte prikimštos kalinių. Kriminalistai, atrodą kaip žvėrys, iš už štangų grąsino kumščiais, kaip tikrieji rusai. Mūsų politinių kamerų neuždarydavo, išskyrus kada leisdavo kriminalistus porai valandų grynu oru pakvėpuoti.

Naktį gan ramiai miegojau ant plikų grindų, tarp savo nelaimės draugų. Kitą dieną, 29 rugpiūčio 10 val. ryto, netikėtai kalėjimo prievaizdas mane iššaukė, nes norinčios su kun. Veitu pasimatyti kažin kokios ponios. Vilniaus nei jo gyventojų

visai nepažinojau; tai iš kur man toks netikėtumas? Nors ir nepasitikėdamas, atsistojau iš savo minkšto guolio ir nuėjau į prievaizdo raštinę. Aukšte ties raštine atskiras laukiamasis kambarys, kur mane prievaizdas įvedė. Čia suradau kelias Vilniaus pilietes. Čia mane sutiko tos kilnios moterys, kurios, guosdamos motinų jautrumu, kelias dienas, ligi išvykstant iš Vilniaus, siuntė maisto. Garbingos Vilniaus ponios (jų tarpe p. Zobernienė iš Darbėnų) gausiai visu kuo aprūpino: pradedant įvairiais smulkučiais daiktais, kaip siūlai, adatos, sagučiai, baltiniai ir baigiant šiltomis nertinėmis. Šarytė Emilija Žilinskaitė paaukojo kamžą ir stulą, o p. Ona Dobkevičiūtė be maisto — cukraus, arbatos, imbrikėlio, stiklinės — taip pat davė ir kryželį su relikvijomis, kurį ligi šiol, kaip brangiausią atminimą, saugoju.

Kelionė iš Vilniaus. 3 ar 4 rugpiūčio, gerai neatmenu, išvežė mus iš Vilniaus į Petrapilį. Kalinių partija dvigubai padidėjo. Mane išrinko seniūnu ir atidavė kasą, kad pagal patiektą sąrašą mokėčiau porcijas arba maistpinigius. Dieninį pajų išmokėdamas, turėjau daug rūpesčių ir net nemalonumų. Išmokėdamas turėjau su dežūruojančiu karininku eiti iš vagono į vagoną ir šaukti asmenis, kuriems reikėjo atiduoti dienos pajų. Tarp kalinių sutikau kunigų iš Žemaičių: Sivickį, Kuprevičių[13], trečio pavardę pamiršau. Visi trys buvo aprengti pilkomis kalinių milinėmis su tūzu; jie buvo tremiami į Sibirą, į sunkiuosius darbus. Vagonai buvo su štangomis ir perpildyti. Tvanku, oras sunkus nuo žmonių atmatų, nes neleisdavo natūraliniams reikalams. Kelionę iš Vilniaus į Petrapilį nutylėsiu.

Petrapilis. Neatsimenu datos, kada su partija atkeliavau į Petrapilį, nes buvau visai pametęs mėnesių ir dienų tvarką. Petrapilyje stotyje minia sutiko mus akmenų ir plytų kruša ir šūkiais „polskie zajcy, ubivat ich i uchu svarit“[14], lydėdami

[13] Kun. Ipolitas Sivickis, Akmenės vikaras; tarp Valančiaus pateikiamų tremtinių jo nėra; gal tai ištremtas į Sibirą Luokės vikaras Justinas Siesickis? Antras, greičiausia, Lydavėnų vikaras Kazimieras Kuprevičius, nors jo nėra Valančiaus sąrašuose.

[14] Lenkų zuikiai, reikia juos užmušti ir iš jų sriubą virti.

tais rusiškais patriotiškais žodžiais, kurių negaliu čia pakartoti. nes tai jų visuotinas išsireiškimo būdas. Bet kada stiprioje kariuomenės apsaugoje mus vedė į kalėjimą, tai vėl iš aukštesnių namų aukštų kaip kruša pradėjo kristi įvairių rūšių ir formų pakelių, kuriuose buvo naudingų daiktų, net ir pinigų. Ir aš iš viršaus gavau smūgį į petį, kaip kumščiu, ryšuliu, kuriame buvo keli rubliai smulkių, kelios nosinės ir dar neatsimenu kas. Vad. peresylna (persiuntimo) kalėjime visus, kaip galvijus, suvarė į vieną didelę salę. Nebuvo galima nė atsisėsti, stovėjome petys į petį. Iškilo baisus triukšmas, tiesiog maištas. Atėjo keli aukštesni kariškiai ir bemaž buvo apstumdyti. Tačiau savo malonumu ir mandagumu nuramino. Kiek praretino, išvadžiodami po kameras ir net po koridorius. Kitą dieną lankė Petrapilio didikai: generolai, pulkininkai ir net diduomenės ponios. Ramino, kad tai pereinamasis laikas ir visi būsią grąžinti. Priiminėjo laiškus išsiųsti pagal patiektus adresus, ir tikrai sąžiningai laiškai buvo išsiųsti. Be to, vežimais siuntė duonos, pyragų, įvairių dešrų, arbatos, cukraus. Kiti mūsiškių nieko nenorėjo imti, bet daugumas nugalėjo rėksnius, ir šiaip porą dienų buvome vaišinami. Trečią dieną visus išvarė į Sibirą, kareivinės ir kameros ištuštėjo, pasilikau pats vienas. Vakare buvau perkeltas kažkur į pastogę ketvirtame aukšte, ir ten gyvenau dar kelias dienas. Lankė mane kažkokia ponia, kuri pas mane sėdėjo jau ne valandomis, bet ištisomis dienomis. Kas ji tokia buvo, ir ligi šiol negaliu paslapties įspėti. Tiesa, man nieko netrūko. Į Archangelską išsiuntimo dieną taip pat gausiai aprūpino maistu ir atsisveikindama, kaip motina ar tikroji sesuo, palydėjo ligi kalėjimo vartų.

(b. t.).

Kun. ANUPRAS JASEVIČIUS (ANUPRAS ŽEMAITIS).

ISZGINIMAS IR SUGRIŽIMAS.

Kun. J. Tumas, rašydamas Tiesos Kelyje 1928 m. N 12 (Vaižganto Raštai t. XI p. 117—174) apie žymų poetą — tremtinį į Sibirą už 1863 m. sukilimą — Anuprą Jasevičių, tarp kitko (p. 118), mini, kad tarp paties J. Tumo pražudytų Jasevičiaus rankraščių buvo „vienas labai storas, gerai aptaisytas, berte pribertas rašto. Viso galėjo būti apie 500 puslapių... Jis turėjo ir titulinį lapelį: Iszginimas ir sugrižimas... Didysis raštas man spaudai netiko; „Tėvynės Sargui" jis buvo perdidelis... Svarbiausia gi, kad buvo nuobodus, be galo smulkmeniškai dėstąs visą ištrėmimo istoriją. Bet ir įdomus, kaip istorijos veikalas. Aš jį pasiunčiau Tilžėn... Ir daugiau apie jį nieko nežinau..." Tai buvo A. Jasevičiaus atsiminimai iš 1863 m. sukilimo, kelionės į katorgą, katorgos ir ištrėmimo aprašymas. Tačiau, kaip ir daugeliui kitų J. Tumo „užmestų" rankraščių (J. Anusavičiaus, kun. Butkevičiaus) jam nebuvo lemta visiškai pražūti: J. Tumas, matyti, turėjo rankose paties autoriaus padarytą nuorašą, bet pirmojo originalo dalis (kad tai originalas, matyt kad ir iš to, jog jame yra keli puslapiai, greičiausia perrašant, išbraukti) išsiliko; ją laimingai tarp Kauno kunigų seminarijos atmestinos literatūros surado 1937 m. K. Sendzikas. Bet tai dalis — ne mažiau kaip pusė kol kas nesurasta, gal būt, jau anksčiau buvo išmesta.

Rankraštis, kaip ir anas J. Tumo, smulkiu raštu lietuviškai surašytas sąsiuviniuose po 16 p. laiškų popieriaus (tokiuose pat kaip ir J. Anusevičiaus rankraščiai); sąsiuvinėliai palaidi, nebuvo įrišti, taigi aišku, kad tai ne tas pats J. Tumo turėtasis įrištas egzempliorius. Puslapiai nenumeruoti, bet kiekvienas sąsiuvinėlis turėjo savo numeraciją; kol kas surasti sąs. 3 ir 18 — 35, taigi puslapių buvo ne mažiau kaip 560, bet rankraštis nebaigtas. Tuo būdu trūksta beveik visos pirmos dalies, kuri

turėjo apimti laiką prieš areštavimą ir visą kelionę į ištrėmimą ligi išvažiavimo iš Tomsko. Iš tos dalies išsiliko tik vienas fragmentas, be pradžos ir galo, iš 16 p. (sąs. 3), kuriame Jasevičius aprašo tik savo suėmimą Ariogaloje, ligi išvežimo iš jos ir kurio paskutiniuose 4 puslapiuose įrašo nebaigtą savo eilėraštį (146 eilutės) „Debesise saule giasu ir nusmuku, I pazara balzkanuota žut nietruku, Tik blokstienaj balti wakarinia szono Pu padałkoms tamsos juoda padormona Žibcziodami kajp giestunti szwiesi žwakie Tikiej niku, užmerdami dienos aki . . .“

Visame rankraštyje niekur A. Jasevičiaus pavardė neminima, bet tai neabejojamas jo rankraštis, nes visais faktais ir datomis atitinka J. Tumo paskelbtąją biografiją (tik ją papildo ir pataiso), o to paties J. Tumo paskelbti ten pat (anksčiau Tėvynės Sarge 1899—1900 m.) Jasevičiaus laiškai iš Spasko vietomis tiesiog pakartoja ar sutrumpina atskiras „Iszginimo ir sugrižimo“ vietas (tą antraštę duodame iš J. Tumo, nes seminarijos rankraštis jokios antraštės neturi). Rankraštis nutrūksta Spasko aprašymu pusėj sakinio, taigi turėjęs būti dar bent vienas sąsiuvinėlis, bet greičiausia ne daugiau kaip vienas, nes pats gyvenimas Spaske nedaug tegalėjo suteikti aprašymui medžiagos. Rašytas vienoda ranka, taigi greičiausia iš karto, bet ne dienyno forma, Spaske, jau keletą metų ten Jasevičiui pagyvenus, taigi 1874—1883 m., bet jiems medžiagą Jasevičius visą ištrėmimo laiką su savim vežiojo. Į seminariją greičiausia rankraštis pateko iš Ilukštos (kur Jasevičius mirė greičiausia 1884 m. vasario 4 d., nes palaidotas vasario 6 (18) d.), kartu su penkiais jo eilėraščių tomais, kuriuos prieš pat karą kun. J. Tumas buvo iš seminarijos pasiėmęs, išsivežęs į Rusiją, ir ten jie ištrėmimo metu dingo.

Rankraštį čia patiekiam taip, kaip jis buvo autoriaus parašytas, nuo 18-to sąsiuvinėlio — 3 sąsiuvinėlis yra tik pirmosios dalies nuotrupa, taigi ji būtų verta spausdinti susiradus ir kitoms dingusioms dalims. Šis rankraštis yra pirmieji žinomi atsiminimai surašyti lietuviškai. Red.

...(Sąs. 18). Norieium isz Tomska waźiuot paczta(,) tajp wadinama Siel(s)ka(;) sutiku ant to waldzia i buwu niebrangu, bet kaźin dieł ko, wiena diena padieiu mokiesti toki(,) kad ant to sutikum, antra diena paauksztinu wel sutikum, treczia diena kad sudweiawu, matidami, jog nie bus gała to abgaudinieima, turieium nors nienoroms iszejt piesti. Morcziaus 20 dienoj(,) antroj dienoj Wieliku*, parbuwoie ant wietos tris nedielas su wirszum(,) isirųgiem in kelionia patim palejdimu. Purwinie nieiszpasakita, truput paszału(,) wisur łużu ir łamdies, kożnas norietu waźiot, patwadu niera: let su wienu kazoku sutikum ant asabos pu 15 k. i susikimszum kielesu ant ios. Arklis giars(,) bit iog rataj bridu lik stebulu sunku buwa i tuszczius patraukt tuom łabiau apsunkintus(;) wiłkum let giwi i taj daugiesni piesti niegu waźiuoti(;) partiia isibłaszki daugiau ant wiorstos, patwadas su dajktajs tankiej nuklimpusias riejkieiu traukt i weźimus i arklus isz bałos, dasikasiem lik pusia kiela emi tiamt. Kamanda užimta weźimajs, ant partiios nieźiurieia i ie isimiecziusia ia wen mati. Dieku Diewu dasiekiem kajmos(,) užieium kielesie ing wiena trobiela(;) ka turieium pri sawis užkandum i herbatos atsigierim(;) partiios nej girdietis, po wiena tiampies: matidami, jog nakti prażusmie purwiniej, susikalbieium samdit patwada(,) idant szejp tejp dasikast ing etapa. Atsiradu wiens isz giwentuiu, kuris sutiku nuwieszt. Užmukieium iam wel po 15 kap. nu asabos ir keturiesie susitalpinum ant weźimu. Iog užkinki trojka giaru arklu(,) dawieźi szalikielejs apej widurnakti. Garbei Diewa jau buwum ant wietos. Partia par cieła nakti łamdie pu pielkies, kits let su auszra pribuwu, i taj pu du(,) pu tris. Wienok wisi susirinku: taj diwaj, iog tokiem isibłaszkimu nieks nie pabiegu, o tikraj turieiu giara atsi(ti)kima.

Kolek dasiłamdiem ing Aczynska(,) pirma miesta pawietawa Krasnoiarska Gubernios(,) atitolinta nug Tomska ant

*) 1864 m.?; 1863 m. Velykos buvo balandžio 5 d.

350 wiorstu, turieium wisokios, bet niekur tajp neiatsitajkie(,) kajp tad diena. Aczynskie sustoium ant wiosnówkos. Wiosnowka ira taj sustabdinimas partiios pralejdimu, kur par kielas niedielas parbuwa, kolek kielas niepradziusta i upeis nienupuoła. Musu etaps buwa ant kałna, troba wiena neaptwiarta(,) sukiużusi stowieie kajp bajdikle nuoga(,) kaip kułoks ant ajkszties paauksztintos(;) sukimszu wisus ing ia, kur par kielas niedielas turieium smirdiet. Buwa didziausia nuboda(,) nies niekur iszejt nielajdu, be tworos kiema nie buwa i dieł to turieiem but wis użdariti. Turmus buwa dar aukszcziau(,) tian toli butu giaresnis usiłajkims(,) praszims ing ii, bet nieżinoma dieł ko niedazwaliiu. Miestas cieł stow ant ikalnia pri upeis gan niemazos, niepujkus, niematitis buwa grażiu gywenimu.

Atsidieia czion sunkias rekulekcyias(,) iszwikum ing Krasnoiarsku. Ta kielonie buwa dydej mejli, oras grażus, dienos szwiesios, szyłtos, saule wisumet spindulawo, miszkaj żalawo(,) piewos abdengtos niesuskaj(ti)tajs żolinajs(,) apkrajtais wisokia daża żiedajs(;) tikraj buwa smagu kielaut, nienorieies nej atilsia, niej matit tu smirdancziu etapu, gatawi buwum diena i nakti widur tu brangiausiu skarbu prigimimo parbut. Kuom mus darżialej puszias, czion pu wisas isztis su tajs paczejs żolinajs(,) iszmietitajs smagiej ir tarpiej augancziejs gal susitikt. O kajp mieła buwa su iejs pasiswejkint, iuos paskint, prigłaust prie sawies, ie minieiu apej gimtinia, szali numileta, iszrodi iog ticzia atbiega ing tajp tolima kraszta ant paswejkinima ir palinksminima, kożnas żiurieiu su prisimiławimu, wieni kwapu, kiti grażumu żieda, kiti nuduodami niekoki gałwuties lenki, priesz wiena iszbiegdami(,) kits kitą noriedami pralenkt praszi prisiartima, kajpo noriedami ka pasakit apej giminius, prietelus, pażistamus i susiedus. Widur tu stebukłu prigimima mażesnis wargas, tarpu kunas, augu dwasia, linksminus szyrdis, wisi paiautimaj, wi(si) sanariej parimti iu mejłumu dziaugies dziaugsmu wienibiej su duszia kiłu aukszti(n(,) żiuriedami ant dwara Wisgalingiausia Wieszpaties, kuris sauia kupina barsti toms dowanoms nieapmoktoms, wienibiej su wi-

soms karalistiems twieriu, miadziu, żolu(,) su cieła płatibia ora i pasaulis, su milionajs zwajgdżiu i saulu, niaszi żemiausi pakłana i dydziausia padieka. — Żmogus, kajpo karalus cieła prigimima, dieł kurio ira sutwerts, kuriam io prots, iszmanims i pażinims ira sudiets, par ii wienajtinaj is pażista sawa Sutwertoia(,) is ira io duszia, prawadnikiu i kunigu(,) par ii tada iam afiera prigulentia. (Pirmosie dienosie Raudzias). Ing Krasnojarska pribuwum pirmosie dienosie Raudzia(;) nu Tomska skajtus 400 wiorstu(,) etapu 21. Butum anksczian pribuwi, wiosnówka sugajszinu. Miesta tiktaj isz tołu matim, nies turmas(,) ing kuri sugini(,) stowi szalij, atokiej. Tas giariau żibieie niegu miestas, użwedimaj wisi mura(,) ant duriu piontru(,) isz wirszaus rodis kajpo dwars, — pu abżiureimo i widuri gan patogus, tikraj budu klosztoriaus iszmurits. Placius widuri kieturkampis(,) niemażas(,) apsupts aplink giwenimajs murawotajs ant dweiu piontru, prieszaj skirium stowi namielaj tajpogi murawoti dieł nadzieratielaus(;) czion talpinas i szpitoli(;) kameru sudieima nietiaku matit, nienorieios wisur łandit i nuskurdimu sawa wisiems roditis. Kajpo isz pawejksła duodas matit gal kada ir buwa klosztorius, kuri rejkale galieie apwerst ant turma. Mums patiaku prieszaj stancyia, żiemaj, butu szioki toki, bet prusoki toki daugibei, iog mumis su wisum apwaldi, wisur iu prilindu i tarbulas padieie tusztint, let nie pasku kieloniej galeium iszkrapsztiti. Gubernia czion niełab sieniej parnieszta, kitajs kartajs buwa ii Genisieiuj už 500 wiorstu ing sziaurius ant tos paczios upies Genisieiaus żiemiau, kuri i czion pu szonu płaukia(;) skajtus ii tarp dydziuiu upiu Syberyios, kuri susiiungus su Angara ipuoła ing maries ledu. Iog pu Krasnoiarska raudunuoja kałnaj, tur but nu to i miestas ira pramints. Ta Guberniia ira łajmi, ios paldieniej wadinas Wałakajs Syberyios, kur iawaj apsztiej diari, nawet i kawonaj ant łauku użauga(,) ii ciełus sziaurius piani. Jog Jenisieius iszilgaj płaukia, iuom lik marieie ledu gal barżoms iawus pristatit. Garawika dar niera użweistu, iey tuos kada użwes, wiska gales pigiau płukdit. Płatumu gal ligintis

su niewiena ponistie Europos. Giwentoiaj kajp sakinieie toj szalij bagotaj usiłajku(,) turi wisa lik dawalej. Musiszkiej(,) kuriei tian giwenu(,) nei atsigiria isz gieruma kraszta. Duona(,) miesa ir wiskas pigu.

Turiem ing Irkucku dar 900 wiorstu(,) kajp norient wasara ira lingwiau kielaut(,) bet atmint rejk, iog iau miataj kieloneis bajgies, toi tajp daedi, iog pats priminims sziurpulu kożna parima. Pażiengt 900 wiorstu taj nieatbutinaj rejkieiu prigribt żiemos. Dasigirdum iog iszczion galemu ważiuot ant sielskos pacztos be żandarmu. Tokiu budu nie brangiey atsejna — ka turietum par kielies mieniasius kankintis i tiek pat iszlejst, susitariem ant dwilik asabu isz to atsitikima naudant, padawim praszima, idant dazwalitu ważiuot; apturieiem iszriszima(,) iog waldzia sutinka na to. Pri to dar i pienimus dieł musu paauksztinu po 15 kop. ant dienos. Nieszpasakitaj nusidziaugiem, nies tu ant kasdieninia iszlejdima ganieie, o už paczta daugiau nie atsieie kajp pu 15 rublu. Tajp mes ważiuodami galieiem pigiasniej dasistot ing Irkucka kajpo piesti.

Dienoj 15 Roudzia(?) iszważiawum ant tos pirmos stacyios sutajsi patwados pu pora i pu tris arklus(,) susiedum pu du ant wienos i smagiej ta diena parbiegum. Tolesniej wisajp atsieie, kur giari buwa arklej, parlekiem ant dienos tris stacyias, kur prastesni gana buwa dweiu, bet ar griejtaj ar palengwa wis wiłkums, nie stowieium ant wietos i nie dariem dniowku. Preisz Irkucka už kielu stancyiu wiena diena paselsieium(,) dienoj 7 piucia buwum ant wietos. Ta kelionie nienubodu, nors nie grejt ważiawum, bet buwum luosi, nakwoium i ant kwateru i ant etapu(,) kur radum nieużimtus nug partiiu, turiedami daugjasniej pianimu, galieium giariaus giwent. Kaskarts szwieżia wieta su wisokioms atmajnoms dawi nauius matimus, kuriejs usiimdami nie turieium łajka nubodaut, tiktaj nieiszpasakitaj daedi moszka, kuri apkritu burna i kakła. Wietiniej turi sietielus, kuriejs apmowie gałwa ginas nug iu. Par tas Gubernias Tomska, Krasnoiarska i Irkucka tankiej(,) o ipat

pri miszku i łomingu wietu su iaia susitikiem tajp ira prikli(,) iog niegalinga ira atsigint.

Irkuckas stow už Angaros dieszinieį pusieį tos upies Uszakowka(,) upielie niedyktas, szakots i dydeleį sraunus, dalina ii ant dwieie dalu. Už to upielie stow turmas, par kuri užwestas iłgas tiłts, kuriuom dasitiakum ing ii. Kajpo staliczioj Syberyios turmas dydelis, apwestas muru aplinku, widuri kiems płatus, apibudawots miediniejs i murawotajs namajs, ant widuria kiema cerkwi murawota.

Parbuwum iamie cieła Lejwiniu(,) łaukdami paskirima mums wietos ant tolesnia giwenima. Pribuwinieie musiszkieį ,isz wisu szalu i piesti i ważiuoti(;) wienius atprowinieiu taj už Bajkału(,) taj ing kitas szalis. Niekurie isz ponu, hrabiai kunigaikszczei storoius kajp imanidami palikt kur niebut artimiesniusie užwadimusie, o mes du kunigaj(,) asz i Syrwids[2], lindieium niekam nieka niesakidami(,) rupinums tiktaj(,) idant kur nienubłoksztu ant ledu mariu. Sztaj ant prodzios Pjutiu abznajmino mums, iog su kitajs i mes paznocziti asam ing Usola wiralinia druskos 60 wiorstu atgal ant namu. Neimažaj pradziugum, iog nietikta tolin nienuwari, dar arcziau namu turieium dasitiekt. Pu kielu dienu suriengi partiia i isz musiszkiu kielu diesietku i isz brygonu i liepi riangtis. Ant musu niełaimies pakiłu litus, nienorietus ajt, bet prisakims, priesz ii niera priesztarawima(;) iszeium weł atgal tuom pacziu kielu, kuriuom pribuwum, dasistoium wiliioj priesz Żolinia. Pabajgiem tada kielonie pu metu ciełu i wiena mieniesia.

Usole. Sustapdi partiia priesz pirmus namus gan niemažus, buwa taj szkała wietini siołos Usola paliku czion kiek musiszkiu(,) tarp kuriu i asz buwau, manu draugu Syrwida tolaus nuwari, iam dasitiaku szpitoli pakalniejs ant Angaros; ludna buwa iog mumis atskiri, nors wienoj wietoj buwum(,)

---

[2] Kun. Anupras Sirvidas, Vosyliškio klebonas Vilniaus vyskupijoje, už 1863 m. sukilimą buvo nuteistas mirti, bet Potapovienės, gen. gub. žmonos rūpesniu tai jam buvo pakeista 12 metų sunkiųjų darbų kalėjimo. Red.

bet niedraugie. Ka darit(,) taip liepta. Kameroj(,) kuri man patianku(,) radau kuniga Stulginska(,) kuris iau buwa pirmiau kielejs mieniasiejs pribuwies, su katorga apsipraties i wisus ios budus žinans: nie buwum dar pažistami(,), nors abudu Žemajtiej, nietrukum pasižint, is iszwidus manie, pažinies kažin isz ko, iog kunigs, prisiartinu i pakłausi isz kur(,) pats sawi rekamundawodams(,) kad sztaj atieium ing pažintia i pasisweikinum(,) kajpo brolej wiena kraszta(,) wienos gimties i awiniczios, i tuiaus pri duriu(,) kur buwa wieta likunti parodi, idant ta užimcziau[3]. Pujkiej asz tancziejs i iszrodziau(:) par sunkia i ilga kielionia prażuwu piłwas, sudžiuwis ant cieła kuna, par nuskurdima wiajdas supluszku i paiuodu(,) drabužiej supliszi i tai wiena brodiaszka i kaliesiukaj, kurie trinti diena i nakti suwisum iszkiedieiu(,) o giaresniu pu apwogimu nieturieiu(,) niebuwa łabaj už ka nusipirkt i łajku apsieiut, iszrodziau tada kajpo ubags, kuris po kajmus szunis gajnioia, łabaj rejkieie i pažistamuj prisižiuriet(,) idant ispietu kas asu.

Pasilsieis i apsidajries diekawoiau Diewuj(,) iog iau ant wietos asu. Stancyia buwa niemaža(,) łangaj dydeli i szwiesi, pilna buwa, bet gulieie ant łowos(,) nors suspaudei, bet iau nie tajp kajp ant etapu(;) iog miszkas niebrangus, musiszkiej tuoj patis isimani łowas darit, uz du auksinu nieužilga i asz turieiau łowa. O kajp dziaugies szonaj(,) kad ant sziaudu minksztaj tiaku pasilsiet, i wisi sanarie nieiszmani kajp i linksminties(,) po ilgu wargu dasisiekie tokios łajmies. Buwau iau kajpo namie, cieła gaspadoristie pu ranku, samowars sawa, skriniale sawa, waliza tuszczia sawa, wis sutilpu pu łowa. Pu galwu majszialis(,) pu szonu kaliniukaj, brodiaszka usikłot, pamisliiau sau tikraj pons.

Ant ritoiaus Brosławskis musu pirmiausis i dydziausis pardietoias paswejkinu łaba diena i su iuom kartu kieli karejwiej su glebiejs lenciugu, ant pamatimu iu parbiegu sziur-

[3] Kun. Ferdinandas Stulginskis, buvęs ligi 1850 seminarijos prof., teol. mag., Anykščių klebonas, buvo nuteistas 8 metais sunkiųjų darbų kalėjimo už tai, kad iš jo parapijos išėjo keliosdešimt valstiečių į sukilimą. Red.

pulis par kuna, emi dalit wisiems naujej pribuwusiems, uztiaku i mań, gawau gan storus, kuriejs giara arkli galetum supancziot. Padaużes kożnam prisaki, idant nieks niekur nie drystu bu iu pasirodit. Taj buwa pirmiausia pasiżinima i pasimatima dowana afierawota, kuri stowieie už atminima pirma apłankima(,) be kurios nieku su iuom susitikt nie buwa wałna: pirmiausiej ant to akims pażwelgi ar turi iuos ant koie; prieszingaj iej pabari taj giaraj, tankiausiej sudinu už taj ing klingie arba prisaki ant wisad użkaustit. Taj dydeli io milsta. iog tiktaj prisakie iuos isz namu iszejnant nesziot; pagal istatima tur but kożnas apkaustits aklinaj, diena i nakti iuos nesziot, be nuimima, i iej kas numirtu, iuosie tur but i pakawots. Kajpo pu sunkiesnius użwedimus tajp i daro, kur komendants nieżmoniszkas i daboias literos istatima. Isz pradzios buwa wangu, driabieiu szyrdis ant tokia pażiaminima, gieda buwa su żmogum susitikt, bet palengwa apsipratus i stojus kajpo rejkału nieatbutinu, pariedku prigulencziu apsidurimu patogiu. log su tokiejs sunkiejs i storajs wajkszcziot buwa niepigu, pajnioios pu koiu i majszi żinksni: daug arba tuos paczius parkali, arba nauius isitajsi, lengwus su lenciugielejs dajlejs, kuriuos użsiagie ant wirszaus błauzdu, lenciugielius iłgus par widuri użkabinie pu iuosta, su tokiejs nietiktaj lengwiej wajkszczioie, nusidiengi, niewiengi wisur su iejs buwo, dar už pariedka łajki i dydzioius, iog iuos nieszioia, o iej kur atsieie(,) taj i szokinieie iuosie żwangiedami. Asz sawus tajp kajp padawi użłajkiau ligi gałuj. Widui nie nieszioiau, kad iszgirdum, iog atejna komendants ant abżiureima, taj wiena gała użkabinau ant koies i kita pu iuosta, i tajp wisur atligdawo, ar rejkieie iszeit ko ing sioła, ar wajkszcziot ant darba. Jej susitikau su komendantu iszwidios iog żwiłga i barszka ant koiu nežiurieie niekad(,) kajp ii ira użkabinti. Buwa taj isz io szales tikras pataikawims i palengwinimas, kitajp turieie wala piłna apsejt pagal istatima.

Turieium dar i kita i wiriasnii Uprawitielu użwedima — pirma daboiu użłajkima istatimu, antras kierawoiu darbu(,)

kożnam uždawinieiu i daboiu io dapildima. Pirma buwa wiens uprawitielus(,) tas wisum kuom rundiiu. Kajp pribuwu musiszkiu daugibie, tada waldzia pridawi komendanta, i pagal to padaugina komenda, kuri pri io priguleiu. Is priiminieiu musu gromatas, ant io ranku buwa mums pinigaj atsiunsti, kuriuos pagal rejkała dalinu, iej atsieiu raszit pas ka gromata, taj niekitajp, tiktaj par ii(—) szalutiniej gromatu nej priimt, nej iszlejst niewałna buwa(,) žodziu ciełs parunks widurinis pri io prigulieie(,) tiktaj pri darba nesikiszu.

Pu žoliniej ant ritoius nauiej pribuwusiems prisaki ejt ant darba, taj antras pawajszinimas swiecziu. Apsiriediem kajp prigul i nubraukiem ant užwedima(,) kuris padiets ira ant sałos Angaros, kur rejk parsikielt parwazu łakioiencziu. Sała tur dyduma ant triiu wałaku, ant tos užwesta ira wiralinie druskos, tian ira i kazarma dieł aresztantu. Tamie łajkie ia parstatinieiu i pawieriiu uprawitielus ta darba musiszkiems. Isz Warszowos buwa apsudits budokis, kuris tamie darbie buwa prawadniku(,), o kiti priduoti iam buwa už padietoius, bet apricz io nie wiens isz iu darba nieiszmani i niekumet gal giwenimie sawa kirwiu newaldi, turieiu iu lig dawalej, bet kas isz iu(,) iog buwa niepripratie pri darba. Matidams uprawitielus(,) iog darbs sunkiej ajna i kažin kada gales but dapilditu, o ant žiemos nieatbutinaj tur but pabajgta, pu iszgriowima wienos pusis, antra pusia su brygonajs pastati(,) o musiszkiej aie ant darba i pri budinka i pri kita(,) iej koks atsiradu. Mums sianiems liepi łupiniet cwiekus isz lentu nu stoga i tuom kielas niedielas uszsiminieium. Sunkuma nebuwa, nieks niepristowiem, kiek kas iszłupu, užtiaku. Daugiaus warginu kasdieninis wajkszczioims, kuris buwa daugiaus ant wierstos(,) niekajpo darbs. Jauniesiems buwa sunkiau, bet ir iu nieks niebaudi, tiktaj kameroj turieiu ant kožna paskirta darba, ta rejkieiu nieatbutinaj iszpildit. Tarp sunkiausiu darbu skajties darbs wiraliniesie, wirimas druskos, priwežimas małku i apczistimas katiłu. Wiraliniu buwa dieszimts, ant wirima druskos buwa paskirti brygonai, kožnoj pu deszimts

asabu. Pri iu prigulieiu suwerst wisas małkas ing widuri, kurt pieczіu, wierst beparstolu małkas, ing katiła prilejst wandienia suraus, kiti majszi, kiti grajbi druska iszkiłusia i ia krowi ing skrinias. Darba ta pradieda pu pietu ant nakties ira użrakiti i wartawoti isz łauka, o taj diel to, jog wagia druska(;) ant ritoiaus apej pusriti atidaro wiralinies(,) kożna abżiuri ar niera użkawotos druskos, skriniusie sukrauta pripieczietia isz wirszaus su lentoms cyfrawotoms(,) idant nia butu paraszita.

Pri kożnos wiralinies ira paskirts wiens brygons su pora i amżiu skarbawu, kuris ant ratu żiamu i iłgu tur priweszt isz aplink sudietu sieksniais małku diewinius sieksnius. Pradieda wieszt isz pat anksta i tur suwieszt pri sawa wiralinies lik dieszimtaj adinaj. Małkus piaustitos ant arszina ilgia, nieskalditos kaładisie, kita turi par widuri ant arszina ir daugiaus storia(,) i tokias nieskalditu ing pecziu wierczia(;) pagal tokia iłguma i sieksniej skajtas, auksztuma tur turiet tris arszinus. Ant wisu wiralinie ant pusia miatu, par kuria tiktaj wiard druska, nies par żiema szaltyj stabdu, iszejna apej dwideszimt tukstantiu sieksniu.

Tas pats wiażiks małku apej pietus tur pristatit druska ing magazina, tian ira atwożita i primta nug waldżios. Kożna wiralini tur nieatbutinaj iszduot druskos czistos ant dienos szymta trisdeszimt pudu, i iog iu ira dieszimts, wisus tada iszduoda druskos czistos tūkstanti tris szymtus pudu. Isz magazinu pu wiena puda niepardawinieia mażiausiej piękisdieszimt pudu. Cienia puda 85 kop. Łajks prigatawoima małku żiema, už sieksni minieta ilgi i aukszti, moka rubli wiena. Pristatinieia i kajmos aplinkinies, i padraczikaj i brigonaj wietiniej, kurie darba kasdieninia iszwalnina, tur už tataj par żiema prigatawo(t) małku 30 sieksniu, wien kurias arba wiaża arba pawasari płukdu wandeniu.

Darbininku darbs wiralinisie łabaj nuobodus i sunkus, wiena iog wasara nieiszpasakitaj ira karszta, antra, iog par naktis tur nemiegot, treczia, iog drabużiej dydelej najkinas i

suodinas, rejk iuos matit, taj ira tikri pieczkuriej, iuodi kajp anglis, nuskurdi i iszdżiuwie.

Sunkiausiu darba czistimas katiłu. Wiena, iog wasara, be to szilta, o tian karsztuosie, kurie par nakti atszalt nie paspieiu(,) dar pasidydina pri darba ant to, iog siki ant mieniesie budami czistii storaj priskrienta i priskrietimo tas ing akmiena pawirsta, tajp iog rejk isz cielos silos muszt su kuiu(,) idant atszoktu nug dugna. Trieczia, iog nieiszpasakitaj trinas drabużiej, taip, iog už kialu sikiu ing nieka pawirsta. Kietwirta, iog iszmuszus rejk grazus iszniesziot. Darbs tas i nuwargina dydelej i ciela suiuodina. Ipat isz pradzios(,) kol nieiszmoksta i niepripranta. Apczistims katiłu priguleiu pri musiszkiu. Wieni patis taj pildi, kiti samdi. Isz pradzios mokieiu už wienkarti apczistima 25 kop.(,) pasku po 30. Buwa tokiu isz musiszkiu(,) kurie parsisamdinieiu(,) tie i sawa dali czistiei i parsamdita, o radus i tokiu(,) kurie iszgaleiu pri sawos i dwi parsamditas apczistiti. Ant apczistima wiena katiła paznocziti buwa kieturi. Kurie iszmaningi turieiu isz to i pełna, apricz to ka emi už parsisamdima dar galeiu szmotielu druskos ant pura i daugiau pudu prasirinkt, kuri nors nie buwa czista, wisumet galeiu parduot po 30 i 40 kop. puda.

Katiłs kieturkampis ant kieturiu sieksniu płoczia i ilgia, nie isz wienos bletos, bet isz szmotielu kieturkampiu giełażiniu ant pusia arszinu dyduma sudiets, i ant daug prentu giełażiniu pakabints, giłuma gal turiet pusia sieksnia. Isz mażu szmotielu diel to sudiets, iog pigiesniej ira pri sugiedima patajsit.

Wandieni tur ant wietos rinoms atlejsta(;) tas nie tiesiok pajna isz szaltinia, bet ira apczistitas i suriesnis. Szaltinij smirdi i mażiau surus. Ant apczistima statu pri szaltinia gradierus(,) padabnus ing żarda ilgia ant 15 sieksniu(,) gal buti daugiau pagal rejkała, aukszczia ant triiu(;) dalina iuos ant tarpu, kur ikasa po du stułpu(,) gratii stułpus isz wirszaus surakina. Ant to surakinima diada rina isz lentu ant arszina płoczia padarita, kurios dugnie iszgrieżinieia par wisa skile-

les, idant galetu wanduo tiekiet. Pu apaczia rinos daru strajpsnius ant kielu ajlu, parkirsdami karties iszilgaj par abudu riedu stulpu, tarp tu kraunas žabus ing kulajczius surisztus(;) pu apaczia tu žabu tajpogi ira rina plati isz lentu iszbudawota, ing kuria warwa wanduo isz wirszaus par žabus. Ant szaltinia ira pompa dwiem arklejs iudinta(,) kuri ing auksztutinia rina paduoda wandieni. Gale gradieru ira sziožielka iszbudawota i abdiengta, ing kuria žiemutinia rina tiako wanduo. Kitam gale tos szioželko(s) wel ira pompa, kuri ta wandieni susirinkusi szioželkoj wel pompawoia i rinoms auksztaj pakielioms ant stulpu(,) dostarcziia wiraliniems. Darba ta atbuwinia pagadoj, iu dydesni ira pagada, tu giariesniej czistiius wanduo, nies daugiesniej dalu wandieniniu iszlakioia. Wanduo tajp apczistitas ira daug suriesnis i daugiau iszduda druskos.

Ant daboima(,) idant nie woktu druska(,) ira paskirti kieli czerkiesaj isz siinowies apsuditi, tie wieni stowi pri parwaza i kožna iszejnanti isz salos kratu, kiti žiurinieia ant krasztu, idant nie paduotu ing luotus arba žweiokams(,) gaudantiems žuwia, arba kitiems plaukantiems. Pri tokios stangios sargibos diena i nakti užlajkintos, wienok tankiej atsikajtu(,) iog nusuka ing szali, kitus sugauna, o kitiems nusiduoda. Kitajs kartajs sala ciela buwa aptwierta statiniejs auksztajs stulpajs. Ant ios laiki wisus brygonus, buwo iuiu ant szesziu i sieptiniu szymtu; kurie wisus darbus atbuwinieiu. Žiema wariti buwa ing miszkus ant kirtima malku(,) wasara wieni pri wiraliniu, o kiti plukdi malkas i krowi ing sieksnius. Dabar apricz paskirtu ing wiralinies wisi giwena walnaj siolioj i daugiaus iu iszbiegioia(,) niegu ant wietos lajkus(,) waldzia ant to mažiaj žiuri: usztataj mumis sunkiej daboia. Sakinieiu(,) iog kad lajkis ant salos aptwerti i statiniems auksztoms, i apsupti upie placzia i tanczioj daug bigioiui: wieni(,) kurie mokieiu plaukit isikorie par statini, parplauki, o kiti(,) kuri nie mokieiu plaukt iszmokinu iauczius, iog tie ant sawies parnieszi. O taj tokiu budu: iautis kožnas turi sawa warda(,) isz pirmu priiaukinu

pri duonus, tajp iog paszau(k)ts wardu atbiegu. Iaucziej pu atbuta darba ganus ant tos sałos uz upies, arba kitoj szalij tropiias pakraszcziuosie upies, paszaukti tada sawa wardu płauki par upia(,) idant gaut duonos(;) dawie iam duonos, iszsikorie par statinies, siedos ant io, i tas paemies ant sawies parnieszi par upia. Į tajp wieni tokiu budu, kiti kokiu(,) wisumet gawu atsikima sprudiniet ing szali. Niewaloj budams żmogus stroszniej ira iszmanings, is wienu tuom użimts ira, kajp isz ios isiniert, tuom beparstolingu dumoimu iszranda tokias tarpinies, apej kurias żmogus liuosas nej pamislina. Kiiowoj łajku sumiszima musiszkiej budami uždaritei turmie murawotam abżiurieia wiena kraszta ant upies, iog iau ira užwerstas żabajs i sziukszloms(,) pakiela wiena lenta asłos, radzi pu apaczia tuszczia wieta, emi kastis, pasidalindami pu wiena, kiti dabodami par cielas naktis su dydziausiu wargu widur daboianczios wartos pu łangajs, dasikasi pri užmatitos wietos, i wisi tuom urwu iszłandi. Radzi tuszczia kamera niegalieia dajt: kur galieie prażut. Łangaj cieli su giełażiniems grotoms par tuos nei buwa szleda, asła cieła lentus niekur niepaiudintos, łauži gałwas i dasimislit nie galieiu. Moteriszkie(,) kuri ajdama pakraszcziu ipuoli ing rawą ant żabu ant tos surikima isz iszgaszczia subiegu sargaj i iszwidie urwa, i tada atidengi wieta(,) par kuria iszbigieiu. Ant tokia sunkia darba dieł to pasiszwęsti, iog daug isz iu butu apsuditi ant smerties, par ta iszbiegi wisi atliku giwi. Pasku nors niekurie wel papuoli, bet iau kitur i su atmajningaj(s) wardajs i prazwiskajs nie buwa pażinti i parma(i)n(i)dami sawa iszpażinima lengwiau paliku apsuditi.

Surinkims musu skajties ant triiu szymtu. Buwo wisokia amżiaus, paszaukima i uriedisties. Kunigajkszcziej, grafaj, ponaj, kamisoriej, uriedaj, pisuriej, daktaraj, akademikaj i kunigaj. Isz prastu mażaj, tiktaj isz miestu majstrai, kriaucziej, sziaucziej, staloriej, kalwiej, slesoriej, boduliej, bendnoriej. Kol niesutajsi kazarma daugiausiej giwenu szkałoj i szpitolej, o kiti pu sioła iszmieti, kurie buwa żienoti. Rudiens pirmosie die-

nosie spalu mienesia isz szkałos wisus parnieszi ant sałos ing kazarma(,) kurioj tiktaj wiena stancyia buwa, sutiłpu musu ing ia sziasziesdiaszimt i turieiu kożnas sawa łowa(,) o pasku dar i daugiau pribuwa. Kunigaj buwom pięki, žiemajtcej du (—) asz i Stulginskis, pasku nie grejt pribuwa Siesickis[4]. Buwa i daugiau kunigu, kiti giwenu szpitolej. Isz pradzios łajki uždaritus diena i nakti, žiemoj darba nie buwa, wisi lindieium widuj. Pasku dienoms nieuždarinieia, wałna buwa pu sała prasiwajkszcziot, (be) bajmies pabiegima, nies Angara let praejus Kaledas o tancziej i pu Kaledu užszała. Ant sałos wajkszcziot pazwaliiu be lenciugu i taj niemaža diel musu wygada.

(b. t.)

---

[4] Kun. Justinas Siesickis, Skaudvilės vikaras. Red.

JONAS ČERKA-ČERKAUSKAS

KAIP BUVO ORGANIZUOJAMAS PIRMASIS PETRAPILIO LIETUVIŲ VAKARAS.

J. Čerka-Čerkauskas

Šių atsiminimų autorius, Jonas Čerka-Čerkauskas, vienas nedaugelio mūsų gyvųjų aušrininkų, mažai kaip toks žinomas[1]). Gimęs 1856 V 12 (24) Lebentiškyje Suostų parapijoje, pradžios mokslą gavo Suostuose, Pabiržiuose, Nem. Radviliškyje ir Biržuose; Rygos gimn. 1869—1870 m. išėjo 3-čią klasę, paskiau grįžo prie tėvo, kuris išsikėlė į Leitiškį. Ieškodamas tarnybos, 1875 m. atvyko į Petrapilį, kur per Jurgį Bielinį (vėlesnį „knygų karalių"), kuris tuokart manė Petrapilyje pasiruošti į dvasinę kunigų seminariją, suėjo į pažintį su keliais vietos lietuviais; per juos gavo tarnybą. Nuo 1876 m. tarnavo Baltijos geležinkelyje konduktorium, paskiau oberkonduktorium caro traukiniuose. Nuo 1882 m. Zingerio kompanijos agentas Petrapilyje; dėl tos tarnybos pažino beveik visą lietuvių koloniją Petrapilyje ir pirmas (neskaitant studentų organizacijos) pradėjo vietos lietuvius organizuoti. Po poros metų grįžo į tėviškę, bet ir čia varė slaptą lietuvių darbą, toliau bendradarbiaudamas korespondentu prūsinių (vėliau ir legalių) lietuvių laikraščių, palaikydamas plačią korespondenciją su to laiko lietuvių veikėjais (išsaugojo ir atidavė V. D. U. bibliotekai laiškus S. Baltramaičio, Jono Šliūpo, Roko Šliūpo, M. Jankaus, kun. Paliuko, J. Spūdulio ir kt.), rašydamas prašymus žmonėms dėl spaudos grąžinimo, su kun. Sabaliausku ir kun. Paliuku organizavo slaptą Nemunėlio ir Apaščios Vienybę su

[1] Bibliografijoje III d. jo str. „Aušroje" ir kitur, pasirašytus Starkaus slap., buvau priskyręs, kad ir abejodamas, A. Fromui ir kitiems. Red.

jų organu Palemonu; 1905 m. yra rinktinis (po Vilniaus seimo) valsčiaus viršaitis ir t. t. Ligi šiol bendradarbiauja spaudoje korespondentu. Čia pateikiama ištrauka iš jo ne spaudai rašytų, taigi ne visiškai apdirbtų atsiminimų, kurie nušviečia pradžią Petrapilio lietuvių kolonijos organizacijos. Red.

(1883 m.)

... Zingerio įgaliotinis Krakov, kuris mane asmeniškai gerai pažino, važinėdamas vasarą ant „dačių", davė man vietą, tarnybą visai naują, kurią pildė jo padėjėjas vokietis, o jam dabar reikėjo išvažiuoti į Vokietiją atitarnauti kariuomenėje; pavedė ją man. Mano tarnyba buvo laisva — ką man liepdavo, tai ir darydavau, t. y. reikėjo trankytis po skyrius ir po atskirus asmenis tikrinti, ar kasininkai tikrai gauna pagal knygutes savo laiku sutartą mokestį; dėl to turėjau važinėti po atskirus miestelius tuo pačiu reikalu ir neribotam laikui. Toji tarnyba davė man progos sužinoti, kur gyvena lietuviai, nes nebuvo nė vienos šeimos, kuri neturėtų paimtos išmokėjimui siuvamos mašinos, o knygutėje aiškiai buvo nurodyta pavardė ir kurios gubernijos. Žinoma, kaip tik radai, kad iš Kauno bei Gardino ar Vilniaus, tai ir brolis, nors pradžioje daug kas nenorėjo prisipažinti, kad jis lietuvis. Nu, brač, nieko neveiksi, neišssisuksi — jau aš užrašiau adresą ir jau visas pastangas padėsiu ir buvosiu pas tokius, bile priežastis yra. Tokiu būdu lietuviai kaip grybai augo. 1883 m. baigiantis, jau turėjau arti šimto pažįstamų brolių. Nors mano algelė tirpte tirpdavo (mėnesiui su visais kelpinigiais gaudavo 100 rub., kai kada ir 130 rub.), bet kas sekmadienis bei šiaip šventadienį nueidavau į restoraną ar traktierių, daugiausia į „Malyj Jaroslavl". Čia mes, lietuviai, turėjom jau tokį kabinetą, kur įsilinksminę uždainuodavom taip, kad net rusai ateidavo pasiklausyti, o šeimininkas, Stepan Sergeevič, tai mus ypatingoj pagarboj laikė. Mano prakalbos ir dainos taip sujaudino ir pritraukė brolius, kad sumanėme padaryti kur nors visuotiną sueigą. Tuo kartu „Malo Jaroslavli" buvo susirinkę daugiau nei 20 vyrų. Aš kiek-

vienam uždaviau surinkti po 10 lietuvių adresų ir sužinoti, ar norės mokėti už bilietą po 1 rub. „Na, kaip sakote, broliai, ar galime tai padaryti? — „Galim ,galim!“ visi suriko, „mes dėl Tavęs viską padarysim, tik būk mūsų vadas!..“ Taip ir nuūžė iš visų lūpų... Trys broleliai karėn jojo... Ak, tu Dieve mano! Koks ūpas sukilo, kas per entuziazmas. Rodos, kad tikrai jau mes sėdom ant žirgų ir į karę bei savanoriais, tai gal ir senis 80 metų būtų neiškentęs palikti ant pečiaus... Kam dabar taip brangi tėvynė, kadangi dabar gali kas kaip nori ją naudotis... ir nežino kokios visa tai yra vertės... Bet tuosyk tie, kurie jau norint kiek žinojo apie tai, kad senovėje buvo mūsų tėvynėje kareiviai ir vadai ir nebuvo ji niekam po kojų paminta bei paniekinta, tai tam širdis geso, ir gatavas buvo nežinia kaip pasiaukoti, kad norint dalelę laisvesnę ir lengvesnę gautumėm. O čia ir vardo „Lietuva“ nevalia buvo minėti... Bet Petrapilyje nors tiek daug lietuvių gyveno, jų nieks nematė, nieks nežinojo. Jie ir patys vėliau stebėjosi tokiu baisiu atšalimu, atkritimu nuo tėvynės. Tad ir suradęs tą ar kitą, ne iš karto galėjai jį atkreipti, įkvėpti jam tėvynės dvasią. Suradai išėjusį iš bažnyčios, tai ne mažos kantrybės reikėjo, kol su juo šneki. Jis juokauja, vieną žodį pasako lietuviškai, antrą lenkiškai bei rusiškai. Pradėk jį kviesti į traktierių ar į „porterną“ (aludę), tai jis visai nusigąsta, mano, kad iš jo pinigų nori išgerti. Jis pastato akis „dzięki, nie piję“ (ačiū, negeriu). Vėliau aš suradau ir pasiimdavau padėjėjais tokius pat buvusius iškrypėlius, bet dabar jau prisijungusius prie manęs; tad reikale jie pataria: „Eisim, mat, tas ponas atvažiavo iš Lietuvos ir labai daug naujienų papasakos, o gal norite tarnybos, tai jis geležinkelyj tarnauja, gali paproteguoti. Nebijokit, jau jis daug čia pažįsta. Jis už jūsų gražį negers ir t. t.“ Galiausiai nueiname ir, žinoma, čia tikt užmezgame mazgelį, užsirašome antrašą ir užkviečiame kokiam vakarui į „Malyj Jaroslavl“. Čia tai jau ir „Aušra“ ir kalendoriai atsiranda ir prakalbos.

Kada jau buvo nemažas skaičius surastų lietuvių, tai da-

bar man skaudėjo galvą, ką toliau veikti. Supratau gerai, kad reikia norins kokį studentėlį surasti bei stambesnį lietuvį, tarnaujantį valdžios įstaigoje. Buvau vasaros laike 1883 m. net universitete. Pasisakiau šveicoriui, kad norėčiau surasti iš savo pusės kokį nors studentą lietuvį. Atsakė žinąs, bet kad ir būtų, tai dabar visi išvažinėjo ant vakacijų — atostogos. Tikt, sako, vienas, badai, Jašinskas yra, gyvena Kovenskij pereulok 28 N. Gerai, nueinu pas jį — pasirodo jis iš Vilniaus ir tikras malorosas (ukrainietis). Po ilgesnių kalbų ir su juom aš susipažinau, tikt nelaimei jis nemokėjo lietuviškai.

Kaip jau minėjau, palikau revizorium Zingerio kompanijos ir čia laimėjau: arti Kalėdų užeinu Galernon gatvėn pas Karolį Buzo-Buzevičių, rodos, iš Kamajų ar Utenos. Jis tarnavo kontoroje „transportirovanija kladej" (prekių pristatymo). Jo žmona irgi lietuvaitė. Čia greitai susipažinom, kadangi ir jis neva kiek susipratęs lietuvis, ir kai aš pasakiau savo sumanymą, jis greit sugriebė mane už rankos ir, smarkiai spausdamas sako: „Duok, Dieve, tau geresnę laimę; aš jau privargau, nieko negalėjau su tais sugedusiais lietuviais padaryti. Labai gaila, kad prieš porą metų nepasižinom — čia buvo toks Petras Vileišis, jis buvo 1874—1876 atspaudęs keletą desėtkų knygų su cenzūros leidimu[2], bet nebuvo kas išperka, tai nežinau, kur jos. Dabar jis išvažiavo į Sibirą geležinkelio taisyti... Bet palauk, susigriebė Buza, štai Kolokolnam pereulke (skersgatvyje) gyvena Jonas Kimantas. Jis diktas lietuvis, baigęs juridinį fakultetą ir, rodos, dabar tarnauja pas vyr. notarą, jis daug ką galės Tamstai patarti". — Užsirašiau adresą ir kitą dieną vakare jau buvau prie Kimanto durų. Nedrąsiai patraukiau skambutį; greitai atvėrė duris nedidelė mergina (vėliau sužinojau, kad tai buvo Kimantienės sesuo), kuri įleido mane į nedidelį prieškambarį ir tuojau pakvietė p. Kimantą[3]. Žinoma, susitikom, kaip pridera lietuviams, ir pasisakiau, kad

[2] Ne 1874—1876, bet 1876—1877 m. ir ne keletą desėtkų, bet 5, nes kitoms jau negauta cenzūros leidimo. Red.

[3] Jonas Kimantas, aušrininkas, vėliau gyvenęs Vilniuje ir aktyviai dalyvavęs lietuvių judėjime. Red.

norėčiau pasikalbėti apie padėtį lietuvių čia, Petrapilyje... Tuo tarpu iš antro kambario atėjo jaunas vyrukas, karine tužurka apsivilkęs, kuris tuojau pasisveikino ir prisistatė kaipo Jonas Spudulis, kariškos medicinos akademijos studentas[4]. Dabar jau buvome trise... Papasakojau, kad aš čia nuo 1875 m. stengiuos susipažinti ir sužinoti, kiek čia gyvena lietuvių, kada tarnavau geležinkelyje jau pažinojau porą dešimčių, o dabar jau antri metai kaip tarnauju Zingerio siuvamųjų mašinų centro kontoroje ir, darydamas revizijas visų jo skyrių, sužinojau apie daugelį lietuvių. Aš juos visaip budinu ir žadinu, kad nelinktų prie lenkų, prie kurių juos nukreipia bažnyčia, bet jau priėjo prie to, kad aš vienas negaliu ką nuveikti be mokytesnių vyrų, o jų kaip tik negalėjau surasti. „Tai kuom gi mes Tamstai galėtum padėti?“ paklausė p. Spudulis. — „Manau, kad galima būtų sušaukti kur nors susirinkimą, kaip keliamos vestuvės bei balius“. — „No, ar daug galėtumei surinkti?“ — „Apie šimtelį tai drąsiai surinksiu“. — „Na, užtektų ir pusės to“. — „Kam šaukti mažiau, jei galima daugiau“. Jie tik pečiais patraukė. Po neilgos pauzos p. Kimantas užklausė, ar aš pažįstu p. Baltramaitį. Sužinojęs, kad ne, patarė būtinai su juo susipažinti ir atnešė savo vizitinę korčiukę su užrašytu Baltramaičio adresu (Nevskij pr. d. 82, kv. 35). Jis esąs tikras lietuvis ir patriotas. Valandėlę pasišnekėjom, nors buvo aišku, kad jie ne visai dar manim pasitikėjo. Užtrukęs porą dienų dėl savo tarnybos Kronštadte, tik pirmadienį išsiruošiau prie Baltramaičio. Mane įsileido nebejauna krėsna moteriškė. Jai padaviau Kimanto kortelę, ir tuojau išėjo vidutinio ūgio su gelsva rusiška barzda, pats prisistato: „Esu Silis Baltramaitis“ ir įvedė į vidų. Iš buto sutvarkymo buvo matyt, kad čia gyveno ne didelis turtuolis. Jis jau apie 10 metų tarnavo Petrapilio viešojoje bibliotekoje ir buvo jau pradėjęs rinkti ir surašinėti žinias apie lietuvių knygas ir literatūrą. Jis pasisakė pažįstąs keletą studentų ir šiaip inteligentų, bet maža ką galima nuveikti, nes ne tiktai lenkai, bet ir kunigai yra ne-

[4] Dr. Jonas Spudulis (1860 I 7 — 1920 VII 6).

palankūs lietuviams; visi mano, kad reikia susijungti su lenkais, tai greičiau išgausime kokių lengvatų. O ir jis ir aš, žinoma, buvome prieš tai. Aš maniau, kad galima padaryti lietuvių susirinkimą kurioje valgykloje. Prisiminėm, kad latviai turi savo kambarį, kur yra jų biblioteka ir skaitykla; pasirodė, kad p. Baltramaitis pažįstąs latvių draugijos pirmininką. Besikalbėdami, buvome pakviesti užkąsti į gretimą kambarį, kur susipažinau su p. Baltramaitiene ir su jų dukteria Onyte, kuri lankė muzikos kursus. Po vakarienės atsisveikinęs, išėjau pradžiugęs suradęs pirmą gražią lietuvišką šeimą. Kitą vakarą vėl buvau pas Baltramaitį, kurs nurodė latvių klubo adresą. Šeštadienį nuėjau į Demidovo g. N 5, kur buvo latvių draugijos butas. Kadangi kalbėjau latviškai, tai iš karto buvau čia geras pažįstamas. P. Dzenis, kuriam visą reikalą išdėsčiau, visiškai mano minčiai pritarė, bet patarė aptarti reikalą su klubo pirmininku p. Remikiu. Iš čia išėjęs ir kitus savo tarnybos reikalus atlikęs, apie 6—7 vak. nubėgau pas. p. Kimantą. Čia suradęs jį ir p. Spudulį, viską jiems išdėsčiau. Pasirodė, kad jie niekur nebuvę, nes Spudulis užimtas akademijoje, o Kimantas pas notarą. Sužinojau, kad šeštadieniais čia renkasi moksleiviai lenkai, nes Kimanto žmona su jais dirba[5]. Prie vakarienės arbatos ir susipažinau su keliais tų lenkų. Su Kimantu sutarėm, kad pas Remikį eisime aš, Kimantas ir Baltramaitis, o gal ir Spudulis. Čia aš priminiau, kad buvau girdėjęs, jog pas p. Kimantą yra sudėtos P. Vileišio išleistos knygutės. Pasirodė, kad teisingai: Vileišis, išvažiuodamas buvo palikęs jų išsiuntinėti (Jurgį Stefensoną, Joną ir Aniutą ir kt.), bet čia mūsų lietuviai nemoka skaityti. Susidomėjus svečiams lenkams, Kimantas atnešė 4 knygutes. Aš pasigailėjau, kad p. Kiman-

[5] Kimantas buvo vedęs Jačinauskaitę. Jačinauskai buvo kilę iš r. Lietuvos unitų. Jų tėvas, unitus verčiant priimti pravoslaviją, išėjo į Žemaičius, ir čia išaugo visa jo šeima, globojama vėliau kun. Juozo Zaleskio, Viekšnių klebono. Išaugo lenkais: kelios dukterys (Kimantienė, Ivanauskienė, Slonskienė ir kt.) ir neseniai miręs sūnus Adomas, mokytojas Varšuvoje, bet domėjosi Lietuva. Adomas Jačinauskas nemaža apie Lietuvą rašinėjo lenkų laikraščiuose. Red.

tas jų nepasiuntė į Lietuvą, juo labiau kad jose yra cenzūros leidimas. „Taigi, sako Kimantas, bet mūsų studentai sako, kad ten nerasi kas perka, o vėl ir policija gali pamanyti, kad mes kokie agitatoriai prieš valdžią“. Vis dėlto užmokėjau už tas knygutes ir pasiėmiau jas su savim.

1884 II 18 lietuvių vakaro bilietas.

Rytojaus dieną su Kimantu, Baltramaičiu ir gatvėje sutiktu Buza-Buzevičium nuėjome pas p. Remikį. Jis pasisveikino rusiškai, bet sužinojęs, kad mes esame lietuviai, perėjo į lietuvių kalbą, o paskiau kalbėjome latviškai. Mūsų sumanymui padaryti lietuvių susirinkimą jų klube jis visiškai pritarė, tik patarė šaukti latvių vardu, ir tam reikalui reikia bent porai iš mūsų įstoti į jų draugiją. Buvome nutarę nueiti į artimiausią latvių spektaklį, bet buvau tik aš vienas. Su Remikiu pasikalbėjęs, kitą dieną aš, Kimantas, ir, rodos, Buza įsirašėme į narius ir sutarėme šaukti susirinkimą prieš užgavėnias. Grįžome pas Kimantą, kur rastam Spuduliui papasakojom visa; reikės tik latvių draugijai už salę sumokėti 50 rub. „Tai kiek tamsta manai parduoti bilietų?“ užklausė mane Spudulis. — „Paimsiu nors ir visus 50; iš jų Pavlavičiui atiduosiu 10, Verbliugevičiui bent 5, Adomaičiui vėl kokius 10, o kur gi dar Buza, Karpavičius, Valiulis, krautuvininkas Brazdžionis, Tamstos ir kiek dar kitų...“ Čia pat nutarėm išrinkti komitetą — Kimantą pirmininku ir kasininku, Buzą ir Baltramaitį padėjėjais, mane, Kibirkštį ir Leonavičių tvarkytojais ir svečiams sutikti. Šokius ves studentas Brazdžionis ar kitas kas. Pradžia susirinkimo 5—6 val., bilietai pas kasininką ir narius; bufetą laiko patys latviai, bet 10% sumoka mums. Muzikai už latvių rojalį mes sumokam; įėjimas su rekomendacija tų, kurie duos bilietų, bet tik lietuviams. Apie pusiaunaktį, viską sutarus, išėjau, galvodamas, kiek pastangų nuo 1875 ligi 1884 m. reikėjo pa-

dėti surinkti ir sutaikinti žmones, kurių daugumas buvo sulenkėję ar sugudėję, visaip išniekinti ir išjuokti... Ketvirtadienį užėjau pas Pavlavičių nunešti jam bilieto, nes buvo nutarta, kad bilietus galima išdalinti tik patikimiems žmonėms, nes buvo baimės, kad kokie lenkų pasalūnai nepraneštų policijai, kad toji vakaruška ne latvių, bet lietuvių. Užėjau į laikraščių kontorą pas Kibirkštį, iš ten pas Verbliugevičių — liko tik 20 bilietų, kuriuos nunešiau Kimantui su Spuduliu. Jie juos paėmė, kadangi studentai pirks juos klube. Penktadienį užbėgau dar pas Žudį, neseniai surastą lietuvį. Jis turi prie savęs du sūnus ir dar giminių; už Nevos zastavos verčiasi pieninėninkyste, turi apie 20 karvių. Jis ant manęs supyko, kad anksčiau jam nepranešiau, būtų jo žmona priruošusi įvairių užkandų nors visiems svečiams. Palikau 4 bilietus po 1 rub., — daugiau neėmė, nes visi negali išeiti — reikia prižiūrėti gyvulius, vištas, antis.

Šeštadienį po šeštos valandos su Baltramaičiu ir Kibirkščiu nuskubėjom į latvių klubą. Ten jau radom Kimantą su Buza-Buzevičium; įrašė į svečių knygą. Prie bufeto jau buvo apie dešimt pažįstamų vyrų ir ponios Buzienė, Baltramaitienė su dukteria, dar pora jaunų panelių, su kuriomis Brazdžionis ir Adomaitis šnekučiavosi neva rusiškai, neva lenkiškai. Kalbos visur nedrąsios, visiems dar nesusidaro nuotaika, nesuranda įdomios temos kalbai. Kadangi beveik visus aš pažinojau, tai greit, bekalbant, visi įsidrąsino, kada pradėjome prisiminti, kaip tada restorane „Malyj Jaroslavl" uždainuodavom. Prasidėjo kalbos. Vakare susirinko vyrų apie 100, moterų apie 50. Visi greitai įsilinksmino, žaidė, džiaugėsi pirmą kartą sueję draugėn, arčiau susipažinę, keitėsi atsiminimais iš gyvenimo. Kitoje salėje šokiams vadovavo Brazdžionis, bet daugelis tų šokių nemokėjo, tai šoko kaip kas išmanė. Geriausiai vertėsi bufetas, kuris apie 12 val. buvo jau ištuštintas. Apie 2 val. svečiai pradėjo skirstytis, prašydami apie Velykas suruošti antrą vakarą. Po kelių dienų aš pasiunčiau į „Aušros" red. šio vakaro aprašymą. Greitai po to aš turėjau išvykti į tėviškę...

MARIJONA ČILVINAITĖ — DAKTARAS JONAS SPUDULIS.

SURAŠYTA IŠ ROZALIJOS KURKAUSKIENĖS-SPUDULYTĖS ATSIMINIMŲ.

D-ras Jonas Spudulis ieškojęs iš kur kilę Spuduliai, tačiau neradęs žinių, nei giminių, nei ta pačia pavarde žmonių.

Prieš keletą metų Rozalija Kurkauskienė-Spudulytė radusi Sodaliukų kaime, netoli Kurtavėnų, virš šimto metų senuką Spudulį, bene Juozą. Jis pasakojęs, kad Spudulių proseneliai atvykę iš Klaipėdos krašto, apsigyvenę netoli Kurtavėnų laisvoje žemėje ir pavadinę tą vietą Kleinais. Kleinuose jiems nepatikę, nes buvusios akmenuotos dirvos, todėl persikėlę į Dirvonus prie Kurtavėnų, taip pat laisvon žemėn. Tuomet laisvų — neapgyventų — žemių buvę daug ir žmonės galėję gyventi kur kas norėjo. Iš Dirvonų baudžiavos laikais ir esąs kilęs dr. Jono Spudulio tėvas — Jonas Spudulis.

Dr. J. Spudulio motinos tėvą parvežęs Kurtavėnų savininkas iš Ukrainos, kaip stalių ar audėją, kartu su keliais amatininkais ir Kurtavėnuose davęs jiems trobikes ir po sklypelį žemės. Parvežtojo dr. J. Spudulio senelio pavardė buvusi Dančenko. Kurtavėnuose jį praminę Dankiu ir vadindavę Griška, matyt pagal Grigoriaus vardą. Su lietuvaitėmis Griška nesubloškęs ir žmoną pasirinkęs perkrikštę iš žydų, klebonijoj buvusią mergaitę. Užaugęs Jonas Spudulis (tėvas) iš Dirvonų ėmęs jodinėti pas panas. J. Spuduliui strigusios į akį Dankaitės, jis ėmęs jodinėti pas Dankus ir pasipaninęs su jaunesniąja Dankaite Joana, vedęs ją. J. Spudulis iš savo tėvo gavęs arklį, karvę ir katiliuką, Dankaitė gavusi iš tėvų kelias sukneles.

Pašyvinės kaime gyvenęs 30-ties dešimtinių ūky žmogus, kažkuo nusikaltęs Kurtavėnų savininkui. Ponas išvaręs žmogų lauk ir liepęs ten apsigyventi jaunavedžiams Spuduliams. Taip prasidėjęs Spudulių gyvenimas Pašyvinėje. Pašyvinės kaimo pavadinimas imtas nuo ten esančio Šyvinės ežero.

Joanos ir Jono Spudulių vaikai vis mirdavę ir mirdavę maži taip, kad jie turėję apie 17 vaikų ir nė vienas neaugęs. Tėvams kažkas pataręs pastatyti pakely kryžių, tuomet nustosią mirę vaikai. Spuduliai pastatę kryžių ir paskum gimę vaikai nebemirdavę. Spuduliai užauginę dukteris: Ievą, Juzę ir Rozaliją. Ieva ir Juzė ištekėjusios už Trušų Pašyvinėj. Tų Trušų dabar esą nedidelių, labai gabių vaikų. Vienas 10—12 metų vaikas dirbąs garvežių, kuliamų ir kitokių mašinų modelius. Šaukėnų, Bubių ir Šiaulių žemės ūkio parodose už modelius vaikas gavęs premijas. Rozalija Spudulytė ištekėjusi už Kurkauskio. Sūnus Jonas gimęs 1860 m. sausio 7 d. Pašyvinėje, penki km nuo Kurtavėnų ir buvęs pirmas iš augusių vaikų. Mažą jį pats tėvas išmokęs skaityti maldaknygę, paskum leidęs į pradžios mokyklą Bazilionuose, 10 km nuo Pašyvinės kaimo. Bazilionų pradžios mokyklą Jonas Spudulis baigęs 12-kos metų. Baudžiavos tuomet jau nebebuvę, tad ir ūkininkai galėję leisti vaikus mokytis. Ekonominė Spudulių būtis buvusi geresnė nei kitų kaimynų todėl, kad be ūkio jie dar dirbę molinius puodus. Šis amatas Spuduliams labai vykęs ir gerai uždirbdavę. Netrūkdami pinigų, Spuduliai 1872 m. išleido savo Jonuką į Šiaulių gimnaziją.

Kaip pasiturįs ir akylesnis žmogus, J. Spudulis, paties nelaimei, buvęs išrinktas Bazilionių valsčiaus viršaičiu. Tuo metu atleistiems baudžiauninkams ponai brukę žemės nuomos kontraktus 12-kai metų, kad netektų baudžiauninkams žemės pagal liustraciją. Padaryti ponų su žmonėmis kontraktai turėję būti valsčiuje tvirtinami. Jonas Spudulis įkalbinėjęs žmonėms nedaryti nuomos kontraktų su ponais. Žmonės vieni svyravę, kiti neklausę. Jonas Spudulis, norėdamas gelbėti žmones, atsisakęs kontraktus tvirtinti. Įpykę ponai pasamdę galvažudžius ir užmušę Joną Spudulį šeštadienio vakarą grįžtantį per mišką iš Kurtavėnų. Joana Spudulienė, eidama sekmadienio rytą įsivesdinti gimus dukteriai Rozalijai, radusi savo vyrą užmuštą ant kelio. Vykdami į Kurtavėnų bažnyčią, žmonės radę negyvą Joną Spudulį ir prie lavono apalpusią menkgyvą

žmoną Joaną. Buvęs tardymas, bet galvažudžių nesuradę. Viena žydė iš Kurtavėnų liudijusi ir kiti matę, kad tą vakarą Jonas Spudulis išėjęs iš Kurtavėnų trise. Su Spuduliu išėjęs Dilinskis iš Burbesių kaimo, labai norėjęs būti valsčiaus viršaičiu, ir Klovas iš Margių kaimo. Vienam už nužudymą buvusi pažadėta viršaičio vieta, kitam geras atlyginimas. Norėjęs viršaičio vietos, nesulaukęs teismo, miręs staigia mirtimi. Kartą jis pamatęs „krominiņką“ žydelį į kiemą įvažiuojantį; nepažindamas, manęs, kad atvažiuoja uriadninkai jo suimti. Išsigandęs Dilinskis įlindęs į namų rūsį, įsakydamas žmonai tylėti, sakytis nežinančiai, kur yra vyras. Bėdos nematydama, žmona šaukusi Dilinskį iš rūsio, bet jis neatsiliepęs ir lauk nelindęs. Įėjusi į rūsį Dilinskienė radusi vyrą nebegyvą. Matyt, Dilinskis turėjo širdies ligą ir iš susijaudinimo bei išgąsčio mirė.

Jonui Spuduliui mirus, pas našlę Spudulienę suvažiavę giminės nutarusios leisti sūnų Joną toliau mokytis, nes buvę sutaupytų pinigų. Jonas buvęs gabus, mokęsis gerai ir nuo ketvirtos klasės pats sau užsidirbdavęs. Parvažiavęs iš gimnazijos namo, Jonas Spudulis, motinos kalbinamas lenkiškai, atsakinėdavęs lietuviškai.

Baigęs gimnaziją, 1881 m. Jonas Spudulis išvažiavęs į Maskvą ir įstojęs ten į medicinos fakultetą. Maskvoje dalyvavęs kairiosios srovės studentų būreliuose, kurių tikslas buvęs eiti į liaudį ir skelbti žmonėms laisvės idėjas. 1883 m. iš Maskvos persikėlęs studijuoti į Petrapilio karo medicinos akademiją. Petrapilyje būdamas, Jonas Spudulis sukęsis lietuvių studentų rateliuose, vaidindavęs juose vadovaujamą rolę, bendradarbiavęs „Aušroje“, dalyvavęs rusų geografinėje draugijoje.

Draugijai J. Spudulis parašęs studiją apie kurtavėniškių tarmes ir už tai gavęs iš jos sidabrinį medalį. Besimokydamas universitete, J. Spudulis visą laiką gaudavęs stipendiją todėl, kad gimnaziją buvo baigęs su pagyrimu.

Baigęs akademiją, 1885 m. J. Spudulis kaip stipendininkas

turėjęs atitarnauti rusų valdžios nurodytoje vietoje. Rusai paskyrę J. Spudulį į Turkestaną Taškento miestan.

Prieš išvažiuodamas į Taškentą, J. Spudulis parvažiavęs namo ir parsivežęs daug lietuviškų knygų. Dalį knygų išdalijęs žmonėms, kitas norėjęs išsivežti į Taškentą. Mantą sudėjęs buvo išsiuntęs pirmiau, pats norėjęs važiuoti vėliau. Netoli Šiaulių prie Aukštelkių, vežimą prisivijęs rusų pristavas ir liepęs grįžti namo, nes esą pranešta, kad vežime yra draudžiamų dalykų. Parvažiavus namo, pristavas iškratęs vežimą ir išsivežęs lietuviškas knygas. Pristavas buvęs geras žmogus ir nenorėjęs Jono Spudulio skandinti, tad parsivežtų knygų pats nesurašinėjęs, o padavęs padėjėjui. Padėjėjas surašęs nedraudžiamas knygas, draudžiamąsias sukrušęs į krosnį. Tuo būdu pristavas nepakenkęs J. Spuduliui, ir jis galėjęs važiuoti į Taškentą. Jonas Spudulis labai mylėjęs ir globojęs savo seserį Rozaliją Spudulytę. Iš jos pasakojimų Jonas buvęs jai brolis, draugas ir tėvas. Išvažiuodamas į Taškentą, J. Spudulis nuvežęs seserį Rozaliją į Mintaujos gimnaziją ir pavedęs Jono Šliūpo žmonai, Malinauskaitei, globoti.

Taškente tuomet daug buvę lietuvių. Kasperavičius iš Suvalkijos buvęs notaru, Jonas Gaidamavičius, „Varpe“ pasirašinėjęs Gaidžiu, buvęs gydytoju, paskum atvykęs Petras Leonas ir kt. Visi Taškente buvę lietuviai labai bendravę.

Apie 1892 m. Taškentan nuvažiavusi Rozalija Spudulytė. Taškente — pasakojo ji — būdavę bendrų suėjimų, į kuriuos ateidavę lenkų, kartais ir vietinių rusų. Lietuviai taip pat nueidavę pas lenkus ir rusus, tačiau laiks nuo laiko rinkdavęsi tik lietuviai ir tuomet būdavusi tik lietuviška šnekta. Susirinkę skaitydavę lietuviškus laikraščius, sekdavę Lietuvos gyvenimą, kritikuodavę savo straipsnius lietuviškai spaudai. Lenkai manę, kad lietuviai yra jų atviri ir neskiriami „prieteliai“ ir sužinoję, kad lietuviai turi atskirų savo interesų, labai stebėjęsi.

Taškente R. Spudulytė ištekėjusi už intendantūros pulkininko Kurkausko ir likusi ten gyventi. Jonas Spudulis išvykęs Petrapilin ginti disertacijos daktaro laipsniui. Disertacija J.

Spudulio buvusi iš chirurgijos srities, tačiau temos pavadinimo R. Kurkauskienė nebeatsimenanti. Apgynęs disertaciją bene 1893 m., J. Spudulis rašinėjęs seseriai Rozalijai, kad manąs vesti, bet grįžęs nevedęs. Į Taškentą grįžęs pasakojęs, kad, būdami Petrapilyj, lietuviai suruošę pirmą lietuvišką spektaklį kažkokiame teatre. Spektaklį ruošti padėjęs Baltramaitis ir kt. „Prilopiau savo 50 rb., bet suruošėm spektaklį“ — džiaugęsis J. Spudulis. Grįžęs iš Petrapilio su daktaro laipsniu, J. Spudulis gavo vardą lauko chirurgo ir buvęs paskirtas į Samarkando karo ligoninę vyr. gydytoju. Apie J. Spudulio gyvenimą Samarkande R. Kurkauskienė nieko nežinanti, nebent tiek, kad visur, kur jis bebuvęs, rinkęs žodžius lietuvių kalbos žodynui, ieškojęs lietuvių.

Žodžius lietuvių kalbos žodynui J. Spudulis pradėjęs rinkti dar studentas būdamas Petrapily. Jau tuomet jis parsiveždavęs namo kortelių su užrašytais žodžiais, tikrindavęs žodžius apylinkės žmonėse. Lietuvių kalbos žodyną J. Spudulis rinkęs visą savo gyvenimą dideliu atsidėjimu; sekęs Europos kalbų mokslą, ieškojęs dėsnių lietuvių kalbai, skaitęs ir gilinęsis į tuolaikinę kalbų literatūrą, turėjęs nemažą biblioteką Taškente, kurios didelė dalis buvusi filologinė ir etnografinė literatūra. Bibliotekos iš Taškento rusų valdžia neleidus išsivežti, ir J. Spudulis turėjęs ją palikti. Atsivežęs tik vieną kitą knygą. Rašydamas seseriai Rozalijai laiškus į namus, J. Spudulis atsiųsdavęs žodžių sąrašus, kad patikrintų, kaip žodžius taria žmonės, kokia prasme vartoja ir mokydavęs ją, kaip ir kokiu būdu tikrinti. Kiekvieną lietuvišką žodį jis branginęs ir mylėjęs kaip savo vaiką.

J. Spudulis rašęs filologinių straipsnių, kurių vienas 1884 m. rašytas, buvo išspausdintas 1900 m. Žinyčioj, kitas 1908 m. Draugijoj. J. Spudulis polemizavęs su K. Būga ir labai nemėgęs Būgos už tai, kad jis, dailindamas lietuvių kalbą, daug žodžių ujęs kaip nelietuviškos kilmės. Per tai Jonas Spudulis negalėjęs savo širdies jam prilaužti.

Iš Samarkando Jonas Spudulis buvęs perkeltas į Chodžen-

to karo ligoninę. Chodžente nebuvę tuomet nei lietuvių nei lenkų. Iš Chodžento J. Spudulis išvažiavęs į Čardžują ir bene 1910 m. išėjęs dimisijon. Grįžęs Lietuvon, 1911 m. J. Spudulis apsigyvenęs Šiauliuose, Zubovų namuose, kur dabar yra ūkio bankas. Išėjęs dimisijon, J. Spudulis gavęs pensiją ir galėjęs be rūpesčio gyventi, tačiau, norėdamas rinkti žodžius, gydęs žmones ir buvęs žmonių mėgiamas, nes su atėjusiu ligoniu J. Spudulis kalbėdavęs valandų valandas, teiraudamasis ne tik apie ligonio sveikatą, bet ir apie giminių, pažįstamų ir visos apylinkės. Smulkiausiai jis iškamantinėdavęs, kur ligonis gyvena, kaip gyvena, ką turi, kokios bėdos jį spaudžia ir t. t. Kalbėdavęs J. Spudulis su ligoniu ir vis užrašinėdavęs žodžius. Ligonis manydavęs, kad daktaras jo ligas surašinėja ir išeidavęs labai patenkintas. Kitas po tokio pašnekesio nebejausdavęs reikalo nė vaistų pirktis.

Per did. karą dr. Spudulis išbėgęs iš Šiaulių, palikdamas viską, net brangiausią savo turtą — lietuvių kalbos žodyną, su kuriuo jis, lyg „sušliūbavotas", niekur ir niekuomet nesiskyręs. Žodynas likęs Šiauliuose didelėje, žalioje skrynioje ir keliose medinėse dėžėse. Skrynia ir dėžės buvusios pilnos prikrautos dėžučių nuo tabokos ir papirosų, kuriose buvę sudėti, kortelėse užrašyti žodžiai. Be to, stalčiai ir dėžutės kambaryje pilni buvę pridėti žodžių kortelėmis.

Per kautynes ties Šiauliais sudegę namai, kuriuose gyveno dr. Spudulis, bet ar sudegė jo žodynas, tikros žinios nesą. Vladas Kurkauskas pasakojo kad po karo, kai kuriuos savo daiktus J. Spudulis radęs Aleksandrijos dvare. J. Spudulio daiktus gelbėjusi Mikševičiaus tarnaitė — Janušaitienė.

Per karą dr. Spudulis buvęs Petrapilyje, paskum gavęs vietą Oranienbaume, netoli Kronštadto, ligoninėje. Tuo metu jis globojęs R. Kurkauskienės sūnų Vladą Kurkauską, besimokantį Petrapilio politechnikoje. Per Rusijos revoliuciją žuvusios J. Spudulio sutaupos ir tekę jam labai vargti.

Po karo Lietuvon J. Spudulis grįžęs 1918 m. vasarą, buvęs labai sunykęs, ištysusiu kaklu, nebe į žmogų panašus. Iš Ru-

sijos parsinešęs 250 rublių Kerenskio pinigų ir savo darbo smuiką. Mat, jis buvo gydytojas, be to, dar mėgėjas kalbininkas, matematikas ir smuikininkas. Kelis smuikus buvęs pats pasidaręs ir griežda vęs šeimyniškose sueigose. Pradžioje griežti pats pramokęs, vėliau, Turkestane, turėjęs mokytojų. J. Spudulio iš Rusijos parsivežtą smuiką turi R. Kurkauskienė. Iš matematikos J. Spudulis labai mėgdavęs spręsti kiekvieno naujo uždavinyno uždavinius. J. Spudulis išspręsdavęs visus uždavinius. Esąs ir jo paties dar 1885 m. išleistas uždavinynas, pirmasis uždavinynas lietuviškai surašytas. Grįžęs iš Rusijos ilgai ilsėjęsis, paskum abu jie su seserim Kurkauskiene paėmę nuomon iš Zubovų Mirsiškės dv. žemės sklypą, nes Zubovai buvę skolingi J. Spuduliui. Dvarelio gyvenamas namas buvęs suiręs, šaltas; jame per karą vokiečiai laikę belaisvius. Todėl patys gyvenę Šiauliuose, naudodamiesi ūkio produktais iš Mirsiškės dv.

J. Spudulis ėmęsis gydytojo praktikos, bet buvęs labai išvargęs ir dvasia prislėgtas dėl žuvusio žodyno. Ėmęs iš naujo rinkti lietuvių kalbos žodžius ir rinkęs juos ligi pat mirties. 1919 m. išvykęs į Tauragę apskrities gydytojo tarnybon. Tauragėj susirgęs dėmėtąja šiltine ir miręs 1920 m. liepos mėn. 6 d. Sergantį brolį slaugiusi R. Kurkauskienė. Krizė buvusi praėjusi, ir, tikėdamasis, kad pasveiks, R. Kurkauskienė grįžusi į Šiaulius. Tą pačią naktį gavusi telegramą, kad brolis mirė. Nuvykusi Tauragės ligoninėn, kur buvo J. Spudulio butas, R. Kurkauskienė radusi padarytą dezinfekciją. J. Spudulio lagaminas buvęs sukrautas į dėžes. Vienoje dėžėje su knygomis R. Kurkauskienė radusi dėžučių, pridėtų kortelių su žodžiais. Toje dėžėje buvę ir laiškų, J. Spuduliui rašytų. Dėžę su kortelėmis ir laiškais R. Kurkauskienė parsivežusi į Pašyvinę pas dukterį, kur dabar gyvena, ir padėjusi ant aukšto. Likusius žodžius ir laiškus žadėjo surinkti ir atiduoti juos V. D. Univ. bibliotekai. Nėra žinios, ar visi jo surinkti žodžiai buvo minimoje dėžėje, ar nežuvo jų bekraustant mantą ir dezinfekuojant butą. Pašyvinė, 1936 m. liepos mėn.

JUOZAS TUMAS-VAIŽGANTAS.

AUTOBIOGRAFIJA*)

Garbės kanauninkas, Lietuvių literatūros Garbės Daktaras. (Seniau: Juozapas iš Popšutės, Tasai, Mažėlis, Aiškūnas, Išmintėlė, Taučius (ne: Gabr. Taučius).

Gimęs 1869 m. rugsėjo 8 (20) d. Malaišiuose Svedasų par. Ukmergės ir Zarasų apskr. sienoje (dabar Rokiškio ap.) iš ūkininkų valakininkų.

Mokės namie lietuviškai skaityti iš paskaitančių namiškių. 1879—81 m. išėjo Aluotų pradžios mokyklą Kunigiškiuose, 1881—1888 išėjo realinę mokyklą Dinabarke (Dauguvapily), be papildomosios klasės, 1888—1893 Žemaičių Kunigų Seminariją Kaune.

Vikaravo: 1894—5 Mintaujoje, 1895—8 m. Mosėdy, 1898—1901 Kuliuose (abi vietos Telšių ap.). Savarankiškai vikaravo (vicarius exemptus) 1901—1902 Micaičiuose Kuršėnų p., 1902—1905 Vadakčiukuose Naujamiesčio p. Panevėžio ap. Filialistavo: 1905—6 m. Miškiuose (Ščodrobovo) Šiaduvos p., Panevėžio ap. ir Pamituvio Stakiuose Veliuonos p. Raseinių ap. Klebonavo 1911—14 m. Laižuvoje Šiaulių ap. Nuo 1920 m. vėl vicarius exemptus Vytauto Didžiojo bažnyčios rektorius Šv. Trejybės par. Kaune.

Vien tik publicistikos darbą dirbo: 1907—1911 „Vilniaus Žiniose" ir „Viltyje" Vilniuje, 1915 m. „Rygos Garse" Rygoje, 1918—20 m. „Lietuvos Aide" ir „Nepriklausomoje Lietuvoje" Vilniuje.

Vien tik visuomenės darbą dirbo 1915—18 Centraliniame Komitete Draugijos nukentėjusiems del karo šelpti Rygoje, Petrapilyje, Stokholme ir Kopenhagoje.

---

*) Šią trumputę, kitur nespausdintą autobiografiją a. a. J. Tumas buvo paruošęs Liet. Enciklopedijai. Kadangi Enciklopedijai teks daug plačiau apie jį rašyti, tai autobiografiją, jos nekeisdami, sunaudojam Mūsų Senovei, jos pirmajam redaktoriui priminti. Red.

Yra įsteigęs ir vedęs: 1896—1902 „Tėvynės Sargą“ ir „Žinyčią“ Tilžėje, 1907—10 Vilti, 1919 „Nepriklausomą Lietuvą“ Vilniuje, 1921—2 „Mūsų Senovę“, Kaune.

Yra vedęs: „Vilniaus Žinias“, „Lietuvos Aidą“ (vilniškį), „Tautą“, „Trimitą“ Kaune.

Yra bendradarbiavęs daugiau, kaip 80 periodinių leidinių tautiškosios krypties, parašęs apie 2.000 straipsnių. Skyrium išleidęs XVII tomų* Vaižganto Raštų ir palaidų keliolika knygelių.

Yra išleidęs svetimų raštų: Didžiulienės, kun. J. S. Dovydaičio, vysk. Valančiaus, prel. A. Jakšto-Dambrausko.

Yra vienas pradėtojų: Viltininkų krypties (1907—10), formuluotojų (1905) Krikščionių-demokratų partijos, paskui Tautos Pažangos partijos (1916—17).

Nuo 1923 metų formaliai išsibraukęs iš visų politinių organizacijų, dedas visai nepriklausomu, nors su tuo pat tautiniu pobūdžiu.

1922—29 d. yra docentavęs Lietuvos Universitete, paskelbęs daugelio draudž. laiko ir k. rašytojų monografijų ir įsteigęs ten Rašliavos Muziejų.

Yra keliavęs (ir rašęs apie tai) po Rusiją, Galiciją, Ameriką, Krymą, Skandinaviją, Vokietiją, Prancūziją ir Italiją.

Dabar emeritas, laikytojas Vytauto D. tradicijų Kaune. Mirti dar nesiruošia.

Garbės narys studentų Neo-Lituanijos ir Dotnuvos „Jaunosios Lietuvos“ Korporacijų ir kaimo jaunimo „Jaunoji Lietuva“, Mintaujos gimnazijos ir daugelio visuomeninių organizacijų. Tikrasis narys L. Katalikų mokslo Akademijos. D. L. K. Gedimino ordeno II laip. kavalierius...

Kad nė nebežinau, ką čia besurašius, ką bepraleidžius. Pakaks. *J. Tumas.*

---

* XIX t. išspausdintas jam mirus; XVIII t. buvo jo atiduotas šv. Kazimiero Draugijai išleisti, bet ji ligi šiol nerado reikalo jo išspausdinti. Red.

III. Tekstai.

VAC. BIRŽIŠKA.

IŠ J. SKEBERDŽIO RANKRAŠČIO.

Žardinės vienkiemyje Biržų val. susirado rankraščio nuotrupa (vienas lankas, p. 17—32) su lietuviškais eilėraščiais ir vienu prozos dalykėliu, kaip matyt iš paraščių po eilėraščiais, surašytais kažkokio J. Skeberdžio 1842—1847 m. Greičiausia tai buvęs rinkinys, į kurį jau daug vėliau autorius nurašė visus savo senesniuosius rašinius. Tuose Skeberdžio eilėraščiuose poezijos nedaug terasime, bet jie mums ypatingai įdomūs savo turiniu — juose atsispindi daug vėlesnė lietuvių šviesuomenės dvasia, griežtas nusistatymas tiek prieš lenkus, tiek prieš rusus, ko mes šiame laikotarpyje nei spausdintuose, nei rankraštiniuose lietuvių žinomų rašytojų darbuose nerandame. Išeitų, kad tos mūsų politinės tendencijos, kurias mes esame įpratę rasti lietuviuose tik nuo „Aušros“ ar net nuo vėlesnių laikų, Lietuvoje radosi daug anksčiau ir tai ne Žemaičiuose ar Užnemunėje, bet Lietuvos šiaurėje — Biržų aps. Atrodo, kad tos Skeberdžio rankraščio nuotrupos padės mums, greta kitų žinomų ir dar nežinomų raštų, lietuvių tautinio atgimimo darbą išplėsti į daug didesnę Lietuvos teritoriją ir į daug senesnį laikotarpį.

Rankraštyje įdėtas eilėraštis Unt tievinies vieszkeliu (čia, kaip ir visame rankraštyje, autorius vartoja ir kiek skirtingą raidyną — raidę š rašo ne tuo laiku priimta lenkiška forma sz, bet kaip s su iškelta į viršų raide z, ž rašo kaip mes dabar rašome, taip pat v), pasirašyta „Parašie 1842 m. J. Skeberdis Pipilou“; Witonu nužudimas, eil. pasirašytas „parašė J. Skeberdis Papiliou 1842 m.“; L. D. K. paminėjimui 1382—1832 eil.; parašas „Iš brolio dienrašczio 1842 m.“; Giediminie, tu tautos tievie... eil., pasirašytos „Užrašau 1842 m. Papiliou“; L. K. paminėjimui 1340—1840 m., eilėr., pasir. „Iš brolio dienrašczio 1843 m. 5 mart.“; Savo seselems ir broliams (eil.) ir proza apie platonišką meilę, pasir. „1843 m. J. Skeberdis“; Lietuviu Birutiems, eil., pasir. „Iš brolio dienos knigu 1841 m.“; Lietuvos širdis, eil., pasir. „1843 m. J. Skeberdis“; Lietuvi, Pabusk, eil. , pasir. „1843 m. J. Skeberdis“ (su prierašu: Lietuvei: po Ciesorios akiu tu turi atsiteisti! —K(l)isti!? O, ne.

Per daug putoja musu Lietuviškasis kraujs! Sugriauti ne taisiti vergiju mies geidžiam!); Skriebiškio nievidonas (eil. apie baudžiauninkų kankinimą Skriebiškiuose, dabar Biržų val. — baigiama: Greit Lietuviai susipras, Išardis jum touku skielvi, Ir taisma jums atras), pasir. „1843 m. Skeberdis". Nieskaudiek! eil. pasir „1847 m. J. Skeberdis Ponviežiy". Atsižiemiejimay — duoda lyg turinį savo, matyt, sumanytos knygos „Tiems kam gislose viarda L. P. kraujas" ir aprašo sumanytą viršelį; parašas „J. Skeberdis 1847 m. Pon." Paskutinius 4 puslapius užima pusiaužodyje nutrauktas straipsnis: Kodel Lietuva verguoja — lyg lietuvių kultūros istorijos apžvalga nuo XVI a., labai savitai nušviesta, ne tik priešlenkiškoje dvasioje, bet ir daliniu nusistatymu prieš tikybinę lietuvių senųjų knygų kryptį: „jei Davkšo ir Giedraiczio vietoje butu buvies-ie: Christijan Wolph ir Christijan Thomasius kas gan su Lietuvininkais butu tada buvie?? Tiktai dabar pradieda atsirasti tikru tautviriu, kurie miegina pakelti plunksnota ranka prieš netaisinga vergijos žalti, kas kaip užkeiktas smauglis smaugie Lietuviu tauta!" Ir čia pateikia žinią, kuri, jei ji yra tikra, sudaro savitą mįslę: „Mano studiju draugas Frankas Cziecinskis graitu laiku pasirodis atspavdintiu du tomai. Butu jau ir skaitomas, biet kada uždrukavoti Lietuviškus rankrašczius ir teip sunku, tai Frankas iš Vilniaus išsiuntie juo i Karaliauczius. Nies ten atsiranda Lietuvišku raštu patogi apdirbtuvie. Iš kurio jau šimtai ira išieja ir atkielavie i Lietuvos dvarus ir kaimus". Jokio Franko Čiecinskio nei jo raštų Karaliaučiuje spausdintų nežinome!

Apie patį Skeberdį ir jo brolį, kurio porą nuorašų jis savo rinkinėlin įsidėjo, iš paties rankraščio beveik nieko nesužinome. Minimi Papilys ir Panevėžys ir Skrebiškiai (Biržų val.) leidžia spėti juos buvus iš Biržų aps. kilusius. Minimos kažkokios studijos, kurios galėjo būti ir aukštesnės, jei minimi Kristijono Volfo ir Tomasiuso vardai. Tačiau rankraštį suradęs Štreitas rinko apie Skeberdį žinias iš senesnių žmonių. Iš jų išeitų, kad J. Skeberdis gimęs ir augęs Eigulynėje (dabar negyvenamoje Pūstynėje) Biržų val., kur jo tėvas buvo Jono Tiškevičiaus eiguliu. Tėvas žuvo miške, besikaudamas su briedžiu, kurio vaikus norėjęs paimti; tuojau mirė ir motina, palikusi šešerių metų vaiką (kad būtų turėjęs brolį — neigiama, tai ir eilėraščių „brolio dienraštis" siūlo suprasti bendrine, ne kraujo ryšio prasme). Vaiką pasiėmė pas save auklėti ir auginti Tiškevičius į Astravą. Prieš 1860 m. kažkoks Skeberdis iš Astravo atsikėlė

gyventi į Žardinės k. Biržų val. (ten ir rankraštis rastas) ir čia vertėsi rimoriaus darbu (taigi studijos išeitų ne mokyklinės, bet pas amatininką!). Žardinės k. gyvenę ir Daukšos (ar ne Jokūbas Daukša-Daukšys?), pas kuriuos sukilimo metu buvęs sukilėlių centras. Čia Skeberdis, sukilimui prasidėjus, gaminęs sukilėlių raiteliams įvairius odos dirbinius (balnus ir t. t.). Sukilėliams, Sierakauskio vedamiems, pralaimėjus, Skeberdis dingsta iš akių. Tiek yra padavimų, bet jie turėtų būti rimčiau paremti ir prieštaravimai tarp jo tariamosios biografijos ir eilėraščių pašalinti. Dar toji pavardė, bet greičiausia ne toji šeima minima 1904 m. išleistoje knygutėje Karionė tamsybės su šviesybe (iš Skeberdžių gyvenimo), tačiau mano informatorių tvirtinimu tie Skeberdžiai su šiais nieko bendro neturėjo.

Čia patiekiame šiuo tarpu pirmąjį Skeberdžio eilėraštį.

UNT TIEVINIES KRISZKIELIU.

Mano gimtinies gintaru kalnay
Ir jos mielinosios pakalnies,
Kada Jus lietuve širdi
Atgaivinsint ir pradžiuginsit???
Nors geguties po beržinus dar kala,
Ir lakštuties karkluosie linksmai paudž,
Biet nebiera linksmibies Lietuvay
Ji varguosie — vergijo snaudž!..
Nors vieversiey po platus laukus
Dainelies griaudingas virpuoja,
Bet juoda Paraono lazda —
Per Lietuvos artojus linguoja...
Nors saulie dar prie melsvo Dangaus
Kaip liudna saulažuolie subuoja,
O musu sesies, brolei ir tievay:
Po jaujas ir kluonus be miego klupnoja...
Mat, jods rusas žaliom akim
Sens vilks ir išdrisuots,
Ant Lietuvos gintaro krantus
Jau iš jaunisties buvo istalguots.
Nors priešinas jam Radvilla —
Ir Oginskis — pans = kunigiuks,
Bet fon — Pliateriu parduotus,
Sugruvo — Poliaks — Stiepponuks.

Už tai mies Lietuviey,
Kas pasimokini jau per daug,
Perdirpsim Poliaku klaidas
Wisi išvieno ir podraug! . .
Pamielinuosim — žalias akis
Lei geriaus matitu,
Kur paraše — Baltrussovas
Lei tikriau parskaititu.
Lei paliktu Wilniaus žemi
Ir iš jos graičiau važuotu,
Ir Lietuvius su Poliakais,
Lei niekad nemiešuotu!
O dar iš musu Lietuviu —
Palidies jums dragonay — ricieriay,
Ir ant šventu Lietuvos taku:
Paliks laisvus kriškeliay.
Parošie 1842 m.
J. Skeberdis Popiliou.

Ant prieki broliay, tikekime tik tien, kur nesidarbuoja politika . . .

NESPAUSDINTIEJI VYSK. VALANČIAUS GANYTOJIŠKI LAIŠKAI.

Gausiame vysk. Valančiaus literatūriniame palikime nemenką rolę vaidina ir jo oficialūs laiškai tikintiesiems, kurių jis nemaža per savo ganytojavimo 25 metus prirašė, įvairiomis progomis, įvairia kalba (lietuviškai ir lenkiškai), įvairia forma — visai vyskupijai, atskiriems luomams (bajorams, kunigams, valstiečiams), net atskiroms parapijoms. Vidujiniam to laiko Lietuvos politiniam, tikybiniam ir kultūriniam stoviui nušviesti tie laiškai neretai duoda net daug daugiau už kitas Valančiaus spausdintas knygas.

Jam gyvam esant, iš lietuviškai jo parašytų Ganytojiškų raštų buvo išspausdinti: 1850 m. ganytojiška gromata apimant vyskupijos sostą, 1861 m. kovo 8 d. dėl baudžiavos panaikinimo (Nors wisada szirdingaj pri jusu atsilipau) — atskirai išspausdintu atsišaukimu ir 1863 m. rugsėjo 6 d. dėl sukilimo (Pradžioj sumiszima musu szalyj) taip pat atskiru atsišaukimu. Be to, kunigas Juozapas Silvestras Dovydaitis savo Šiauleniškiame Senelyje išspausdino šias gromatas: 1858 m. gruodžio 24 d. Pirmoji vyskupa Gromata del blaivybės (Ar nenumanot,

waikai mano), 1860 m. rugpiūčio 9 d. Antroji gromata (Jau dwei metai sukako), Trečioji gromata (Paszlowintas Wieszpats Diewas Izraėliaus), 1861 m. gegužės 29 d. Ketvirtoji vyskupo gromata (Pri apskelbima iszluosawima), 1863 m. balandžio 23 d. (kovo 29 d.)dėl sukilimo (Kasdiena girdžem), 1861 m. spalių 28 d. Ketvirtoji gromata apie blaivybę (Jau kietwirti metai užstojo), Penktoji 1862 m. sausio 12 d. gromata apie žydų vyną (Be perstoja rūpindamos), 1861 m. sausio 24 d. laiškas Kamajiečiams ir Skapiškėnams (Jau treji metai), 1862 m. geg. 5 d. laiškas Plungės parapijonams (Užtikro atmenat dar), 1862 m. gegužės m. 5 d. Grinkiškės parapijonams (Daėjo maniep žinia), 1862 m. rugsėjo 14 d. Kupiškio parapijonams (perniai jumis lankydamas). Visas tas „gromatas" 1925 m. kartu su Šiauleniškiu Seneliu pakartojo, kalbą pakeitęs, kun. J. Tumas, o kartu su lenkiškomis, lietuviškai išverstomis, tas pats J. Tumas išspausdino Rygoje 1915 m. (Žem. vyskupo M. K. Valančiaus Blaivybės Gromatos). 1850 m. ganytojišką laišką išspausdino 1900 m. Tėvynės Sargas N 2/3 (vien lietuvišką tekstą), ir kelerius laiškus, anksčiau spausdintus, padavė prof. A. Alekna (Žemaičių Vyskupas Motiejus Valančius 1922). Vis tai yra laiškai rašyti ar blaivybės ar sukilimo reikalais. Pasiknysęs vysk. Valančiaus archyve suradau eilę, berods niekur dar nespausdintų vyskupo lietuviškų ganytojiškų laiškų, rašytų įvairiomis kitomis progomis, tiek visai vyskupijai, tiek atskiroms parapijoms, tiek patiems vieniems kunigams. Paskiausieji yra įdomūs ypatingai tuo, kad vysk. Valančius čia kreipiasi į kunigus lietuviškai, nors anksčiau jis su jais susirašydavo vien tik lenkiškai. Priežasties čia tenka ieškoti vyriausybės uždraudime vartoti lenkų kalbą oficialiuose susirašinėjimuose ir nore išvengti rusų kalbos: kaip tik tuo laiku ir visa eilė kunigų pradeda su kurija susirašinėti lietuviškai. Tačiau šis „lietuviškas" susirašinėjimo laikotarpis tęsėsi neilgai — vietos administracija susigriebusi ,savo uždraudimo nepilnume pareikalavo, kad korespondencija būtų vedama ar rusiškai ar lotyniškai.

Į klausimą, ar vyskupas pats rašė visus savo oficialius, bendro turinio raštus, ar juos rašė jo padėjėjai (ir pirmoj galvoje, kun. Juozapas Dovydaitis), šie naujieji laiškai pilno atsakymo neduoda. Jau kun. J. Tumas, skelbdamas 1915 m. Blaivybės gromatas, tą klausimą plačiai nagrinėjo ir ginčijosi su tais, kas pvz. Blaivybės gromatų autoriumi skaito tai S. Daukantą, tai Juozą, tai Justiną Dovydaičius, bet savo mo-

nografijoj apie Dovydaitį, visus laiškus, paskelbtus Šiaul. Senelyje ir Gyvenime Stepo Raudnosio, priskiria Dovydaičiui. Tie susirašinėjimai, kurių išdava buvo to ar kito laiško paskelbimas, vien tik aiškiai rodo, kad pats Valančius kiekvienam laiškui trumpoj rezoliucijoj nustatydavo turinį ir visados parašyto laiško tekstą kiek taisė, tuo būdu jį autorizuodamas; bet tarp išsilikusių jo archyve laiškų yra ir tokių, kurie nuo pradžios iki galui yra jo paties ranka rašyti, tačiau yra (jų daugumas) ir tokių, kurie ne jo ranka rašyti; bet tai galėjo būti ir nuorašai, raštinėj palikti, originalą kur pasiuntus, juo labiau, kad tie laiškai nebuvo spausdinami, bet siunčiami į dekanatus, pagaminant kurijoje keletą nuorašų, sulig dekanatų skaičiumi, jei laiškas buvo siunčiamas į visą vyskupiją.

Čia skelbiame šiuos laiškus: 1) 1854 metų balandžio 16 d. visai vyskupijai apie kalbas dėl karo; 2) 1856 m. rugpiūčio 21 d. visai vyskupijai apie meškininkus (ištraukas padaviau Gimtojo Krašto 1934 m. 1 N); 3) 1856 m. spalių m. Kartenos parapijai apie pakaruoklius (ištraukos ten pat); 4) 1857 m. gruodžio 5 d. visai vyskupijai dėl plėšikavimo; 5) 1861 m. kovo 18 d. Brunavos parapijai dėl kun. Myk. Miežinio (Miežutawicze); 6) 1861 m. gegužės 5 d. Grušlaukio parapijai dėl antro kunigo; 7) 1864 m. balandžio 15 d. visų dekanatų kunigams (paliktas nuorašas Rietavo dekanui), kad saugotųsi įtraukiami į sukilimą; 8) 1864 m. rugsėjo 13 d. visos vyskupijos kunigams (su perspėjimu, kad jis „žmonėms" nebūtų paskelbtas), stiprinant nupuolusius dvasia dėl persekiojimų; 9) 1867 m. kovo 8 d. Balninkų parapijai dėl nesirūpinimo kunigų būtimi.

Vac. Biržiška.

I.

Motiejus Kazimieras Wołonczewski
Isz miłaszirdistes Diewo ir milestos szwento Sosto Apasztaliszko Wiskupas Żemaicziu
Sunus ir dukteres Chrystuje, milauses aweles mano Swejkinu

Par keletą metu piemenistes mano, kas wasarą tą ar kitą szalę awiniczes mano pats apłankidawau. Apłankidamas lubawau pats mokiti ir roditi ką kalti esate del Diewo artimo ir sawies, lubawau ką gierą pamatęs pagirti, ką piktą iszwidęs sudrausti. Szimetą ne tikiu buseś apłankitose jau Bažnicziose o girdiedamas, jog tarp jusu wisokies kałbas kiłsta apej wajnas, sumiszimus, nepakajus, noriu kajpo Piemuo, aweles

mano, parsergieti, kajp turite tame dajkte užsiłaikiti. Tikiekite mań, jusu pacziu giero noriedamas ir tikraj giejsdamas atsilijpu. Tegul sau swieto Ciecorej ir karalej, katru waldej ir rieduj żmones wisus Diewas patikieje, żinos, tegul rupinas wajnas westi, nepretelus pargaleti, pakaju dariti, anie tur ginkłus, stiprus miestus ir wajskus ant to, anie wejz, idant pałajmoj ju padoniejej giwentu; o mes katrie pri to nieko ne prigulame, nesikiszkime, darba sawo weyziekime, tikiekime, nawinu ne kłausiniekime, kitiems nepasakokime, kas mums darbo! Tokiose kałbose ir nauinose iprastaj maż tejsibes, daug małagistes, o tankiej, kurie lieżuwio ir ausu sawo walditi nemok, neszczieśti atranda. Kłausikime ir pildikime ką prisaka musu wiresnibe, atminkime ant prisigos Imperatoriuj musu Mikałojuj I padaritos, o jej kas priszingaj kalbietu, ant nekłausimo westu, ne tikiekite jems, ir ne łaukdami del sawies ko pikto, tujaus wiresnibej praneszkite. Gieri krikszczionies katalikaj kalti ira buti gierajs padonasejs ir wisuo metu atiduoti kas ira Diewo Diewuj kas yra Ciecoriaus Ciecoriuj: (Mat. 22) ir nepalaunant atminti, jog „niera waldżios, kajp saka S. Powiłas, tiktaj nuog Diewa, o katros ira, nuog Diewo ira paduotos ir jog kas priszinas wiresnibej, priszinas pariedimuj Diewo, o katrie priszinas, prakiejkti sau nupełna". (Rem. 13).

Milesta Diewo tegul bus su jumis wisados. — Rasziau Warniuose 1854 metu Bałandżio mienesio 16 dienoje.

II.

Vysk. K. Valančiaus raštas prieš meškininkus buvo išsauktas skundų kun. Borkovskio 1856 VIII 7 (ant jo Valančiaus rezoliucija: napisać rodzai listu pasterskiego do wszystkich dziekanów po żmudzku i zalecić ażeby po wszystkich kościołach był czytany), Rietavo dekano kun. Skrodzkio (1856 IX 7) ir kt.

Motiejus Kazimieras Wołonczewski
Isz milestos Diewo ir S. Sosto apasztaliszko Wiskupas
Żemaicziu
Aweles sawo milauses swejkina

Su didżiausu sopulu szirdies mano girdżiu, jogiej daug wietose krikszczionies katalikaj prasza meszkininkus idant namus, butus ir giwolus ju szwenstu, o anie už piningus wisokias su meszka szwentwagiszkas dara ceremonijas, wadżioja wisur po trobas, kleczes ir stałdus, po darżines ir jau-

jes tą żwieri tuncindami ir pagal noro sawo riekindami, po tam jos kudłomis iszpesztomis sumajsziusis su nukirptajs płaukajs gaspadoriu, gaspadiniu smiłka, o kas łabiaus bediewiszko, Diewo muka, paweiksła nukriżiawoto Iszganitojaus musu siułajs aprajszio, burtas kažikokes ant wandenio sznabzda, o wis taj, kajp saka, del nuszalinimo ir attitolinimo ligu, nełajmiu ir sužawieimu. Ir ira tokie, kurie tam itikia! ir dar mano awiniczioj, mano wiskupistej! Katrus pats łankiau, pats parsergiejau ir par kunigus mano nepalaunant parsergstu ir mokau, idant *swetimu Diewu neturetu* (Exod. XX). Ira, katrus pats pastiprinau wieroj s., o katrie nuog wieros atstojo ir ing pagonus wirsta; nesgi ar kitoniszkaj galu sakiti, ar galu krikszczionimis — katalikajs wadinti tus, katrie diewiszką galibę pripažinsta meszkaj ar ne daug iszmintingesniems neg meszka meszkinikams, žmoniems swietimiems, prastiems ir łabaj tamsiems? Diewas tare Raszte Szwentame (Deuter. XVIII) idant ne butu tarp musu *burtininkas(,) dienu skirtojas(,) žawietojas(,) žinowas ženklu ir sapnu iszgulditojas.*

Piktaj nutiko Ochoriosziuj karaluj (IV Reg. 1) kad susirgus siunte kłaust pagoniszko diewajczio ar iszgis ir swejku paliks, Elioszius pranaszas sutiko pasiuntinius ir tare, jog ne kelses isz patału karalus(,) kuris swetimu Diewu jeszka ir tikraj ligonas numire. Wejziekite ir jus krikszczionies(,) idant jusu bajsej nepakorotu Diewas ir sawo riksztes ant jusu ne parleistu už tejp sunki jusu grieką. Isakau wisiems klebonams(,) idant pirmoj dienoj szwentoj szitą grometą mano žmoniems isz ambonos parskajtitu, o Ponus ir wisokią wiresnibę praszau ir małdauju(,) idant sawo padoniems užgintu meszkinikus ing namus priiemt', ant gało wisiems kunigams prisakau, jei po apskelbimo ir paskajtimo szitos grometos lejstu kas meszkininkams sawo namuose tokies pagoniszkas ir szwentwagiszkas ceremonias atlikt' ir darit', idant ant spawiednes absolucyjos neduotu(,) nes iszriszima nuog to bjaurio ir bediewiszko grieko, kajpo Piemuo sau iszskiru ir paliektu. Rasziau Warniuose 1856. Rugpjuczio 21 dienoj.

III.

Motiejus Kazimieras Wołonczewski
Isz Diewo miłaszirdisties ir milestos Apasztaliszko Sosto
Wiskupas Žemajcziu
Parakwionus Kartenos Bažniczes
Swejkinu.

P. Gubernatoris atlejda pas mani žinę, jog Kartenos Parakwijoj sodoj Robulu giwentojas Kazimieras Gonta atradęs pasikorusi sawo daržinej žmogu ne praneszęs suduj, pats ji pałajdoje bałoj, bet pirm to, idant ir po smerczio tas nebasztikas newajkszcziotu ir nebajditu, atkirto gałwą ir kojes suriszo. Toksaj apsieimas łabaj mani nuludino, nes ajszkiej roda, jog dwasiszkuose dajktuose łabaj maž ką iszmanante ir budamis pagoniszkaj itikate. Del to kajpo Piemuo jusu parsergu jus ir małdauju idant czista tikieima katalikiszka kajpo Diewas par sunu sawo ir Bažniczią Szwentą padawe užłaikiti storotumetes, mokitumet jes wajkus sawo, o nekłausitumet ir ne itikietumet nejokioms bobu ir auklu pasakoms ir plepieimams. Milesta Diewo tegul bus su jumis wisados. Rasziau Warniuse 1856. Spaliu mienesio... dienoj.

(atskiroje kortelėje Valančiaus ranka užrašyta: Osoba, która odcięła głowę wisielcowi ażeby po nocy nie chodził mieszka w parafii Korcianskiey — należy tam posłać rodzaj listu pasterskiego przestrzegającego). Gubernatoriaus rašte Valančiui parašyta, kad Gontis atkirto galvą ir rankas ir surišo kojas „sobstvenno iz bojazni, čtoby mertvec nebezpokoil ego i domašnich".

IV.

Motiejus Kazimieras Wołonczewski
Isz miłaszirdisties Diewo ir milestos S. Sosto Apasztaliszko
Wiskupas Žemajcziu
Aweles sawo swejkina

Wieszpats Diewas dawe Mojžesziuj ant kałno Synai suraszitus ant toblicziu akmenio prisakymus sawo, o tarp anu siekmą *ne wog*. Iszmanikite kajp sunkus griekas ira wagiste, kad ana ir mislej papildita ne mažu nusidiejmu skajtos, nes ne dowanaj deszimtame prisakime Diewas tare: *„nie giejsi nej jauczio, nej aseło, nej nejokio dajkto artimo sawo"*. O ką dabar sakiti, kad wagiste daros su gwołtu, užpuolimu kada užpuoła ant kielejwiu arba ant namu ir iszpleszia, ir atjema artimo piningus, naudą, o jej priszinas gandina, žuda, o tankiej ir smerti padara? Szioj gadinioj łabaj isitankino ta piktibe, łabiausiej pa Prusiej kasdieną gal iszgirsti iszłaužtą Bažniczią, iszrabawotus namus, primusztą nuog razbajniku žmogu. Neiszpasakitą szirdgiałą jaucziu kad girdžiu, jog tej mano aweles, Žemajtej, žmones Katalikaj dara. Iszpajsziusis

wejdą, parsidariusis drabužiejs gal niebijotejs idant anas kas pažintu, gal pasislepti prisz wiresnibę, iszsimałuoti suduose. Bet akis Diewo mata ir pažinsta kiekwieną o jo tejsibie ankszcziaus ar wielaus pakoros už tus biaurius nusidieimus. Krauis nekałtaj praletas, kriwida artimuj padarita szaukia ing Dangu. Ar pažinstate nors wieno razbajniko, katras ant sawa łowos numirtu, tą gaudidami nuszowe, užmusze, kito sugawusis ant smerczio užplijke, arba nupłaktą ing Sybiriją iszware. Bet kas dedas su duszemis ju? Žinote gieraj jog *grieks negal buti atlejstas, pakol pagautas swetimas dajktas nebus sugražintas.* O sugražinti ne tikt ne pigus, bet retaj galamas dajktas ira. Penki szeszi draugiej rabawoja, pleszia, kieturi pinki prapuole nesugranžinusis sawo dales, wienas palikaj už wisus(,) tu wienas ir wis kałtas sugranžinti, o kitoniszkaj nedastosi atlejdimo. Iszganima prastuosi, pekłą nupełnisi. Nuog kuo siargek Diewe!

Kunigaj wisose Bažnicziose tą grometą mano per tris nedeles po pamokslo skajtis; ir apskiełbs jog iszriszimą nuog tuokiu grieku, kajpo razbajus, užpuolimas ant kielo, arba ant namu, rabawoimas sau iszskiru ir palektu. O Kunigaj iszriszti tokiu negales ir tokius ar pri manes paczio siuns arba raszis pri manes praszidami waldžios ant iszriszima. Rasziau Warniuse 1857 m. Gruodžio menese 5 dieno.

Motiejus Wiskupas.

(b. t.).

JULIAUS ANUSAVIČIAUS NEŽINOMI EILĖRAŠČIAI.

Kun. J. Tumas savo laiku buvo susiradęs ir persispausdinęs J. Anusavičiaus eilėraščių pluoštą ir surinkęs kiek duomenų jo biografijai (Vaižganto Raštai XI t. 180—216 p.). Čia išspausdino: Vieną pavasario dieną, Atlaidai Lietuvoje ir Už vierą. 1934 m. pabaigoje iš Maž. Lietuvos į V. D. U. biblioteką pateko buvęs kadaise J. Lapino rankose storokas, kelių šimtų puslapių eilėraščių rankraštis, prie kurio tik buvo pridėta pastaba, kad tai kažkokio nežinomo 1863 m. emigranto eilėraščiai. Tačiau viename lapelyje, kuriame išsiliko ir įrašyti eilėraščiai, užsiliko ir toks, kita ranka padėtas, pakvitavimas: 1878 g. 19 sentiabria mnoju prodany prinadležaščie mne v selenii Ni(kolskom?) Kut. (? Kutaiskoi) g. žerdi, kolja, stolby u vorota i stojki, čto okolo prinadležaščago mne doma

dvorianinu iz političeskich Julianu Ganusoviču, v čem i podpisujus otstavnoj poručik Nečaev. Matyt, Anusavičius tokiame pakvitavime, stigdamas popieriaus, įrašė ir eilėraštį. Bet ir be šių tiesioginių įrodymų, kad eilėraščių rinkinys yra Anusavičiaus, turime kiek autobiografinių žinių ir pačiuose eilėraščiuose: čia minima ir Tatula, gimtinė Anusavičiaus upė (Daniūnuose prie Tatulos jis gimė), čia sakoma, kad jis turėjęs tris brolius ir dvi seseris, čia vėl jis pasakoja apie savo gyvenimą pas dėdę — vis tai faktai, žinomi iš J. Tumo Anusavičiaus biografijos. Pagaliau ir eiliavimo būdas visai toks pats, kaip ir žinomuose jo eilėraščiuose. Taigi netenka abejoti, kad šių eilėraščių autorius yra Anusavičius.

Rinkinį sudaro: eilėraštis Kasgi iszgidis szirdi sudraskita (eilėraščiui taisyta kiek ir kalba, berods, V. Kapsuko - Mickevičiaus, kurio rankoje, jam gyvenant Maž. Lietuvoje ir redaguojant „Ūkininką“, šis rinkinys buvo buvęs), — iš viso 16 p. po 20 eilučių, pažymėta „1868 metos“; Wowerys, Awis yr Ožkos 1850 m. 55 eilutes; sprendžiant iš metų, tai būtų vienas pirmųjų jo eilėraščių, nes Anusavičius tuo laiku turėjo tik 18 metų; ilga lyg poema — Asz to ne užmyrsztu. Du auksu žiedu ant ubagies pyrsztu... — iš viso 52 puslapiai, a. 1500 eilučių; tarp jų įterpti ir savarankiški eilėraščiai — Ant kalnele po beržele, Ant kalnele (Oj! kaipgi strukios was(sa)ros dienos), Kur par łaukus ligius ertus, Kwieczejs, rugiejs apibertus, Ant kalnele (Wewyrsi miełas!, wewyrseli margas!); eilėraštis „1849 yr 50 metaj“ (apie vengrų sukilimą — iš kitų pasakojimų) 5,5 p. 133 eilutės, tuoj po to Marti swetimoj szalej 1850 metos ir pabaigoje „Pradieta 1865 metos“ — 64 eilutės su priedu 34 eil.; pirmoji dalis, matyt, buvo perrašyta, nes rašyta ta pačia ranka ir rašalu, kaip ir priedas; Kielas naujas, smertis, kraujas 1866 m. — per 100 eilučių; Gaspadorius — 24 eil.; Wysy szię metu wienu balsu saka (paišeliu kita ranka užrašyta: Pavasaris 1863 m.) — 24 p., a. 750 eilučių; atskiri eilėraščiai, kiti be antraštės (paišeliu pažymėta 1864 m.): Diena linksta ant wakara, Menów bledną wejdu ruody, Žirgas prunkszte, gielži trine, Kur par łaukus ligius, ertus (pakartota vėliau), Tam gdzie kręta rzeka płynie (lenkiškai), Argi beiszausz del musu dienos? Łaksztingieła, Kieleywis, Roże (atrodo kitu rašalu vėliau prirašyta), Kada protas susymajsza, Dažnas gadyn rets tetajsai, Posileniec, Werdena yr upeła, Banita 1866 m. spalio mie. 15 die. 136 eil., Wienas (pas. 1870 metos Ku.... ty) — 36 eil.; Gałwa — 12 p., 240 eil.; Rieszu-

tinaj — 60 eil., Łauktas ne sułauktas — 76 eil., Tris Karale. — 44 eil., Weselijos — 86 eil., Senis Kiambała — 584 eil., Dejawimai Banitu — 52 eil., Ant Diewu — 44 eil., Ant S. Petru — 44 eil., Ant Szirdi Jesusa — 40 eil. Ant Warda Jesusa — 96 eil., Ant Szwencziausi Motinu — 58 eil. (1867 Metose Wasare 4 Dieno Ajokie(!), Kasgi iszgidis szirdi sudraskita? a. 280 eil. (pabaigoje: 1868 metos), Senis jaunu buwys 672 eil.; Del mejłas praszau atwerkit duris 40 eil.; Kotrina (eiliuota drama be antraštės) 124 p. a. 2700 eil.; Praszimaj ant Pana Mariją. 146 eil.; Po apginima mes Tawa połamy 70 eil.; Swejka Marije milestas pyłnoje 60 eil.; tuoj po jos, tame pačiame puslapyje — Dienoj Wysuszwętu 1866 Metos 130 eil., Giesme Wakar(i)ne 32 eil., Giesmė Ritmetine 32 eil.; Kad tu aukszcziausias yr galingas Pony 80 eil.; Oj brolej mieli! kasgi taj nutika 78 eil.; Rojus a. 120 eil.; Szimts metu bajgies, kajp Križiaus zokonas (vertimas iš Mickevičiaus) 60 eil.; tame pačiame lapelyje Puste gaje, puste łąki (lenkiškai)24 eil., Upe tiewinies, Tatula mieła 40 eil., Artojas 112 eil.; Kaip tai ant swieta kartu ne wienu (paišeliu įrašyta Anusavičiaus pavardė) 102 eil.; be pradžios: Panokie capu nůtwerys už sprandą 14 eil.; Marti swetimoj szalej 62 eil.; Atsylepimas ant Diewu 32 eil.; Ajmanawimas Paniałas 40 eil.; Nebeskuskiet brolej usu, Ejsma tojos muszti rusu 42 eil.; Wewyrselis 36 eil.; Pabudinimas 28 eil.; Dagilis yr żwyrblis 12 eil.; Oj bieda; bieda! tiesej pasakity! 14 eil.; 17 diena siejos mie. 12 eil.; Taworczius tinkus, taj ir dydis skarbas a. 150 eil.; Bołesne marzenia (lenk.) 30 eil., Choroby (lenk.) 31 eil., Sauła iszkiepin — ag yr tuje žinaj 26 eil. (užrašyta minėtame jau 1878 m. Nečajevo pakvitavime). Taigi iš viso apie 9200 eilučių, jų tik apie 100 eilučių lenkiškai. Sprendžiant iš datų, popieriaus, užrašų, veik visi eilėraščiai rašyti ištrėmime, jų daugumas griežtai sukiliminio tono ir smulkmeniškai aprašo įvairias sukilimo kautynes; taigi neabejotinai Anusavičius aktyviai sukilime dalyvavęs, o ne vien iš keršto buvęs įskųstas rusams, kaip tai jo biografas rašo.

1936 m. rugsėjo mėn. 9 d. p. Konstantinas Jablonskis atnešė į univ. biblioteką iš a. a. prof. J. Jablonskio pluoštą eilėraščių nežinomo autoriaus. Pasirodė, kad tai vėl to paties Anusavičiaus rašiniai: ta pati ranka, tas pats eiliavimo būdas, tonas, kalba ir t. t. Viename sąsiuvinėlyje net galima išskaityti smarkiai užtepta Anusavičiaus pavardė. Kaip tas rinkinys pateko

J. Jablonskiui, nėra žinios. Daugumas tų eilėraščių rašyti jau Anusavičiui grįžus iš ištrėmimo (yra keletas datų). Rinkinį sudaro ilgas eilėraštis, kuriam trūksta bent 20 puslapių — 440 eil.; prasideda: Po kielu dienu, suwys wienas budams — a. 2300 eil.; Dienoj Ekzekwyju 80 eil.; Tegul pasysteb — jej kas nesuprata 44 eil.; Wiens gaspadorius — nemaž ju sodžiosy a. 500 eil. (rašyta sąsiuvinėlyje, su išplėštais lapais, kuriuose buvo vaiko rašytos prancūzų kalbos pratybos — čia galima išskaityti ir rusiškai įrašytą Anusavičiaus pavardę); Nauina 88 eil.; 17 Sejos mie. 12 eil. (kitaip sutvarkytas tas pats eilėraštis iš pirmojo rinkinio); Oj!-oj! oj! kasgi daros! 28 eil.; Panos 44 eil.; Rudo 84 eil.; Berniokaj 56 eil.; Isz Lenkiszka (Buk swejka žeme mana) 44 eil.; Isz Lenkiszka (Del mejłas — praszau, atwerkiet duris!) 78 eil.; Pabudimas 28 eil.; Gulbełas 16 eil.; Tyn, kur ira to walądo: Gili dobie, jodas wądo a. 320 eil.; Ubagie a. 310 eil.; Awenwedis Bernardinas 182 eil.; Jubileuszu metaj 1888 metos 250 eil.; Pagrabas kuniga Woławiczes 1889 metos Rigo 268 eil.; Kławajnej, szmotelis isz „Patapas" P. Sienkiewicza (eiliuotas perdirbinys Senkevičiaus Tvano Klovainių kautynių aprašymo) 515 eil.; Marie Gienazareta isz Lenkiszka 52 eil.; Psalma 114 48 eil.; Wła. Žalakielmis (Syrokomla) Ulasas — 1670 eil., Tomskie a. 220 eil., Ubagas 1888 metos a. 200 eil., Isz Žaliakelme (Wilnius) 44 eil.; Kapaj Do ... a. 100 eil.; Diewe! palinksmink musu ludnu swietu 360 eil. ir keletas nuotrupų — tuo būdu šiame antrame rinkinėlyje turime dar a. 8300 eil., o visų ligi šiol nespausdintų apie 18.000 eilučių ir J. Tumo išspausdintų apie 1500 eilučių, taigi iš viso žinoma apie 19—20.000 Anusavičiaus eilučių, nors jau iš išsilikusių rankraščių aišku, kad tai toli ne visas Anusavičiaus literatūrinis palikimas. Bet ne vien savo eilėraščių gausumu Anusavičius vertas susidomėjimo ir jo eilėraščių išsaugojimo — juose atsispindi ištisos kartos pasaulėžvalga, juose matyti daug pastabumo, gryno jausmo, lengvo eiliavimo, vietomis ir kalbos turtingumo. Jo nelaimė, kad veik niekas jo eilėraščių nebuvo išspausdinta laiku — tuomet jie, nežiūrint svetimos, iš lenkų paimtos metrikos, neabejotinai jį būtų pastatę pirmųjų priešaušrinių mūsų poetų eilėse.

Visi eilėraščiai užrašyti tokio pat laiko popieriaus sąsiuvinėliuose, kaip ir šiame Mūsų Senovės numeryje pradėti spausdinti Jasevičiaus atsiminimai. Nuo šio numerio dalimis Anusavičiaus palikimą ir pateikiame, nekeisdami nei raidyno, nei rašybos, nei kalbos. *Vac. Biržiška.*

Iš I-jo rinkinio (J. Lapino)

1.

Upe tiewinies Tatuła mieła
Tawa wandenis karszti mań giese
Stiklinis ładas nekartą kieła
Sraunas werpetas łajwelę nesze. —
Terpo akmeniu spyrta eldije,
Kajpo lideka skrode wandeni,
Kada žuwelę prarity wije. —
Kajp brangi krasztaj kurius apleni! —
Tawa zełkoriej krysztoła pyłka
Su lidziu snaudant pamataj warną.
Wežis isz urwa jej iszsywyłka
Rodos is listy po paukszties sparną.
Žalej gieltonos kasos žylwite
Łaksztute sawa natas wadzioje
Skrajda bitełas — dažnaj matite
Terpo ju gali raudsparnę koje.
Łoc łakiojenti prigimtis wisa,
Su wandens giwejs suwencziawota;
Wieżis pri warnos artinties drisa,
Łaksztutes sparnu rauda užkłota
Jostoj wandene skajstej sydabrota
Krasztosy žalo eilu wajnikaj
Jewu, łazdinu, głousnia skarota. —
Tukstantis pujkiu kwietku sutikaj.
Rodos kad tawi tikt pamatity,
Medej yr žołas czie susyrinka,
Kuriem užjeme pyrmu wietu kity;
Szakoms, wyrszuniems ant tawi linka —
Undo užgautas saułas spindulu,
Kada wiejelis mejłus judina;
Mana szirdelę, spaustu sopulu,
Medzius yr kwietkas joku sweykina. —
Mielausi upe! — Tatuła skajsti,
Łaukaj gełtonajs kwieczejs užberti,
Kasgi tikiejos? — jog reiks jum apłajsti:
Turos, Obijos wandeni gierti. —
Drumzlina wandens wilnis dukstantes,
Be jokias mejles mani bogina
Par pustas gires, werstu tukstantes,
Nors szirdi smutkas bajsus kruwina.

2.

Kasgi iszgidis szirdi sudraskita?
Bajsejs sopulejs yr' sunkie neszcziesty!
Tus cudus brolej tikraj padaritu;
Zgadą, małonę jej noret užwesty...
Oj! be to nieka giera nesułaukty,
Nors dienu, nakti wajtoty yr szaukty. —
Letuwa miela! kajpgi tu iszrodaj?
Kokias neszcziestes kięst tau atsytika!
Kur buwa sodzias yr linksmiausy suodaj;
Dažnoje wietoj anglis bepalika. —
Isz tawa sunu daug rados benkartu,
Kur brolu, wieros sawa užsygine;
Ir atsystoje pri pragaros wartu...
O neszcziestliwa prapołus gimine!
Už ką tau žeme gausiu wajsiu nesze?
Už ką tau gojas mejłus wiste łapus?
Werdene skajsti parkajtimą giese?
O kwietkos łajde stiprinanczius kwapus.
Kad jusu szirdiej pekła tikt gariawa...
Atbiegot tiewus, užmyrszot senelus,
Pardodam brolus yr tiewinę sawa,
Maskolus piktus skirdam už prietelus. —
Kiek taj afieru ira strosznie bada?
Kiek taj aszaru karsztu iszbirieje,
Kiek smertę bajsią pri sztułpa atrada,
Pradzia to wisa — jusu ležuwieje...
Tegul pawardes anu wysy žina,
Pazinst łoc žalczius kurie gałund gili
Pasakok, rodik wajkielems motina,
Jaunikiems seni, kursaj Diewu mili.
Ar taj szwęntoriaus, arba turgos wieta, —
Tegul jos akys žiedna parsekioje,
Kajpo łaukini — kur nors pedas mieta;
Szunis bet giery atranda girioje. —
Łaj ant tus žmones be Diewa yr giedos,
Kajpo jodwarnej ant sterwos kruwinos;
Par wysas skiłas lend sunkiausios bedos,
Tegul atilsiow neatrąnd adinos...
O! wys taj stoses — bo kraujas, aszaros,
Motinu, wajku, szcziestys swieta wisa
Szwęnty taj dajktaj, — wełtow neiszgaros;

Bėda, tad bėda! Kas tą niekint drisa!
Dekóu jum brolej, tegul szwiet jum diena,
Łaj Diewas sawa apiekoj užłajka,
Kuriu Newieża sodibas užlena;
Tegul gieribes płauk jumis be sajka. —
Brolems ant krantu Piwesos, Łajwenos,
Szirdingaj turiu tejpat diekawoty;
Tyn sunus tykry taj Letuwos senos;
Bukit łajmingi, swejki, wysad soty. —
Łai Diewa ant jum bus adara rąnka,
Wysokius jusu rejkałus łaj mata,
Pawietri, badas tegul jum nełąnka,
Tegul żid wysad małone yr cnata. —
Tatułos krasztu giwentojej mieli!
Jums pyrma wieta ir mana szirdieje,
Yr Diewas jumis auksztesnej pakiely:
Kad gausioms łoskoms tą kraszta apleje.
Jumis, o brolej! łabiausej asz giru:
Żiwatą kwiepans jusu ira oras.
Daug tynaj wajku gal iszaukt ant wiru;
O retaj žmogus atsyrand nedoras. —
Tyn wewyrsele linksmesne ir nata,
O pawasaris ąnkstesnej pribuna,
Żeme łoc sniegus pogwołtu nukrata,
Yr pati kartajs dobiems net igruna. —
Kalnelej mejłus yr słenes apskritas,
Brangiausius wajsius gimde yr ugina;
Małdomis kožnas prasydieje ritas,
O giesmes pyrma nakties nesz adina. —
Isz tu kalnelu turiejau asz drauga, —
Kada maskolems twyrtu statiem peti:
Czionaj tas kwietkas jaunikiu užauga,
Kurs troszka kraują su brolejs praleti:
Taj Mateuszas. — Moczia gal didzioty:
Senatwej anos azdaba pribuwa,
Seses — žiełabos neturet neszioty;
Wajniką garbies užded jum Letuwa. —
Tas Mateuszas — kur mana akiesy
Ant žiemę kietą nug jodbiere puoła —
Kulpka jam smertę garbingu atneszy,
Iszbiega kraujas — ta žemes Anioła!
Żeme tiewines — brangiausioje žeme...

Kajpo afierą prigulentę sawie,
Nug tykra sunaus su dżiauksmu prijeme!
Oj bieda! bieda bus żmogżudi tawie...
Isz tyn Adomas — tas tikras unguris,
Kursaj tiek kartu maskolems iszslida,
Tartumej burtas isaj kokias turis;
Czie tikras gudas, kitur sunus żida.
Bet kada szunis swieta żuditoje,
Krauju yr kunajs sawuju peniety,
Isz wysu szalu kietaj ij apstoje;
Kajpo is ginies — rejkieje regiety..!
Żajbus paraka iszdod ja muszkieta,
Szwinas skrend szwilpdams ant maskolu buri,
Tejp pasyroda pasłapties ja wieta;
Adomaj Dynsman! Czie tu kiętiet turi!
Toj kożna skiła maskolu sztuciere,
Jau atsygriszta ant szwiesibes szali,
Yr tojos kulpku daugal iszsybiere;
Kasgi iszlikty cziełas czie begali?
Kuny Adoma pakluwa jau dwije:
Isaj kajp lawas krutyny parsiutu,
Smercziu apsukaj maskolus dalije:
Nes tykras sunus Olgierdu, Kiestutu. —
O kad yr treti kulpka ij apłąnka,
Kad jau dwyrures nebpakieł ja siła;
Už rewolweri nutwer dar ja ranka;
Nors kajp wandeniu krauja apsypiła. —
Bet jogiej ugnys giwenima giesa,
Ranka isztiesta po draugie su kunu;
Krita ant żemes — użsnudams ant cziesa
„Szcziesliwas, tarie, už tiewinę żunu..."
Jokas ant łupu ano net prażida,
Kajp pawasari mejlutu pijonka,
Maskolej nużmy duksta isz pawida;
Sparda yr leżiems nors wos giwu trąnka. —
Paskow ing ratus betkokius imety,
Ant netolimą miesteli bogina. —
Ne wienas gawa tą wira regiety,
Wirą! kur gimde wargdiene motina. —
Ronu, tejp sunkiu, anam neużrisza.
Bajsios sopulos tris miles gabena:
Diwaj — jog krauja neiszkrate wisa;

Diewas dar cudus dara yr szię diena...
Wejdas łoc sauła linksmiby żibieje:
Mata priesz sawi Dangu adaritu —
Małoniej Diewa — szwęnto tejsibieje
Krauju yr muku szcziraj nupelnitu. —
Duszie ja kuny delto tikt palika,
Bajsems sopulems tartum kiersztą darie;
Kad sakramentus priimt kataliku,
Muku, lig dugnies, iszmieroty norie. —
Bet kad brangiausiu kunu Awynele,
Prijeme duszia kraujos paswyrusi;
Ant giwenimą kitą pasykiele,
Maskolu rankos kuną palikusi. —
Tejp taj numyrie Adomas Dynsmonas:
Afiera mejli Aukszcziause akiesy;
O delej musu pribuwa patronas,
Pribuwa żwajżde del Letuwos szwiesi.
Miesta purwiniej, namus duszios twyrtos
Łoc sterwą kokię nuwylkię sumine...
Ag tejpat buwa kad łoc medej kirtos
Senowes dienos wiernuje gimine. —
Ne czê Adomów atylse bet wieta,
Rejkies kielonę dar wieną atbuty;
Nor aną regiet wiresny pawieta,
Giejdz, norins szałtą, pażint wira kruti.
Lep, iszimt kuną isz purwa tad juoda,
Maskolej dantims isz piktuma grieżie,
Naczalniks kielus kazokus priduoda,
Yr weż skubinaj miestan Panewieżie.
Tiktaj wewyrsis gajlingu balselu,
Yr łapaj gielswy judinty nug wieje;
Lidieje aną neatstodam kielu,
Giedoje giesmes, poterus kałbieje. —
Tikt debeselis pyłkas yr wyłnotas,
To dienoj rusto gausej aszaroje;
Kunas Adoma łuntoms neapkłotas,
Maudies isz purwa dangiszko rasoje. —
Miesty kajp kałba terp żmoniu neszioje,
Naczalniks wajska sudzias neduory,
Żmogistes, giedos, suwysu atstoje,
Łajkie ant wieje tris dienas pakory. —
Paskow, tart można, ant kałna golgotas,

Ant kałna muku yr ant kałna krauja,
Terp daugel kitu ira pałajduotas;
Kunas Adoma muczelnika nauja.
Kas par tą kałną ejdams neużrauda,
Arba kam kojas par kielus nelinka,
Jej kas aszaros akiu nepamauda;
Gieda tą żmogų lej wysur sutinka. —
Isz patatulu Andriejus Borysas
Kurs kajpo gienis ar mełata joda,
Żinoje krumus, gojas, gires wisas:
O kadu nekad swietow pasyroda;
Kad lawów wodaj ar wabałaj kity,
Neduod użmykty kad miega wałąnda —
Rėk, nesyżina patsaj ką darity,
Łaksta yr dairos — bet nieka neranda,
Tejp del Andriejaus maskolej nors suoty,
Nors szirdis anu isz pylnuma sproga
Negal je wienok spakajnej mieguoty;
Bo neprarita to gardi dar wuoga. —
Kada łapelej paskutiny krita,
Żeme isz nakties buwa net jau żiła;
Del wiernu wożniu wysu szwentu rita,
Andriejus krauju už brołus iszpiła. —
O! czionaj płaukaj ant galwos net stojas,
Lezuwis kaułu tartumej palika,
Bo tasaj sawa tiewines gintojas;
Smerti isz rankos rada letównika. —
Prakląta! grinczia yr prakląta wieta!
Kur tokiu sunu tiewines ugina,
Duodanti błogą priklodą del swieta,
Prakląta! kuri pagimde motina!
Kulpka tartumej neszta piktu dwase,
Aky bediewe Sławinska czielita,
Kursaj muszkietos maskolaus iszpraszie,
Pangrężie gałwą — Andriejus pakrita!..
Draugaj Andriejaus, kuriu nedaug buwa,
Kur akis wedė ką grejcziau skubieje,
Kajpo wysztelej kad moczia pakluwa
Nagos wanaga — darża patworieje —
Antans D... maskolejs suspyrtas
Wajkas, tart można, metu szesziolikos
Sylpnas ant kuna bet duszieje twyrtas.

Kokiu nedaugal paregiety tykos:
Jau, jau prarity zenki issyžioje,
Nug linksma reksma myszkas net plijsza,
O wajkas nieka neturie rankoje;
Iszgąstis wienok ranku nesurisza; —
Bet kad, ant szczestes, akmo jam pakluwa,
Zenkis arcziausem trękie ing krutinę:
Kad, łoc senowes milžinas, pargruwa;
Parszokies aną muka ing karklinę. —
Kuną Andriejaus imety tad ratos,
Czionaj dreb szirdys wirow ne tikt žmonaj,
Nesgi smagienis ant ilginiu kratos,
O kraujas kieli pažinklin rauduonaj. —
Rastauskan nuweszt biaurio patworieje
(Nedęng jo sziaudaj! ką be tart pakłode)
Kajp ranstas małku tris dienas gułeje.
Maskolej juokies, wienas kitam ruode. —
Pagali ranko ibruki — zwegoje
„Taj ja muszkieta, kajp styprej nutwierie".
Szidyn negiwu, sarmatos nustoje,
Łajsty ant walos tarnaj lucypierie, —
Tejp baigiet dienas Adomaj, Andriejau,
Mielausy brolej! Letuwnikaj twyrty!..
Po jusu dusziu wysados tykiejau;
Jog tokiu smercziu tropisyt numyrty. —
Zemki! jej tawa szirdys nesykrata,
Užtiesa duszia tawa ira męnka:
Motinaj tawa užtiesa sarmata,
Ar tikt maskolus nakti neprislinka?
Jej neužrisza kas mazgiele kieta,
Łaszaj ju krauja szirdiej neisieda;
Terpo galwiju anam ira wieta,
Motinaj ano nemierota gieda. —
Jej kano ginsłos kraujas neužwirie,
Kas nesuspaude rankos, nepakrate,
Kam sawa łaukaj nemejli yr girie:
Užtiesa! moczia ta ir besarmate. —
Tatulos krasztaj sarmatos ne bije,
Musza, Piwesa nug to bruda czista,
Tokiu bediewiu ne gimde Orije,
Łajwena sunu ar tokiu ne wista. —
Bet patatulus łabiausej asz giru,

Żywatą kwiepans jusu ira oras;
Daug tynaj wajku gal iszaukt ant wiru,
O retaj żmogus atsyrand neduoras. —
Tyn kożnu grinczіu yr kiekwienu kłeti,
Pažinstu gieraj yr gieraj atmynu;
Kajpgi tą krasztą neturiu miłeti;
Krasztą mieliausiu yr gieru kajminu. —
Križiaus ant kałna terp berželu žalu,
Terpu obelu, szermukszniu rauduonu,
Užmyrszty niekad, o! niekad negalu! —
Nesgi gajlingu szirdiej atwer ronu...
Tyn matau diedę — metajs sulinkusi,
Akims yr rankoms siek ant Diewa tronu
Yr musiet kłausos — „argi ilgaj busi?
„Rustas ant musu — o Ponaj ant Ponu!!"
Kad pawasaris miełas atsyłąnka,
Neszdamas swietow brangiausys dowynas;
Tada ne wiena tyn pakiełta rąnka,
Newiena szirdys małdas siunt skubinas. —
Dienos tos križiaus ir žimietos znoku,
Križiaus, kurs paszaukt tur swietą ant suda.
O! czionaj! czionaj! iszrejkszty nebmoku;
Szirdys smutkosy, aszaros papłuda...
Kajpo meldzianties mana duszia mata
Gęntis, kajminaj — sakau asz jum tiesu,
Nors nukelawau czwertę žemes rata;
Wienok terp jusu asz ant małdos esu. —
O metaj! metaj! diwajs tejp baguoty,
Krauju parmyrki yr dumajs aprukie,
Bet szirdys, duszie trokszt negal parstoty;
Kad ąntri tokie atejtu netrukie. —
Kad szirdies brolu ugnys neužgiestu,
Bet dar dydesniu małony lepsnotu;
Del sawa sodziu yr del sawa miestu,
Del kaułu brolu giries pałajduotu...
Lej anu krauja łaszelis kiekwienas,
Tukstantis szirdziu atwogoj stiprina;
Kad nebaiditu pilu twyrtos sienas;
Bałsus armatu yr szwilpimas szwina! —

1868 metos.

Šis rankraštis vietomis buvo taisomas (virš čia paduoto teksto) rodos V. Mickevičiaus-Kapsuko ir, vienoj vietoj, M. Zauniutės ranka.

ARTOJAS

Saułała auksztaj jau paszoka szwiesi,
Wiejelis pyłką net ruką nuwarie,
Woraj kawojas — kartuwes użtiesi;
Ne tol nug sodzios wiens artojas arie. —
Rasos karolej — tiktaj ne ant wieja,
Ant kwietku, żolu — skaistiej be zibieja. —
Margas wewyrsis — łoc ja but kajminas,
Sukas ant gałwos — giesmiemis linksminas.
Artojas werzdams molinę raudoną
Prakajtu pełna sau turtus yr duoną. —
Kartajs pakielis rankoje botagu
Gądyn, bar arkli — suriek — wagu! wagu!
Kur to sodeli ira żmones kity?
Kad lig sziol anu łauki nematity?
Łaukas ne wiena — nes dałos ežiomis
Ant juostas sieksniu deszimti płacziomis. —
Wot! ejna, ejna! — du badaj — tejpogi,
Ejna — ar wełkas — arklej bajsej błogi.
Łunktinios bekti — badaj imtus ežis;
Gal padumotu drąsesnis yr wieżis?
Isz sodzios paskow — wot mergajte kokia
Iszejus — kielej artojus pranokie. —
Rankos abejos anaj po izbonu,
Terbo nesz musiet szauksztu, drusku, duonu —
Ant gałwos rutos yr kwietkelis rożes,
Ką tiktaj sawa grażibę atwożes,
Marszkinej balti, sejonelis margas,
Można matity — kad nespaudż jos wargas.
Kas dar pagirtas yr dydesnis skarbas:
Wys — kas ant anos — sawa ranku darbas:
Norins żiuredams yr akis iszwersi,
Betgi kromine nieka nenutwersi. —
Tiewas taj arie — kajp tiktaj ateja;
Pagarbin wardą Diewa atpyrkieja.
Sudus pastaczius — „atnesziau pusriti,
„Praszom — tetuszi! łajkas jau walgiti". —
Artojas Diewa pyrmu pasypraszis
Siedos ant ežios — kajp ponas ant krasys.
Duonite bałta, rajkit nier sarmatos,
Wyrałas riebus yr mesite matos. —
Wejdas jo linksmus — duszię czistu ruoda,

Akis mielinos skajstumą iszduoda,
Nors amżiaus dienos jau pusę parlinka,
Ranku nedegin swetima berlinka. —
Kad isaj wałga — atsywełk susiedas,
Kiełdamas pekłą yr rokuodams biedas. —
„Nu! padła — wyłkies — rejkies jau pristoty,
„Kad tawi tiktaj botagu kapoty,
„Tas padła buwa — iszmajniau — supikies,
„Betgi matomaj yr szitas netikies.
„Tas norins szejp tejp arklą dar pawyłka
„Isz to nagines — pusritis del wyłka. —
— Błogai susiedaj — kad tejp tau nutika
Yr tejp wiens arklis — badaj — bepalika.
— Łunktinius begąnt wiens nutruka sprandu
Yr antra arkle tokia neberandu.
Dabar wot! akis żidas apmonije.
Norins iszgieriau butełkiełas dwije.
Isz ko but girtu? wys taj żidaj smarwes
Je kartajs arkli patajsa isz karwes. —
Kur niera szcziestes — żmogus yr nerasi,
Norins lig kakła żemes iszsykasi.
Meszłus pardawiau — bo kajpgi iszwesty.
Ant sawa sprunda żmoguw neiszneszty.
Yr mana żmona tiesa sakant welnias
Pyrk jej marszkinius — ne tikt sawie kielnias.
Iżęnk karczemo — norins nepamatij,
Buk jeszkodama — atbega yr pati,
Żidaj — tie smarwes — łoc ant kokia guoda
Wysokios żmoguw arielkos paruoda.
Duosiu ant bargies — aj imk, imk Jonaj,
Patsaj iszgiersi — padusi yr żmonaj.
O żiduw padies yr to dar gieguty,
Argi akmeniu żmogus gali buty?
Iszgiersi wienu — wot taw yr patrauki —
Użmyrszti darbas norins butu łauki. —
Pyrmas pawalgie — arkli wed girdity —
Antras dar jemas pipką parukity!
Pyrmas nug pipkos tejpat neatstoje
Is wienok rukie waikszcziuodams wagoje.
Nežinau Jonas kajp yr kiek is arie,
Tiktaj girdiejau — arkli kiejkie — barie.
O kad taworczius siedeja pri pietu

Ateja westi is kałbą pradietu.
To arklis jede pabaleje żolę,
Jonuw tyn westy pasyrode tole
O jote rajtas — musiet is bijoje,
Kad neprispaustu arklis kur dyrwoje.
— Mete ant ezios — sprok, kol nepadwiesi
Yr tokios żołes tu newertas esi.
Aszi yr patsaj — newalgiau — ar żinaj?
Wot taj prociawok (yr giwenk) kajp priguł kajminaj.
Yr żeme musu — tiesa — nepagirta
Meszłosy tunkiej yr kwieczej iszwyrta
Jej tikt kur meszłams butu szeszti metaj
Tyn yr awyżos użder tiktaj retaj.
Aszie jau noriu płakt ant Ameriku
Tyn daugiau auksa, kajp czie barawiku,
Kas tiktaj sałdu — kas żmoguw patinka,
Dydzioj daugibej tinaj susyrinka.
Girdiejau sakant — jog tyn isz akmene
Bieg arielkełas ne wiena szaltene,
O dar rauduona yr kas par arielka!
Czie puse ruble mażute butełka.
O bulwu! kałnaj — ko negal yr buti?
Szalczia tyn niera — kagi anoms puti,
Wiena jej nesztu wajsiu tikt deszimtu,
Kiek gal ju buty — par metu tikt szimtu,
O dar atsyras tynaj toki wieta,
Kur nieks nekase yr nug pradzios swieta,
Jej par auksztumą kałnas kur nubira
Kieptas gatawos bulwes nawet ira.
(b. t.).

MASKVOS „AUŠRA“.

Kadangi ligi mūsų laikų buvo išsilikęs tik vienas Maskvos lietuvių studentų leidžiamos 1880—1881 m. „Aušros“ (Liet. Mokslo dr.) numeris, tai ir mūsų žinios apie ją buvo labai skurdžios, nes visi apie ją rašę daugiausia rėmėsi savo prisiminimais, kaip ji atrodė, kada jie patys bestudentaudami ją matė Maskvos lietuvių studentų draugijos bibliotekoje. O kada 1918 m. suirime ir toji visa biblioteka dingo, tai ir vilties buvome nustoję kada nors ją gauti į universiteto rinkinius. Tačiau ir čia pagelbėjo p. Konstantinas Jablonskis, savo dėdės dr. A. Sketerio palikime suradęs kone pilnąjį ir gražiai išsili-

kusį to laikraštėlio komplektą. Viso išsiliko 38 puslapiai, visi gražia ranka nurašyti ir athektografuoti gan ploname popieriuje. Pradžioje eina, kaip ir tikro laikraščio prospektas, atskiru lapeliu, vienoje pusėje atmuštas, antrašte Aušra. Pirmasis numeris, ta pačia antrašte, turi 4 puslapius, kurių pabaigoje pažymėta 21. Gr. 1880 m. Jį sudaro lyg ir įžanginis, čia pateikiamas, straipsnis; str. Abecele; daina Kad aš vakar name ne buvau; str. be antraštės: Ar reikė paskui cz (č) ir dž raszit lansktigalije i. Kitas numeris, irgi iš 4 p., duoda str. Ištirinėjimas lietuviškos rašibos (pradžia) ir dainą Parein akruotas par Niamuniali, datos nėra; taip pat kaip šiame, taip ir kituose numeriuose, nežymima laikraščio numerių eilė. Sekančiame (3-me) numeryje tęsiama gramatika (Pabaigavimas užvardžiu, Pabaigavimas vardu ir t. t.) ir pateiktos 2 dainos, pažymėtos II Gieriau aluti, saldu miduti ir III Oj gėdra, gėdra ši vasarialė. Paskutinis numeris su antrašte Aušra tęsia gramatiką (pabaigavimas pravardžiu, pabaigavimas žodžiu), Knigos lietuviškos iš svetimu autoriu apie musu kalbą ir istoriją; gale padėta data 1881 I 22. Po to eina, jau be Aušros pavadinimo, 12 p., tokio pat formato ir ta pačia ranka gramatikos tęsinio (atrodo, kad čia kiek puslapių ir trūksta jau pradžioje), bet pabaigos nėra. Po to 4 puslapiai, taip pat be pabaigos, pavadinti Pasakos — Apie avinelį, Apie karalaitį Joną ir vilką. Pirmo puslapio apačioje athektografuotas iš krašto sunkiai išskaitomas parašas, atrodo šiaip paskaitomas: pasakie J. Šlupas. Galiausiai dar 4 p. eilėraščių, kita ranka hektografu rašytų: Starkus — Vilna, linas rėda žolį, Jurkšto Smalausio (Baranausko) Sueiga girtūkliu; Aušra (Dienele brėkšta); Kogi skaudžia man širdelę; Smetonė; Piemenelis; Lakštingala arba nekalta giesmele ir Mano laimė (Kožnas vienas).

Čia pateikiame prospektą ir pirmojo numerio abudu straipsnius. *Vac. Biržiška.*

(PROSPEKTAS).

AUSZRA.

Negaledami tankei susieit ir pasiszneket ape musu ležuvį ir jo grammatiką iszdůdisim laiszką, kuriame kiekvienas pagal savo norą raszis ape kalbą ir tautą letuviu. Gales iszsidůt iszguldimai isz svetimu ležuviu. Raides musu abeceles bus tokios: a, b, c, d, e (bajme), ė (sėnas), g, j, i, k, l, ł, m, n, o, p, r, s, t, u, ů, v, z, ž; ą, ę, į, ų; cz, dz, dž, sz, szcz, ks; ia, io, iu, ie; ai, ãi, ui, ũi, ei; iai, iui, au, ãu. Ilgainiu pagal pa-

rodimą raides bus permainomos; dabar tů tarpu kožnas tegul raszo tokia tarme, kokia sznèka ir teip, kaip isztarè. Tai praszom draugu padet pagal iszgalejimą tame abelname dalike. Kožnas darbas bus priimtas nůg draugu su padekavone!

AUSZRA.

Su auszrą ir dèna. (patarle).

Del apdirbimo nors kiek lèžiuvio ir prigatavojima materiolo ant ateinanczio laiko pamislijam iszdůdit Auszrą. Mès visi gan-greit nemokame kaip priguli kalbeti lètuviszkai ir jai nesimokisim skaitidami ir raszidami, tai nèko ir ne bus. Kaip mes galesim spaust ir raszit neprisegatovoje? Dabar, virai, dabar laikas prisigatavot; užtateigi iszdůvimas Auszros ir bus ne proszali: czè kožnas gales pamigint savo silas raszime, czè nors kèk, virai, galesim apdirbt lèžiuvį... Auszra neusidůda sau nijokiu gilu mokslingu iszjeszkojimu apè musu kalbą ir tautą; prisipažistame, jog esamè silpni žmones, togidel ir darisim tiktai pagal savo galą: kas dainą, kas pasaką, kas iszguldimus atseinanczius isz svetimu kalbu, kas apè kalbą, kas apè givènima ir paredką savo kampo, visi žods sakont, kaip kas mokes, teip tas szoks. Raszibos vinodos mès da neturime, togidel kožnas raszis pagal savo tarme, su laikus gal sudesim vinoda pagal etimologiszku zokoni lèžiuvio; o dabar... ir raszitojams... (len)gvèus ir nauda bus isz suliginimo tarmiu del iszleidimo zokonu lèžiuvio.

ABECELE.

Mès norim, idant musu abecele důtu Lètuvnikam galėjimą paraszit kožną žodį teip, kad ir žmogus nežinodamas grammatikos galetu gèrei skaitit paraszitą. Del to man rodos, jog ne reik turet ant uwogos daug tarmiu lètuviszkos kalbos ir storotis, kad kèkvènas pagal savo isztarmę galètu skaitit paraszitą, tai ira, kad butu lèžiuvis abelnas: bus gana ir to jeigu turesim tèk raidžiu, kèk reikalaujè kožna tarme pagal savo isztarimą. Paskui kokè tarme pastos gèresne ta ir pasiliks del visu Lètuvnikų. Ir teip pirmèuse ner reikalo det žimį ant balsiu ilgu ir trumpu, delto kad toks rasztas ne atnesz nijokios naudos: lètuvnikas ir be to gèrai skaitis ir supras mįslį, o jeigu svetimas nores mokites, tai jis gales dasižinot apè tai teip, kaip ir lotiniszkoj kalboj. Imant tą viską ant uwogos asz mįsliju, kad bus jau tokè abecele: Balses: a, ia; e (turejau), è (gèras),

ė (Dėvas); i, j; o, io; u, iu; ů, ůo; Nosbalses: ą, ę, ų, į, ią, ių. Dvibalses: ai, ãi, iai; ei, ẽi; ui, iui; au, ãu, iau. Skirtumas ai nog ãi, ei — ẽi, au — ãu pasirodo isz szitu žodžiu: vaikas, rãinas; daugel, kãuszas; sveikas, svẽikįti. Subalses: b, c, č (cz), d, dz, dž, g, k, l, m, n, p, r, s, t, š (sz), šč (szcz), v, z, ž. Be ł galim apsieit žinodami, kad jeigu po l pripůla kėta balse, arba jeigu suvis ner ne jokios balses, tai iszsitare kaip ł, kitůs gi dalikůs skaitos kap l.

Turedami tėk raidžiu man rodos galesim raszit kožnas pagał savo isztarimą ir teip draugė mokidamės iszpildisim, ką mums įsakė Lėtuva.

IV. Korespondencija.

Nėra lengvas darbas iš keliolikos tūkstančių laiškų, kuriuos turi univ. biblioteka, ir gausios medžiagos, esančios kituose viešuose ir privatiniuose rinkiniuose, atrinkti ir paskelbti tai, kas yra svarbiausia ir reikšmingiausia. Pirmiausia tenka skelbti tą korespondenciją, kuri jau yra išskaityta ir nurašyta, be to, kreipti dėmesį ne visados į jos visuomeninę reikšmę, bet ir į tuos asmenis, kurie ją rašė. Tačiau tos senosios korespondencijos skelbimas atrodo būtinas, nes tik ji viena galės atskleisti daug tų Lietuvos gyvenimo faktų, kurių iš kitos medžiagos negalėtumėm pažinti. Laiškai skelbiami tąja kalba, kuria jie buvo rašomi. Dėl vietos trūkumo jų vertimai nededami. *Red.*

V. MACIŪNAS.

POŠKOS LAIŠKAS AL. PUZYREVSKIUI.

Spausdinamojo laiško nuorašas, paties Poškos ranka padarytas, yra Poškos įvairių išrašų ir originalių raštų sąsiuvinyje, pavadintame „Pszczółka w Baublu", 120—123 p., kurs yra Lenkų Mokslų Akademijos bibliotekoje Krokuvoje, N 1835. Laiško fotokopija V. D. U-to bibliotekos rankraščių skyriuje.

Laiškas iškelia naują asmenį ano meto žemaičių literatūriniame sąjūdyje — Aleksį Puzyrevskį, kurs, jei ir nerašė pats lietuviškai (žinių neturime), tai bent domėjosi kitų sukurta lietuviška poezija: prašė Poškos atsiųsti savo eilėraščius. Taigi turime ir naują faktą ano meto Žemaičių bajorų literatūriniam bendravimui apibūdinti.

Laiškas mini kai kuriuos lig šiol nežinomus Poškos vertimus (Krasickio „Modna żona") ir duoda medžiagos Poškos charakteristikai. Poška kaip poetas — visų pirma satyrikas. Net ir savo istoriniuose rašiniuose stengiasi kartkartėmis žybtelėti savo sąmojumi. Jumoristiškai rašytas ir tasai laiškas. Be to, iš laiško matyti tipingos pseudoklasiko pažiūros į poeziją. Poezija tai tik pramoga, malonus laisvalaikio užsiėmimas. Poška čia rašo, kad „na wsi z xiążką z Piorem naymilsze zabawy". Ta proga pateiksime charakteringą tuo žvilgsniu ištrauką iš Poškos „przestrogos" prie „Pszczółkos": „Są tu niektore i moiego Pióra liche i Barzo Płaskie Ramoty, dla Przebycia czasu i własney zabawy kryslone, ktore czytelnik łatwo pozna:

Gdyż me Pisma, od Innych takiey Są Rożnicy — Iak Plewy od Ięczmienia, Kakol od Przenicy. Czytelniku Iesliś młody? to Ieszcze nie masz dokładnego wyobrażenia, co to iest starość a Ieszcze Przy Kalectwie — ona Potrzebuie koniecznо Iakieys Zabawy, ktorey Rozne Są rodzaie-aże Ia ten Sposob zabawy obrałem, miey mię za wymowionego przeczytawszy moią Exkuzę: ktora iest i w Innych moich Rękopismach w takiey Tresci (cituoja jau iš kitur mums žinomą eilėraštį: „Przebyłem młodość moią na trudach i Pracy“ ir t. t.).

Iš laiško dar matyti, kad ir Poškos kaimynai piktinos šubravcų Baublio pajuokimu.

List do IWo Alexego Puzyrewskiego Puł. Woysk Ros.

a Poniewaz w Iesieni mokro zimno nudno
Somsiada zas odwiedzic w Łamaninę trudno
Gdy Wenus nam zabrała wszystkie Swe Pieszczoty
i znowu rozdzieliła między młode trzpioty
Gdy do Swiata wielkiego niewzdychamy wrzawy
więc na wsi z xiążką z Piorem naymilsze zabawy

Kto zas w tym Rodzaiu zabawy nienayduie ukontentowania z tych nie ieden, i barzo Często rozpytuie sie, a Czasem i Scisle Examinuie — Co w Iesieni robię? czym sie w zimie zatrudniam? etc. etc.

Ia wiedząc otem: ze Częstokroc milczenie iest naydoskonalszą i naywymownieyszą odpowiedzią — Więc albo milczę albo Lakońskim Stylem odpowiadam — Ze się bawię Gospodarstwem — ale przed JW Panem Dobr-Iako Łaskawym Somsiadem Szczerze wyznam Prawdę istotną, i Ieszcze w Przydłuższey Gawędzie; iz Trzymaiąc się Scisle Prawideł i Exekwuiąc Systemat Iednego Bidaka (:Iak Ia takiego:) Poety Polskiego, Iuż od Lat Kilkunastu Zabawy moie, a razem Całoroczne Epoki Literatury naszey Litewskiey tak rozłożyłem:

w Wiosnie o Swych wierszach myslę
w Lecie Ie na Papier walę
w Iesieni Poprawiam Kryslę
w Zimie niemi Pieczyk palę

Na Przyszły Rok Iuż Pono Wierszow klecic niebędę — bo zamyslam Pisac Rozprawę i Proiekt (:tylko niewiem dla kogo? i dokąd?:) dowodząc, że ten moy Sposob Postępowania we względzie Ekonomiki i Literatury moze byc ważnym i dla Kraiu użytecznym wynalazkiem — Gdyz Lasy kączą się — a Papieru ze=wsząd Suto Przybywa — Piszących barzo wiele — Czytaiących zas Cale mało — że słusznie Pewny au-

tor Lęka sie, azeby kiedys Całey Europy Papierami niezawalono — Lecz po skonczonym Roku teraznieyszym

Nie wiem Iak sie ten Proiekt Przy Życiu zatrzyma
Gdy Po mokrey Iesieni Przyidzie ostra Zima
Kiedy mrozy dokuczą i mnie i mey Żonie
Naypewniey że w Pieczyku i z rozprawą Spłonie —

Na teraznieyszą bowiem Zimę zaczynaiącą się dosyc mam materiałow, i Iest nadzieja że w Zimney Chatce Siedziec niebędę. Szczęsciem więc — Czyli raczey (:Przeciwnie chciałem Powiedziec:) Nieszczęsciem iest dla Dzieł Niesmertelnego naszego Poety Polskiego Krasickiego — z ktorych ułamki niektore na Ięzyk nasz oyczysty Litewski Przetłumaczone, Celu Swego Przeznaczenia (:to iest do Pieczyka:) niedoydą — Gdyż wczesnie uprzedziłes teraznieyszey Iesieni (:własnie wczasie Poprawki i Podkryslania:) Prozbą Swoią, azebym one Iemu zakomunikował — Dopełniaiąc więc moią Powinnosc, Posyłam Krasickiego Satyrę, Żonę modną — a Pozniey Inne Tłumaczenia nadeszlę —

Lecz że te moie tłumaczenia Są Nędzne i niedorzeczne — To wzorem Innych Tłumaczow należałoby napisac Coś na Ich i Swoie usprawiedliwienie— w koncu Prosic Czytelnika o względy albo miłosierdzie — Lecz Że znowu zakrawałoby to na Długą rozprawę — Przeto dla skrocenia tego Listu dołączam ogulną moią Exkuzę czyli Przedmowę do Tłumaczen na Ięzyk nasz Litewski z Roznych autorow — Pod Tytułem Kożuch Łatany — ktora Roku 1809 będąc napisana Iakim Przypadkiem od opału Pieczyka Pozostała — Że zas po na Pisaniu tey Przedmowy =

Zakrzyczano* wiersz Żmuydzki wart byc wygwizdany —
Że w Ięzyku Iuz martwym niezgrabnie oddany —
Że Ducha Poezyi niema ani Szladu,
do Rymu niepodobny bez sensu, bez ładu
Że Żmuydzin wierszokleta ma Dziurawą głowę
bo ktoz widział kłaść xiążce Kożuch za Przedmowę.
Stoy Sędzio Sprawiedliwy! wszystko to byc moze
wszak z Krzaku Rosną Ciernie, z Cierniow kwitną Roże
więc niedziw że w mych wierszach są liczne nagany.
wszak i Krakow nie razem został zbudowany
*i Krasicki nim został Hołdu Lechow Celem

---

* Obacz Brukowe Wiadomosci Wilenskie R[u] 1818 Numerek 101.

* Te Dwa wiersze Są wyięte z listu Samego IW. Puzyrewskiego do mnie w Roku Teraznieyszym 1822. 7 bra 3. dnia pisanego.

Kochanowski był mistrzem Pisarzy modelem
a Nim uyrzano Dzieła Reia z Nagłowicy
**za Piękny wiersz liczono Spiew Bogarodzicy —
o Kożuchu zas, Sędzia gdy Posłuchac Raczy

Co było — wszystko Wiernie wraz sie wytłumaczy w Londynie Są barzo Częste i w rożnym Sposobie zakłady — i dla tego, na ten Rodzay Spraw Są Zakładowe Sądy — Gdy Razu Iednego do Pałacu Hamptokurtu Zwanego zeszli sie Sędziowie i zakładnicy — a Niebyło spraw zakładowych — w tem własnie momencie koło Brzegow Temizy widzą wszyscy Przechadzaiącego sią Cudzoziemca — Postac Iego Przyiemna i okazała zastanowiła wzrok każdego widza — a wszystkim naydziwnieyszy był Iego ubior Łatany, ktory miał tyle Sukna Kawalkow bez Pewney Formy Roznego Rodzaiu, iz wiele iest na Swiecie Kolorow, niemal wszystkie w tey Sukni naydowałysię — z tey okolicznosci, Ieden z Przytomnych podaie do Zakładu Propozycyą taką — Iaki był Sukna Kolor tego ubioru nowego? —

Był Ieden mowi Surdut granatowy
Drugi że Fraczek Szaropapużowy
Ten Krzyczy: Kurta to była Zielona
Inny zas twierdzi: Szpencerka Czerwona
a ten werdragon — oy niezgadłes Bracie!
to Kahadelfin uszyte na wacie —

Słowem, wiele było Patrzących Każdy Ieden drugiemu Przeczy — Stanoł zakład — Sędziowie wszystko do Zurnału zapisali — wołaią tak Ciekawie ubranego woiażera — Pytaią Sendziowie descendencyi i antecendencyi tey Sukni, oraz Iaki Kolor był Pierwszym Iey Protoplastą? — Co było za Podziwienie wszystkich kiedy usłyszeli tak mowiącego?

Naypierwiey był to Kozuch Czarniuchne Kasztany
Kupiłem Iego w Krymie i nowy i Cały —
zdarłsię — i Przez lat Dziesięc codzien był Łatany
Kożucha ani znaku — a Łaty zostały —

otoz i z Tłumaczami Autorow tak sie Częstokroc dzieje — Dziwic sie więc niebędziesz — ze Iak Piotrowin Krasicki wskrzeszony Swoiey Żony modney nie poznałby — ktorą dołączam z afiszem Powyzszym — i Przedmową...

** O Reiu z Nagłowicy i o Spiewie Bogarodzicy przez Sº Woyciecha Pisanym czytay Historią Literatury Polskiey Felixa Bentkowskiego Rᵘ 1814.

Bo Pismo bez Przedmowy to Rzecz dowiedziona
Iak Szlachcic bez urzędu lub Pies bez ogona.

D: P:

P: S: Przeczytawszy ten List Pewnie zastanowiles się nad moią oboiętnoscią na wexę i Paszkwil Szubrawcow — Iakoz miałes Racią posądzic, iz nie ufaiąc własney Sile nie chciałem wdawac sie w zatargi Literackie — albo Iako Prawowierny Katolik w Duchu Pokory i wiary zniosłem Cierpliwie obelgę ale Iako żywo niezgadłes — bo

Pomimo mą niezdolnosc w Sposobie nayszczerszem
wraz Chciałem odpowiedziec i Prozą i wierszem

Lecz od tego zuchwałego Zamiaru odwiodł nasz Sławny Poeta Adam Naruszewicz ktory Swoim Zoilom taki zwykł dawac Respons —

Gdyby Drwił ze mnie Maro? Cicero? czy Kato?
wtenczas mogłbym sie wstydzic, albo gniewac za to
Lecz że Pułgłowki Piszą Paszkwile bez winy
Pozwalam Głupcom gwarzyc codzien trzy godziny —

NB. Obacz w tey xiędze Folio 88 List Jozefa Rodziewicza.

DAR IŠ PROF. ANDRIAUS UGIANSKIO KORESPONDENCIJOS.

Prof. Andrius Morkus Ugianskis, tikras nesulenkėjęs lietuvis, kilimo iš Ugionių, gimė 1816 m. balandžio 27 d. Taručių k., Kurtuvėnų par.; jo tėvas Anupras U., tėvo tėvas Andrius. Savo motiną U. vadina tikra lietuvaite, kuri namie kalbėdavosi lietuviškai. Turėjo tris brolius, kurių vienas, miręs dar prieš 1858 m., tarnavo Kaune gubernijos sekretorium ir savo viršininkų pavedamas išvertė lietuviškai: Regulas del skarbawu žmoniu, kayp sawi reyk užlaikiti nuog choleros (išspausdinta Kaune 1848 — tai, berods, pirmas Kaune išspausdintas lietuviškas spaudinys) ir Parsiergieimas skarbawims žmonims nuog choleros (išsp. Kaune 1852 — Regulų antras ištaisytas leidimas). Tuo būdu ne vienas Andrius, bet ir jo brolis turėjęs prie lietuvių literatūros patraukimą. Andrius mokėsi Kražių gimnazijoje. Kadangi jis viename savo laiškų vadina vysk. Valančių savo mokytoju, o Valančius mokytojavo Kražiuose tik 1834—1840 m., tai tuo laikotarpiu mokėsi čia ir Ugianskis. Gimnaziją pabaigęs jis 1841 m. stojo į Kazanės universitetą filologijos ir literatūros studijuoti. Kas per priežastis jį išvarė taip toli — nėr žinios. Ar tik neturėjo jis kokių giminystės ryšių ar pažinčių su vienu kitu buvusių Vilniaus univ. auklė-

tiniu, kurį Vilniaus univ. likvidavimas ar 1831 m. sukilimas išvarė į Rusijos rytus. O gal ir pats jis buvo įpainiotas į Konarskio ar kitą kurią to laiko bylą ir ne geru noru į Kazanę pateko? Tai, žinoma, tik spėjimai: dokumentinių įrodymų neturime. Kazanės universitetą baigė 1845 m. kandidato „slovesnych nauk“ laipsniu. 1846 m. sausio 19 d. skiriamas Simbirsko gimn. graikų kalbos vyresniuoju mokytoju; 1849 m. gruodžio 23 d. perkeltas tai pačiai vietai į Kazanės gimn. Iškelti į Kazanę greičiausiai pats prašė, kad galėtų universitetiniame mieste ruoštis mokslo darbui, nes jau 1850 m. lapkričio 2 d. iš Kazanės univ. gavo graikų literatūros magistro laipsnį už pristatytą disertaciją De statu reipublicae Athenensium sub Pericle. Disertacija išspausdinta nebuvo. 1860 m., Kazanės universitetui paskelbus graikų kalbos dėstytojo vietai užimti konkursą, 1860 m. spalio 29 d. buvo pakviestas dėstytoju, pasilikdamas kartu ir gimnazijos mokytoju, bet dėl laiko trūkumo pradžioje nuo universiteto darbo atsisakė ir tik 1861 m. vasario 17 d., prikomandiravus jį prie universiteto, apėmė anksčiau jam pasiūlytą darbą ir jau tų pačių metų liepos 19 d. išrinktas einančiu ekstraordinarinio profesoriaus pareigas; nuo 1866 m. sausio 27 d. dėstė be to ir lotynų kalbą. Mirė tarnybos pareigas eidamas 1870 m. spalio 7 d., t. y. tesulaukęs vos 54 m. amžiaus. Spaudoje žinomas tik iš dviejų darbų: O predislovii Thukidida s kritiko istoričeskoj točki zrenija (Učenyja Zapiski Imperatorskago Kazanskago universiteta 1868 IV ir atskirai) ir O svoistvach litovskago jazyka — Žurnal Ministerstva Narodnago Prosveščenija 1869 m. (tačiau tų metų žurnale tas straipsnis neužtiktas).

Kad ir visiškai nustojęs tiesioginių saitų su savo tėvyne, nors vis svajojęs grįžti į Lietuvą, įtrauktas į moksliškai profesinį darbą, o vedęs rusę (M. Davainio-Silvestraičių žinia — pats U. 1858 m. rašo, kad jis dar „neženots“) ir susidaręs rusišką šeimą (jo sūnus Jonas, veterinarijos gydytojas, gyvenęs vėliau Nižniame Naugarade ir lietuviškai, berods, nemokėjo ir pats save laikė rusu), aplink save turėdamas tik rusų atmosferą, vis dėlto Ugianskis moralinių ryšių su Lietuva nenutraukė ir, Kazanėje gyvendamas, sumanė rašyti lietuviškai rusišką žodyną. Jis numatė visus sunkumus, kylančius iš tokio sumanymo, toli nuo Lietuvos, kur negalima semtis iš gyvosios kalbos reikiamų duomenų, bet pradžioje norėjo tik surinkti visa medžiagą iš literatūros, o jau vėliau patikrinti ir papildyti ją Lietuvoje, kur tikėjosi su laiku grįžti. Tais laikais daugumas ir kitų kalbų žodynų buvo sudaromi vien iš literatūrinės me-

džiagos ir, pvz. toks kun. Sutkevičiaus lietuvių kalbos žodynas gyvosios kalbinės medžiagos beveik visiškai neturi. Tai ir Ugianskis, surašęs pradžioje tą kalbos atsargą, kurią jis buvo išsivežęs iš namų, visokiais būdais stengėsi parsitraukti visas jam žinomas lietuviškas knygas. Kada Kazanės univ. komisijonierius, Rygos knygininkas Kümmel, daugelio jo reikalavimų negalėjo patenkinti, tada jis ryžosi kreiptis į vysk. Valančių lietuvišku laišku 1858 m. vasario 3 d. (vyskupas gavo vasario 28 d.) ir dvejus metus su juo susirašinėjo, nors toliau jau rašo lenkiškai, nes, nežiūrint jo prašymo koresponduoti lietuviškai (žemaitiškai), Valančius į jo laiškus atsakydavo tik lenkiškai. Paskutinis jo žinomas laiškas yra iš 1860 m. liepos 25 d. Ar tuo laišku korespondencija nutrūko ir dėl kokių priežasčių, nežinome, nes Valančiaus archyve, kuriame susirado keturi Ugianskio laiškai, kitų kol kas užtikti neteko. Ar Valančiaus neatbaidė Ugianskio paskutinis laiškas, kuriame reiškiama neapykanta lenkams, rusų valdžiai ir kritika Valančiaus mylimo Želvavičiaus eilėraščių. Bet jo ryšiai su lietuvių literatūra ir literatais dar tuo nebuvo nutraukti: pas Petrą Kriaučiūną buvo išsilikęs jo lenkiškai 1861 m. vasario 26 d. rašytas laiškas Laurynui Ivinskiui, kurį lietuviškai išvertęs bene M. Davainis-Silvestraitis buvo paskelbęs Amerikos „Vienybėje Lietuvninkų“ 1891 m. 27 N. ir paskiau toje pačioje „Vien. Liet.“ 1892 m. 43 ir 44 N. davęs ir kiek medžiagos Ugianskio biografijai (matyt, jisai naudojosi ir Valančiaus archyvo laiškais, nes vieną jų, iš 1858 m., kuriame U. rašo apie savo brolį, jis čia paminėjo). Platesnių biografinių duomenų iš oficialaus tarnybos lapo davė N. Zagoskin — Biografičeskij slovar profesorov Kazanskago universiteta 1904 m. 180 p.; šiek tiek žinių yra ir naujausioje Kazaniaus universiteto istorijoje: M. K. Korbut — Kazanskij gosudarstvennyj Universitet I—II Kazan 1930. Ugianskio surinkta žodynui medžiaga pasiliko Kazaniuje.

Iš viso išsiliko Ugianskio penki laiškai, rašyti Valančiui: iš 1858 m. vasario 3 d., iš 1858 m. balandžio 14 d., iš 1859 m. gegužės 11 d., iš 1859 m. spalio 1 d. ir iš 1860 m. liepos 25 d. Jų antrą, trečią ir ketvirtą, pirmiausiai surastus, buvau jau paskelbęs Tautoje ir Žodyje VII knygoje p. 326—336. Pirmąjį (lietuvišką) ir paskutinį užtikau vėliau ir juos čia paduodu. Visi laiškai yra plačios visuomeninės reikšmės, nes jie buvo rašomi išimtinai mokslo reikalais, o laiškas iš 1859 m. gegužės 11 d. įdomus ir tuo, kad čia lietuvis mokslininkas pats pirmas kelia mintį, kad slavų (rusų) raidynas galįs būti patogesnis

lietuviškiems žodžiams rašyti — tą mintį jis kėlė sąryšy su būtinu reikalu pasirinkti jo ruošiamam žodynui tinkamą lietuviškiems žodžiams rašybą, bet suformulavo ir motyvavo daug bendresne forma. Valančiaus atsakymų, nei originalų, nei juodraščių nesame užtikę. *Vac. Biržiška.*

28 Lut. 1858.

Asz Andriejus Ugiańskis buwau kita karta Kražiunse mokitinis Tamstas, o dabar jau daugel mietu esu Kazaniuje mokitojis Grekiszkos kałbos; bet didelej gajłu man užmirszti sawo tiewinę kałbą; o giwiananciam nu 1841 metu tejp gilej Maskolijo ir wiena żodi Żemajtiszka ne atsieina man girdieti; tiktaj turiedams keles knigeles tankej sau skajtinieju. Del togi dabar dręsu pas Tamstas rasziti: atsiunsk man sawo knigą apej Żemejcziu Wiskupistes. Antri jau miataj iszkau tą knygą ir Wilniuje, ir Rigo (pas Kimmeli) ir niekur ne galu rasti. Isz Tamstas knigos noriu asz pasimokiti tejsingaj rasziti, ir ne tajp, kajp Wokitej rasza. Turiu Dajnos Rhesa, iszdutas par Kurschat; turiu littauische Volkslieder von Nesselmann; Kałbriedą iszdutą par Schleicher; Beiträge zur Kunde der Littauischen Sprache von Fr. Kurschat; turiu Żodiniką Nesselmanna, bet wisi tie Wokitej ne mok lietuwiszkaj tejsingaj rasziti, ir kożnas isz jû kitajp tą pati żodi rasza, del to sunku ira anû raszta suprasti. Żodinikie Neselmanna didelej sumajsziti żodzej, ir dar tankej klistinaj parasziti, del togi sunku ira atiszkoti żodżius po Żodinikie. Dabar asz darau rodinika (alphabeticum indicem), ir daugel żodżiu jo Żodinikie ne rasdams, kurius galu atminti, rankioju, ir, jej Diews dus giwam ilgiaus buti, gal kada norints asz pats sutejsisiu nauję Żodiniką; bet czionaj Maskolijo łabaj sunku taj padariti, ir del to didelej małonu man butu i Żemejczius pagrinżti, o gal kad norints man ir nusidus...

Budam's man miajlingas, ne atsakik mano praszimuj: neiszpasakitaj sunku dabar atrasti ir gauti pirkti Żemajtiszkas knigas. Jau treti miataj, kajp iszrejkaławau nů Kimmelio isz Rigos: Biblią, Euangelią, Kanticzkas, małdas, Donalejtis, Kozonius Dauksza ir Szirwyda; Dajnos Dowkonta, Staniewicza, ir kitas knigas, kokias pats żinojau, bet liksziol nie apturiejau, ir Kimmelis isz Rigos rasza pas manies, kad ir isaj niekur ne gal rasti. Jej patsaj giwiancziau Żemejcziuse, lengwu man butu norints ant trumpa łajka gauti tas knigas ir parskajtiti, o dabar kon turiu dariti?

Del togi mejlingiausej praszau ne apliajsti mane tûse rejkałûse, turiedams didziausę nodieję apturieti, nekantringaj łauksiu. Tamstus pakarniausias mokitinis ir tarnas Andriejus *Ugiańskis* 3 Februarii 1858 met. Kazań.

Dręsu pasigirti Tamstaj mano Mokitojuj, budams jau Magistras Senowiszkû Kałbû, ir kad likcziolej esu neženot's.

Užraszas pas manę: Андрею Онуфріевичу Угянскому, учителю первой Казанской гимназіи.

Николай Басильевичъ Чашниковъ žemiausej kloniojas Tamstai, jis dabar Kazanuje Инспекторъ Казанскихъ Училищъ, o kita karta buvo Diriaktorius Siauliunsie; jisai dabar girias, kad tada dedelej pasižina su Tamsta ir apturieja tą knigą doweno, bet budamas Peterburgie pats kitam dowenoja.

(b. t.).

PR. VIKSVOS LAIŠKAI A. BARANAUSKUI.

Kun. Pranas Viksva gimė 1832, mirė 1907 XII 28 (1908 I 10), beklebonaudamas Pandėlyje. Varnių seminariją baigė 1857 m. Būdamas seminarijoje artimai buvo susibičiuliavęs su savo kurso klieriku Klemensu Kairiu (1835—1864) ir žemesniojo kurso kl. A. Baranausku. Savo laiškuose Baranauskui, Viksva prisimena tą triumviratą.

A. Baranausko poezijos rinkinyje (Wiersze układane przez A. I. F. Baranowskiego) yra 3 eilėraščiai, P. Viksvai skirti: 1) *Do X. F. W. (w Imionniku),* d. 4. pazdziernika 1856 Wornie. Tai banalus vardinių sveikinimas su linkėjimais. Įdomus tik kreipimasis: „Drogi mej duszy Liwinie!"

2) *Do X. F. W. (w imionniku),* be datos; prieš tai įrašytos eilės 1856 XII 31 po to — 1857 II 8. Sveikina vardinių proga ir mini patroną Pranciškų Salezietį; taigi sveikinimas bus rašytas 1857 I 29.

3) *Do I. X. Franciszka Wikswy, dopisek do kilku bazgranin wpisanych do jego seksternika,* Wornie, d. 18 Maja 1857. Čia Baranauskas kukliai žemina savo eiles ir rašo: „Spiewam dla siebie i dla Klemensa" (t. y. dėl Kl. Kairio).

Kl. Kairio poezijos rinkinėlyje (zbiorek Rymów i Poezyj, sporządzony przez Klemensa Kayro w roku 1857 17 kwietnia w Worniach) yra vienas lietuviškas eilėtas laiškas Viksvai iš Petrapilio (1858): „Miełas Brołau Lietuwi Kunige Prancziszkej!". Jį išspausdino Vac. Biržiška „Nežinomuosiuose senuosiuose lietuviškuose tekstuose" (Tauta ir Žodis VII k. p. 322—325 ir atskirai 1931).

Žemiau spausdinami 2 Viksvos laiškai Baranauskui: vienas lenkiškas, kitas lietuviškas. Pirmasis nenurodyta kuriais metais rašytas. Iš turinio matyti, kad 1857 m., netrukus po seminarijos užbaigimo. Lietuviškame laiške mini, kad išvertė „lankiszku knigiali „Czytania świateczne". Vertimas išspausdintas 1862 tokia antrašte: „Swentadienis darbas, arba skajtimaj szwentosi dienosi del broliu lietuwiu, iszguldita isz linkiszka letuwiszkaj par K. P. W." Įdomus ir tas faktas, kad Viksva ryžosi „nuog szio łajka ne kitu kokiu kałbu su Tawimi ir drauginikajs Tawa", kalbėti, kaip tik lietuvių. Kl. Kairys rašė Baranauskui iš Petrapilio 1858 V 31: „Od X. Wikswy niedawno otrzymałem list po Litewsku pisany".

Viksvos laiškai Baranauskui ir kiti čia minėti rankraščiai (Baranausko ir Kairio poezijos rinkiniai, Kairio laiškai Baranauskui) yra Baranausko rankraštiniame palikime (Lietuvių Mokslo Draugijos bibliotekoje). *V. Maciūnas.*

I

Trusków 24. Wrzesnia.

Drogi Ziomku i Przyjacielu!

Pamiętam dobrze słowa Twoje wyczeczone przy pożegnaniu naszym iż odemnie zależeć będzie poczęcie korespondencyi; jakoż dotrzymując danego słowa kreslę kilka wyrazów — Ach! widzę na jawie korytarz, drzwi i okna rozpołożone z obu stron jego; widzę wiele młodzieży spacerującej po nim, lecz cóż nieskopojny wzrok szuka jeszcze czegoś; czego już dawno zdaje się niema tam, to jest Triumwiratu, co zamiatując korytarz podołkami napełniał móry odgłosem to są Litwini!.. Ale co wyrzekłem! nawet z ubliżeniem Twoim Bracie, gdyż może w mieyscu Triumwiratu ułożyliście nawet Decemvirat, jednak bądź co bądź, wiem tylko to z pewnością iż trzy serca kiedyś połączone w jedno zostały rozpłoszone: jedna na wschód, druga na zachód a ta trzecia na samą północ. Przyznam się że niezmiernie uradowany zostaję iż nasz kochany Klemens dopiął tego na co dawno Jego wielka dusza zasługiwała. Tobie Antosiu spodziewam się że Wszechmocny towarzyczy we wszelkich okolicznosciach, jakoż i mnie jeszcze nie opuszcza z Swojéj Wszechmocnéj opieki. Jeślibyś chciał dowiedzieć się o szczegułowszym moim pożyciu to może objasnić w tym oddawca tego listu Antoni Mackiewicz. Pisuj

do mnie i okaż iż serca miłujące się między sobą nie znają rozdziału. Twój Ziomek i wierny przyjaciel.

X Franciszek

P. S. Proszę donieść o szczegułowych okolicznosciach towarzyszących wijezdzie Klemensa do Petersburga i uscisni odemnie Borowskiego ir innych kolegów swoich. Adres — Poniewież — Powermeń — Trusków.

II

Pumpenaj Sausia 5 d. 1858 m.

Melas Broli Letuwi!

Budamas pakłusnus žodziams Tamstites „pracujmy ogólnemi siłami, bo to jednego siłę przewyższa“ ne tiktaj skubinos ing tu melu ir brungiu szirdzej mana draugisti, bet dar del di(de)snes naudas musu ir musu draugistes užmojau nuog szio łajka ne kitu kokiu kałbu su Tawimi ir drauginikajs Tawa, jej turi jas, kałbasiti [=kałbatisi?], kajpo tiktaj tu, kuriu kalbeja musu Tiewaj ir praboczej, musu Utenesaj — Mindowsaj ir Witoldaj.

Tejsibi sakunt nemaža jau perwartojau łapelu užraszitu tonaj ležuwiu ir aszejna, wienok ligszioł su wisum ne wejzdejau ant paredkawones onej warduwiu, onej žodžiu, bet atsidawis suwisum kałbredej lanku, kajpo akłas sawa prawadniku, sekiau ju, bajgdamas galines wardu ir žodziu kajpo man mates suprastinau. Prietam atmink ir ant tataj mana Draugite, juog kutik dirbau musu kałbaj, tai wisa prigul ant atsitikimus musu tiewines arba ant jos istoryju, nes ne łabaj jauczios sawi galingu žabalineti ape ležuwi ir jonay paredkus. Paszauktas wienok Tawa bałsu stoju ajlon Draugistes, prižadedamas kiek galesiu procawoti idant tiktaj Wisagalis pałajmintu musu gieru noru. Prisipažistu tejpogi Tamstitej, tiktaj nekam nesakik ape taj, juog budamas do Mokslinicz oj arba Semminarijoj iszguldziau lankiszku knigiali *„Czytania Swiąteczne“* letuwiszkaj kietindamas junaj pawesti Juo Milestaj Klebonu Wabalninku K. M. Raczkaucku ant paminkła Jonaj apweizdeima musu, bet pawinastis kamendoriaw ir kitas prižastis, o ku nołabiausej kalenda, nedałajdzia taj paskubinti ant czista perrasziti. Kajpogi bajgdamas sawu pasakioimu, praszau Tawi Broli Antanaj, kada raszisi pas musu Broli Kle-

mensu paswejkink Jnaj nuog manes ir pasakik juog nigdes neužmirsztu ape Jnaj ir prižadu kajp tik luosesnis paliksiu nuraszitі ir pas Jnaj. O Tujejna palik swejkas ir linksmus neužmirszdamas ape mani pumpaneti. Ko taj prasza Tawa Brolis letuwis. *K. Pranciszkas.*

A. BARANAUSKO LAIŠKAS „AUŠROS“ REDAKCIJAI.

Laiškas vokiškai rašytas, J. Mikšo lietuviškai išverstas; iš „Aušros“ archyvo tą vertimą pakartojo „tik rašybą pakeisdamas“ V. Kapsukas „Kibirkšties“ 1924 m. 4 N. 44—45 p. Kadangi šis žurnalas dabar neužeinamas, tai laiškas iš ten ir pakartojamas.

Redaktoriui laikraščio „Aušros“.

Iš Kauno, junijaus mėn. N 18 „Krajaus“ atradau ant laiško 18 žinią apie buvį lietuviško mėnesinio laikraščio Prusuose vardu „Aušra“ (lenkiškai Jutrzenka) ir kad pirmame numeryje šito rašto mano artikulas „Lietuvos senovės paminėjimas“ randasi. Neatsimenu, kuomet lygiu vardu kokią giesmelę pagaminęs; šiaip ale man ne del vardo yra darbo. Priimdamas, kad ištikro kokia nors mano procia butų spaudinta, galėčiau ir tai pereiti, kad „Aušros“ redakcijai ne butų prigulėjus, nespausdintą svetimą procią be autoriaus pavelijimo publikavoti — jei ne del saugojimo autoriaus teisybių, tai tik del to, idant tekstas butu korektus, kadangi ritmiškoji eilių budavonė ir išsiderėjimai gero ritmo aukštai su įpatybėmis liežuvio (dialekto) yra surišti ir aiškų tiesraštį prašo. Man šičion ant daug svarbesnio daikto pareina, butent ant to, kad lietuviškieji skaitytojai „Krajaus“ mane už vieną, solidariškai su išdavėjais atsiliepiantį, draug-darbininką „Aušros“ nelaikytų.

Musų lietuviškieji žmonės yra, išimant mažą pulkelį evangeliškųjų, visi katalikai (Maskolijoje) ir giliai dievobaimingi, tur prieš savo dvasiškuosius pasitikėjimą, ir todėl, kad lietuviškame raštę vardą vieno jiems pažįstamo kunigo ras, šitą raštą už valną nuo visų užmetinėjimų laikys.

To rašto nepažindamas, negaliu jį nei girti, nei prasudyti, ale aš misliju „Aušros“ redakcijai ne per arti pareisiąs, kad aš stačiai pasakau, kad ne mano velijimas yra eilioje šito rašto

rodytis, pirmneg jo mierį, tiesyklę ir gruntinius pamatus, vienu žodžiu visą programatą išpažinęs ir pripažinęs esu. Viens artikulas, beje ir pats vienas numeris neduoda raštą gerai išpažinti, ale jau ir iš žodžių pranešėjo „Krajuje“ matau, kad jau ir pats pirmasis numeris „Aušros“ dalis tur, kurios su teisybe nesutinka ir nobažnujų pajautimą įžeidžia.

Čia priklauso peraukštai iškelti pagarbinimai Kraševskio „Vitolioraudos“, kad šitas veikalas lygiai lietuviams ta pati turi būti, kas Odiseja ir Iliada grikonams, Eneyda rymijonams, Senasis Testamentas žydams, Naujasis — krikščionims. Sulyginimas su evangelija vieno pasakojimo, kuris iš fantazijos kilęs, kuris ant mitologiškos nomenklaturos tysuoja ir pasakomis pagoniškų žmonių yra išpintas, yra papeikimu Šventojo Rašto. Pats Vitolioraudos autorius yra, be abejojimo, nuo to labai atstu, savo veikalą su geriausiais veikalais Omero, Virgilijaus ir dar daugiau su raštais apaštalų ir prarakų sulyginti, inspiravotų šventosios dvasios. Aš beje ir abejoju, ar autorius savo veikalą „Anapielas“ aukštesnį už kitus veikalus laiko. „Anapielas“, rasi, menkiausiai iš visų jo pasakojimų laimės teturėjo. Pirmutinė prekė 9 rub., nužeminimas ant 6, tada ant 3, galiausiai ant 1 rub., dar su pridėtkais neįstengė net pirmąjį išdavimą knygų kupčystėje išsemti, kitiems veikalams, ant grunto lietuviškų nusidavimų išvestiems, kaip „Valenrodas“, „Margius“ etc. užmokėtiems ir perdaug užmokėtiems tapus. Kad jau ant lietuviškosios inteligencijos įtekmė „Vitolioraudos“ tokia menka buvo, tai ant lietuviškai kalbančių žmonių nei jokio įspaudimo nepadarė, kadangi ji visai jiems nebuvo pažįstama.

Su teisybe nestovi sutikime ir paminėjimas nabašninko Simano Daukanto, kaip kad ant darbo lietuviškoj literatūroj, jam dar studentu Vilniuje beesant, jį karčiosios skundos lietuvių butų paraginusios, kad jie dvasiškųjų vadovų esą nustokę, kurie jiems žodžius krikščioniško palinksminimo galėtų sakyti ir knygas apie krikščioniui reikalingus daiktus duoti. Daukantas, kuris šitas skundas girdėjęs ir skausmą savo žmonių jautęs, pasižadėjęs savo gyvenimą už juos apieravoti ir tąjį laikė. Iš šitų žodžių „Aušros“ galėtum mislyti, kad Daukantas religinėj dūmoj žmonėms rašė arba nors žmonių kalbą savo veikaluose vartojo. Vienok jis nei vienos knygelės neišdavė „apie krikščioniui reikalingus daiktus“. Jo brošuros buvo apie lotynišką gramatiką, biografiją Kornelijaus, apie tabako auginimą,

apie bičių veisimą, apie apsidabojimą su ugnimi apsieinant, pavyzdis senosios Lietuvos etc. Jo didesnis veikalas: Lietuvos istorija pasilieka manuskripte. Kiti rinkiniai istoriškų materialų yra prapuolę. Daukanto kalba yra del ieškotojo purizmo ir del įtaisymo budavonės pagal pavyzdį klasiškųjų kalbų ir puikiam mokslinčiui ir filologui nelengvai suprantama. Žmonės jo visai neišmano. Lietuviai sako, Daukanto knygelėse randama kalba... žemaičių, šieji vėl tai esanti kalba fanatiškųjų sumaskoliuotojų lietuvių (čiršgudžių). Nabaštininkas vyskupas Volončevski siuntė Daukanto knygas visiems kunigams del pardavimo žmonėms, ale beveik visur jos klebonijose pasilikusios, kadangi jų nieks nenorėjo pirkti. Karčioms skundes vilniškių lietuvių, kurie lenkiškai neišmanė, del stokos dvasiškų vadovų išvaizd frazeologija, parokuota ant efekto, o ne kaip teisus abrozas atsitikimų, ypač, kad pamisliji, jog D. studentu beesant lietuviai iš Vilniaus kampo daugiaus lenkiškai nekaip lietuviškai kalbėjo, lietuviška nobažnoji literatura dar visai nebuvo išsivyniojusi ir visi lietuviškieji žmonės ne vien apie Vilnių, bet ir visoje Žemaitijoj, retąjį išimant, rašto nepažino. Jei viską suimam, kas apie Daukantą sakyta, tai didžiausioji garbė Daukantui yra jo triusas, jo ištrivojimas ir apieravojimas visų materiališkų ir morališkų sylų už lietuvystės labą, norint Daukantas šitą gerą savo budu suprato. Ant galo savo priminimų turiu pridėti, kad nieks „Aušrai" dumą apie apšvietos lietuvių dirbti už piktą nepriims, bet atpinč geriems norams visų vielijimai geriausio pasisekimo prie šalies stovės, kad tik šitiems norams tikrojo daikto išmanymo netruks, mokslai gruntingi ir išrodyti bus, ir „Aušra" šventojai vierai ir geriausiems palikimams sentėvių, kurie (palikimai) yra geruose krikščioniškuose draugijiškuose papročiuose, perarti nepraeis.

Šis laiškas yra Baranausko laišku ne forma, nes lietuviškoji jo forma yra ne jo, bet Mikšo, bet turiniu — čia aiškiai suformuluota jo neigiamoji pažiūra į Aušrą, kurią jis išreiškė ir savo lenkišku straipsniu išsp. Prieglade Katolickiam.

Vac. B-ka.

PETRO LEONO LAIŠKAI MATUI PRANCKEVIČIUI. 1885—1887 M.

(gauti V. D. univ. bibliotekoj iš Aleksandro Pranckevičiaus Kybartuose; 13 laiškų su prof. Petro Leono pastabomis).

PAAIŠKINIMAI

mano laiškams, rašytiems savo buvusiam gimnazijos draugui Matui Pranckevičiui, Charkovo universiteto studentui.

1 §.

P. Leonas

Laiškai kažkieno ranka mėlynu paišeliu sužymėti datomis, kada jie rašyti. Kai kuriuose laiškuose šitie datų pažymėjimai yra klaidingi. Todėl aš, duodamas paaiškinimus, esu sudėjęs laiškus chronologiškai ir sužymėjęs juos numeriais 1, 2 ir t. t. Kuriame laiške nebuvo pažymėti metai, man rašant jį, to laiško metus aš nustatau čia šituose paaiškinimuose.

Su Matu Pranckevičium aš suėjau į artimesnę pažintį nuo 1879 m. rudens, kada jis užsiliko antriems metams 4-je klasėje ir aš jį pavijau. Nors jis buvo paraleliniame, o aš normaliniame skyriuje, bet šiuos 1879—1880 mokslo metus mes gyvenome viename bendrabutyje, Danilevičiuose. Kartu su Matu gyveno jo brolis Aleksandras, rodosi, 3 klasės mokinys. Šitam aš padėdavau mokytis. Aleksandras Pranckevičius, pabaigęs keturias klases, buvo įstojęs Seinų kunigų seminarijon, bet, pabuvęs vienerius metus, metė dvasišką seminariją. Jis, pravažiuodamas per Marijampolę kelionėje namon, pasimatė su manim, galvojo daryti sau per išvarytą iš tarnybos klasių šeimininkų padėjėją (pomoščnik klasnych nastavnikov) Kisterį šešių klasių pažymėjimą — Kisteris klastojo įvairius pažymėjimus — bet tai kalbėjo tik juokais. Paskiau Aleks. Pranckevičius įstojo gminos (valsčiaus) teisman raštininkauti, greit buvo paskirtas tokio teismo sekretorium ir buvo labai sąžiningas ir visuomenei naudingas valdininkas. Aleksandras Pranckevičius yra minimas mano laiškuose dėl to, kad aš buvau ir su juom susidraugavęs. Pranckevičių tėvas buvo Keturvalakių parapijos ūkininkas. Tos apylinkės žemė yra derlingiausia visoj Lietuvoj, juodžemis. Mano draugų tėvas buvo

M. Pranckevičius

turtingas ūkininkas; prie paveldėto nemažo ūkio jis dar prisipirko žemės. Pranckevičius — tėvas — pajėgė leisti Matą eiti aukštąjį mokslą. Aš su Matu Pranckevičium ypatingai susidraugavau, mudviem esant 7 ir 8 klasėse.

Tose pat klasėse aš labai susidraugavau su Motiejum Puišiu. Mudu su Puišiu idėjiškai buvome sutapę: pasiskaitę socialistinio turinio brošiūrų, kuriose karštai buvo įrodinėjama neturtingųjų išnaudojimo neteisingumas ir buvo griežtai skelbiama, jog monarchai norį karo, bet biją kelti karą dėl to, kad žiną, jog proletariatas neis kariauti, o kilus karui atsuks ginklus prieš monarchus, mudu kalbėdavomės dėl tų dalykų, ir kartą M. Puišys pasakė man: „Kai baigsime gimnaziją, mes negalime kuo kitu būti kaip tik socialistais". M. Puišys sakėsi man, kad socialiniais klausimais jam padaręs įtakos kai kuriomis savo frazėmis matematikos mokytojas Vilkanec, vilnietis. Aš nemėgau Vilkaneco ir nieko ypatingo nepastebėjau jo kalbose su mumis.

Kartu su mumis baigė gimnaziją ir Antanas Kriščiukaitis, bet šitasai buvo labiau savyje užsidaręs ir su juom man neteko gimnazijoje arčiau susigyventi. Mudu su Ant. Kriščiukaičiu susidraugavome Maskvoje, studentaudami. Dar vienas lietuvis kartu su mumis baigė gimnaziją, Gegužinskas, bet šitas tą pat 1884 m. rudenį mirė Varšuvoje nuo džiovos.

1. 2 Sausio 1885 m.

Mielas Matjošjuk!

Sveikinu tavę su Naujais Metais ir linkju tau sveikatos, laimės ir visokjo gero. Tau dabar bepiga šventes švęsti pas mamiale ir gardžius kasnelius naikinti! Pas mus, žinoma, dar ne Kalėdų nebuvo; ant galo aš nė nelaukju, nes jos man nieko gero neatneš. Iki šiolei ne daug mokinausi už tai reikja dabar drutšjau dirbti. Iš musiškjų tiktai Jablonskis važiůja namon: rytoj išvažiůs, Senapilėje bus apie gudiškus Naujus Metus.

M. Puišys

Netikėjau, kad Dovidovas nedalaikys ant medikų atskyrjo, rodos, jis toks darbinįkas, bet matyt, jau matematika jį perėmė

iki kaulų. Nelaimingi vienok musu draugai! Dobkevitšja (rašo man Urb.) ir menkas: ne turi gero maisto, užtai sirguoja ir gali už niek teipgi praleisti metus. Mano Šametas ir skundžjasi, kad Maskvoje silpnyn einas; bet jis gauna iš namų 25 r. tai galėtų dar pavalgyti, bet žydiškas išrokavimas ne důda jam teip daryti.

Delko tu mėcziugůi apie Maskvą; ant galo aš nežinau, kaip tau Charkove einasi; bet jaigu norėtum in Maskvą atvažiůti, tai ant mokslo nėra ka žiūrėti; tu paskui per tris metus galėsi laikyti ekzaminus iš tų dalykų, kuriůs šymet tšja mokina, pas jus gi ne.

Klinkovšteinas pervažjavo iš Varšuvos pas mus; jam reikja laikyti ekzaminas: „съ русскаго права“ ir „политич. экономіи“ tai jis šymet laikys iš gudiškų tiesų, kitą gi metą iš politiškosios ekonomijos. Malonu būtų man, kad tu atvažjůtum; ant galo ir skaitljus Lietuvjų tšja pasidaugytu; kitą metą baigja 4 iš musu draugystės; liks tiktai koki 5. — Su Krakausku šnekėjau apie jo brolį; jau kaip du metu jie nesirašinėja; rudukas sako, kad jis rašęs kelis-syk, bet atsakimo negavęs, ir pašelpos dabar negaunąs. „Хорошо было бы, вотъ этакъ узнать его частную жизнь“, nes girdėjęs, kad anas ant kokjos merginos praleidzjęs pinigus. Užtatai jis prašo tavęs dasižinoti, kas tiktai galima butu. Daugjaus pas mane naujienų nėra; girdžju šį tą iš Senapilės apie Botyrių, bet vis abelnai tik, kad brudas, o atsitikimų jokių ne parašo. Girdėjai jau Žemaitis Siedlece (ir siedliu). Rytoj keljůsi in naują gyvenimą; gyvensiu tam patšjam name, tiktai ne numerůse; gaspadine ateinanti — Lenke. Gal teks su lenkais pasišnekėti apie viens kitus. Tů tarpu pasibučjůkim in abudu veidelju ir liks sveikas; labas dienas broliukui A. tavo *Petras.*

Parašyk kas girdėti pas tavę.

Адресъ. Юшковъ переул. д. Семенова кв. Жибуртовичъ.

2 §.

Laiškas 1 N.

Aš buvau rašęs Matui Pranckevičiui laiškų ir 1884 metų rudenį, greit po to, apsigyvenau Maskvoje. Šitas laiškas, matyti, skubiai rašytas, dėl to, kad kai kuriuose žodžiuose yra klaidų, kurių kitaip negalėjo būti, pvz. „Najus“, „metamatika“. Prieš Kalėdų atostogas Jonas Jablonskis pasiūlė man kartu su juom gyventi po atostogų, o kambarį abiems ir abiejų lė-

šomis pasamdyti prieš atostogas, kad jis atvažiavęs po atostogų jau turėtų kambarį. Tuo metu Jablonskis buvo piningas, turėjo dvi stipendijas ir dar gerai apmokamų pamokų, tai ir mokėjo už kambarį atostogų metu, pats jame negyvendamas, nes išvažiavęs buvo Lietuvon. Iš Maskvos Jablonskis tarp kitko paėmė tėviškėn sėklų: daržovių, avižų ir kt.

Minimi laiške Dobkevičius ir Urbanavičius — mūsų draugai lenkai, kartu su mumis baigė gimnaziją ir įstojo į Varšuvos univ., teisių fakultetą. Šametas taip pat kartu su manim baigė gimnaziją ir buvo Maskvos univ. teisių f. Su juom matydavomes, jis mane nuvedė pirmą kartą į operą. Klinkovšteinas buvo, rodosi, vienais metais anksčiau baigęs Marijampolės gimn., buvo mano pažįstamas. Kadangi aš šiuos metus buvau gamtos-matematikos fakultete, tai tikrų teisių fakulteto mokslo kai kurių dalykų vardų nežinojau ir „rusų teisės istorijos“ vieton parašiau „rusų teisės“.

Krakauskas, apie kurį kalbama laiške, yra tas pat inžinierius, kuris po didžiojo karo grįžo Lietuvon. Jis tuomet buvo inžinierium, o jaunesnis jo brolis Petras Krakauskas buvo 5-to kurso studentas medikas. Jis, kaip studentas, norėdavo gauti iš brolio pinigų, brolis, matyti, tuomet gyveno Charkove ir aš, Petro Krakausko prašomas, buvau prašęs Mato Pranckevičiaus suteikti žinių apie inž. Krakauską. Apie minimus laiške Davidovą ir Botyrių turiu plačiau pakalbėti, nei apie kitus.

Davidovas—žydas, mano vienas geriausių, gerbiamiausių draugų. Jis kartu su mumis baigė gimnaziją Marijampolėje. Davidovas buvo gabus matematikas ir įsimylėjęs tą mokslą. Jis nuolat ir nuolat darydavo įvairių matematikos sričių uždavinius. Davidovas labai norėjo eiti universitete matematikos mokslą, bet tėvai privertė jį stoti medicinon. Davidovas buvo labai taurus ir kilnios dvasios asmuo. Šitoks įvykis jam charakterizuoti. Brandos atestatui gauti temos rašto ekzaminams buvo išsiunčiamos vienos ir tos pačios visoms mokslo apygardos gimnazijoms iš Varšuvos mokslo apygardos globėjo raštinės. Mes, Marijampoliečiai, kitais metais girdėdavome gandų, esą varšaviečiai išvogdavo iš globėjo raštinės temas ir todėl gerai parašydavo rašto ekzaminus. 1884 m. pavasarį atvažiavo Marijampolėn Suvalkų gimnazijos 8-s klasės delegatas ir pranešė, kad esanti viltis išgauti temas iš globėjo raštinės, bet reikią pinigų: reikią prisidėti temų išvogimo išlai-

doms padengti ir be to reikia pasiųsti žmogus Grajevo geležinkelio stotin, į kur bus atsiųstas raštas iš Varšuvos, o iš Grajevo reikia parsivežti. (Tuomet dar nebuvo geležinkelio į Suvalkus). Iš Suvalkų galės kai ką telegrafuoti, kai ką pasiuntiniu atsiųsti. Mūsų draugai sutiko ir M. Pranckevičiui teko rinkti pinigai. Paskui nieko iš to neišėjo. Pirmam ekzaminui rusų kalbos buvo atsiųsta tema, bet pasirodė netikra. Tuomet tarp draugų kilo įtarimas dėl pinigų sunaudojimo. Tasai įtarimas pasiekė M. Pranckevičių. Kartą popiet vaikščiojome mes trise: aš, Pranckevičius ir Davidovas. Pranckevičius manė, kad draugai žydai sukėlė tą įtarimą. Jis papasakojo Davidovui ir grąžino jam vieną rublį. Davidovas supyko, kad Pranckevičius mano, jog jis įtariąs draugą nedoru darbu, suplėšė pinigą ir paleido vėju.

Dabar apie Botyrių. Buvo du asmenys, baigę aukštąjį mokslą, suvalkiečiai, kilę iš lietuvių ūkininkų, kuriuos lenkai prikišdavo mums, kaip caro ir rusicizmo parsidavėlius: Muraška ir Botyrius.

Muraška buvo Varšuvoje baigęs aukštąjį teisių mokslą. Kai aš buvau žemesnėse gimnazijos klasėse, jis kurį laiką ėjo teismo tardytojo pareigas Marijampolėje. Man teko matyti jis gimnazijos koncertuose pirmoje kėdžių eilėje. Bet jis greit iš Marijampolės išnyko. Man teko girdėti, kad Muraška kartą pats mėgino uždaryti bažnyčios duris, kai ponai pradėjo po mišių eiti iš bažnyčios, kada kunigai ėmė giedoti maldą už carą, šitojo kokios šventės dienoje. Kai aš atvykau Maskvon, teko sužinoti, kad Muraška dirba laikraštyje „Moskovskija Vedomosti“. Aš nemačiau Muraškos, bet jo straipsnius esu skaitęs. Jis buvo likęs formaliai kataliku, bet dažnai puldavo katalikybę, pasirašydamas „katalikas Muraška“. O kai puldavo lietuvybę ir katalikybę, tada pasirašydavo „Litvin-Katolik Muraško“.

Botyrius buvo baigęs universitetą Maskvoje. Kažkuriais sumetimais, tur būt, karjeros, jis buvo priėmęs pravoslaviją ir buvo vedęs rusę-pravoslavę, rodosi, aukštos giminės panelę. Tais metais, kai aš įstojau universitetan, Botyrius buvo atkeltas Marijampolės gimnazijon inspektorium. Botyrius buvo žinomas, kaip periodais girtuokliaująs asmuo. Kai aš, 1885 m. per Petrines atvykau Marijampolėn ir užėjau pas gimnazijos direktorių Sierna-Solovjevičių, šis tarp kitko užklausė manęs, ar aš pasipažįstu su inspektorium Botyrium. Man atsakius „ne“, direktorius pasakė: „Ja by sovetoval poznakomitsia, eto dos-

tojnyj čelovek“ (patarčiau susipažinti, tai yra vertingas žmogus). Bevaikščiojant mums keliems po gimnazijos sodą, — buvo ir Jonas Jablonskis — susitikome Botyrių. Jablonskis supažindino, ir Botyrius užsiprašė mus pietų. Atostogų pabaigon gyvendamas savo tėviškėje, išgirdau, kad Botyrius iškeliamas iš Marijampolės ir kad jis girtas valkiojasi po miestą, po karčiamas. Paskiau buvo kalbama dvejopai dėl Botyriaus iškėlimo iš Marijampolės: vienas gandas buvo toks, kad pas pradžios mokyklos mokytoją Žičkauską svečiuose, vakare, Botyrius kalbėjęs svajones apie būsimą Lietuvos kunigaikštystę, o direktorius, eidamas pro šalį, pro atdarą langą nugirdęs tąją kalbą; Botyrius pradėjęs šį kartą girtuokliauti, kai sužinojo, kad keliamas iš Marijampolės. Šitoji priežastis man atrodo tikroka, nes už patį girsnojimą atostogų metu rusinimo apaštalui-lietuviui būtų buvę dovanota. Kiti tvirtino, kad Botyrius buvo iškeltas iš Marijampolės už girtuokliavimą. Apie šį Botyrių minima mano laiške. Pietų metu Botyriuose šalia manęs sėdėjo jų dukrelė, kokios 15 metų panelė. Kai kitame stalo gale užsimezgė tarp Botyriaus ir arti jo sėdinčių kalba tautiškais klausimais, Botyriūtė tarė į mane: „Ja ruskaja, moj papaša i moja mamaša ruskie i ja ruskaja“ (aš rusė, mano tėtis ir mano mama rusai ir aš rusė). Dar kartą pabrėžiu, kad buvusio lietuvio, kuris rusišką šeimą auklėjo, nebūtų baudžiusi, mano nuomone, vyriausybė vien dėl girsnojimo atostogų metu.

Minimas laiške Žemaitis buvo baigęs Maskvoje filologijos fakultetą, slavų kalbų skyrių. Liesdamas Žemaičio asmenį, turiu plačiau pakalbėti apie Marijampolės gimnazijos du direktorius. Vienas, Abramavičius, Adrijonas Leontijaus sūnus, buvo paskirtas Marijampolės gimnazijos direktorium 1876 m. pabaigoje, kai aš buvau 1-je kl. ir išbuvo iki 1882 m. pavasario, kada jis buvo paskirtas Suvalkų gubernijos pradžios mokyklų direktorium. Šitas asmuo nebuvo uolus rusintojas. Su juom labai geru gyveno dar prieš jį gavęs Marijampolės gimnazijoje mokytojo vietą lietuvis Staniškis. Staniškio užtarimu prieš direktorių gavo Marijampolės gimnazijoje vietas lietuviai: Petras Arminas (Trupinėlis) prirengiamosios klasės mokytoju, Jasulaitis — matematikos mokytoju ir Petras Kriaučiūnas lotynų kalbos mokytoju. Arminas, be to, gavo dėstyti lietuvių kalbą žemesnių keturių klasių mokiniams (kas norėjo mokytis), o Petras Kriaučiūnas dėstė lietuvių kalbą keturių aukštesnių klasių mokiniams. Man teko ir vieno ir kito būti lietuvių kalbos mokiniu. Abramavičius buvo kyšininkas ir tuom nepatiko mūsų

Žemaitis

jaunoms sieloms. Bet jis, padėdamas tiems, kas jam davė kyšį, neskriaudė kitų. Kai jis buvo iškeltas iš mūsų gimnazijos, aš kartą kalboje su viena ponia labai peikiau Abramavičių dėl jo kyšininkavimo. Toji ponia pastebėjo man (kalbėjom lenkiškai): „Pasigesite tamstos Abramavičiaus, gailėsitės, kad netekote jo“. Ir tikrai jos buvo pasakyta. Po Abramavičiaus direktorium atvyko Sierno-Solovjevičius. Šitas buvo politikas, uolus rusintojas. Iš pradžių jis ėmė rodyti savo simpatiją lietuviams, aiškiai rodydamas lenkams savo nemalonę. Mūsų klasei jis dėstė istoriją ir, priėjęs Lietuvos istoriją, dėstė ją kiek plačiau, nei buvo vadovėlyje. S.-Solovjevičius tikėjosi, kad mes virsime rusais, arba bent dideliais rusiškumo simpatikais. Tačiau greit išsiblaivė iš šitų savo svajonių. Tuomet jis pasidarė griežtas lietuvių priešas. Gana ūmu laiku, į 2—3 metus, buvo iškelti iš Marijampolės į Lenkiją ir Staniškis, ir Jasulaitis, o P. Kriaučiūnas buvo visai atstatytas iš mokytojo vietos. Gerai neatsimenu dėl Armino, bet rodosi, ir šitas buvo pašalintas iš prirengiamosios klasės mokytojo vietos prieš savo mirtį (Arminas mirė gana jaunas džiova).

Žemaitis, baigęs aukštąjį mokslą, buvo norėjęs gauti rusų kalbos mokytojo vietą Marijampolės gimnazijoje, bet S.-Solovjevičius jau buvo lietuvių priešas, ir Žemaitis gavo rusų kalbos mokytojo vietą Lenkijoje. Aš nebuvau susipažinęs su Žemaičiu, bet buvau gavęs apie jį žinių iš J. Jablonskio ir kt., ypač iš Simano Vaiciekausko, iš kurio man teko Žemaičio fotografija.

2. Maskva d. 15 kovo 85 m.

Mielas Matjošiuk!

Nů tavęs, brolau, tiek sunku sulaukti kokios-nors žinios. Sykį rašei man, kad ketini tu labai ilgai buti namie; užtatai nežinojau, kur tu dabar kiuti ir negalėjau rašyti. Dabar jau menu, tik turi buti Karkove ir kad be reikalo nerašytum skubinůs danešti šį tą apie savę. Tavo laiškas ne daeitų, nes antrašas mano jau kitoks, nů vakar dienos. Pas manę naujienų ne kas yra; apie Senapilę, ką aš žinau, tai ir tu; tu dar turi daugjaus žinoti, užtai apie tai ir tilesiu. Parvažjavęs Obůlaitis, turėjo Muraškai atidůti labas dienas nů Botyrjaus.

Šis užsiprašė kelis Lietuvjus pas savę pasišnekėti apie musu reikalus. Aš nebuvau ir labai džjaugjůsi. Nes girdėdamas jo šneką, butšjo gal perdaug užsikarštševęs. Įtalpą šnekos padůdu ir tau, kad žinotum, kas do šetonas tas žmogus. „Kaip gali, sako jis, prašyti spaudos, nes ji įstatymais uždrausta; vienas tik prašymas yra jau peržengimas valjos virjausybės. Ant galo kam mum tai; mums, sako, apšviestiems Lietuvjams reikja tik rupįtis, kad ko greitšjaus išmokinus musu žmones gudiškai; iš pradžjų skaityti, iki negalima daugjaus; paskui-gi pamažį ir šnekėti gudiškai; tůmet, sako, tegul jie naudoja iš to, kas yra parašyta gudiškoje literatūroje. Tai padaryt, sako, yra nesunku, nes daugumas jau moka gudiškai: vaikai iškalose pramoksta, vyrai vaiske; nů tų ir kiti mokinasi. Mes, sako, turime skaityt savę už gudus. Dabar, sako, svarbjausias dalykas medegiška pusė (Materialnaja storona); Lietuvjai neturtingi ir laikraštšjų neturietu už ką išdůti; turtingesneis jie gali pastoti, tiktai su padeimu Gudų". Tai ką sako tas bjaurybė. Jů tolyn, jů aršyn jis eina. Ir toks velnjas mums daugjause užkenkja: kelį užstoja! Botyrius, kiek dabar gali iš jo darbų nuspręsti, turbut prijautšja Lietuvjams. Šį-tą viską užlaikyk sau, nepasakok niekam beveik. Kas gi girdėti pas tavę gero; girdėjau, kad tavo širdelė neišeinant už vyro? Kur tavo dabar broliuks. Tů tarpu liks sveikas; linkju gerai išvaryt ekzaminus. *Petras.* Antrašas:

Страстной бульваръ, д. кн. Горчакова кв. Жибуртовичъ № 12.

3 §.

Laiškas *2* N.

Šitame laiške yra atpasakotas Muraškos pasikalbėjimo su Jonu Jablonskiu turinys. Aš sužinojau jį iš J. Jablonskio. Aš dabar neatsimenu, kas dar buvo su Jablonskiu nuėję pas Murašką. „Gudai", „gudiškai", reiškia „rusai", „rusiškai"; taip tuomet mes vadindavome rusus.

Laiške yra geras sakinys apie Botyrių. Tai dėl to, kad mes Maskvoje buvome gavę žinių, jog Botyrius labai žmoniškai pasikalbąs su ūkininkais, vaikščiojąs bažnyčion, garsiai meldžiąsis; ir gimnazijos mokiniams lietuviams esąs palankus. O kaip mano buvo jau priminta, 1884 m. rudenį Botyrius buvo atkeltas Marijampolės gimnazijon inspektorium.

3. Maskva d. 29 kovo 85 m.

Mielas Matjošjuk!

Rodosi, drutas iš tave virukas, o sumislijai sirgti; laikykis drutšjau, musu ir teip mažai dar virų. Bet šits stebėtinas daiktas! Ar ne išeis iš tavę dainininkas? Tai ka gali padaryti įtekmė gražjos lyties. Kaip žinau, tu buvai virukas blaivai žjurintis ant viso, be fantazijų, dabar gi pradeda eilutes rašineti Lenkaitems. Traukys nů ugnies, nes apsidegysi! Rašyt eilutes — geras daiktas, bet kaip. Jai rašjai, tai, žinoma, lenkiškai, bet ne lietuviškai (Tas nė negalima). Žiurėk, kad ne prapultum del Lietuvos ir tu ir tavo veislė. Kad tavo širdelė neišeina už viro, girdėjau nů Mavrik. Jablonskio; jam iš namų rašė, bet del ko ne rašė. Tiktai sako, jog dar ne ištekėjo ir tur but ne ištekės. Aš turiu viltį, kad ta tavo karštligė pereis neužilgo!

Klausi apie Aušrą. Jai galėtum pargabet, ir jai nori, tai gali. Turėsi ją pats pasiskaityt. Tiktai korespondavot tai sunku; nes Aušra, kaip ir priguli jai, užsiima lietuviškais reikalais; rašyti gi apie provas Gudų maž te yra gero; nes apie musų žmones ten nieko ne gali buti. Matai pats, ir gudiški laikraštšjai ir lenkiški ir k. užsiima daugiause savo reikalais. Ypatš musu Aušrai dabar teip reikja daryti. Ant galo abejoju, ar tiktu palata ant to, nes tos kalbos jie ne supranta.

Naujiena! Botyrjus parašė laišką Krakauckui, kuriam jis prašė rodos nů musų. Štai koks dalykas. Bot. gavo daug prašymų nů ūkininkų su daugeliu parašų, kad jis, kaipo įtekmignas žmogus, rupįtus ir prašytu valdžios, kad pavelytu mums spaudinti lotynišk. raidėmis. Botyr. sako: „jog jis negalįs ne išpildyti prašimo žmonių; jis, budamas Varšavoje, šnekėjęs apie tai su Apucht.; tas, buk, sutikęs priimti nů musų „dokladnuju zapisku“ su priežastimis ir tiktai reikja, sako, parašyti, kad nieks negalėtu prisikabinti. Tas musu prašymas eis pas General. Gubern., kuris išsiuntines pas Gubernatorjus, Gubernatorjai pas viršininkus pavietų klausdami, ar nori musu žmones spaudos. Mes turime rupintis, kad viršinįkai pavietų ne atsakytų, kad žmones nenori. Delto reikja vesti visur agitacija, kad pertikrinus tůs viršinįkus: kur galima tai patys, kur negalima, tai prišnekėti žmonėms, kad jie eitu prašyti viršinįku apie tai. Motyvų arba priežastšjų mes turime gana. Žinoma, dar reikja užtildyti Murašką, kad jis ne

prieštarautu; tai gali padaryti Botyr. Apie šį-tą viską dūsime žinją Botyrjui. Padūdant tą prašymą pasirašysime ir mes, nes vienas Bot. negali. Renkis kad galėtum per vakacijas šį-tą krutėti!

Parašyk, ką žinai apie gyvenimą Krakaucko (o častnoj žizni).

Prusų Lietuvoje užsidėjo nauja draugystė „Birutos“; įstatymai ir mieris (cel) labai geri; susirinkimūse viešpatauja Lietuviška kalba. Ji išleis moksliškas knigas, rinks liekanas senovės, ir grynys kalbą. Kada musu krašte bus galima teip daryti?!

Stebetinas daiktas, iš kur Gavenas gali gauti pinigų teip daug, o da labjaus nesuprantu, kad žmogus ne atsimena, kas bus rytoj. Iš namų jis negali gauti, padeima aš jo žinau; tik tai ne gerai, kad jis teip praleido pinigus.

Vietą kokią nors Broljui tavo sunku man rasti, ne tik sunku, bet negalima; ne turiu aš tšja tokju yplaukingų pažystamų. Davidovui ir pažįstamiems labos dienos nů manęs. Tavo labas dienas nů Obůl. ir kitų Lietuvjų. Tům tarpu lik sveiks, butšjůju tave *P. Leonas.*

4 §.

Laiškas 3 N.

M. Pranckevičius, būdamas aštuntoje gimnazijos kl., o gal ir dar kokius metus, gyveno Chruckių šeimoje. Chruckis buvo Marijampolės apskrities viršininko padėjėjas. Chruckiai buvo lenkai. Pranckevičiui buvo patikusi Chruckaitė, kuri ir buvo turima galvoj man šį laišką rašant. Vėliau, Charkove, M. Pranckevičius susipažino su vieno profesoriaus gamtininko, rodosi, Poletikos, taip pat lenko, šeima ir vedė tojo profesoriaus dukterį. Tad mano baimė, kad M. Pranckevičiaus veislė netaptų svetimatučiais, turėjo pagrindo. Man jau Kaune gyvenant, prieš Didįjį karą, M. Pranckevičius su savo žmona ir sūneliu buvo užvažiavę Kaunan, kai lankėsi Pranckevičiaus giminėse. Man tuomet teko matytis su jais. Pranckevičiaus žmona ir sūnelis nemokėjo lietuviškai kalbėti. Minimas laiške Obuol.—J. Jablonskis. Gavėnas buvo mūsų pažįstamas, iš Marijampolės gimnazijos išėjęs vyras, jos nebaigęs. Sakinyje „Ant galo abejoju... nesupranta“ kalbama apie tąjį profesorių, kurio šeimoje gyveno Pranckevičius ir per kurį, matyti, norėjo prenumeruoti „Aušrą“ ar ką tokio daryti. Aš neatsi-

menu, kad būtų buvę mūsų mėginta daryti toji akcija, apie kurią šiame laiške, kaip Botyriaus pasiūlytą, kalbama. Neatsimenu, kad būtume davę kokį prašymą Varšuvos apygardos mokyklų globėjui Apuchtinui arba kad būtų buvusi reikalinga ir mūsų vykdoma speciali kokia agitacija. Iš laiško matyti, kad M. Pranckevičiaus brolis Aleksandras dar nebuvo apsirūpinęs kokiu darbu, ieškojo sau vietos, kad surasti jam darbo buvau aš prašytas ir atsakiau, kad neturiu įtakingų (laiške „iplaukingų") pažįstamų.

Ir šitas laiškas duoda pagrindo manyti, kad Botyrius galėjo prasikalsti Marijampolėje lietuviškumu. Čia dar noriu pridurti, kad esant mums Botyriuose svečiuose, apie ką aukščiau kalbėjau, prieš piet Botyrius su savo sūneliu, kokios dešimties metų vaikeliu, dainavo lietuviškas dainas: „Pats pušį kirtau...", „Dieve, o Dieve Sutvertojau mūsų, kaip tai sunku yra visiems, kurie pačias turi"... ir kt.

4. Maskva. d. 10 Balandžių. (1885)
(šendien rašysiu aiškjai, kad suprastum)

Mielas Matjošjuk!

Perskaitęs tavo laišką labai nudžiugau: pamatšjau tą patį Matjošjuką, kurį žinojau Senapilėje. Iš kur aš galėjau žinoti, kad su tavim atsitiko atmaina tokia, kokjos, žinoma, aš norėjau. Aš, skaitydamas tavo laiškus, myslijau, kad tavo jausmas dar platyn eina, o nepereina; man rodos, kad tu pats pripažįsi tiesą (racyją) to, ką aš tau rašjau, nežinodamas tos atmainos. Dabar gi jokiu budu negaliu tavęs kaltyti už eileles.

Pas mus ekzaminai prasidės 18 d. šjo menesio pagal senoves skaitlju; mokįtis ne per sunku butu, kad butšja daugjaus pirma padaręs ir kad visi butų lemti mokytojai. Bet yra toki, paveizdan iš fizikos, pas katrůs ir mokėdamas, nežinai, žmogus, kaip išdůsi. Abelnai sakant, ne sunku. Pasibaigs ekzaminai 29 Mojaus; pradžjoje gi Birželjo, apie 6 diena gudiška skaitl. birbsiu namo.

Norėdamas pereiti į Maskvą, ne turi ką bijoti tų rašytinjų veikalų: ne reikalaus nů tavęs už pirmą kursą. Žinau, kad Vaičekauskas perejo nů filologijos ant antro kurso provų; šymet atvažjavo iš Varšavos Klinkovšteinas, ne nů to, ne nů kito ne reikalavo. Tiem studentam, kurie šymet instojo in

universitetą, pabaigus, reiks laikyti ekzamina tiktai už ketvirtą kursą, nes pas mus naujus įstatymus įves tik po vakacijai.

Dabar pasišnekėsime apie svarbesnį dalyką. Persitikrinęs, kas do žmonės — daugumas Lenkų, sakau tau, ne tikėk viskam, ką jie šneka. Žinau tikrai, jog Rugys suvis nepasipažįsta su Maskvos Lenkais. Ant galo, kad ir jis butu suvejęs kokį Lenką, tai jis ką nors neišsišnekės. Žiurėdamas ant to, kas atsitikio terpu Maskvos Lenkų ir Lietuvių pernai, galju nuspręsti, kad tas tavo Lenkas tik nů savo viengentšjų tą viską galėjo išgirsti. Kam Lenkai klausinėja, del ko mes išvertėm „B. c. chr." Tu paklausk jų, kam jie išvertė tą giesmelę in lenkišką liežuvį ir kaip jie teisina savo vertiką. Mums gi gerjaus, kad giedotu lietuviškai, o ne gudiškai, kada reikja giedoti. Tarp mudviejų šnekant, štai ką aš tau pasakysiu: — Kad žmogus užmuša kitą žmogų tiktai del savo gero, tůmet jis žmogžudys, ir mes ko labjause jį kaltiname. O ar galime kaltyti raudonůsijus, kurie žudo vyresnibes? tšja jie tai daro, norėdami gero visiems žmonėms. Taip ir tšja: giesmė: „B. c. chr." išversta del to, kad išbelsti iš Gudų daleidimą spaudos. Bloga tiktai, kad tapo išspausdita gudiškomis raidėmis. Ko Lenkai kišasi pas mus; tegul jie pažjuro, ką jie pats daro ir koki iš jų atsiranda. Apie Gudijos Lenkus aš nieko nesakysiu, tik priminsiu tau, ką Lenkai daro Galicijoje su Rusinais; pilnos valjos dar neturi, vienok spaudžja tůs žmones, kiek įmanydami. Universitetas Lvove; gimnazijos ir kaimų mokslinytšjos terpu Rusinų vis lenkiškos ir t. t. Man rodos gerjause, kad tu su Lenkais atvirai ne susidėtum. Jiems tesjok aš atsakytšja: „vertikas „bož. c. chr." matyt yra monarchistas; pripažįsta, kad Lietuvjams gerjaus butu gyventi po valdžja Gudo, tiktai nori, kad Lietuvjai gautu daugjaus liůsybes. Lenkai bereikalingai nori buti mus neprašytais globėjais (popečitel). Tům tarpu lik sveikas, butšjůju tavę *Petras*. Obůl. sjuntšja tau labas dienas. Davidovui atidůk nů manęs labas dienas.

5 §.

Laiškas 4 N. Šitas laiškas buvo rašytas 1885 metais, tą dieną, kurią pažymėtas. Kad jis rašytas 1885 metais, tai man visai aišku, nes aš pirmus gyvenimo universitete mokslo metus buvau gamtos-matematikos fakultete, matematikos skyriuj. Fizikos profesorius Stoletovas sukirto mane iš šviesos poliarizacijos, aš likau tame pačiame kurse ir po vasaros atostogų perėjau į teisių fakultetą. Kaip likęs tame pačiame kurse

S. Vaiciekauskas

aš netekau stipendijos, kurią buvau iš karto gavęs, ir du metu gyvenau be stipendijos. Minimas laiške Vaiciekauskas buvo jau baigęs teisių aukštąjį mokslą ir apsigyvenęs Suvalkuose. Iš esamų Maskvoje draugų aš žinojau, kad jis buvo keitęs fakultetą. Man esant Maskvoj mūsų draugijos, arba atskirų draugų nebuvo užsiimama rusų himno vertimu. Jis turėjo būti išverstas, nežinau kieno, dar prieš man atvykstant Maskvon*). Minimas laiške Rugys buvo studentas medikas, bebaigiąs medicinos mokslą. Matyti, Charkovo universiteto studentai lenkai turėjo ryšius su Maskvos studentais lenkais, gi su šitais Rugys, gal, turėjo pasikalbėjimų, gal papasakojo, kad turime išsivertę „Bože caria chrani". Lenkai dideliu smagumu griebdavosi kiekvienos progos peikti mus, lietuvius, prikišdami, kad linkstame prie rusų ir t. t. Pranckevičius, patekęs Charkove į lenkų visuomenę, matyt, buvo jau pasidavęs lenkiškai įtakai ir man teko stipriai reaguoti į jo laišką. Rugys buvo labai simpatingas asmuo, tikras Lietuvos sūnus, demokratas. Jisai, baigęs medicinos mokslą, stačiai grįžo Lietuvon, apsigyveno Švėkšnoje, Raseinių apskr., ir visą gyvenimą ten gydytojavo. Rugys ėjo gimnazijos mokslą Marijampolėje.

Aš baigęs universitetą ir apsigyvenęs Suvalkuose, S. Vaiciekauską radau Suvalkų apygardos teismo sekretorium, kurį laiką gyvenau kartu su juom, iki jis 1890 metų pavasarį buvo paskirtas teismo tardytojum į Volską, Saratovo gub., kur ir mirė.

5. Maskva d. 21 Spalių m. (1885).

Mielas Matjošiuk!

Vasarą nepasitaikė mudviem suveiti; labai norėjau ir gailėjausi, bet, matyti, negalima buvo. Turėjai girdėti, kokia nelaimė patiko šymet manę. Suspaustas bėdomis ir rupindamasis nůlat apie kąsnį důnos ant rytojaus, negalėjau (gal būti kartais ir neprisirengiau) parašyti tau. Žinoma tu negalėjai rašyti, nežinodamas mano antrašo. Dabar jau gyvenu pusėtinai: turiu lekciją, už kurią gaunu visą užlaikymą ir 12 r. ant m.;

*) Bože caria chrani išversta lietuviškai apie 1884 m.; rodos vertė P. Kriaučiūnas, nors yra ir tokių žinių, kad vertė Muraška ir net Smilgius. *Red.*

taisydamasis drabužius formiškus, ilindau į skolas, dabar gi tikjûsi išsimokėti. Šymet mus iš visur spaudžia bėdos: Matulaitis gavo nů Apuchtino tą patį atsakymą, ką ir Jablonskis: „въ Варшавск Округѣ для васъ мѣста нѣтъ". Pas mus Maskvon atvažiavo: Lozoraitis, Matulaitis, Matšys ir Kriščiukaitis. Buvo trys liůsos stipendijos ir visi trys turėjo gauti, bet lenkelis — Bortnauckas per protekciją vėl paveržė vieną stip., ir dabar Matšys negauna. Bortnauckas, kuris jokios tiesos neturi ant musų stip. ir kuris turi lekciją tokią, kad gauna užlaikymą ir 40 r. ant menesio, vienok ėmė ir stip., nors žinojo iš pavasario, kad turės tokią lekciją. Teip tai su mumis apsieina teip vadinami musų broliai Lenkai. Lenkų Draugystė Maskv. ir vagis priima! Matšys gi lieka be nieko, nes iš namų ne gali gauti; žinoma šeip teip prisilaikys, bet sunku. Neseniai rašė iš Suvalkų Vaicikauskas, kad Abramaviczius ir Soloveviczius saką, jog Lietuvoje ypatšjai Suv. rėdyboje Lietuvjai pakels neužilgo revoluciją; o Jurkevicze, kaip akyvesnis ir laiką pasako: jaigu valdžia nepasirupys priderantšjai, tai už trijų metų kylsent revolucija. Toki lojimai šunų ir piktina ir baisina. Nes, žinoma, jaigu jie pradės loti, nieko gero ne gali tikėtis. Tů tarpu Lenkų elementas ir Senapilėje kyla: norintšjujų (amatoriški) teatras yra ir net namůs viršiniko pavieto, direktorjus daleido visiems mokitinjams vaikštšjoti. Žinoma, nėra ko stebėti, kad teip atsitiko, nes ko gali tikėtis nů Meškakasių: matydami, jog iš mus neišeina toki, kokjų jie tikėjosi, dabar vėl slogys mus. Mums liekti tiktai kaip skruzdelėms po žeme kiek galint dirbti, kad paskui galėtumem nosį iškišti. Aš, matydamas tokjus atsitikimus, perėjau ant tiesos atskyrjo ir kitiems musiškiems verta eiti arba ant daktarų arba ant tiesadarių, nes toki greičjause gali grįžti į savo kraštą.

Dabar paklausiu, kas pas tave girdėti, kaip tu gyvuoji; parašyk ką apie musu pažįstamus Senapilėje, nes tu ten ilgjaus buvai. Ką veikja tavo broliukas ir namie kas girdėti, nes apie nelaimę patikusią jau girdėjau.

Tůtarpu lik sveikas, parašyk ko greičjause. Labas dienas tau nů visų pažįstamų Lietuvjų. Tavo *P. Leonas.*

Labas dienas nů manęs Zablockjui; aš su jů matšjausi per vakaciją ir pasišnekėjom ko daljause ne užkabydami politikos; visi Lenkaj, išimant durnių Danilevičių, manęs suvis iš tos pusės neužkabino. Antrašas: Большая Ордынка Грибоѣдовскій пер. д. М. Н. Горожанкиной студенту П. С. Леонасу.

6 §.

Laiškas 5 nr. Šitas laiškas rašytas taip pat 1885 m. Aš, netekęs stipendijos, nusiskundžiu del savo sunkios medžiaginės buklės. Stipendijos, kurių vieną ir aš buvau gavęs buvo įsteigtos studentams baigusiems Marijampolės, arba Suvalkų gimnaziją, turintiems gerus pažymius ir be to lietuviams; reikėjo dar turėti pažymis ir iš lietuvių kalbos. Iš pradžių šitokių stipendijų būta, rodosi, vienuolika, laikui einant jų skaičius sumažėjo iki 9. Šitos stipendijos buvo skiriamos tiems, kas stodavo Maskvos univ., retai-retai stojusiam Petrapilio univ. Tai buvo gana geros stipendijos: trisdešimts rublių kas mėnuo, ne išskiriant atostogų, ir pirmai kelionei Maskvon buvo duodama lėšų, pradžioje net 100 rublių, aš gi gavau 40 rublių. „Lietuvišką“ stipendiją kartais gaudavo vienas kitas Suvalkų lenkas, išsirūpinęs sau reikiamą administracijos liudijimą, kad esąs lietuvis, ir lankęs lietuvių kalbos pamokas gimnazijoj. Apie tokį lenką kalbama laiške — Bortnauską, kurio tėvas buvo gubernijos rėdyboje gana aukštas valdininkas. Kadangi Bortnauskas mūsų akyse buvo iš namų pasiturįs asmuo, tai apie jį mano labai skaudžiai išsireikšta. Minimi laiške: Abramavičius — Suvalkų gub. pradžios mokyklų apygardos direktorius, buvęs Marijampolės gimn. direktorius, Solovjevičius, tikriau Sierno-Solovjevičius, buvo tuomet Marijampolės gimnazijos direktorius, gi Jurkevičius buvo Veiverių mokytojų seminarijos inspektorius, uolus rusifikatorius, kaip ir Solovjevičius. Zablockis buvo studentas, lenkas, mariampolietis, mūsų pažįstamas, gi Danilevičius — taip pat mariampolietis, sūnus šeimininko, pas kurį mes su Pranckevičiais anuomet gyvenome, išėjęs iš, rodosi, 5 klasės, rodęs kraštutinį radikalizmą, taip kad neigė sveikinimąsi paduodant rankas, sakydamas, jog tai bereikalingas čiupčiojimas (macanie się). Meškakariais vadinami rusai. Žodžius: „matydami, jog iš mus neišeina toki, kokių jie tikėjosi“, reikia taip suprasti: rusai tikėjosi, kad lietuviai studentai stipendiatai jų sostinėse surusės, o to nesulaukė.

Iš minimų laiške, rudenį Maskvon atvykusių, keturių vyrų Petras Matulaitis stojo medicinos fakultetan, o kiti trys — teisių fakultetan. Laiškuose aš vadinu fakultetą atskyriu. Čia noriu tarti kelis žodžius apie Petrą Matulaitį. Šis vyras buvo labai simpatingas asmuo: visuomet malonus, ramus, taktingas, bet tvirto būdo, nuoširdus patriotas, labai darbštus mūsų tautiško atgimimo veikėjas, rašęs daugiausia slapyvarde „Pau-

P. Matulaitis

lius“. Baigęs aukštąjį medicinos mokslą, jis apsigyveno Vilkaviškyje. Kai jis atvyko ten gyventi, aš tuomet taip pat gyvenau tame mieste ir mudu su P. Matulaičiu dažnai matydavomės, galima sakyti kasdien. Tai buvo 1890 m. pabaigoje. Gi tų pat metų vasarą, apie Petrines, Petro Matulaičio tėviškėje įvyko trečias susivažiavimas, kuriame ir man teko būti. Kelis metus dirbdamas Vilkaviškyje, Petras Matulaitis buvo žandarų susektas kaip lietuvis-veikėjas, buvo ištremtas dėl tautiško lietuviško darbo į Permę ir ten mirė. Jo asmenyje mes buvome netekę labai brangaus žmogaus. Jisai buvo ne tik savo profesijos srityje puikus darbininkas, bet ir šiaip plačiai ir giliai išsilavinęs asmuo, skaisčios sielos ir aukštos doros žmogus, tikras liaudies draugas. P. Matulaitis buvo vedęs Kauko našlę, lenkę; su ją turėjo du sūneliu. Šie jų motinos tapo išauginti lenkais. Aš taip giliai gerbiau ir mylėjau Petrą Matulaitį, kad karštai pamyluočiau ir jo sūnus, jei sueičiau juos.

Matulaitis, apie kurį kalbama laiške, kaip apie ieškantį vietos, tai Andrius Matulaitis, kuris mirė Kaune, o tuomet buvo neseniai baigęs matematikos aukštąjį mokslą Maskvos univ.

Man atrodytų įdomu papasakoti apie Gorožankinų šeimą, kurioje aš, rašydamas šį laišką, gyvenau, bet tai pieštų maskviečių-rusų įpročius ir išeitų iš šių aiškinimų ribų. Pasakysiu tiktai, kad toje šeimoje buvo susijungę aukštos inteligentijos žmonių įpročiai ir Ostrovskio pjesėse aprašytieji, primenantieji „Domostrojų“, pirklių-samodūrų įpročiai.

Minimi laiške: Lozoraitis — tai užsienių reikalų dabartinio ministerio tėvas; apie jį aš esu rašęs „Draugijoj“; Antanas Kriščiukaitis ir Vl. Mačys — abudu jau mirę mūsų universiteto profesoriai.

Man esant gimnazijoje, Marijampolėje nebuvo buvę lenkiškų vaidinimų, mėgėjų ruošiamų. Kelis kartus buvo atvykęs lenkų skrajojantis teatras, į kurio vaidinimus buvo leidžiami ir gimnazijos mokiniai. Vėliau, matomai, buvo įvykęs Marijampolėje lenkiškas mėgėjų vaidinimas, nes apie tokį kalbama laiške. Mes apie Marijampolės įvykius buvom jaunesnių draugų, dar gimnazistų, informuojami.

6. Maskva d. 5 Lapkritšjo (1885).

Mielas Matjošiuk!

Aš labai norėčja, kad tu parvažiůtum pas mus; viena, pasidįtįtu mus burelis ir tu ne butum vienas ir galėtum daugjaus dirbti; antra ir del to, kad pas mus ir mokitojai beveik visi labai geri. Klausjau sekretorjaus ir inspektorjaus, ar galima pereiti in mus universitetą; jie sako, jog galima, jai tau bus priskaitita tris pusmečjai, nes dabar skaitosi teip (Не курсы, вѣдь, теперь а семестры!). Ekzaminą prieš komisiją reiks tiktai mums pirmamečjams išdůti; tie gi, kurie dabar ant trečio semestro (pusmečjo), laikys ekzaminus pamečiu, nors del priskaitymo pusmečjo reikja ir jiems laikyti „повѣрочныя испытанія въ каждомъ полугодіи". Istoriją Rimo tiesos ir enciklopediją tau priskaitys, nes tai skaitosi pas mus, statistiką gi skaito antram kursui (t. y. ant trečjo ir ketvirto pusmečjo), tai ir tu turėsi dar klausyti. Pas mus dar skaito: 1) istoriją Gudų tiesos, kuri skaitosi tiktai 1 metus; Politišką ekonomiją, ir istoriją Gudu tiesos „отъ уложенія Ал. Михайловича" Ant antro kurso skaito: Ковалевскій—1) історію государственнаго права и 2) історію иностранныхъ законодательствъ; Чупровъ—статистика, Нерсесовъ—римское право (общую часть пандекты), Боголѣповъ—римское обязательственное право, Янжулъ—финансовое право Pas mus istoriją Gudu tiesos ne labai gerai skaito, o ant antro kurso visi mokitojai geri. Ką skaito ant kitų kursų, ne rašau, nes man rodos, tai nereikalinga. Truputį gal nepasiskubinau atrašyti, bet negalėjau: gali žinoti, jai tik turi kokį dalyką in kanceliariją, tai ne sykiu atliksi. Koki pulkai vaisko stovi Maskvoje, ne galėjau dasižinoti; gal stebėsiesi, bet tikrai sakau, jog negalėjau teip greitai.

(b. t.)

V. Dokumentai.

DIONIZO POŠKOS BIOGRAFIJAI MEDŽIAGA.

D. Poškos užrašas žmonai. „Dionizy Paszkiewicz Pisarz były Ziemianski Regient Ziemski i Grodzki Pttu Rosienskiego wszystkie poniżej opisane warunki i obowiązki do zaskutecznienia biorąc na Mnie powinność i na Sukcessorow Moich również wkładając obowiązek. Czynie wiadomo tym moim dobrowolnym Dożywotnim Dokumentem z własney Moiey chęci i Przekonania Naymilszey Moiey Żonie Pani Urszuli z Sosnowskich Paszkiewiczowey Pisarzowey byłey Ziemian. Regenttwey Ziem. i Grodz-y. Pttu Rossien-o. wydaiącym się na to i w ten Sposob: Iż Ja Dionizy Paszkiewicz, przeięty Naywyższą Serca wdzięcznoscią dla Naymilszey Żony Moiey za Jey iednostayny ku Mnie Afekt i przywiązanie, którego w ciągu kilkunastoletniego z Nią Słodkiego i Miłego pożycia stale doswiadczałem i z tym większym ieszcze ukontentowaniem, że żaden moment nieprzerwał, niezmieszał i niezmnieyszył Domu Naszego spokoynosci; a przytym na zawdzięczenie Jey dobroci Serca, z jakim była w ciągu pomieszkania i choroby w domu naszym dla zeszłego. S. P. Wincentego Paszkiewicza Dworzan. Skar. Litt. rodzonego stryia moiego; (: ktorego i zwłok i imienia bez uczucia Smutku i wdzięczności wspomnieć niemogę) w ostatku dla usłodzenia Pracy Jey, starannosci i troskliwości w Gospodarstwie Naszym początkowym o przymnożenie Ruchomości i Ulepszenie Majątku Bordziow podjętey; który po ustałym życiu mojm nie będąc Żony moiey udziałem użytku i pomieszkania byłby Jey Smutną Pamiątka przeżytego Wieku Młodości i straconego zdrowia — a ztąd z przyczyny Moiey nieszczęsliwey Starosci; z tych powodow znam Mię być w obowiązku obmyslenia stałego funduszu oraz lokalnego mieysca do utrzymania życia i skonczenia wieku Żonie Moiey Naymilszey; przeto utwierdziwszy i w swoiey mocy zostawiwszy Dokumentt Zastawny oraz Darowny w Roku Tysiąc Siedmsett Diewiędziesiątt drugim na Summę wnioskową Sześc Tysięcy złł Pollch i Darowną przezemnie Cztery Tysiące Złł Pollch tudzież na połowę wszelkiey moiey Ruchomości ode mnie wydany a pozniey przyznany twierdzą i ważnością teraznieyszego dożywotniego na maiętność Bordzie a wieczysto darownego na całą ruchomość dokumentu, a razem mocą i powagą Praw Narodowych, które nawet oyczystym majątkiem każdemu dziedzicowi wedle upodobania rozrządzić się pozwalają — Ja Dionizy Paszkiewicz powyższe pobutki mając na względzie a nayszczególniey przez troskliwość o los żony moiey naymilszey w Jey życiu iaki Naywyższa Istność dozwolić raczy, Dobra moie dziedziczne ziemie przez mię samego własnym groszem przystoynie i poczciwie zapracowanym nabyte, w ogulnosci Borzie zowiące się w szczególnych Powiatach Korszew-m i Krozkim a w ogólnym Pcie Głownym Rosien-m leżące, z wioskami Podworniki i Kumecie oraz z zascienkiem Poliżenie zowiącym się i w nich z mieszkańcami oraz wszystkiemi gruntami łąkami tak dwornemi jakoteż podanskiemi z młynem i karczmą na gruncie zascianka moiego Poliżenskiego, z wioseczką Sypkiszki z dwóch mieszkańców ogrodowych złożoną z gruntami łąkami przez tych dwuch mieszkańcow używalnemi, ze wszystkiemi ogólnie czynszami, arędami, dziakłami panszczyzną i powinnoscią — iako po wymiarze przezem-

nie zamierowanym urządzoną zostanie; jesliby zaś do tego nie przyszło, wowczas wedle teraz existuiącego, nie mniey z łąką ogólną Pomergiowską nam oboygu małłom Paszkiewiczom na wspólne dożywocie od maiętnosci z Płuszczów za dokumentem daną — Naymilszey Żonie moiey WJPani Urszuli z Sosnowskich Paszkiewiczowey wraz po ustałym zyciu moim aż do skończenia dni Jey życia dożywociem a zaś ruchomości wszelkiey naczynia, bieliznę, stada, oborę we wszelkich szczegołach potrzebom i wygodzie służących przez nas oboyga wspolnie pomnożoną pułowę dożywociem (użbraukta: wiecznoscią daruję:) zapisuję — A chociaż exekucya Possesyi dożywotniey co do intraty w moment skonczenia dni moich nastanie swoje wziąść powinna jednak żeby na przysłość sukcessorowie moi po smierci moiey iakiey przeszkody i intruzyi czynić nie smieli, przeto dla dochowania formalnosci prawa chociażby natychmiast intromitować się dozwalam a gdyby i tego nieuczyniono same żony moiey ze mną pomieszkanie w tych dobrach odtąd zaszczyca Ją niewzruszoną possesorką dożywotnią i panią intrat po ustałym życiu moim az do Jey zgonu a postanowienie moie na tym dokumencie względem nadanego dożywocia na dobrach moich Bordziach i względem darowaney wiecznością pułowy wszelkiey ruchomosci za wiecznotrwałe i, nieporuszone wespół z moiem sukcessorami miec chcąc, i dotrzymanie pod karami prawnemi uręczając Na pewność tego ten moy dobrowolny dożywotni dokumentt własną rękę podpisawszy pieczętarzow do niego wedle mysli prawa uprosiłem — Działo się w Bordziach Roku Tysiąc Osmsett Osmego (toliau iki pabaigos paties Poškos ranka rašyta:) maia dwudziestego Dnia. Takowy Dokumentt wedle własney moiey woli i chęci przezemnie naterminowany obiasniaiąc i utwierdzaiąc to dodaię iz Pułowę Ruchomosci wszelkiey Naymilsza Żona moia w skutek pierwszego zapisu wiecznością ma osiągnoc — Drugą zas Pułowę Ruchomosci tylko miec będzie Dożycia swoiego a po dożywociu sukcessorowie moi tą Pułowę osięgną — w dowodzie czego takowy dokument z dodatkiem własną podpisuię ręką Dionizy Paszkiewicz Pisarz B. Ziem. P. R. (liudininkų parašų nėra).

Visos D. Poškai priklausiusios vietovės yra dabar Tauragės aps. Skaudvilės val.: Barzdžiai — Bijotai 12 km nuo Skaudvilės, Kumečinai (Kumece) 9 km nuo Skaudvilės, Padvarina (Podvorniki) 10 km nuo Nemakščių ir Poliženis 8 km nuo Skaudvilės; Sipkiškių kaimo Skaudvilės val. vietovių sąraše dabar nerandame. — Santykiams su žmona nušviesti yra išsilikęs ir įdomus Poškos žmonos, Uršulės, laiškas, rašytas iš Barzdžių 1819 m. gruodžio 14 d., kuriame ji duoda pilną ūkišką apyskaitą.

D. Poškos nuostoliai 1812 m. Tam reikalui turime kelis dokumentus. Pirmiausia oficialus dokumentas, sudarytas prancūzų valdžiai Lietuvoje esant: Wiadomość o Stanie Maiątkow Powiatu Rosienskiego Parafii Girdyskiej przez sędziego Narbutta z Polecenia JWgo Podprefekta Sporządzona, Roku 1812 Miesiąca Septembra. dnia; lape duodamos žinios tik apie priklausomą Poškos Bardzių palivarkui Bardzių kaimą, kur nurodoma, kad „Roku 1812 Juni 30 przez Pułkownika woysk pruskich, zielonych Huzarów Żanret pod komendą Gienerała Pruskiego Grawerta Szkoda uczyniona naymniey wynosi Ludziom zł. Poll. 500“, be to, tie patys paėmė 4 arklius 1500 auksinų vertės, „a szkody w Rocznych Produktach naymniey zł. Polskich 500“; visų nuostolių įkainavimas 2500 auks. Prie to atskirai pridėtas ir originalus pakvitavimas iš 1812 m. liepos 30 d., pažymėtas Nemakščiuose, apie paimtus arklius ir kitus daiktus. Tačiau matyti, kad tai buvo tik pirmieji nuostoliai, nes 1813 m. sausio 23 d. buvo išduotas šitoks charakteringas dokumentas:

Kommisya Tymczasowa Powiatu Rosienskiego maiąc wiadomość niezawodną o zniszczeniu dóbr Bordziów y Bijotów Dyonizego y Norbertha Paszkiewiczów, z wsią do niey należącą Małdunami — rużnemi przechodami woyska y do tego stopnia będąc doprowadzone wyż wzmienione dobra, że iuż nie są w stanie zaskutecznić wszelkich rekwizytów y rozkładów; tak na żywność, furaż jako y furmanki przez zwierzchność czyniące się = Postanowiła, Kommissya Tymczasowa Pttu Rosienskiego dać ninieyszy otwarty billett na wyż wzmienione dobra Paszkiewiczowskie: Za okazaniem którego wszelkie exekwye, skutków swych domierzać nie poważyły się do czasu nim lustracya urzędowa nie zostanie zesłaną dla przekonania o istotnym zniszczeniu Datt 1813 Roku miesiącą Januaryi 23 dnia Zasiadaiący w Komissyi Powiathu Rosienskiego Stanisław Dowgird N 545.

Dionizo ir Norberto Pošku paskola 1817 m. liepos 10 d. Dionizy Pisarz B. Ziemianski X. Z. i Norbert Star. Małdunski Paszkiewiczowie Bracia Rodzeni czyniemy wiadomo Tym naszym obligacyjnym Dokumentem wmp Panu Florianowi Jankowskiemu majorowi W. Polskich wydanym na to — iz my Paszkiewiczowie na własne Nasze Potrzeby wzielismy Pożyczylismy Gotowey Rękodayney Sumy Talarow Bitych waznych Holenderskich obrączkowych Sztuk Pięcset — ktorą to Sumę Kapitalną Wespoł z Procentem mamy i Powinni Będziemy zapłacic od Daty Teraznieyszey za Rok to lest w Roku da Bog następnym Tysiącznym osmsetnym osmnastym Julii Dziesiątego Dnia — Na Pewnosc czego Ewikcyą na wszelkim naszym maiątku leden za drugiego ręcząc opisuiemy — w Dowodzie czego Takowy obligacyiny Dokument z wolnym obłożeniem Papierem Herbownym z Podpisem naszym własnoręcznym Przy Swiadectwie W. Pieczętarzow od nas ustnie i oczewisto zaproszonych wydaiemy — Pisan w Bordziach Roku Tysiąc Osmset siedmnastego Julii Dziesiątego Dnia. —

Dionizy Paszkiewicz Pisarz B Ziemianski X. Z⁰. Norbert Paszkiewicz.

Ustnie oczewisto proszony za Pieczętarza od Wielmż. IMPanow Dyonizego Pisarza Ziemskiego Norberta Star: Małdunskiego Paszkiewiczow Do tego obligacyinnego Dokumentu Wielmożnemu JMPanu Jankowskiemu Maiorowi B Woysk Polskich Na Talarow Bitych Pięset wydanego Podpisałem się A. Maiewski, Ustnie y Oczewisto Proszony Za Pieczętarza do takowego obligacyinego opisu na rzecz wyżey wyrażoną wydanego Podpisałem się Wincenty Iwanowski.

N 10 Roku 1819 Apryla 10. dnia Takowy Dokument po podaniu przez Wo Floryana Jankowskiego Maiora Wk Polskich Przy Kopij na Stęplowym Papierze Spisany do Akt jest w Księgi Ziemskie Lidz-o powiattu wpisany — Swiadczę Jakub Rożyc Halecki Pisarz Ziemski.

Visas dokumentas rašytas Dionizo Poškos ranka. Dokumentai V. D. U. rankraščių skyriuje. *Vac. Biržiška.*

SIMANO STANEVIČIAUS BIOGRAFIJAI MEDŽIAGA.

S. S. gimimo metrika (iš Kauno Metropolijos archyvo nurašyta kun. P. Veblausko): Anno Dni 1799 Die 26 mens. 8 bris Ego Florianus Hrehorowicz Parochus Widuclens baptisavi Infantem Nomine Simonem Thadeum Legitimorum Parentum Generosorum Dominorum Stanislai Staniewicz et Barbarae Rymkiewiczowna. Levantes M. D. Mathias Konopinski Dapipher Samg. cum M. D. Birgitha Bowblewiczowa Vexillife-

ra Exer. Lituans. Omnes de Territorio Konopiany Parochiae Viduclensis (ši metrika, neteisingai išskaityta, buvo paskelbta „Naujojoje Romuvoje" 1933 m. N 111).

Kanapėnai dabar kaimas Raseinių aps. Viduklės val. 2,5 km nuo Nemakščių glžk. st., 3,5 km nuo Nemakščių mst.; 1923 9 ūkiai, 63 gyv. Einant Stanevičių šeimos užrašais Kanapėnų dalis buvo Stanevičių rankose nuo 1586 m. sausio 11 d., kada jas įgijo Kazimieras, Petro sūnus Stanevičius iš Januškevičiaus. Vienas tiesioginių Kazimiero S. ainių buvo Danielius, šio sūnus Juozas, Juozo sūnus Stanislovas, Simano tėvas. Simanas turėjo ir tikrą brolį Stanislovą S., gimusį 1803 m. gegužės 8 d., šio Stanislovo sūnūs Julijonas — Apollo, Romanas — Kornelius ir Teodoras — Marcelis (žinios iš Zigmanto Stanevičiaus). Simano S. tėvo Stanislovo brolis buvo, matyt, irgi Simanas Juozo s. Stanevičius (iš dėdės Simanas ir vardą gavo), kuris 1843 X 26 vyskupui Simanui Giedraičiui skundėsi ant savo tos pačios motinos, bet kito tėvo brolio kunigo Juozo Simano sūnaus Jurgilevičiaus, Seredžiaus klebono. Taigi Juozo St. žmona, mūsų Simano Stanevičiaus senelė, bus antrą karta ištekėjusi už Jurgilevičiaus.

S. Stanevičiaus laiškas Dionizui Poškai. Voke adresas: Wielmożnemu Imci Panu Paszkiewiczowi Sekretarzowi Sądów Granicznych Pottu Rosienskiego Panu Dobrodziejowi w Bordziach. Tekstas: Wielmożny Mosci Dobrodzieju! O rzeczach tyczących się Nas i moiego stanu nic nie piszę, o tem albowiem namieniłem w poprzedzającym liscie, który spodziewam się że dostał się do rąk WPana Dobr. Tu chcę tylko podadź WPanu Dobr. ieden projekt, który może i bez moiey odezwy jest już do skutku przywiedzionym. S powodu smierci Alexandra I Imperatora Wszech Rossyi pisano elegie i pochwały we wszystkich prawie Europeyskich językach i narodach; dobrze byłoby coś podobnego i w języku litewskim wierszem lub prozą napisać. Nie idzie o długosć, dosyć 30 lub 40 wierszy Jeżeli WPan Dobr. przyymie na siebie tę pracę, (a nikt zapewne prócz WPana Dobr. się nie znaydzie) będzie można za porozumieniem się z JW Profesorem Łoboyką, do Kuryera podać. WPana Dob. Nayniższy sługa Szymon Staniewicz. 1826 7. Febr. Wilno.

D. Poška Stanevičiaus prašymą patenkino — prašomoji elegija buvo Poškos parašyta. Iš Poškos žodyno rankraščio ją paskelbė Myk. Biržiška 1914 m. Lietuvių Tautos II knygoje 3 dalyje p. 355 ir Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos I 1931 p. 300—301. Tai 44 eilučių Po gajlinga smerczia Aleksandra Pirma, Imperatoriaus wisos Rosijes: O jums! kurij skajtote prižastes aszaru, Kurims nieka ne slepes, wis ir' atidaru; Tarket sau tikra tejsa: jog nieks tajp ne werkia, Kajp waldon's giara Pona, kad smertis užmerkia...; baigiama: Taj Lietuwems dalejsket ing Jo kapa wita, Mesti tau Wajnikeli, aszaroj mirkita. D. P. — Eilėraščio didumas lyg ir atitinka Stanevičiaus prašymą 30—40 eilučių; greičiausia eilėraštis buvo į tą prašymą atsakymas, nors ir savo iniciatyva Poška galėjęs jį parašyti, nes prieš metus (t. y. 1824 ar 1825 m. pradžioje) jis rašė Aleksandrui I skirtą eilėraštį: Bałsas pri Diewa diel užłajkima dienun Aleksandra Imperatoriaus (antram eilėraštyje jis sakė: Pernaj meldziaus už Tawa swejkata szirdingaj). Eilėraštis nebuvo spausdintas. *Vac. B-ka.*

LENKIŠKAS PROTESTAS PRIEŠ KUNIGĄ LENKĄ 1845 M.

Vysk. Valančiaus archyve (t. 77) yra išsilikęs savotiškas protestas Vincento Slaboševičiaus iš Meirių ties Kaltinėnais. Kan. Janikevičius, Kaltinėnų par. administratorius pranešė Žemaičių vyskupijos administratoriui

kun. J. K. Gintilai, kad Slaboševičius, visų parapijiečių vardu įteikė protestą prieš paskyrimą į Kaltinėnus kun. Mierzvinskio, nes jis nemokąs žemaitiškai. Kartu pateikia ir paties protesto originalą:

Z Powodu niebytności w Kościele uwazaliśmy w dniu 7 8 bra bieżacego roku 1845 iż Patent na Plebana JP Mierzwinskiego wzienie(?) my Obywateli y Zmudzini Polaka nie Potrzebuiemy w naszą Parafią — y Podpiszemy przytakowym Patencie.

Wincenty Słaboszewicz Jozefa syn Meyry.

Vac. B-ka.

GEN.-GUBERNATORIAUS NAZIMOVO 1857 M. LAPKRIČIO 20 D. ĮSAKYMAS.

Iszraszimas isz Szwiesiausioje isakima, duotu Wilniaus Gubernatoriuj Wajaunajam ir Generol-Gubernatoriuj Gradna ir Kauna Jo Milestam Generol Adjutantu Wladimira Jona sunuj N a z i m o w u 1mam.

Wilniaus Wajaunajuj, Gradna ir Kauna Generał Gubernatoriuj. — Gubernijosi Kauna, Wilniaus ir Gardina buwa susirinkimej Marszalku ir kitu Ponu del parwejzeima kokies tur pawinasti giwentoje deł Ponu. —

Dabar Ministras Cesoristies rieda padawe mun žinie apej giarus paszžadeimus padaritas par susirinkima kas priguł pri pariedima Walszczioniu pasakitu tu triju Guberniju.

Pagirdamas łabaj pasižadeima tun Marszałku Kauna, Wilniaus ir Gradna Guberniju kajpo sutinkonti su muna nora ir gejdimu asz dalejdžiu Ponams pradeti dabar susitarima pagal kurio Susirinkimas gał iszpilditi muna gejdima ir sawa prižadus bet nestajgie kad nesumajsziti rieda gaspadoristes ligszioł esoncze.

Deł to isakau:

1) Suwadinti dabar Gubernijosi Kauna Wilniaus ir Gradna susirinkimus kožnoj Gubernijoj o paskiaus padariti Komisijo isz wisu triju Guberniju miesti Wilniaus.

2) Kožnam Gubernijos Susirinkimu rejkies buti po priwejzdeimu Gubernijos Marszałka pri kurio pawadintejs bus kajp szitej: a) po wina Pona iszrinkta isz kožna paweta turencze žemie su walszczionimis: prito dar b) du Ponus riednus, iszrinkti Waldimeru tos paczios Gubernijos.

3) Komisii wisa Guberniju Wilnuj sudieta bus isz: a) dwieju wiresniuju kožnosios Gubernijos susirinkima pagał apskirima isz tarp sawies ir dar b) wijna riedna Pona, kažnos Gubernijos paskirta, c) ont gała isz wijna Wiresnieju, priduta poug Ministra rieda Ciesoristes. Bet wirausiasis ont komissijos apskirtu tur buti wyjnas isz Ponu susirinkusiu ont komissijos.

Gubernijos Susirinkimej tur pradeti sawa Gubernijosi apdumoimus apej patejsima ir pagierinima Walszczioniu, turiedami uwoga ant to:

1) Ponams žemi priguł, kap pirmu buwusi, bet walszczionines paliks siediba kurę par paznoczita łajka turie iszpirkti, ont sawa łocnasties be to dar paliks dalikas žemies pagal wyjtas prirejkima deł užłaikima pagiwenima, isz pildima prigulencziu pawinaszczziu Cesoriui ir Ponams, už kurin tad žemie turies mokieti doni, ar atlikti baudziawa.

2) Walszczionis turi buti paskirtajs ont selskas obszczestwas, Ponams likta wiresnioje waldzie.

3) Pri iwedima rieda tarp Ponun ir Walszczioniu tur buti užpewnitas mokesnis, pagalwinies ir paduminies ir kitokiu mokesniu.

Iszrejszkimas tun daliku ir pritajsimas pri rejkału wisosi trijosi Gubernijosi palikta pri Susirinkimu Ponun Gubernijos — Ministras rieda Ciesoristies dus sawu apmislijmus arba samprotus kuriu gales buti naudingos tami daliki.

Tej Susirinkimej pabęgsisi sawa darbas tur paduti ing Komissiju Wilniaus, o parkracziusi ir parwejzdejusi wisus darbus Gubernijos Ponu Susirinkimuj — o Kamissije pritaikinusi anus pri iżguldita pirmaj padawima tur padariti nubęga tami daliki, ir padariti pastanawijma del tun triju Guberniju wejzdont ant wisokiu rejkałun ir atsitikimu riednasti wisosi trijosi Gubernijosi.

Padudamas tamstej użwejdeima i dawedima to darba obelna wisosi trijosi Gubernijosi Kauna Wilniaus ir Gradna Paliktu tamstej duti tejp Guberniju Susirinkimams kajpo ir Kamisijej wisu triju Guberniju, rejkalingus pamokimus del grejtesnia wedima ir pabęgima ont anu usijemima. Gubernatorej tur padeti tami darbi — Padaritus nuog Komisijos pastanawijmus tamsta turi su sawa uwogu paduti Ministru rieda Ciesoristies del padawima ont Muna parwejdeima.

Padudamas tokiu budu Ponams Kauna Wilniaus ir Gradna Guberniju spasabus dawesti łajmingaj pażadeimus sawa pri iszpildima ont padotas nuog Munies pradzios Asz turiu wilti jog Ponaj iszpildis użgana Muna gejdima, kurius paszaukiau ont to wożna darba ir jog su pamacziu Diewa ir pri iszmintinga wisu isz wyjna darima, użbengs naudingaj —

Tamsta, ir Gubernatorej po waldzie esonczcze turietie geraj priwejzdeti, kad Walszczionis budami pasłusznejs sawa Ponams, nekłausitu nijokiu gundinimu piktu ir mełagingu kałbun —

Esu Tamstaj wisados (gera tejkes) życzliwas

Ont raszta iszduta łocni ronku paraszita

Aleksandras

Carskoj Seło — Żodis ing żodi atpuł — Generołas Adjutentas —
20 Lapkriczcze — Nazimowas 1sis
1857 metusi.

Šis vertimas spausdintas nebuvo. Vertimo originalas su vertėjo pataisomis VDU Bibiliotekos rankraščių skyriuje. Vertimas, matyt, buvo pagamintas bene tik Kauno Gubernatoriaus raštinėje. *V. B.*

PETICIJA DĖL SPAUDOS LEIDIMO.

Šią peticiją surašė ir organizavo Jonas Čerkus.

Vsepresvetejšij, Deržavneišij Velikij Gosudar Imperator Nikolaj Aleksandrovič Samoderžec Vserossijskij Gosudar Vsemilostiveijšij

Prosiat krestjane Kovenskoj Gubernii, Ponevežskago uezda, Krakinovskoj volosti.

Vidia, čto vse narody i nacii polzujutsia ne izčerpaemymi milostiami Vašimi, Gosudar Vsemilostiveišij, osmelivaemsia i my povergnut k stopam Vašim naši iskrennija vernopodanničeskija čuvstva i prosbu niżesleduiuščuju: Ne imeja ničego pečatnago na rodnom našem Litovskom jazyke, my položitelno otstali ot vsech našych sosedej, chotia by samich blizkich Latyšej, kak v kulturnom, tak i v nravstvennom otnošenii. Deti naši chotia i poseščajut narodnyja školy, no v takovych oni ne polučajut stolko obrazovanija, čtoby mogli ponimat literaturnyj Russkij jazyk, upotrebliaemyj v pečati. Prizvannye že k obrabotke zemli, po istečenii mladenčeskich let, oni vskore sovsem zabyvajut i liš s trudom mogut objasniatsia i čitat po russki. Vsledstvie čego molodež naša, ne imeja čem za-

niatsia v prazdničnye i v dni dosuga, bolee i bolee poseščaet korčmy, gde položitelno teriajut nravstvennost, predavajas pjanstvu na stolko pagubno dejstvujuščemu na nich, čto s každym godom umnožajutsia ugolovnyja prestuplenija i popolniajutsia tiurmy.

Počemu umoliaem Gosudar Vsemilostiveišij razrešit nam litovcam pečat knigi, kalendari i proč. religioznago, nravstvennago i poučitelnago soderžanija na rodnom našem litovskom jazyke i litovskim šriftom, kakovym pečatalis pri našich dedach i otcach, v koich budem mogli čerpat te nužnyja svedenija i poučenija, bez kotorych položitelno nemyslemo ulučšit ni kulturnago, ni nravstvennago našego položenija.

Upovaja na milost Vašu Gosudar Vsemilostivejšij, molim Vsevyšniago o nisposlanii vsech blag i mnogoletija, Vsemu Domu Vašego Imperatorskago Veličestva.

Nuoraše, kurį turime, datos nėra; pats raštas parašytas privalomu trafaretu visiems caro vardu paduodamiems prašymams, bet turiniu skiriasi nuo daugelio kitų panašių prašymų dėl spaudos, kurių daugybė buvo paduodama ypatingai per paskutinį spaudos uždraudimo dešimtmetį.

V. B.

MŪSŲ SENOVĖ

I TOMAS

(Nr. 1—5)

REDAGAVO KUN. JUOZAS TUMAS

Kauno Tarpdiecezijalės
Kunigų Seminarijos
BIBLIOTEKA

1921—1922 METŲ

TURINYS

KUNIGŲ SEMINARIJA
GAUTA
19 m. ____ d.
K. 1197

R 947.45(093)(051)
XX Mu-154

1164

Akc. B-vės „Varpas“ spaustuvė, Kaunas, Gedimino 38.

Puslapiai

Alekna Antanas. Vysk. Valančius ir 1863 metai (Iš raštų Žemaičių vyskupo archyvo) . . . . . 22— 33; II 38— 53.
„ Del „Lietuvos istorijos" ir „Bažnyčios istorijos" kritikos (Atsakymas prof. Voldemarui) . . . . 438—444
Aleksa Kasperas. Veliuonoje . . . . . 573—574
Bajoras J. „Litovskija Mogily" (Lietuvių kapai, Pleskavo gub. Ostrovo apskr.) . . . . . 424—425
[Basanavičius Jonas]. Iš Dr. J. Basanavičiaus archyvo: 1875—1879 m. laiškai: . . . . . 603—622
I. Petras Vileišis ir lietuvių spauda Peterburge; II. Prie d-ro Vinco Pietario biografijos; III. Vinco Staniškio laiškai.
Biržiška Vaclovas. Vysk. M. Valančiaus bylos . . . . 6— 21; 369—383.
„ „Lietuvių Motinėlė". 1883 m. . . . . 63— 64
„ Kaip sekės platinti lietuviškos knygos rusiškomis raidėmis . . . . . 65— 67
„ Nežinomas lietuvių kalba atsišaukimas 22 sausio 1863 m. . . . . 172—176
„ Kaip rusų žandarai nušviesdavo lietuvių judėjimą II 15— 20
„ Parsidavimas baudžiavon . . . . . II 66— 67
„ Gimnazijų „maištas" del cerkvių lankymo . II 103—104
„ Mokykla su vienu mokiniu . . . . II 104—105
„ Kražių gimnazistų byla 1840—1841 m. . . . II 105—106
„ Iš Vilniaus ir Kauno žandarmerijų archyvų . . . 383—397
I. Spaudos draudimo dokumentai; II. Špionai; III. Žandarmerijos veiksmas.
„ Antanas Daukša ir „Lietuvos Balsas" . . . 538—543
„ Šnipas B. Paulauskis . . . . . 597—598
„ Šnipas šifruota pavarde 598
„ Del kun. Miežinio žodyno . . . . . 598—599
„ Dr. J. Basanavičiaus grįžimas 599
„ Iš Lietuvos gyventojų statistikos XVIII a. gale . 675—685
„ Rietavo agronomijos mokyklos programa . . 685—688
„ Palangos laikraštis 1886 m. „La Limande" . . 689—690
Būtėnas Petras. Vaškuose . . . . . 564—573
„ Mūsų kalnai . . . . . 590—597
Gražūs apylinkės kalneliai. Jurgaičių pilies kalnas. Sindriūnų piliakalnis.
Dambrauskas Aleksandras. Iš Kauno kronikos . . . . 39— 52; II 53— 65.
„ Mano užrašai . . . . . 398—409; 796—807.

Puslapiai

Galaunė Paulius. Iš stiklo ir keramikos istorijos (Lapeliai iš pradėto tyrinėjimo apie meno istoriją Lietuvoje) 519–527
Gira Liudas. Vilniaus gyvenimas po Vokiečiais 1916—1917 m. II 21— 38; 410—424.
Gutauskas J. Lazdijų dokumentai . . . . . 88—102
Hryškevičius Maurikis. Šiaulių Ekonomija . . . . . 809—865
Janulaitis Augustinas. Daukanto laiškai: 690–793
Laiškai į T. Narbutą, Andriejauskį, Kuršaitį, Valančių, S. Giedraitį.
„ S. Daukanto tarnybos lapas . . . . . 793—795
Ivonauskis Napoleonas. Laurynas Ivinskis . . . . . 339—346
Klimas Petras. Senovės tyrimo uždaviniai ir keliai . . . 3— 5
„ Iš studentijos gyvenimo 1914—1915 metais . . 365—369
„ D-ras J. Basanavičius: Apie trakų prygų tautystę ir jų atsikėlimą Lietuvon. 1921 . . . 430—435
„ Mano kelionė po Lietuvą 1915 m. . . . . 545—556
Lapinas K. Dr. Baltramiejus Jurgelis . . . . . 347—351
[Lialis Pelicijonas] *Paystrietis* Petras. Kun. F. Lialis — Komandiras ir „Tėvynės Sargo“ pradžia . . . 627–643
Maciejauskas Antanas. A. Maciejausko byla del spaudos grąžinimo . . . . . 83— 88
Matulionis Povylas. Kupiškio Pilekalnis . . . . . II 77– 78
Povylius Antanas. Iš kultūros kovų kronikos Šiaulių apygardoje 34— 39
Pundzevičius Petras. Kun. Juozo Šnapščio-Margalio eilės . 426—430
Reitelaitis Jonas. Liškevos monografija . . . . II 142—159 448—515
Liškevos klebonai; Liškevos bažnyčia ir jos turtai; Parapijos koplyčios; Liškevos valstiečių gyvenimo sąlygos ir apsišvietimas; statistika; Domininkonų vienuolynas Liškevoje; Krasniboro domininkonų vienuolynas; Virbalio domininkonų vienuolynas.
Ruškys P. Biržų pilis ir jos apylinkės . . . . . 148—171
Ružancovas Aleksandras. Istorijos žinios kitur . . . . 115—115
Sabaliauskas Adolfas. Jonas Kaziūnas. „Nemunėlio ir Apaščios Susivienijimas“. „Palemonas“ . . . . . 397—398
Steponaitis Vytautas. Nemuno užšalimai ir paleidimai . II 75— 76
„ Pačios neištikimybė . . . . . II 102—103
„ Iš studentijos gyvenimo 1914—1915 met. . . II 113—115
„ Iš laiškų perliustracijos . . . . . 644—656
„ Politiniai neištikimų asmenų sąrašai. . . . 657—670
Naumiesčio ir Vilkaviškio apskrityse 1905 ir 1907 m.
„ Apie Vilniaus Seimą . . . . . 670—671
„ „Litovskaja Rus“ dienraščio ir Kauno policeimeisterio byla . . . . . 671—672
„ Kaimo jaunimo organizacijos 672–675
Šaulys Jurgis. Daukantiana . . . . . 622—624
1. S. Daukanto motinos antkapis; 2. Kun. B. Mažonavičės antkapis.
„ Priesaika liet. kalba . . . . . 624—625
„ Kun. Stanislovas Vaidila . . . . . 625—626

			Puslapiai
Tarasenka	Petras. Valiulio Akmuo	II	79— 80
„	Ieškojimai Neries ir Šventosios santekyje		574—590
Tumas	Juozas. Vysk. Valančiaus akcija. 1855 m.		6
„	Mosėdžio vikaro J. Tumo akcija. 1898 m.: peticijos ir memorialai		53— 58
„	Mosėdžio Blaivybės Draugija. 1896 m.		59— 63
„	„Češskij Alfavit"		65
„	Lietuviškoji sekcija slavytyros atstovų suvažiavime		67— 70
„	Jurgio Smalsčio-Smolskio Vaižgantui „Tėvynės Sargo" sukaktuvėms		71— 72
„	Akrostikas (Vaižgantui)		72
„	Žemaičių Kunigų Seminarija. Lietuvos geradariai 1850 metų		73— 76
„	Kaip „Mūsų Senovė" dygo		76— 77
„	„Mūsų Senovės" programa		77— 81
„	Bajoro privalumai		82
„	Du laiškų kunigaikščiui Ireniejui Oginskiui: 1. Lauryno Ivinskio; 2. Petro Vileišio.		117—119
„	Kaz. Būga į kun. J. Tumą		119—147;
		II	83— 89.
„	Iš Vaižganto atsiminimų:	II	3— 15
	„Kunigėlio" gimtuvės. Trys seserys — trys dramos. Svėdasiškiai. Kelionė į vyskupą Valančių.		
„	1831 m. maišto likvidacija. 1835	II	67— 69
„	Jogminapolio altaristo byla su Narbutais 1841 m.	II	69— 70
„	XVIII amžiaus Testamentas	II	71— 74
„	Povilo Matulionies laiškai į J. Tumą	II	80— 83
„	Kun. K. Kybelis. 1898	II	89— 91
„	Mowa P. Józefa Kordzikowskiego	II	92— 93
„	A. Zaborskio replika	II	93— 96
„	Vysk. Zvieravičiaus aplinkraštis Vilniaus Vyskupijos dvasiškiams 1902. II. 12. Del cerkvinių mokyklų	II	96— 99
„	Vilniaus šv. Stepono R. Katalikų bažnyčios kapeliono atsakas von Valiui. 1902. Del cerkvinių mokyklų	II	99—100
„	Gardino gubernatoriaus slaptaraštis Bresto Dekanui 1902.IV.6. Del cerkvinių mokyklų	II	100—101
„	Del Šiaulių gimnazijos „molebno"	II	107—111
„	Neramumai Mintaujos gimnazijoje 1905 m.	II	111—113
„	Lietuvos Amatninkų Sąjunga. 1907	II	116—117
„	Krokuvos „Rūta". 1904	II	117—118
„	Kunigų švietimo rūpesčiai. 1904	II	118—120
„	Krikšč.-Demokratai. 1906	II	120—121
„	Pieśń o kataryniarzach	II	134
„	Księgi rodzajów synów Litewskich, synów Białoruskich i synów Żmudzkich	II	135—136
„	Pieśń do Najświętszej Maryi Matki Boskiej, w Ugianach cudownie słynącej	II	136—138
„	Antakalnės „Nazaranskas"	II	139
„	Senoji kaligrafija	II	140—141
„	Kunigaikščių Michailovičių-Žagelių kiltis		351—363
„	Iš Vytauto bažnyčios „istorijų"		363—364

		Puslapiai
Tumas Juozas.	Pelešynės Ragainių Kalnas	425
„	Raginėnų Milžinkapiai	425—426
„	Šaltinių kapai	426
„	P. Klimo „Lietuvių senobės bruožai". 1919. .	435—438
„	Studento St. Šalkauskio laiškai kunigui J. Tumui .	527—538
„	Sveikinimas Lietuvių-Švedų Komiteto posėdyje Stokholme 1917.X.26	807—808
Ulickas Jonas.	Nuo Annos į Kajifą	543—544
Velikienė Olga.	Netikėtina pasaka, arba atminimai, kaip ėmė susidaryti Lietuvos valstybės gyvenimas . . .	556—563
Voldemaras Augustinas.	A. Aleknos: 1) Lietuvos istorija 1919; 2) Bažnyčios istorija 1920	103—114; II 121—133
„	J. Jakubovskis: Tautybių santykiai Lietuvoje prieš Liublino uniją Iš lenkų kalbos vertė J. Jablonskaitė-Petkevičienė. 1921	444—448
bp.	Keturi laiškai Žemaičių Vyskupui Kunigaikščiui Merkeliui Giedraičiui	599—603

Pavardžių rodyklė.

Abernett 411, vokiečių pėst. p. karo gyd. leit.; 1917. II. 12 išvaž. iš Vilniaus
Abolnik II 38
Abramowicz Liudvikas 656
Abramowicz Vytautas II 25, 27, 29
Abromaitis Juozas II 53
Achelis Hans II 125
Adamowicz 761
Adomas iš Bremeno 434
„Agni" 654
Agryppa Vaclovas 814, 830
Akelaitis Mikalojus 21
Albertrandy Jonas 160
Albrecht 20
Albrechtas (Albertas) 155
Alechnovič 420, gudų dramat.
Alekna Antanas 6, 22, 40, 105, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114; II 38, 54, 57, 59, 110, 119, 121, 124, 125, 128, 129, 131, 132, 133; 443, 444, 637, 694, 800
Aleksa Anūpras 573
Aleksa Kasperas 573
Aleksa Zigmas Antanas 650
Aleksandras 746 ž. Švitrigaila
Aleksandras II 152, 759, 810
Aleksandras I 155
Aleksandras II II 44, 47
Aleksandras III II 22
Aleksandrov Aleksandras 67, 69
Aleksandrowicz Jokūbas 478
Aleksiej Michailovič 716
Alfredas Didysis 107
Algirdas 141, 142, 735
Ambrazevičius Liudvikas 656 ž. Abramavičius, Liudvikas
Ambraziejus (Ambrozevičius) Juozas II 16, 385, 386, 387
Ambrozaitis Jonas 34, 36, 37
Ambrozevčius Vincas 658, 664
Ambroževičius 457, Liškev. vikar. 1857 m
Amšiejus Domininkas 461
Amšiejus Justinas 472, 473
Anastazevič Vasilij 706, 743, 761
Anckaitis 667
Andrejauskas (Andrzejewski) Engelbertas 692
Andrejauskas (Andrzejewski) Vladas II 105
Andrejauskas (Andrzejewski) Vladimiras 690, 692
Andriukaitis Juozapas 663
Andrušaitis Vincas 658, 664
Anikevičius advok. 651
Antanaitis Jonas 658, 664
Antanas-didelis 649, 651, 652
Antanėlis-mažas 649, 651, 652
Antoniewicz Andrius 865
Anusas Aleksandras 18
Aperavičius 591, ūkinink
Archangelskij 396, Pinsko žand. virš. 1912
Arencourt Motiejus de 493
Arens (Haren) Jonas 831, 833
Arminaitis Vincas 658, 664
Astrauskis (Ostrowski) Antanas II 105, 106
Astrauskis Domininkas II 106
Aškinadze Zalmanas 657, 659, 666
Audzevičius Antanas Pranciškus 630
Augustas II 89, 90, 91, 96, 150, 151, 156; 490, 821, 822
Augustas III 89, 97, 156, 821
Augutis Leonas 636
Aukštuolis Justinas 552
Autsovičienė Rozalija II 105
Avižonis Petras 644, 645

Babianskis Aleksandras 43, 44
Babravičius Vincas 27; II 49
Bacevičius Juozas 457
Bachstromm 521, Užečio stiklo fabr. ved. 1744 m
Bagdanavičius Bronislavas 670

Bagdonas (Bagdonavičius) Juozas 51, 645
Bagdonavičienė II 24
Bagdonavičius (Bogdanavičius) Paulinas 7; II 51
Bagration Petras 12, 598
Bajoras J. 424
Bakšys Juozas 410, 420
Bakūnas Liudvikas 659, 665
Balandis Jonas 30
Balbiani 154, Namų savin. Biržuose XVIII a.
Balčikonis A. 691
Balčikonis Juozas II 88
Balčiukas Andrius 478
Balčiūnas Juozapas 636
Baldauskienė Julijona 18
Balevičius Enrikas 32, II 49
Balewski Motiejus 450
Baltins 641, kun. Lialiui laiškų ir žinių nešiotojas į Kvėd. vien
Baltramaitis Silvestras 70, 115, 138, 139, 172, 604
Baltromiejewicz Mikalojus 95
Baltrukėnas Juozas 637
Baltuškaičia-Tumienė Barbora II 3
Balvočius Jonas 49, 119
Banaitis Saliamonas 45; 539, 540, 541, 542
Banievskis 456, Liškev. vik. 1854
Bankevičius 691
Baranauskas Antanas 40, 123; 403, 416, 693
Baranov Edvardas 374, 375
Barauskis (Borowski) 785, 786, 787, kun pref.
Barauskis (Borovskis) Edvardas 73, 74; II 58, 628, 631
Barauskis Leonas 166
Barauskis (Borovskis) Petras 47; II 59, 61; 631, 691
Bardauskas II 103, Kano gimn. mokin. 1865 m.
Bareika Mykolas 390
Barkauskas Vincas 661, 667
Barszczewski Valentinas Stanislovas 450
Bartkevičius 382
Bartlinskis Ignas 456, 457, 477, 480
Bartolomaei Teodoras 116
Bartuška Vincas II 59
Basanavičius Jonas 48, 144, 430, 431, 432, 433, 434, 435 539, 599, 603, 694
Basanavičius S. 70
Basenis J. 122 ž. Basanavičius Jonas
Batiuškov Pompiejus 598
Batoras Steponas 811, 812, 813
Baudouin de Courtenay Jonas Ignas Necislavas 67, 69
Baužas Ksaveras 431
Bavidauskis 18, Skuodo gyv. 1869 m.
Beckerrath II 23, 26, Vokiečių ok. vald. Vilniuje iki 1916. V. 1
Beinaravičius II 106, Kražių gimn. mokyt. 1840-41
Beinaravičius Juozapas 457
Bekeszewicz Januk II 148
Bekiesz Mikalojus II 148
Bekiesz Petras II 149
Belkevičius Stasys 630
Benedictsen Aage 69—70
Benediktas XV 803, 807
Benevičius 473
Berdiaev Mikalojus 399
Berentas II 41, Varnių malūnin. 1863
Beresnevičius Aleksandras 10, 15, 16, 17
Beresnevičius Antanas 10
Bergenienė Ona. 17
Bernecker Erichas 69, 140
Bertulis Petras 386
Beržinskas V. 81
Bezzenberger Adalbertas 69, 81, 133, 146
Biedrzycki 817, Šiaulių Ekon. denetar. XVII a.
Bielenstein Augustas 70, 119
Bieliakas Antanas II 18
Bieliakas (Bieliakovas) Juozas 166
Bieliakas Jurgis II 18
Bieliavskis Juozas II 105
„Bielyj" 396
Bikinas Juozapas 45, 51; II 119
Byla Juozas II 61
Bilevičius (Bielewicz) 602, 1595 m. vysk. Merk. Giedr. pasiunt.
Bilevičius (Billewicz) Jonas Melchioras 857
Bilevičius Samuilas Mauša 660.
Biržys 397
Biržiška Antanas 607
Biržiška Mykolas 6; II 29; 420

Biržiška Vaclovas 6, 63, 65, 81, 172; II 15, 66, 102, 103, 104, 105; 369, 383, 538, 597, 644, 657, 675, 685, 689
Biržiškienė Bronislava II 29
Bistram Aleksandras von 155
Bystroń Jonas 140, 146
Bitneris (Bythner) Samuelis 153
Bizauskas Pranciškus Antanas II 119
Błaszkiewicz 619
Blau Mikalojus 369
Blažukonis Pranas 473
Blynas Domininkas Jonas 81
Bliūdžinas 649
Bliūdžius Petras 650, 656
Bobrowicz Jonas Nepomukas 711, 716, 717, 756, 757
Boguševski gydyt. II 27, 416
Boldok 423, Viln. mil. komis. V nuov. 1917
Boleslovas Narsusis 716.
Bończ-Tomaszewski Juozapas 82
Bończ-Tomaszewski Kastantas 82
Bończ-Tomaszewski Martynas 82
Bończ-Tomaszewski Martynas 82. ž. Tamošiūnas Martynas
Bończ-Tomaszewski Rapolas 82
Bończ-Tomaszewski Zigmantas 82
Bondar 390, žand. pusk. 1900
Boneris Jonas 810
Bopp Pranas 125
Borninskis prel. 51
Bortkevičienė Felicija 81
Bortkevičius 166
Bortkevičius Rupertas II 50
Bosky Andrius II 67
Botyrius Andrius 618
Botvinko Jeronimas 390—392
Brandt Aleksandras 30
Braškutis 121 ž. Būga Kazimieras
Brazdžius Pranas 524, 527
Braždis Antanas 570
Brencius Jonas 18
Brensztejn Mykolas II 32; 690, 692, 694
Bretkūnas Jonas 129
Breza Stanislovas 467
Bristol, graf. 153
Brivzemnieks Fridrikas 70
Brockhaus Enrikas 20
Brolnickis Mikalojus 815
Brückner Aleksandras 126, 130, 134, 136, 140, 141
Bruckus Antanas 121
Brugmann Karolis 69
Brundza Antanas 382, 383
Brundza Jonas 652
Brundza Motiejus 456
Brunovas 802
Bružas Antanas II 18
Bružas Petras 637
Brzezińskienė Marijona 82
Brzostowski Jonas Vladislovas 820, 857
Brzostowski Konstantas Kazimieras 160, 161
Brzozovskaitė, dantų gyd. II 23
Būblys Aleksandras 637
Buchowiecki Aleksandras II 148, 150
Būčys Juozapas 659, 665
Būčys Pranas Petras 45, 47, 61, 127; II 54
Būda Kazys 386
Budgeraitis 412
Būga Kazimieras 70, 77, 81, 108; 438
Būgaila 591, Grūžių dvaro 1905 urėdas
Bugailiškis Peliksas 545, 548, 549, 649, 651, 652
Bugenis Motiejus 386
Bujevskis Nikodemas 17
Bukantas (Bukontas) Kazimieras 637
Bukota Vincas 457
Bulyčev II 51, gener. 1863
Bulota Jonas Jurgis 77
Bulvičius Juozas 661, 668
Bunge Paulius II 27
Burba Jonas 386
Burbulis Povilas 387, 553
Burdulis 553 ž. Burbulis Povilas
Burza 21, Sartininkų per. punkto kapit. 1868 m.
Burzyński Antanas II 61
Busilas Antanas 81
Būtėnas Petras 564, 590
Butkeraitis II 36, Prūsų lietuvis iš Schul.-Insp. Vilniuje 1916
Butkevičius Bonaventūra 455
Butkevičius Pranciškus 11, 17, 382, 383
Butkevičius Steponas II 67, 68, 69
Buturlin Dimitras 722
Butvydas 387, Ikaznės kleb. 1900

Butvidas Vincentas 383
Bužinskis Lukas 18

Camblak Grigas (Gavriilas) 440
Ceidler Mykolas 21
Cejzikas Ignas 526
Celiński Slavomilas 526
Chaimowicz Leyba II 73
Charlampovič 599, Žandarų štabo virš. 1872
Charmałowicz Ipolitas 452, 453, 455, 468, 470, 471, 487, 495
Charuzin Aleksiejus 70
Chaucer Geoffrey 108
Chełmicki Zigmantas 805
Chmelevskaitė Reveka 660
Chmielevskis Gasparas 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376
Chmielevskis Leonas 500
Chodkevičius Jeronimas 827
Chodkevičius Jonas Karolis 149
Chodkevičius Karolis 814
Chodoravičius Petras 22, 31
Chodzka Dominikas Cezaris 736
Choinskis Jokūbas 503
Chominskis Stanislovas 8, 25
Choteckis Povilas Stanislovas iš Chotezos 821
Chreptavičius (Chrebtavičius) Jokimas 504
Chreptavičius Mykolas II 145
Chreščik Gavriil'as II 63
Chrypov A. J. 654, 662, Suvalkų žand. virš. 1912 m.
Chudlejgh Elzbieta 153, 154
Cibulskis 469, Lišk. kleb. 1817
Cimanmantas (Cimmanmanas) Dovidas 659, 666
Cinanavičius Juozapas II 89, 90, 91
„Ciotka" 410 ž. Paškevičaitė-Kairienė, A.
Ciplijauskas Liudas 655
Cirtautas Bronislovas 44
Cirtautas Gasparas Feliksas 39, 41, 42, 45, 49, 51, 52; II 54, 57, 62, 64, 65; 403
Civinskas Antanas 637
Czarnowski Stanislovas 699
Czatyrka Jonas II 66
Czerhanowicz Antonius Felicianus 451
Čackis Tadas 728, 811, 827
Čaikauskis (Čaikovskis) Juozas 374
Čarnauskis II 103, Kauno gimn. mokinys, 1865
Čechavičius Antanas II 31, 32
Čelkytė 406 Kaun. mokyt. 1916
Čepėnaitė Severija II 5
Čepinskis Vincas 76
Čeponytė Petronelia 17
Čepukas II 5
Čepulis Stasys 555
Čerka 398
Čerkasov, adv. 85
Černevičius (Czerniewicz) Antanas 556
Černiauskas II 50, Turavo (Telšių a.) dvarininkas
Černiavskij Dionisij 619, 620
Červinskis gydytojas 618, 620
Čibas St. 632
Čičinskas Jonas 157, 158
Čičinskas Vladislovas Viktorinas 158
Čirinas, mokyt. 18
Čiunkytė II 59, Mergaičių mokyklos Kaune 1908 m. steig.
Čiurlionienė-Kymantaitė Sofija 51, 77
Čiurlionis Mikalojus Kostantas 51, 802
Čiurlys Jurgis 650, 652
Čyž II 29, 30, vilnietis, tikra pavardė Jelenskis. Buvo vokiečių laik. Viln. milic. inspekt. 1916 VI 19 suimtas
Čyž Jonas 142, 143
Čižauskas Mykolas 661, 667
Čyževskis Ignas Stanislovas 453

Dąbkowski 501, Seinų prel. 1846
Dabrila 412, liet. stud., IX Viln. mil. nuov. „raviravas"
Dabrila Jonas 389, 660, 662, 667
Dabrila Motiejus 389
Dabrilienė Uršulia 389
Dąbrowski Juozas ž. J. Grabiec
Dąbskis, dvarinink. 166
Dagevičius Steponas 466
Dagys II 11
Dagis latvis 62
Dailidė Jurgis II 51
Dainauskas Tomas 456, 457
Daleckis Mykolas 636
Dambrauskas 667

Dambrauskas Aleksandras 39, 70, 76, 81, 120, 127; II 53, 86, 118; 398, 543, 635, 796
Damijonaitis Juozas 45
Danilavičius (Daniłowicz) Ignas 695, 696, 706, 726, 735, 754, 758
Daniliauskas Antanas 70
Danilov Mykolas 16
Dapkevičius Jozapatas 493
Dargevičius Liudvikas 21
Daugėla 454
Daugėla-Striška Jonas 166
Daugirdas Juozas 25; II 48
Daukantas Konstantinas 636
Daukantas Simanas 127, 128, 133, 137, 140, 431, 622, 623, 690, 691, 692, 694, 779, 793, 795
Daukantienė Kotryna 622
Daukša Antanas 538, 539, 540, 541, 542, 543
Daukša Kazimieras 386
Daukša Mikalojus 123, 125, 132, 134, 138; II 56
Daumontas-Dzemidavičius 802
Davainis-Silvestraitis Mečislovas 809
David Lukošius 700, 701
Dębowski Petras II 142
Dėdė Atanazas II 20 ž. Pakalniškis Kazimieras
Dembskis Vladislovas 7; II 41, 43; 383
Demikis Jonas 654
Derevickis Mikalojus 9
Dervinskis Jurgis 43
Dyakevičius 472, 478, matininkas 1825
Dylevskis 508, Alvito kleb. 1809
Dimavičius Gerardas 13
Dirsė Antanas II 34; 410, 411, 415, 418, 422, 423
Długosz Jonas 129, 136, 141, 719, 746
Dmochovskis 47; II 62
Dobrovolskij Antanas 28
Dobrovolskis II 27, Viln. miesto vald. narys 1916 m.
Dobužinskis II 109, Šiaulių gimn. mok. butų budėt. 1897
Dogelis (Dogiel) Motiejus 712, 746
Dogelis Povilas 46; II 119; 406, 413
Dohowicz II 145, raštinink.
Dolgorukov Mikalojus II 67
Dolgorukovai 151
Dolmackis Jonas II 68
Domaševičius Jonas Andrius II 16, 20, 37; 413, 670
Dombski Juozas 481
Dominolovas 822
Dönhoff Enrikas 816, 834, 835
Dormavičia Saliamonas 665
Dorožko Fiedor 395
Dovydaitis (Dovydavičius) Juozas 7; II 41; 692
Dovydaitis (Dovydavičius) Justinas II 41
Dovydaitis Pranas 81; II 23; 403, 545, 799, 801
Draugelis Eliziejus 81
Druskius II 86 ž. Dambrauskas Aleksandras
Drzewieski 349, gydytojas
Dubeitis Vincas 390
Dubinskas Andrius 120, 127
Duklias pulkin. 855
Dulkė 398 ž. Kaziūnas Jonas
Durnovo 384, Vid. R. M-jos dep. dir. 1890
Dusburg Petras 129, 130, 141
„Dva" 396
Dvarionas 18
Dworzecki 711, 724
Dzielnicki (Dzielniczki) Jurgis 95, 98, 100, 101
Dzwonkowski Antanas 452

Effrem Vilius (Gwithelm) 814, 830
Eichvaldas G. 34
Eidimtas Antanas 13
Eigva Kristupas 156
Einoris Jonas 636
Eitutavičius Kazimieras 21, 382, 383
Ellert Julius-Aloyzas II 26
Elsner Stanislovas II 142
Endzelīns Jonas 70
Enrikas Latvis 136
Epifanov Povilas II 50
„Epštein" 396
Erazmas Roterdamiškis 42
Erdvilas 148, 701
Ermoldus Nigellus 434

„Fabričnyj" 395
Feilis, kunigas 406, 800, 806
Feliński Zigmantas 32
Fenderhauz Jonas 831
Fendrohaw Hermanas 831

Fictum 151, graf., Augusto II vyr. arklin.
Fiedkonienė-Radvilaitė Ona 148, 159
Fiedkonis Grigalius 148
Fink Itta 660
Fleckas 521, Užečio stiklo fabr. meist. stiklinėms plytoms 1744 m.
Fortunatov Filipas 67, 69, 120, 135; II 85
Frąckiewicz Dadzibok II 144
Frąckiewicz - Radzimiński Mikalojus II 142, 143, 145, 153; 449, 458, 459, 477, 478
Frąckiewicz - Radzimiński Mykolas II 144, 146, 148, 153; 458, 459
Frąckiewicz-Radzimiński Vladislovas II 146, 147; 459
Frąckiewiczówna Kristina II 144
Frąckiewiczówna Magdalena II 144
Frąckiewiczówna Ona II 144
Frąckiewiczówna Zofija II 144
„Franc" 389 ž. Leveckas Vincas
Frankas 827
Fridrikas Augustas 467, 495, 497
Fridrikas Didysis 153
Friedel II 35, Vyresn. polizeiratas
Frominas Aleksandras 133

G 36
Gabrialavičius Kazys II 105
Gabševičius Andrius 22
Gadeikienė Barbora 62
Gaigalaitis Vilius 70
Galaunė Paulius 519
Galdius 42; II 54
Gałeckis Franciškus Zigmantas 858
Galles de, kunigaikštienė 153
Ganeckij Jonas 155
Ganusauskas (Hanusowski) Telesforas 29
Garbaliauskas 35, vaistin.
Gargasas Antanas 8; II 42, 43
Gasiukevičius Jonas 473
Gecevičius, kun. 503
Gečiūnas II 11
Gediminas 111, 726, 748
Geefas Antanas 637
Gegužinskas Petras 456
Geištoras Jokūbas II 28
Gelazeris (Glazeris) Abromis 659, 666
Gelažinskis 498, Liškev. demerit. 1830
Gelažis Liūdas 594
Gelažiūnas Rokas 387
Genys Kazimieras 642
Giblis Tomas II 153
Giblytė Podchocinskienė Kosillienė Kristina II 153; 489
Gibons II 122
Giedraitis Gonoratas II 105
Giedraitis Juozas 694
Giedraitis Juozas Arnulpas 114
Giedraitis Merkelis II 58, 64, 65; 814, 830
Giedraitis Norbertas II 48, 50
Giedraitis Simonas Mykolas 690, 691, 694
Gieštartas Sebastionas 814
Gilenskaja Rachilė 660
Gylys II 36
Gilius, gydytojas 618, 620
Giniotas Juozas 637, 787, 789, 792
Gintyla Juozas Krizostomas 691
Gira Liudas II 21; 410
Gira Vytautas 412
Girdvainis II 107, 108
Girdvainis Jonas II 110
Girdvainis Mykolas II 110
Girienė Bronė II 37; 413, 420, 421
Gisler 20
Gizbert-Studnicki V. II 30, 32, 33 ž. Studnicki
Gižauskas Juozas 665
Glinskis Juozas 661, 668
Glinskis Mykolas II 152; 767
Glinskis Tamošius II 105
Glisbergis 752
Gnoinskij Ignas 645
Godlevskis Mykolas 822
Godliauskienė 25
Gołaszewski Jonas Klemensas 498, 507, 508
Goldmanas Jankelis 666
Gololobov Mykolas 385
Golovin Feodor 151
Golovkin Gavriil 151
Gorodeckis II 103, Kauno gimn. mokinys 1865
Gorskis Adomas II 74
Gorskis Mykolas Stanislovas 819
Gosievskis Vincentas Korvinas 149
Goštautas Vaclovas II 67, 68
Goštautas Vincas II 105
Grabauskis II 103, Kauno gimn. mokin. 1865

Grabiec J. 172 ž. Dąbrowski Juozas
Grabowski Ambrazas 734
Grabovskis Adolfas 493
Gramas Julijonas II 105
Graurokas Antanas 651
Green John Richard 105
Grefilis Kazimieras 636
Gricius Juozas 18
Grigaitis Pijušas 664
Grigalius IX 137
Grigalius XVI 14
Grigaravičius Simanas II 67
Grigelis Kristupas 348
Grigetas, kunigas II 51
Grigorjev Vasilij 118
Grinbergas Eljošas II 105
Grinienė Zacharjašienė 855
Grinius Kazys 76, 644, 645, 646, 672
Grinkeris Monkus 61, 62
Grinkeris Mušis Genu 61
Griška-Hryševičius Maurikis 809 ž. Hryševičius M.
Grižas II 11, ūkin.
Grižiukas ž. Smolskis Jurgis
Groddek Gotfryd Ernest 750
„Gromov" 396
Grosmanas Jankelis 659, 666
Grotkovskis Dadzibog 856
Grudzinskas Tadas 472
Grudzinskis 486, daraktorius 1814
Grudzinskis Antanas 478
Grunau Simanas 132, 136
Grūzdytė Stanislava 35
Gruževskis II 73
Gruževskis 708, 713, 729
Gruževskis Jonas 856
Gubin 390, puskar. 1900 m.
Gudaitis Antanas 658, 663
Gudelevičius Jokūbas II 148
Gudelevičius Tomas II 148, 149
Gugis Pranciškus 636, 639
Gulbinas Motiejus 17
Gurgutis 398 ž. Sabaliauskas A.
Gurgždis Juozas 667
Gurkevičius Mikas 473
Gurinavičius Stanislovas Tadas II 67, 68
Gustaitis Motiejus II 119
Gustavas Adolfas 149
Gutauskas J. 88
Gutovskis Benediktas II 65
Guževskis (Goiževskas) Stanislovas II 51
Gužutis 133 ž. Frommas Aleksandras
Gzovskis Petras iš Dziedicų 817

Hamilton, kunigaikštis 153
Hanusavičius 171
Hechelmann A. 405
Hecht II 28, Vilniaus Stadtbaurat 1916 m.
Heine Enrikas II 36
Herbačiauskas Albinas Juozas 42; II 117, 118
Herder Jonas Gottfriedas 721
Herodotas 432
Hindenburg Paul von II 23, 27
Hippel von 452, Landrat 1800 m.
Hir 421, Viln. katedros zakristijonas
Hirt Hermanas 69, 643
H. M. 449
Hollak A. ž. Oleka A.
Holzmann 802, vokiečių arm. į. ltn. 1916 m., istor.
Hrehorovič (Gregorovič) Jonas 750, 758
Hrycewicz II 109
Hryncewicz Juozapas II 71, 74
Hryniewicki Aleksandras II 89, 90
Hryniewicz Pranciškus 413
Hryškevičius Maurikis 809
Hrodwił 142

Jablonskienė Konstancija 35
Jablonskij II 68; poručikas 1835 m.
Jablonskis Jonas 34, 35, 36, 37, 38, 39, 70, 76, 77, 122, 144; II 61, 86, 88
Jablonskis Kastantas 63, 172
Jacevičius Gabrielis 450, 459
Jachimavičius Povilas 814, 815
Jackevičius Boleslavas 670
Jadvyga 810
Jafe Majeras Giršas 660
Jagelienė Anelia 82
Jagič Vratoslavas 68
Jagodzinskis 498 Lišk. demer. 1830
Jakob z Tomlunow Tomlunski II 66
Jakobi II 33, Hauptmann d. L. 1916.
Jakštaitis 829
Jakštas Adomas 48; II 17; 691. ž. Dambrauskas Al.

Jakūbėnas Paulius 398
Jakubowski Jonas 445
Jakučionis Antanas II 37
Jan II 145, podsędek Lidzki
Janchelbrychčiūtė-Giblienė Ona II 153
Janeliūnas Stanislovas 637
Jankevičius Jonas II 105
Jankulis Antanas 390
Jankus Martynas 635, 636, 638
Janocki Jonas Danielis 716
Janulaitienė 410
Janulaitis Augustinas 77, 81, 112, 172, 690
Janulevičius Stanislovas 636
Janulis 382, ž. Kulakauskis Simonas
Janušauskis M. 38
Januševičius Povilas 42, 44, 45, 46, 48, 51; II 62
Jarašius Juozapas 645
Jarocki II 28, 29, Vilniaus ugniag. savan. pirm. 1916 metais
Jaroszewicz Juozapas 431, 749, 752
Jaroševičius Jonas II 67
Jarošiūnas Jonas 637
Jarošiūnas Juozapas II 58, 65, 796
Jarulaitis Vincentas 51, 60
Jarzęcki F. 415
Jaržyna Jonas 828
Jasėnas Kazimieras 70
Jasiulaitis Aleksandras 658, 663
Jauneika II 78
Jaunius Kazimieras 47, 48, 67, 69, 70, 73, 74, 120, 122, 123, 124, 125, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 137, 138, 139, 140, 144, 146; II 10; 403, 438
Jaušienė Kotrina ž. Daukantienė K.
Jazdauskas Antanas II 85
Jelenskis II 29, 30 ž. Čyž
Jezukevičius Vladas 412
Ignatjev Mikalojus 604
Jieronymas Pragiškis 136.
Indrelė Antanas II 5
Indrelė Juozas II 5
Indrelė Tadas II 4, 5
Innocentas XII 490
Joachim II 146
Joeppen 800, Vok. vakarų arm. vysk. 1916 m.
Jogaila 110, 148, 439, 447, 723, 735, 744, 751, 766, 810
Jogminas Adomas II 67, 68
Jogminas Kazimieras 27
Jokūbas 464
Jomantas Ambrozijus 626
Jonas Albrechtas II 153
Jonas iš Didžiųjų Lietuvos Kunigaikščių 811, 823, Žygim. II neteisėtas sūnus
Jonas Kazimieras 149, 817, 819, 828
Jonas III Sobieskis 820, 856
Jonaučius II 11
Jonin Juozas II 105
Jonuskauskas 635, Tilžės dek. 1894
York, grafas II 26, 29, 30, 31, 32
Jovaras 35 ž. Krikščiūnas Jonas
Isenburg-Birstein Franz Joseph 418
Jucevičius Anicetas 455, 456, 474, 475, 476, 477, 480, 498, 499, 500, 501, 502, 503
Jucevičius Martynas 505, 509, 510, 511, 512, 513
Juchnavičius Grigalis 819
Juchnavičius Jurgis 819
Juchnowicz Michna 99
Judycki Valerijonas Stanislovas 96
Juodelė 552, Aukštadv. vaistininkas 1915
Juodvalkis Teofilius II 116, 413
Juodzewicz, teisin. II 32
Juozapaitis Jonas 633
Juozapas II 696
Jurašaitytė A. 410
Jurevičius Juozas II 105
Jurgaitis Juchna 829
Jurgaitis Jurgis 650, 651
Jurgaitis Marcionas II 86, 119
Jurgáitis Tadas 571
Jurgelevičius Petras II 149
Jurgelis (Jurgelevičius) Baltramiejus 347, 348, 349, 350, 351
Jurgelis (Jurgelevičius) Kristapas 347
Jurgelytė Kristina 347, 349, 350
Jurgiewicz Bolek 99
Jurgiewicz Henrikas 99
Jurkevičius, ats. kapit. 376
Jurkštaitis Kristupas 70
Jurkštaitis Vincas 659, 665
Jurkūnas Ignas 807

Jurkus 635
Juškevičius Antanas 129, 137; II 83, 85; 387
„Ivan Ruchockij" 396
Iwaszkowic Hryška 99
Ivinskis Laurynas 117, 118; 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 604, 625, 685
Ivonauskis Napoleonas 339

Kabalevičius Jonas II 149
Kachanov Jonas 385
Kaczanowski Mikalojus 834
Kadlubek Vincentas 111, 434
Kairys II 109, Šiaulių gimn. mok. butų budėt. 1897 m.
Kairys Klemensas 19
Kairys Steponas II 24, 28, 29, 31, 32; 410, 415
Kairytė Cicilija 19
Kairytė Ona 19
Kairiūkštis J. 691
Kakowski Aleksandras 806
Kalinauskas Tomas 500
Kamajiškis 72 ž. Smolskis Jurgis
Kameckis 667
Kaminka A. 84, 85, 86
Kaminskas M. 571
Kantrimas Juozas 543, 544
Kantrimas Kastantinas 385
Kantrimas Peliksas II 50
Kapnist P. 383
Kapočius Peliksas 81
Kapuliaras Juozas 390
Kareiva Alfonsas 22, 27, 28, 29
Karevičius Pranciškus 398, 420, 806
Kaributas 700
Karijotas 142
Karlick iš Neretitzo 150
Karolienė Severija II 5
Karolius V 148; II 131
Karolius XII 150, 151; II 77; 821
Karolius Gustavas 149; 818
Karosas Antanas 60
Karosas Jonas 19
Karpis II 134
Karpis Pranciškus 822
Karūža Juozapas 556
Kasperavičius 20
Kasperavičius Jonas 20
Kasperavičius Jonas II 149
Kasperavičius Julijonas 637
Kasputis II 18
Kašikauskas Kristupas 478
Katelė Jonas 51; 404, 636
Katelė Klementinas 663
Katulevičius Peliksas II 149
Kaufeld 521, Užečio stiklo fabr. pirmas meisteris 1744 m.
Kaufmann Konstantinas von II 103; 370, 371, 372
Kaulakis Liudvikas 636.
Kaupas Antanas 404
Kaušelis Jonas II 149
Kavoliauskas Pranciškus 47
Kazanskij Aleksandras II 51
Kaziliauskas Motiejus 27; 382, 383
Kazimieras Jogailaitis 148; 447, 746, 758, 769, 810
Kaziūnas Jonas 397, 398
Kaziūnas Lukas 397
Kazlauskas Kazimieras 634, 635, 636, 639, 640, 641
Kazlovskij Egor II 108
Každailevičius Izidorius 371
Kėblas Simanas 636
Kėcis Stepas II 149
Kekys Klemensas 637
Kemėšis Fabijonas II 62
Kersnauskas 32
Kęstutis 137, 142; 721, 735, 738
Ketvergis Tamošius II 66
Kybelis K. II 89, 91; 386
Kiechonowicz 858, 859
Kiersnowski Jonas II 142
Kievnarskis Adomas 828, 834, 852
Kikas Martynas II 67
Kilučių Agaras 398 ž. Nastopka
Kymantas Jonas II 29; 604
Kymantienė II 37, 38
Kingston kunigaikštienė 153, 154. ž. Chudlejgh Elžbieta
Kingston kunigaikštis 154
Kirkila Rapolas 28, 29
Kirša Faustas II 36, 413
Kisiel Jurgis 156
Kiszelewski Stefan Dominik II 148
Kiška Mikalojus 828
Klenauskas Pranciškus II 49
Klimaitis Pranas 538
Klimas Petras 3, 77, 81, II 115, 365, 435, 436, 437, 545, 547
Klimaševski Baltrus 501, 502, 503

Klingenberg Mikalojus 630, 640
Kliuk, kunigas 167
Kłonec Petras II 144
Klopotovskis, metrop. 49
Klukman Jonas 831
Kniūkšta Antanas 799
Kobilniskis Juozapas 28, 30
Koch Konstantinas II 110
Kojalavičius Vijukas Albertas 716, 717
Kolyška 155, 1863 m. sukilėlis
Koltovskij kapit. II 42
Komakiškis ž. Smolskis Jurgis
Koncevičius Mikalojus II 61
Kondratavičius Liudvikas II 60
Kondratiuks Dimitrij 395
Konrad von Jungingen 723
Kontautas 638, 639, 640, Kretingos muitinės sargas
Koppehele 419, Viln. vok. pol. komis 1917 m.
Koreckij Petras 25
Korybutas-Puryckis 802 ž. Puryckis J.
Korpas 571, Daukšogalos dvaro valdyt.
Korzonas Povilas 146
Kosakauskis II 44, 1863 m. sukil.
Kościałkowski Stanislovas 694
Koscielskienė Kotryna 823
Koscielskis 823
Kosciuška Tadas 26, 27
Kosciuško Danielius 157
Kosciuško Mikalojus 833
Kosillaitė Piątkowskienė II 153, 489, 490
Kosillaitė Wołłowiczienė II 153, 489, 490
Kosiło Jonas II 147
Kosillo Fliorijonas II 153, 489
Kosiłło Jurgis Vladislovas II 147, 153, 154; 450, 459, 489, 490, 491
„Kosoj" 394 ž. Kondratiuks, Dimitrij
Kosov Konstantinas II 102, 103
Kossakovskis Jonas Nepomukas 455
Kossowski Steponas 97
Kotkowicz Hrynia 99
Kotkowicz Jarosz 99
Kotryna II 154
Kotzebue August von 784
Kowalski Petras 865
Kozlak Jonas II 148
Krakauskas 615
Krantz M. 797, 798
Krasiński Adomas Stanislovas 14, 16; II 44
Kraszewski Juozas Ignas 431, 704, 705, 706, 728
Kravelskis Geršon 660
„Krepostnoj" 395
Krėvė Mickevičius Vincas 77
Kriaučiūnas Jonas II 23; 539
Kriaučiūnas Petras 48, 70, 138
Kriger Grigorijus 25
Krygeris 777
Krikščiūnas Jonas ž. Jovaras
Krikštanaitis Jonas 836
Kriščiukaitis Antanas 76
Kriščiūnas Jonas 653
Kriškijanas Pranciškus Ksaveras II 57, 61
Krištaponis Benediktas 386
Kritaitis, kunigas 385
Kryžanauskas Pranciškus 10
Kromer Martynas 719
Krüger 452, Seirijų Oberamtm. 1800 m.
Krupavičius Marcelinas 463, 493
Kruševskis Antanas II 154; 456, 475, 483
Krūvelis Pranciškus 556
Kruze 734
Krzywicki Liudvikas 47, 808
Križevičius Aniūpras II 68, 69
Križevičius Mykolas II 105
Kšinskis Kazys II 67
Kubilskis Jurgis 663
Kudirka Jonas 665
Kudirka Vincas 78
Kūdis Pranas 637
Kühl II 28, Viln. Palizeir. 1916 m.
Kukelis 370
Kukiewicz Jonas II 145
Kukis, J. 479
Kuklinskis Jonas 505, 511, 512
Kukšta 8, kunigas august. 1861.
Kukta Juozapas 415, 422
Kukta M. II 25, 34, 87
Kułak II 135
Kulakauskis Simonas 382, 383
Kulvietis Tadas 9, 27
Kundrotienė Kotryna 18
Kunickij Mikalojus 11, 12; 373, 374, 375
Kunkulis Mikalojus II 67

Kuolas 386, Valkininko kleb. 1899
Kurauskas Pranas 473
Kurbskis Andriejus 159
Kurbskis Jaroslauskis Andriejus 160
Kurbskis Jaroslauskis Dimitras 159
Kurbskis Jaroslauskis Jonas 160
Kurcas 639, 640
Kurčevski J. II 33
Kurjanski Girš 395
Kurmis Antanas 387
Kurpienė 473
Kuršaitis Aleksandras 691
Kuršaitis Fridrikas 140, 690, 692—693
Kustovskis 424
Kutelis 397 ž. Kaziūnas Jonas
Kutrzeba Stanislovas 112
Kuzma Vincas 658, 665
Kuznecov Julijus 70
Kviatkovskis Stanislovas 390
Kvietkauskas 494, 507, 508, 510, 511, Dominik. gener. 1804

La Barre de 805
Labauskienė 154
La-Buleu II 81
Lačydlauskis 160, Kat. bažn. Birž. kleb. nuo 1689 m.
Ladauskis Jonas 19
Ladygienė 81
„Lagernyj" 395
Lapelis 121
Lapinas K. 347
Lastoŭski Vaclovas II 29, 31; 410, 411. 417, 419, 421
Latyšev Vasilijus II 108, 109, 110
Latvis Jurgis II 67
Laucius 37
Laučikas Jonas 19
Laukaitis Juozapas 47; II 61, 119
Laukevičius (Laukis) Jokūbas 777 ž. Daukantas S.
Laurinaitis Jonas-M. 77, 81
Laurynavičiukė Karolina 18
Laurynavičius 43
Lautenbach Jokūbas Enrikas 70.
Le Bon Gustavas 103
Lechavičius Antanas 718, 722, 730, 731
Ledesma Jokūbas 140, 146
Lednicki Aleksandras 43
Lefévre E. 46
Lehmkuhl Augustinas II 98
Leibniz Gotfridas Vilhelmas 402, 403
Leišis 751
Lekeckas Kazimieras 46
Lekstutis Damininkas 62
Lelewicz Aleksandras 452, 465
Lenartowicz 746, kun. pij. Alžiavos kleb., Slanimo apskr. 1845
Lengvinas 700
Lenkewicz Jeron 479
Lenusz Krjak 142
Leonas XII 406
Leonas Petras 41, 44, 45, 51, 76
Leonienė II 59
Leparskis Jonas 388
Lepner Teodoras 131
Lesevičius Rapolas II 153; 452, 466, 467, 468, 470, 485, 495
Leskien Augustas 69, 124
Lesmann 21, Tilž. Staatsanw. 1870 m.
Leščinkij 364
Lešynskis 160, Biržų administr. XVII a.
Leveckas (Levickis) Vincas 388, 389, 658, 662, 664
Lewenhaupt Adomas Liudvikas 152, 859
Levinšteinas Mauša 659, 666
Levitas Faivelis 657
Lialin P. II 108
Lialis Pelicijonas 627, 628, 629, 630, 631, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643
Liausas Bronislovas 51; II 61
Lideikis Juozas 403
Lidzkònaitė Anielia II 89
Lietuvos Sūnus II 17
Lileika Juozapotas II 51
Limaževičius Silvestras 375
Lingis 667, buv. Gižų valsč. vaitas, nepatvirt.
Linka 618, Aptiekininkas, J. A. Herbač. dėdė
Lisowski Nowogrodzianin 716
Lisovskij Leonidas II 54
Litauer, inž. II 28
Litvinas Jokūbas II 68, 69
Litvinenka Jokūbas II 68 ž. Litvinas Jokūbas
Liubomirski Jurgis 742
Liudkevičius, dr. 169
Liudvikas, markgr. 150

KAUNAS

Liūdžius Juozas II 115, 654
Liulis 398 ž. Paliulis Tomas
Liutostanskis Ipolitas 9
Łokszański Venceslaus 89, 101
Łowdziewicz Jokūbas II 148
Ložinskis Juozas 635
Lubieński Konstantas Irenijus 10, 14, 16, 19
Luboracki Bazilijus 493
Luckevičius Antanas II 29, 31, 34, 35, 37; 417, 421
Luckevičius Jonas II 38; 414, 416, 421
Lukas Jokūbas II 149
Łukaszewicz Juozas 449
Lukaševičius Jonas 27
Lukauskas S. 649, 651, 652
Lukošius II 23
Luščinskas Pranas 465, 466, 468, 470, 493, 494, 495, 511, 512, 515
Lwowic Troian II 147

Machwicki Martynas 478
Maciejauskas Antanas 83, 85, 86, 87, 88
Maciejauskas Julijonas 51
Maciejevičius Andriejus 160
Mackevičius Antanas 22, 28, 29, 155; II 40
Maculevičius Antanas 452 453, 454, 455, 471, 487, 496
Mačiulaitis, mokytojas 801
Mačiulis (Maculevičius) Jonas 49, 76, 155, 158; II 65; 405, 802, 806
Mačulis Jonas 661, 667
Magdušauskiai 35
Maidel Egor 9; II 41, 50, 51
Maironis 155, 158 ž. Mačiulis Jonas
Majržimas, kun. II 70 ž. Mažrimas
Makantavičius Jonas 661, 667
Makelis Juozas 671
Makowiecki Tamošius 98, 100, 101
Makovskis, kan. 502
„Maks" 395. ž. Kurjanskij Girš.
Malatesta 166, Krist. II Radv. kavalieristas
Malatestienė Kotryna 166
Malewski 795
Maliauskas Antatas 81
„Malyj" 395. ž. Raiber, Chaimas
Malinauskas Donatas II 37; 386
Malinauskas Karolis 451, 452, 460, 464, 465
Malinowski Mikalojus 722, 730, 736, 737, 755
Maliukevičius Klemensas 549
Mamaev, gen.-leit. 10.
Mann Bruno 493
Mantvydas Liudvikas 22, 28, 29
Mantvila II 43, Žem. kons. vald. 1863 m.
Marchelevičius Vaitiekus 451, 461, 462, 463, 464
Marciejewski Augustinas Polikarpas 452, 453, 454, 465, 466, 512
Marcinonis Baltras 478
Marcinowski Antanas 699, 705
Margalis 426, 427 ž. Šnapštys Juozas
Marikonis Jeronimas II 10
Marikonis Lucionas II 10
Marikonis Pranas II 10
Markowski Protas 505, 508, 509, 511
Markuza 618
Marma Kazimieras II 62, 65
Martynas Gallas 434
Martinkus Martynas 18
Martov L. II 16
„Martovskij" 395
Masalskis Remigijus 491
Masiulis Jonas 386
Maskolaitis Mataušas 17
Massalski Ignas Jokūbas II 152
Massalski Ignas Juozas II 44
Mašiotas Pranas 76
Maškovcev 520, prof., Tretjakovo galer. dir.
Maškovskis Mikalojus 812, 827
Matas R. II 115
Matijošius Juozas 637
Matul 166
Matulaitis Sergijus 661, 662, 668
Matulionis Povilas 76; II 77, 83
Matusevičius, kalvis 389
Matvej 653, 654
Mažonavičė Bonaventūra 623
Mažrimas, kun. II 70
Med Otto 832
Melanija 746, Švitrig. antr. žmona
Melwert Jonas 831, 832
Meškauskas Jonas 637
Miączyński Atanazas 858
Miączyński Maciejus 856

Miardunicz Mikalojus II 148
Michalčevskaitė Uršulia II 105
Michalčevskis Pranas II 105, 106
Michalkiewicz Kazimieras Mikalojus II 21, 34, 35, 56; 796
Michałowski II 143
Michielidzis Stepas II 148
Mickaitis (Mockaitis) Antanas 659, 665
Mickaitis (Mockaitis) Bronislovas 659, 665
Mickiewicz 865
Mickiewicz Adomas Bernardas 340
Mickiewicz Aleksandras 708
Mickiewicz Juozapas II 74
Mickiewicz Iwaszek 99
Mickiewicz Petras 99
Mickiewicz Povilas 99
Mieginienė Severija II 6 ž. Tumaitė Severija
Mieginis Liudas II 6
Mieniaev A. II 102
Mierzyński Antanas 70, 120, 125, 126, 127, 129, 130, 133, 135, 136, 137, 140, 141; 438
Miežinskas Antanas 567
Miežinskas Jonas 567
Miežinskas Kazys 567, 573
Miežitavičius (Miežutavičius, Mežinys) Mykolas 20; 598, 599
Mykalauskas Felicijonas 637
Mikalojus I 349, 363, 364
Mikalojus II II 22
Mikelionis Kazys 473
Mikkola, Juozas Julijus 69, 134
Mikłaszewicz 620, gimn. mokyt. Jelce 1875
Miknevičienė Marė II 151, 152; 451
Miknevičius Tomas 457
Mikolaiewicz Stepas II 148
Mykolainis Petras II 20
Mykolaitis Juozas II 67
Mykolaitis Vincas ž. Putinas.
Mykolas 89, 90, 91, 96
Miliauskas Liudvikas Silvestras 457, 483
Milieszka 712
Miliutin Mikalojus 83
Milleris 521, Užečio stiklo fabr. šliferis 1744 m.
Milukas Antanas 617
Mindaugas 108, 114; II 11; 696, 699, 721, 723, 735, 766
Mineličius Adomas II 149
Miniotai Vincas, Vladas, Liudvika II 105
Minvydas 166, Biržų kalv. pastor. 1662 m.
Mironas Juozapas 385
Mironavičius Joil 363
Misius 37
Miškinis Vincentas 385
Mizgier Petras II 145
Mockus II 109, Šiaulių gimn. mok. bubų budėt. 1897
„Mohylevskij" 394
Moygis 82, Aluntos dv. komis.
Mokronovskis Franciškus 856, 857
Mokrzecki Adomas 493, 494
Mokrzecki Filipas 30, 31
Moncevičius Jokimas 22, 30, 31
Mongėlo Gelazy 26
Mongirdas Vladas 552
Monstre M. 689
Montelius Oscar 106
Montvilas Eligius 13
Montvilo Mikalojus II 149
Morkelis Morkus 81
Moteykowicz Jurgis 99
Moteykowicz Martynas 99
Motiejus III II 12 ž. Valančius Motiejus
Motowicz Stasys 99
Motuzas Dominikas II 120
Mozūras „Podleszanin" Stasys II 67
Mühlenbach K. 70
Muravjev Mikalojus II 45, 50, 103; 370
Muravjev Mykolas II 16, 19, 40, 41, 45, 46, 49, 50; 369, 377, 520
Musteikis-Musnicki II 4

„N 118" 395
„N 120" 395 ž. Vencesevičius Leonydas
„N 127" 396
„N 129" 396
„N 130" 396
Nacevičius 45, Kauno „Dainos" dr. choro ved. 1908
„Nadiežnyj" 389, 662 ž. Dabrila Jonas

Nagrodzki II 31, Viln. krautuv. 1916 m.
Nagurskis Pranciškus 822
Naneškevičius Antanas 390
Napierskij Karolis Eduardas 696, 697, 699, 746
Narbutas Fridrikas 728, 739, 740, 773
Narbutas Jonas II 69
Narbutas Julius 728
Narbutas Kazimieras II 68, 69
Narbutas Mikalojus II 71
Narbutas Mykolas II 70
Narbutas Teodoras 132, 142; 431, 690, 691
Narbutas Vincentas II 72, 73
Narbutt z Uwoyniow Zofija II 72
Naryškin Leonas 151
Narkiewicz Povilas II 72
Narmuntowicz Stasys 99
Naruszewicz Adomas Stanislovas 710, 719, 827
Nastopka 398, veterin. 1894 m.
Naujalis Juozas II 59
Naujaulyčių Motjukas 425
Naujokaitis A. ž. Žagaras.
Naujokaitis Petras 658, 664
Nausėdavičienė Veronika 383
Navickas Matas 526
Nazimov Vladimiras 24, 33; II 39, 40, 46
Nenevskis Antanas 386
„Nepod" 394 ž. Šperling Abromas
Nerezjus Ernestas 152, 156
Nesselmann Jurgis Enrikas Ferdinandas 131, 140
Nestor 434
Nešiavietis (Nieszawski) Andrius 746
Neüburg Karolius Pilypas 150
Neuburg'ienė Liudvika Karolina 150, 152, 156, 160, 161, 163, 164, 166
Nevierauskas Jurgis 493
Nichno 142, kunigaikštis
Niedziałkowski Jonušas II 118
Niedziałkowski Karolis Antanas 49
Niemcewicz Julijonas Ursyn'as 737
Niemeksza Antanas 14, 15
Niesiecki Kasparas 158; 700, 711, 716, 834
Nikitin II 46, 48, valdininkas
Noyszewski kunigas II 119
Nokutis Kazimieras II 6
Nolde Gerhardas 814, 830
Noreika Liudvikas II 68, 69
Norgelė Julius 370, 371
Norus, dr. 144 ž. Totoraitis J.
Norvaiša Vincas 382, 383
Noveskis Tilžės knygų krautuv. savin. — II 20 ž. Mykolainis P.
Nowhorodec Klimas 142
Nowicki 618
Novickis Adalbertas II 49
Novickis Jonas II 105
Novodvorski V. 69, 108
Nowomieyski Adomas II 72
Novosilcov Mikalojus 390, 391

Obryński Andrius II 142
Odinaitė Kotryna 622 ž. Daukantienė K.
Odin'as 750, 751
Oginskiai, kunigaikščiai 339, 342
Oginskis Jurgis 152; 821
Oginskis Mykolas 346, 604, 641
Okolski Simanas 717
Oleka Andrius 502
„Olenij" 395
Olenin Aleksej 722
Olszewski Mykolas II 119
Olšauskas Konstantinas 45, 48, 52; II 54, 58, 59, 60
Olšauskis 819
Onacewicz Žegota Ignas 695, 743, 744, 748, 752, 762, 766, 768, 784
Ordymovskis Vincas II 105
Orzechowski Jokūbas 812, 813, 829, 830
Orževskij Petras 627, 630, 631, 640
Ostrogskis Teodoras 735
Otto Fridrichas 18
Ovdiej 165, Biržų cerkv. pop. 1508 m.
Ožys II 11, Malaišių k. ūkin.

P., knygnešys 36
Pabrėža Jurgis Ambraziejus 792
Pacas Mikalojus Steponas 157, 160
Pacevičius Adolfas 18
Pacevičius Liudvikas II 50, 51
Pacevičius Pranciškus II 58; 405, 796, 797, 801, 806, 807
Packauskas 498, Seinų komisar. 1836 m.
Paculevičius Jonas II 149
Pajaujis Juozas II 37

Paikinas Fišelis 660
Pakalnis 387, Salų, Ašmen. a., kleb. 1899
Pakalniškis Kazimieras 40; II 20; 634, 636
Paknys Juozas II 32; 417
Pakštys Antanas 385
Palczewski Petras 100
Palčevskis Pranciškus 9
Paleckis 520, 1547 m. pal. Vilnių įkūrė stiklo fabriką
Palemonas 111
Paliauskas (Palewski) Motiejus II 147; 450
Palissas Bernardas 525
Paliukas Julijonas 397, 398, 637
Paliulionis Mečislovas-Leonardas 39, 48, 49, 50, 51, 60; II 57, 60, 94, 96, 104, 111, 120; 386, 627, 628, 630, 631, 641, 642, 643
Paliulis Mykolas 398
Paliulis Tomas 398
Palmicki Elijošius 478
Palmieri 804, 805
Palubinskis Jonas II 105
Palukaitis Vincas 77
Palutis Juozas 473
Pancerzinskis 819
„Panie Kochanku" 153, 154 ž. Radvila Karolius
Panielewicz Martynas II 148
Panielewicz Mikalojus II 148
Papée Fryderyk 141
Paplauskas 502, Liškev. demerit. 1850 m.
Paprecki Baltramiejus 717
Parčevskis 591
Paschali 8, Telšių kar. virš. 1856 m., pulk.
Pasek 817
Paslauskienė 18
Paškevičaitė Kairienė A. 410
Paškevičius 465, 513, Seinų oficial. 1805
Pàtalas 132
Patkul Jonas-Reingoldas 151
Patrimpas 132
Paulauskis Juozas Benediktas 597, 598
Paulavičius 412, 413
Paulavičiūtė Teklia 17
Paulukat August 797
Pautienis 666
Pavilanis Antanas 50
Pažūsis Ignotas II 116
Pękalskis Jonas 159
Pełczycki Zacharijušas 99.
Penčila Pranas 658, 663
Penkauskas Pranas 694
Perkūnas 132
Peteraitis 383
„Peterhofskij" 396
Peterson Jonas 164
Petkevičius, kunigas dominik. 702, 703
Petkevičius Antanas 15
Petkevičius M. II 56
Petkevičius Petras, Jurbarko muit. tarnaut. 1869 m.
Petraičiukė Ona 17
Petraitis Steponas 664
Petras Didysis 43, 87, 150, 151, 152, 156, 165
Petrauskas 51
Petrauskas Mykolas 140
Petrauskis Mikalojus Ginvila 817
Petravičius 21 ž. Petkevičius Petras
Petravičius Paulius II 149
Petreikis Kazimieras 637
Petreikov 649
Petrelewicz Povilas II 148
Petronis Motiejus 636
Petropavlovskij Sergiejus 671, 672
Petrukevičius Paulius II 149
Petrukiewicz Jokūbas II 148
Petrukiewicz Juozas II 148, 149
Petrulewicz 605, 606, 607
Petrulevičius, vald. 30
Petrusevičius Pranas II 16; 385, 387, 388, 538
Petzoldt II 33, Viln. vok. polic. inspekt. 1916 m.
Piascik Povilas II 142
Piasecki Jeronimas 505, 509, 512, 513
Piasecki Povilas II 145
Pieškov 598, V. R. M. Polic. Dep. atsk. skir. virš. 1908
Pietaris Vincas 139, 140, 617
Pietrowicz Jonas 99
Pietrukiewicė Jokūbas II 148
Pigulevskis II 106, Kražių gimn. prižiūr. 1841 m.
Pijus VIII 14
Pijus IX 19, 20

Pijus X 400, 803, 804
Pikčilingienė Franciška 406
Pilsudskis Bronislovas 802
Pinigul Martynas II 148
Pinigul Petras II 148
Piotrowicz Staniulis 99
Pirtigulis Adomas II 149
Pirtigulis Petras II 149
Pisarskis (Stanevičius) 9, 1863 m. sukilėlių būrio vadas
Plačelis Juozas 15
Plater Jurgis 758
Plater Kazimieras 789
Plečko Petras 630
Plevak T. 86
Pliuškevičiai 37
Pliuškytė L. 35
Pocius Dominikas 632, 636
Pocius Mykolas Kazimieras 855
Podchocimskis II 153
Podliašius Vincas 658, 664
Pogodin Aleksandras 69
Pohl II 23, 26, 29, 31, Viln. m. oberbirgerm. 1916 m.
Pohoskienė 404
Poklonski 165, kazokų pulk. 1655 m.
Polionis Stepas 473
Połujański Aleksandras 449, 458
Polupięta Mykolas Kazimieras 816, 834, 835, 836
Porzeziński Viktoras 69, 127
Poška Dionyzas 114
Potapov Aleksandras 9, 14, 15, 16; 382, 383
Potasas Augustas 668
Potasas Jonas 668
Potemkin Jokūbas 701
Potockis Severinas 452
Povilaitis Jonas 659, 665
Povylius Antanas 34, 35, 36, 37, 38
Požela Motiejus II 92
Požela Vladas 35
Pranaitis Juozapas 659, 665
Prapuolenis Kazimieras II 118; 398
Prapuolenis Petras 668
Prätorius Motiejus 131
Pretvits 70
Pridotkas Andrius II 116
„Prijezžyj" 395 ž. Vainer Šmuel
„Prikaščik" 396
„Pripuolamas" 397
Prochaska Antanas 141, 143
Pronckūnas Adomas 636, 641
Proszkowski Juozas 493
Protasewicz Jonas II 142
Prušinskis 819
Przenskiūtė-Sulistrauskienė Karolina II 154
Przezdzieckiai II 10
Pugasevičius, kun. 9
Pukšta Bartolomiejus 26; II 49
Pundzevičius Petras 426, 427
Puniška 669
Puodžiūnaitė O. 35
Puodžiūnas J. 415, 418, 419
Pupšaitė Marijona 18
Purickis Juozas 532
Pusdešris Jurgis 658, 663
Putinas 412 ž. Mykolaitis Vincas
Putrikas 820
Puzyna Mykolas 97
Puzinas J. 802
Puzinas Povilas 526
P., V. stud. 37

Rabcevičius Simanas II 105
Raczyński Edvardas 719
Račiukas Stanislovas 382
Račkauskas 799
Račkauskas Adolfas 39, 49, 399
Račkauskis Jeronimas II 105
Račkauskis Julijonas 385
Radavičius Leopoldas 12
Radvila — ž. Vaišundas
Radvila Albertas (Vaitiekas) 148, 159, 823
Radvila Albertas Stanislovas 818
Radvila Aleksandras 164
Radvila Aleksandras Liudvikas 817, 818
Radvila Boguslovas 149, 150, 156, 157, 160, 165, 166
Radvila Dominykas 154, 164
Radvila Jeronimas 153
Radvila Jeronimas Plorionas 153
Radvila Jonušas 149, 157, 716, 808
Radvila Jurgis 148, 157, 159
Radvila Karolius Stanislovas 152
Radvila Karolius Stanislovas 153, 154, 166 vadin. „Panie Kochanku".
Radvila Kristupas I 149, 150, 155, 159, 164
Radvila Kristupas II 156, 164, 166

Radvila Mikalojus 148
Radvila Mikalojus Juodasis 148, 149, II 153, 449, 458, 812, 827
Radvila Mikalojus Kristupas 812, 813, 815, 829
Radvila Mikalojus Našlaitėlis 449
Radvila Mikalojus Rudasis 148, 155, 156, 164
Radvila Mykolas Kazimieras 818
Radvila Mykolas Kazimieras 153. Vad. „Rybeńko".
Radvilaitė Barbora 167, 588
Radvilaitė Elžbieta Augusta ž. Sulcbach'ienė E. A.
Radvilaitė Liudvika Karolina ž. Neuburg'ienė L. K.
Radvilaitė - Radvilienė Ona Marija 150
Radvilaitė Ona 148
Radvilienė - Frąckiewicz'aitė Karolina 164
Radvilienė - Sanguškaitė Ona 153, 163, 521
Radžiukynas Blažys 487
Rafailas 653, 654
Rafalovicz Chaim 478
Rafałowski 478, Lišk. turtų samdyt. 1629 m.
Raiber Chaimas 395
Rakauskis Anastazijas II 105
Rakuza P. 454
Ramanauskienė II 102
Rastauskiai iš Lopacinskių Karolius ir Marijona 159
Razderišin Arkadijus 544
Razutis Vincas 17
Reicheris 784
Reitelaitis Jonas II 142; 448
Remeika F. II 115
Remeikis Juozapas II 107, 108, 109, 110, 111
Renigeris 414, Kar. draud. atst. Viln. 1917 m.
Rennenkampi Povilas 116
Reno, gener. 152
Rėšus Petras II 105
Rėza Liudvikas 692
„Rezvyj" 396
Riauka Juozapas 172
„Rybeńko" 153. ž. Radvila Mykolas Kazimieras
Riešutys 398 ž. Paliulis Mykolas
Rimavičius Adomas 17
Rimka Albinas 81
Rimka Juozas 674
Rimkevičius, bajor. 383
Rimkevičius Juozapas 374, 375
Rimkevičius Peliksas 633
Rimkūnas Jonas 636
Rimkus 426
Rimskij-Korsakov 633—634, Telšių ispravninkas 1894
Rimša 572, gydyt.
Rimša Juozas 661, 669
Rimša Jurgis 524
Rimša Karolis 564, 572
Rimša Petras 524
Ringaudas 696, 736
Rinkevičius Jonas II 28
Robbia Lukas 525
Rodkas Juozas 387
Rogovskis II 28, Vyr. Viln. oberbirg. buhalt. 1916 m.
Romanauskas Steponas 549
Romas 653, 654
Romulevičius Petras II 148, 150, 449, 458
Romundas 768
Ropp Edvardas 41; 388, 421
Rössler Konstantinas 431
Rossochacki Jonas II 146
Rossochacki Mikalojus Pranciškus II 146, 147
Rozentalis Judelis 659, 666
Rozovskis Jokūbas II 25, 30, 32
Rozwadowski Jonas 69
Rožanski Jackus II 152
Rožanskis Jurgis 21
Rubaževičienė dvarininkė 10
Rubcov Aleksandras II 110
Rubikas Zigmas 385
Rubišis, Juozas 387
Rucevičius Antanas II 37; 410, 412, 416, 418, 420
„Ručnoj" 395
Rudzki Simanas II 74
Ruginis Klemensas 413, 417, 418, 420
Rumševičius Antanas 159
Rupeika 626
Rupeika Kajetonas 373
Rūpšys Juozas 387
„Rusyj" 395 ž. Dorožko Fiodor
Rusteika Petras 637
Rūsteikienė Cicilija 17

Ruščica (Rucica) Ignas 564, 573
Ruškys P. 148
Ružancovas Aleksandras 116
Rzekavyčius Bonaventura II 105

Sabaliauskas II 154; 452, 463, 464, Lišk. dv. Aukštasis 1800 m. nuomin.
Sabaliauskas Adolfas 397, 398, 637, 642
Sabaliauskis Pranas 18
Sabas M. II 32
Sabler Vladimiras II 97
Sadowski Jonas II 98
Sakalauskaitė 410, Viln. liet., vaidint. 1917 m.
Sakalauskas Ksaveras ž. Vanagėlis.
Sakalauskis 787, Dainų rink. 1846 m.
Samojauskas Kazys 40, 45
Samulevičius Grigas II 149
Samulevičius Jurgis II 149
Samulevičius Mikalojus II 149
Sapieha, kun. II 55
Sapieha Benediktas Povilas 819
Sapieha Kazimieras Jonas 819
Sapieha Kristupas II 145
Sapieha Leonas II 142, 143
Sapieha Mikalojus II 142
Sapieha Povilas Jonas 818, 819, 852, 854, 855
Sapkauskaitė Genovaitė II 116
Sarnowski L. Ad. 858
Saussure Ferdinandas de 69
Savickas Hipolitas 9; II 42
Savickis Jonas II 105
Savickis Juozapas II 61; 796, 807
Savolevičius Martynas II 149
Savulionienė Ieva 473
Savulionis Jokūbas 461
Savulionis Martynas 461
Savulionis Motiejus 473
Savulionis Tomas 461
Scherberis 521, Užečio stiklo fabr. meister. stiklinėms plytoms 1744 m.
Schubert Vilhelmas 671
Schulz Orko 478
Schwartz Edvardas II 129, 130
Scipio del Campo Jonas 491
Scipio del Campo Kazimieras 822
Sebastyanowicz Samuelis - Kazimieras II 146; 448, 449, 450, 459
Semenov Stepas 29
Serapinienė Barbora 17
Sereika Feliksas 403
„Serjoznyj" 395, ž. Zabludovskij Abramas
Sicinskis — ž. Čičinskas
Siemaška D. II 28, 37; 412
Siemaška J. II 32
Siemaszko Jokūbas 625
Sienickienė 166, Biržų Astravo dv. nuom. XVII a.
Sierakauskis Zigmantas 155; II 40
Silkauskis A. 18
Silkauskis J. 18
Simanovskis Jurgis 526
Simonaitis 607, stud. Maskv. 1876 m.
Symowicz Jurgis 625
Simukutis Jonas II 149
Simutavičius Jonas 8, 26
Sipavičius 44
Sipavyčius Juozas II 105
Sipiagin Dimitras II 110
Syrewicz 823
Sirvydas Anūpras 13
Sivers, grafas 599, Dvas. reik. sv. tik. dep. 1869 m.
Skačevskij 656, Žand. plk. 1908 m.
Skibickas Kazimieras 452
Skibickis Motiejus Antanas II 150, 152; 451, 460, 461, 462, 463, 464, 465
Skinderis Antanas 637
Skipitis Rapolas 646, 648, 649
Skirgaila Antanas 663
Skirmunt 40; II 55
Skondzelewicz Mikalojus II 148
Skorupskis Mykolas II 54; 403
Skrodzkis Mykolas 858
Skruzdė 398, ž. Paliukas Julijonas
Skvireckas Juozapas 40, 42
Slabaševyčius Leonardas II 105
Slabaševyčius Telesforas II 105
Slavinskis Petras 817
Sleževičaitė Morta 567
Słupski Vaitiekas 157
Smalstys Jurgis 72; II 5. ž. Smolskis Jurgis
Smejgaszowski Antanas 451
Smetona Antanas 81; II 29, 31, 32, 35, 36, 37, 86; 415, 419, 420, 421
Smetonaitė Julijona II 116

Smetonienė Zofija II 29
Smilga Antanas 138, 143
Smilgevičius 548, 549
Smitt Fridrikas von 115
Smoylič Klemensas 493
Smolka Stanislovas 447
Smolskis Jurgis 72
Sobieskienė Marija Liudvika 820, 821
Sobieskis Aleksandras 820
Sobieskis Jokūbas Liudvikas 820, 821 822
Sobieskis Kastantas 820
„Sojuznik" 395
Sokolovskis II 54, Kauno spaust. 1908 m.
Solovjev Sergiejus 109
Solovjev Vladimiras II 58; 408, 409, 799
Soplica Pijus 461, 462, 493
Soskinas Abromas Berko 660
Sosnovskij Leonidas 38
Spasowicz Vlodimiras 68
Speris Palemono sūnus 581
Spinauskis Teofilis 150, 156
Sprogis Jonas 70
Spudulis Jonas 70, 645
Sragys Peliksas II 84, 85, 88
Sroka Henrikas 654
Sruoga Balys 81
Stachauskis II 103, Kauno gimn. mokin. 1865 m.
Stadalninkas 668
Stakauskas Juozapas 405, 806
Stakelberg pulkin. 152
Stakelė Stanislovas 639
Stalewski 459
Stancevičius Pranciškus 21
Stanevičius Simanas 123; 772, 789
Stanislovas Augustas 156
Staniszki 619
Staniškis Vincas 618, 619
Staniukaitis Adomas 569
Stankaitė II 85
Stankevičius A. II 31, Viln. mil. III nuov. pakom. 1916 m.
Stankevičius Juozapas 31, 32
Stankevičius Mikalojus 9
Stankevičius Samuėlis II 67
Stankiewicz Petras 99
Stankiewicz Romanas 99
Stankowicz Mikalojus 99
Stanskis Mateušas 26
Starkas 398, ž. Čėrka
Starkis Justinas 568
Staševičius Jonas 637
Stašinskas Vladas 414
Stefanavičius, stud. II 54
Stefanavičius A. 802
Stefanovskis K. II 24
Stefen Paulius 508
Steikūnas Konstantinas 636
Stepanavičius Augustinas 493, 494, 507, 508, 510, 511, 514, 515
Steponaitis Jonas 659, 665
Steponaitis Stanislovas 637
Steponaitis Vytautas II 75, 102, 113; 365, 644, 670, 671, 672
Stepukiene II 149
Steputaitis 407
Stiklorius II 23
Stolypin Petras 394
Stonkus Juozas 18
Storasta Vilius — ž. Vydūnas
Stravinskas Mikas 473
Strazdas Antanas 114
Strazdas Jonas 410, 412, 416, 417, 418, 420
Str[imaitis] J. 413
Stryżewski Vladas 493, 494, 510, 512, 514, 515
Stroškauskas 498, Seinų inž. 1836 m.
Strugulevičius Kirilas 493
Struopus Pranas 382, 383
Strzedzińskis Augustas 8, 25, 26; II 49
Studnicki — ž. Gizbert - Studnicki V.
„Subbotnij" 395
Suchocki 481, 501, 503, Lazdijų kleb. 1852 m.
Suknalevičius Petras 671
Sulcbach Karolius Emanuelis 152
Sulcbach'aitė Pranciška 153
Sulcbachienė Elžbieta Augusta 152, 153
Sulistrauskas Juozas II 154
Sulistrowska z Przeńskich Karolina 453, 454
Supinskij 619
Susemil'is II 36, 37; 410, Viln. 1916 m.
Sutkevičius Adomas 622, 623
Swiacki Jonas 95
Swida II 23, Vilniaus IX nuov. miest. gydyt. 1916 m.

„Svietlyj“ 389 žiūr. Leveckas Vincas
Svilas Povilas 637
Svirplys 398 ž. Jakubėnas Paulius
Sviščov, poručikas 481
Svolkenas Mikalojus 26
Szanielewicz Jokūbas II 148
Szczerbinskienė II 83
Szembek Jonas 151
Szwagzdzius Andrius 858, 859

Šachmatov Aleksiejus 67, 68, 120
Šachovskoj M. 83, 86, 87
Šalkauskiai 37
Šanevskis Narcizas 493, 494, 514
Šapanas II 19
Šarkevičius Kasparas 159
Šaulys 387, Viln. R.-Kat. Seminar. auklėtinis 1900
Šaulys Jurgis II 29, 31; 415, 622, 625
Šaulys Kazimieras 40, 45; II 58
Šavlevičius Petras 625
Ščerbačev A. 85
Ščerbatova M. I. 122
Ščerūnauskis Vincas 17
Šeižys Mykolas II 119
Šemata Stanislovas 814
Šenfeld II 27, 28, Viln. kanal. ir vandentr. darbų ved. 1916 m.
Šepetys Jonas II 65
Šerel II 56
Šeškaitis 538, 539
Ševčenko Tarasas II 29
Šidlauskis Marcialas II 105
Šimkevičius Juozas 63
Šimkevičius Pranas II 105
Šimkevičius Tadas II 105
Šimkūnas Juozapas 385, 390
Šimonovicz 460, Simno dek. 1800
Širvydas Konstantinas 123, 127; II 56
Šister II 56
Šlamas Boleslovas 637
Šlamas Stanislovas 385
Šlapelis 42
Šlekys Lukas 457, 481
Šliūpas Jonas 431, 691
Šliūpas Rokas 45, 51
Šlomowicz Meier 478
Š., N. 35
Šnapštys Juozas 426
Šopara Ignas 387
Špakovskij Konstantinas II 107, 108
Šperling Abromas 394
Šūdzijus Jonas II 149
Šukevičius Petras 386
Šulcas Tadas 649, 650
Šumovskis 498, Liškev. demer. 1830
Šutinas II 32
Švedas II 18, knygneš. 1896 m.
Švedas Jeronimas 660, 667
Švedko Karolis 478
Švėkšniškis J. 538, 539, 540, 541 ž. Rūpšys, J. (?)
Švitrigaila 721, 738, 746, 758
Švoinickas Kazimieras II 134
Švoronevičius Kazimieras II 67, 68

Tacitus Cornelius 106, 107; II 126; 443
Talmantas Jurgis 420
Talwoysz Antanas Juozapas II 152; 451
Tamošauskas 638 knygneš. 1895 m.
Tamoševičius Rapolas 390
Tamošiūnaičiai Kazimieras ir Ona II 3
Tamošiūnas Martynas 82
Tamošiūnas-Tomaševski II 4
Tamulevičius II 105, Kražių gimn. prižiūr. 1840—41 m.
Tarabanko Mykolas 671
Taranov-Belozerov Jurgis II 103
Tarasenka Petras II 79; 574
Tarasevičius Leopoldas 663
Tarasovskis Vaitiekus 522
Taseckis Napoleonas 527
Tautkevičius Jonas II 48, 50
Tautvilas 148
Teychert 462
Terentjev 385, Viln. gub. žand. vald. virš. pad. 1899
Tėveinis Jonas 637
Thomsen Vilhelmas 69, 124, 134
Tichonov Panfila 424
Tijūnaitis 81
Tyminski Jonas II 74
Tyminski Stanislovas 98, 99, 100, 101
Tiszkiewicz Kristupas II 146, 147
Tiškevičius Aleksandras 639, 641
Tiškevičius Alfredas 166
Tiškevičius Antanas 189
Tiškevičius Eustachas 522
Tiškevičius Jonas 157, 163, 164, 166
Tiškevičius Juozapas 154, 165

Tiškevičius Mykolas 154, 165
Tiškevičiūtė Marija 637, 640
Tyzenhauz, grafas 349
Tyzenhauzas Antanas 526, 809
Tyzenhauzas Jurgis 814, 830, 831
Toločko Dionyzas 493
Tolstoj Leonas II 54
Tolwinski Jonas 450, 459
Tomašauskas Juozas 500
Tomkiewicz Adomas Mikas 450
Tomkytės II 59
Totoraitis J. ž. dr. Norus
Totoraitis Vincas 654, 655
Tovginas 383
Traibša Vitalis 637
Trasuns F. 70
Travinskis Jurgis 461
Treilands Frizis 70
Treniota 723
Tryzna Mikalojus 816, 835, 836
Trojanauskienė 389
Tucica Pilypas 821
Tukalo Stanislovas II 145
Tumaitė Marijona II 3, 6, 7, 8
Tumaitė Ona II 3, 4, 5, 6
Tumaitė Severija II 3, 5, 6, 8
Tumas II 80, dievdirbys
Tumas Alijaušas 73, II 9
Tumas Anūpras II 3, 11
Tumas Jonas II 3, 8, 9
Tumas Juozapas 6, 47, 53, 54, 59, 60, 65, 67, 70, 71, 73, 76, 77, 81, 82, 119, 122, 124, 129, 131, 139, 140; II 3, 55, 61, 67, 69, 80, 83, 96, 101, 113, 116, 118, 119, 120, 134, 138; 351, 363, 426, 438, 527, 635, 636, 637, 638, 640, 641, 642, 691, 694, 807
Tumas Juozapas Jonas II 14 ž. Tumas, Juozapas
Tumas Karolis II 9
Tumas Matas II 3
Tumas Pranciškus II 9
Tumėnas Dominikas 61; II 119; 636, 638
„**Tunis**“ 598
Tupčiauskas Juozas 662, 669
Turčinavičius 507
Turgenev Aleksandras 711
Turnavas 571
Tuskenis Jonas 637
Twardowski Edvardas 697
Twardowski Kazimieras 697

Ūdras, Kazys II 18
Ulfsten (Wulfstan) 107, 136
Uljanov Jurgis 69
Ulickis Jonas 543, 637
Umiastowski Jonas 834
Urbanas Mykolas 43, 49; 636
Urbašalė 637
Urusov II 101, Gardino gub. 1902 m.
Usanis Simanas 386
Uvainis Ignas II 72, 73, 74
Uvainis Jurgis II 72, 73, 74
Uwaynianka Gertruda II 73, 74
Uwaynianka Matilda II 73, 74

Vabalas Juozas Jonas 661, 669
Vaidila Stanislovas 625, 626
Vailokaitis Jonas-Petras II 23; 654
Vailokaitis Juozas 47; II 61; 654, 655
Vaineikis Liudvikas 78
Vainer Šmuel 395
Vainoras 544, Darbėnų valsč. Lazdininkų seniūn. 1899 m.
Vaišnora Augustinas 456
Vaišundas 148
Vaišvila Ignas 780
Vaišvilkas 768
Vaitiekūnas J. 35
Vaitkevičius 17; Šiluvos zakristij. 1869 m.
Vaitkevičius Anūpras 404
Vaitkus (Vaitkevičius) Mykolas 51, 81; II 58
Vaižgantas 122, 139; II 28 ž. Tumas, Juozapas
Val Viktoras von II 99
Valančiauskas Martynas 630
Valančius (Valančauskis, Valančiauskis), Motiejus 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 51, 78, 163; II 11, 12, 14, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 50, 51, 52, 119; 346, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 376, 377, 378, 380, 381, 403, 625, 626, 690, 691, 692, 693—694, 777, 778, 779, 809
Valavičius Andrius 814
Valavičius Jarošas 815, 817

Valavyčius Juozas II 105
Valavičius Petras 815
Valentinas Kazimieras 386
Valentinavičius 615
Valois Enrikas 811
Valuev Petras 23; 383
Vanagėlis 51. ž. Sakalauskas, Ksaveras
Vanas 700, kunigaikštis
Varanavičius Adolfas 630
Varnas Adomas 127, 129; II 117, 118
Vasiliauskas Pranciškus 637
Vasiljev 87
Vasiljev 598, VRM Pol. Dep. Atsk. skyr. 1908
Vaškevičius Leonas 375, 376
Vaškevičius Pranciškus 373, 374, 375
Wegwood Jonas 526
Veisenhofas Vincentas 114, 715
Weissenborn II 22, Viln. burm. 1916 m.
Velikienė Olga 556, 563
Vencesevič Leonydas 396
Venclauskas (Venslauskis) Kazimieras 34, 37; 651
Venclavavičius II 25, 29, 30; 411, 415, Viln. mil. komis. 1916 m.
Vengelevskis Zigmantas 10
Verbila Andrius 655
Verbilienė Konstancija 656
Verevkin Petras 539, 543
Węsławski Mykolas II 29, 33
Węsławski Vytautas II 27
V., J. 37, studentas
Viburytė O. II 32. Viln. mil. VII nuov. kancel. 1916 m.
Vichmann 166, Astravo dv. nuom. iki 1667 m.
Wychowo Wychowski Danielis 822
Videvūtas 132
Widmont Andrius 450
Vidugiryčia Paulina 122
Vydūnas 417, ž. Storasta, V.
Więckowicz Pranciškus 96
Vielavičius Bonifacas 12
Vienen, leiten. II 19
Vierusis Petras 456
Wierzbicki Jurgis 461
Vigodskis Jokūbas 419
Wilcziński 465, Leipalingio turtų samd. 1805 m.
Vileišis, Antanas II 27, 32, 37; 387, 670
Vileišis Jonas 655
Vileišis Petras 119; 539, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 612
Wilgocki 703
Vilken 21, Finansų Min-jos vald. 1870 m.
Villeneuve Hélion de 525
Vilūnas 386, Kuktiškių kleb. 1899 m.
Vilūnas Pranas 51
Vingelis (Vingilis) Vincas 660, 666
Vingevičius Pranas 658, 664
Vinkler Mikalojus 20, 21
Vinogradov Sergiejus 520
Vireliūnas Antanas 77; II 87
Virkutaitė 407, Kauno priegl. ved. 1916 m.
Viskontas Antanas 802
Vyskupaitienė Jurgienė 569
Visnioviecki̇s Mykolas Koributas 820
Visockis Stanislovas 18
Wissendorff Henrikas 70
Wyszemirski Martynas 833
Wiszowaty 512, Krasniboro kleb. 1811 m.
Višinskis Povilas 36, 37, 38; 543
Vytartas Antanas 49
Vytautas Didysis 109, 110, 363, 435, 439, 440, 447, 714, 720, 750, 759, 767, 782
Vitenis Cezarino ainis 351
Vitkauskas Pijušas 655
Vitkevičius Jonas 375
Wittgenstein L. 522
Vivulskis II 32
Vyvulskis Edvardas 382
Vizbaras Jonas II 119; 636, 641, 642
Vizgirda Vincas II 119
Vladimiras 700, kunigaikštis
Vladislovas IV 88, 89, 90, 91, 156, 160; 815, 816, 817, 834
Wnukowski Apolinaras 51; II 64
Voigt Jonas 723, 743
Wojna Abraomas II 145.
Vojna Aleksandras 819
Woyna Benediktas 449
Woina Motiejus 102
Wojna Simonas 98, 100
Wojtkiewicz Adomas 16
Vokietaitis Juozas 40, 45, 52; II 59
Volas Jonas 668

Voldemaras Augustinas 114, 127, 139, 144; II 133; 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 448
Volyncevičius-Sidoravičius Valerijonas 21
Wołodkowicz Chryzostomas 716
Wołłowicz Eustachijus 449
Wolski 486 502, Panem. dv. sav. 1850 m.
Voltaire II 131, 132, 444
Volteris Edvardas 67, 68, 69, 70, 76, 119, 120, 124, 129, 131, 132, 133, 138, 145, 146; II 55, 58, 694
Woronowsky Jonas 625
Vorös Ciryl II 62
Vostokov Aleksandras 758
Wroński Hoene 399, 406, 409, 799
Wujek Jokūbas 138
Wulf 817
Wulfstan ž. Ulfsten
Wunsch 521, Užečio stiklo fabr. šliferis 1774 m.

Zabermanas Jonas 19, 20, 21, 28; 382
Zablockis 668
Zabludovskij Abromas 395
Zaborski Antanas II 94, 96
Zabrzeziński Jonas II 152
Zachvatavičius 391, Viln. gimn. mokin. 1828 m.
Zaleskis 573
Zaleskis Juozas 508
Zalewski Petras II 146, 147
Załuski Pranciškus 821, 859
Zanavikutis Jonas 60
Zaniewicz Jonas II 74
Zapkus Vincentas 636
Zaslavskij Jonas II 103
Zawadzki Adomas II 32, 33
Zawadzki Feliksas 15; 711, 734—735, 745
Zawadzki Juozas II 24, 25
Zavarzin 649, Maskvos miesto apsaug. viršin. 1911 m., pulkin.
Zaviša Jonas 412, 417
Zborovskis Andrius 828
Zdanavičius Ignas 483
Zdanavičius Jonas Vladislovas 450, 459
„Zdorovyj" 395
Zibanavičius 454, Lazdijų dek. 1823 m.
Zielinskas 621, Peterb. girin. instit. stud. 1876
Zienkavičius Juozas 455, 456, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 496; 497, 498
Zienkowicz Mykolas Jonas II 155, 451
Ziliai 631, pulk. 1894 m.
Zimkus Jurgis 387
Zimmermann Arturas 423
Zinievas 494
„Znakomyj" 396
Zobek, Baltrus 493
Zokas Pranas 665
Zollner Jonas Fridrichas II 61
Zomolskis 750
Zubatý Juozas 69
Zubovai 34, 35, 38, 342
Zubovas D. 38
Zubowicz II 27, 29, Viln. miesto vald. nar. 1916 m.
Zubovienė II 104
Zwierowicz Steponas Aleksandras — II 96, 98, 99; 386

Žaba Povilas 11, 12
Žadeikis Pranciškus 41, 42, 47, 49, 50, 51; II 54; 637
Žagaras II 94 ž. Naujokaitis, A.?
Žagiel 708, Ukmergės maršalka prieš 1842 m.
Žebrys Kazimieras 636
Žečkovskis Pranas II 105
Žemaitis Aleksandras II 11, 12, 13
Žyd, Kochma 95
Žygimantas I 706, 722, 743, 759
Žygimantas II II 152; 810, 811, 814, 815, 823
Žygimantas III 88, 89, 90, 91, 98, 101, 102, 155; 811, 815, 817
Žygimantas Augustas 98, 159, 167, 810, 811, 812, 813, 823, 827, 828
Žyl Jonas II 72
Žilevičaitė Ona 18
Žilevičius Aleksandras II 105
Žylewska Frąckiewiczowa - Radzimińka Dorota II 143, 153
Žilinskas Tomas Ferdinandas 45, 46; 363
Žilinskas Vytautas 621
Žyliński Vaclovas 457

Žilinskis 25, buv. Kaun. apskr. predvoditel dvorianstva 1861 m.
Žilinskis Jokūbas 621
Žimba 820, vaitas Šiaulių Ekonom. iki 1689 m.
Žirnikaitė Jurgaitienė Agota 347
Žirnikas 347, Vileitų kaimo valst. 1827 m.
Žiūkas Petras 168
Žiupsnys Stasys 35, 37, 38
Żywult Stanislovas II 147
Žižys Simanas 386, 387
Žmuidzinas Antanas 668
Žmuidzinavičius Antanas II 37
Žoludev 390, Musninkų polic. uriadn. 1900 m.
Žongolavičius Bronislovas 40, 50; II 61; 643
Žūkauskas 415
Žukauskis II 103, Kauno gimn. mokin. 1865 m.
Žukauskis Peliksas 9; 373, 374, 375, 376
Żukowski Pranciškus II 92
Žultovskis 555, Balberiškio dvaro savininkas 1915 m.
Žunko Jonas 671
Žviedrys A. 35, 38

Sudarė **I. Kisinas.**

„Mūsų Senovės" II tomo Nr. 1 (6) turinys:

Vaclovas *Biržiška* Redakcijos žodis . . . 3—6

I. Straipsniai:

Vincas *Maciūnas* Lietuviškieji dalykai Vilniaus šubravcų satyroje (nebaigta). . . . . 7—16

Vaclovas *Biržiška* 1883 m. „Raszliavos pacztas" . 17—26

Juozas *Bagdonas* Lietuvių paroda Paryžiuje 1900 metais (nebaigta) . . . . . 27—49

Julius *Būtėnas* Lietuvių teatras Vilniuje (nebaigta) 50—61

II. Atsiminimai. Biografijos:

Kun. Matas *Veitas* Atsiminimai iš 1863 m. (Vertė Vac. Biržiška) . . . . . 62—77

Kun. Anupras *Jasevičius* Iszginimas ir sugrižimas (patiekė Vac. Biržiška) . . . . . 78—92

Jonas *Čerka-Čerkauskas* Kaip buvo organizuojamas pirmasis Petrapilio lietuvių vakaras. . 93—100

Marija *Čilvinaitė* Daktaras Jonas Spudulis. Surašyta iš Rozalijos Kurkauskienės Spudulytės atsiminimų . . . . . 101—107

Juozas *Tumas-Vaižgantas* Autobiografija . . 108—109

III. Tekstai:

Vac. *Biržiška* Iš J. Skeberdžio rankraščio (nebaigta). . . . . 110—113

Vysk. *Valančius* Nespausdintieji ganytojiški laiškai (pat. Vac. Biržiška) (nebaigta) . . . 113—119

Julius *Anusavičius* Nežinomi eilėraščiai (pat. Vac. Biržiška) (nebaigta). . . . . 120—133

Vac. *Biržiška* Maskvos „Aušra“ . . . . 133—136

IV. Korespondencija:

V. *Maciūnas* Poškos laiškai Al. Puzyrevskiui . 137—141

Vac. *Biržiška* Dar iš prof. Andriaus Ugianskio korespondencijos (nebaigta) . . . . 141—145

V. *Maciūnas* Pr. Viksvos laiškas A. Baranauskui. 145—148

A. *Baranausko* Laiškas „Aušros“ redakcijai (patiekė Vac. Biržiška). . . . . 149—150

P. *Leonas* Laiškai Matui Pranckevičiui 1885—1887 m. (su prof. P. Leono prierašais) (nebaigta) . . . . . 151—167

V. Dokumentai:

Dionizo *Poškos* biografijai medžiaga (patiekė Vac. Biržiška) . . . . . 168—170

Simano *Stanevičiaus* biografijai medžiaga (patiekė Vac. Biržiška) . . . . . 170—171

Vac. *Biržiška* Lenkiškas protestas prieš kunigą lenką 1845 m. . . . . 171—172

Gen. gubernatoriaus *Nazimovo* 1857 m. lapkričio 20 d. įsakymas (patiekė Vac. Biržiška). . 172—173

Peticija dėl spaudos leidimo (pat. Vac. Biržiška) 173—174

Turinys . . . . . 175—176

Priedas:

Mūsų Senovės 1921—1922 m.

turinys ir pavardžių rodyklė (sudarė I. Kisinas) I—XXX